

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

**FRANSIZ MİLLİ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN “SEFERNÂME” (TURC-127) EL
YAZMASININ MİNYATÜRLERİ**

COŞKUN ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. HAŞİM KARPUZ

KONYA 2014

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

**FRANSIZ MİLLİ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN “SEFERNÂME” (TURC-127) EL
YAZMASININ MİNYATÜRLERİ**

COŞKUN ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. HAŞİM KARPUZ

KONYA 2014

Bu çalışma ÖYP tarafından 2013-ÖYP-062 numaralı proje ile desteklenmiştir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Coşkun ÖZDEMİR	
	Numarası	124204002001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SANAT TARİHİ	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktor ☐
	Tezin Adı	Fransız Milli Kütüphanesinde Bulunan “Sefernâme” (Turc-127) El Yazmasının Minyatürleri	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Coşkun ÖZDEMİR

(İmza)

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Coşkun ÖZDEMİR
	Numarası	124204002001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SANAT TARİHİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Tezin Adı	Fransız Milli Kütüphanesinde Bulunan "Sefernâme" (Turc-127) El Yazmasının Minyatürleri	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Fransız Milli Kütüphanesinde Bulunan "Sefernâme" (Turc-127) El Yazmasının Minyatürleri" başlıklı bu çalışma 14/08/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Haşim KARPUZ	Danışman	
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR	Üye	
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ	Üye	

Alâaddin Keykubat Kampüsü Selçuklu 42079
KONYA Telefon : (0 332) 241 05 21-22 Faks : (0 332) 241 05 24
e-posta : sosbilens@selcuk.edu.tr Elektronik Ağ : www.sosyalbil.selcuk.edu.tr

ÖNSÖZ

“Fransız Milli Kütüphanesinde (BnF) bulunan *Safarnama* (BnF turc.127) yazmasının minyatürleri" konulu tez eserin metni ve resimleri Fransız Milli (BnF) Kütüphanesi'nden temin edilerek incelenmiştir. Çalışmamızda, eserin resimlerinin üslup ve ikonografisi dönemsel özelliklerle bağlantılı olarak değerlendirilmeye çalışılırken, metnin çevirisi de yapılarak resim-metin ilişkisine de yer verilmiştir.

Çalışmada mevcut bir el yazması eserin tanımlanıp yorumlanması amaç edinilmiştir. Sefernamelerin Minyatür sanatındaki öneminin yanında hamileri açısından da değerlendirmelere yer verilmiştir. Osmanlının Eyalet resim üslubunun nasıl gelişip nasıl bir kalıba girdiği konusunda bir sonuca varılmıştır.

Minyatür sanatında bana önemli katkıları bulunan bu çalışma akademik kariyerime ilk adımımı oluşturmaktadır. Çalışmamın başarılı bir şekilde tamamlanmasında büyük katkılarından dolayı danışmanım olan değerli Hocam Prof. Dr. Haşim KARPUZ'a öncelikle teşekkürü bir borç bilirim. Tezimin konusunu belirlememde büyük emeği olan ve beni bulunan Fransız Milli (BnF) Kütüphanesi'ne yönlendiren sevgili Hocam Prof. Dr. Osman ERAVŞAR'a da sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Esere ulaşmamda ve telif sorunu konusunda fikirleriyle çalışmaya önemli katkısı bulunan Fransız Milli (BnF) Kütüphanesi çalışanı Sayın Sara YONTAN'a ve tanımlamalar konusunda yardımlarından dolayı Öğr. Gör. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın fikir aşamasında Minyatür sanatı alanında tecrübeleri doğrultusunda bu konunun önemini belirtmesiyle çalışmaya katkıda bulunan Sayın Prof. Dr. Serpil BAĞCI'ya teşekkürlerimi sunarım.

AĞUSTOS 2014

Coşkun ÖZDEMİR

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Coşkun ÖZDEMİR		
	Numarası	124204002001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SANAT TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Haşim KARPUZ		
Tezin Adı	Fransız Milli Kütüphanesinde Bulunan “Sefernâme” (Turc-127) El Yazmasının Minyatürleri			

ÖZET

Bu tezin konusunu Fransız Milli Kütüphanesinde (BnF – turc-127) bulunan “Safarnama” el yazmasının minyatürlerinin incelemesi ve değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Eser kütüphaneden temin edildikten sonra günümüz alfabesine transkripte edilmiştir. Sefername 1602 veya 1605 yılında Basra Valisi olarak görevlendirilen Çerkez Ağa Yusuf Paşa'nın İstanbul'dan Basra'ya uzanan yolculuğu esnasındaki serüvenini anlatmaktadır. Yusuf Paşa'nın Celali İsyancıları bastırmak için uğradığı çeşitli şehir, kasaba ve köylerin anlatıldığı “Sefername” hem nazım hem nesir olarak, menziller ve o dönemin mimari eserleri hakkında da bilgi vermektedir. Tam olarak bilinmeyen sebeplerden dolayı yarım bırakılan bu kitapta, Osmanlı'nın Bağdat minyatür üslubunun son dönemini yansıtan yedi adet minyatür vardır. Bu el yazması eserde, Paşanın gittiği önemli dini kişilerin kabirleri, yaşadığı tarihi olaylar, ziyaret ettiği devlet adamlarıyla ilgili minyatürler nakşedilmiştir.

Bu çalışmada, eserin nasıl bir ortamda yazılıp resimlendiği hakkında bilgi verdikten sonra fiziksel özelliklerine de değinilmiştir. Eserin minyatürleri, dönemin Osmanlı eyalet üslubu olan Bağdat üslubu ve Osmanlı minyatür sanatı açısından ele alınıp ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca hem ikonografik hem de kompozisyon, tema, renk ve figür özellikleri incelenmiştir.

İnceleyeceğimiz eser paşaların ve yerel yöneticilerin hamiliğinde oluşturulan “Minyatürlü Sefernameler” açısından önem arz etmekte; hareketli kültür ortamına sahip Bağdat ve Bağdat üslubu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çerkez Ağa Yusuf Paşa, Sefername, Bağdat Eyalet Minyatür Üslubu.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Coşkun ÖZDEMİR		
	Numarası	124204002001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SANAT TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Haşim KARPUZ		
Tezin İngilizce Adı	Miniatures of “Safarnama” Manuscript inBibliotheque Nationale de France-Turc 127			

SUMMARY

In this thesis, we survey and evaluated the miniatures of the manuscript “*Safarnama*” in Bibliothèque Nationale de France(*BnF – turc-127*). After providing the manuscript we transcribed it to present alphabet. Cherkes Agha Yusuf Pasha was assigned as Governor of Basra in 1602 or 1605. During his journey from İstanbul to Basra, he passed many cities. It is obvious from the text that, he assigned for suppressing a part of the Celali Rebellion which was ongoing in Anatolia in 1602. Therefore, during the journey, Yusuf Pasha had “*Safarnama*” written, in which some of cities, towns and villages that he forced to undergo, were mentioned. He informed as well as both the events described in verse and prose, ranges that he passed and works of architecture of that period. In this manuscript which was left unfinished for unknown reasons, there are 7 miniatures that reflect the last season of Baghdad miniature style of Ottoman. In this manuscript, miniatures about graves of important religious person that Pasha went, living history events, dignitaries that he visited were illustrated.

In this thesis, we give information about the place of the manuscript that written and illustrated and then we mention about the physical properties of the manuscript. We describe in detail the miniatures of the manuscript with respect to Baghdad style, Ottoman provinces in that period, and Ottoman art. Also, we examine both iconography and composition with respect to theme, color and figure properties.

We evaluate the Baghdad's vibrant culture medium which is important in terms of “*Illustrated Safarnamas*” that created under the patronage of pashas and local authorities, and art lover managements reigned here.

Key Words: Cherkes Agha Yusuf Pasha, *Safarnama*, Baghdad Province Miniature Style

İçindekiler

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	iii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
İçindekiler.....	viii
RESİM VE HARİTALAR LİSTESİ.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi	1
1.2. Konu İle İlgili Yayın ve Araştırmalar	3
1.3. Araştırma Metot ve Yöntemi.....	4
1.4. 17.Yüzyılın Başında Anadolu ve Basra Eyaletinde Durum	5
1.4.1. Anadolu'nun Durumu ve Celali İsyanları	5
1.4.2. Basra'nın Durumu	8
1.5. Çerkez Ağa Yusuf Paşa.....	9
2. OSMANLI MİNYATÜR SANATI VE MİNYATÜRLÜ SEFERNAMELER	12
2.1. Seyahatnameler(Gazavatnameler) ve Minyatürlü İlk Örnekleri.....	12
2.1.1. 16. Yüzyıl Sonu 17. Yüzyıl Başı Osmanlı Minyatür Sanatı.....	14
2.1.2. Minyatürlü Sefernamelerdeki Tasvirler.....	18
2.2. Tarihi Olay, Hikâye Ve Efsanelerin Minyatürlerde Yer Alması.....	20
3. BnF'de BULUNAN SEFERNAME EL YAZMASININ KONUSU VE BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	24
3.1. Eserin Hazırlanışı ve Konusu	24
3.2. Eserin Fiziksel Özellikleri	25
3.3. Sefername'de İzlenen Güzergâh ve Mimari Eserler.....	25
3.4. Sefername'de Anlatılan Hikâye ve Efsaneler.....	32
4. SEFERNAME'NİN TASVİRLERİ VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	36
4.1. Tasvirler.....	36
4.1.1. Yusuf Paşa'nın Konya Mevlevihane'sinde Semaya Dâhil Olması	36
4.1.2. Yusuf Paşa'nın Selçuklu Sultanlarının Kabirlerini Ziyaret Edip Dua Etmesi.....	39
4.1.3. Tarsus'ta Danyal Peygamber'in Mezarının Ziyaret Edilişi ve Fakirlere Bağışta Bulunulması.....	42
4.1.4. Sefer Paşa'nın (Antep) Yusuf Paşa'yı Karşılması.....	45
4.1.5. Yusuf Paşa, Hz. İbrahim'in Dizlerinin Yere Değdiği Yerde Çıkan Çeşmenin Başında 48	

4.1.6.	Yusuf Paşa'nın Cezire Hâkimi Pir Şeref ve Yerel Aşiret Reisleriyle Görüşmesi	51
4.1.7.	Yusuf Paşa'nın Rafizi İsyanını Bastırmaktan Gelen Askerleri Seyretmesi.....	54
4.2.	Minyatürlerin İkonografik Özellikleri	56
4.2.1.	Peygamberlerin Kıssaları.....	59
4.2.2.	Dini Kişilerin Hikâyeleri	59
4.2.3.	Tarihi ve Edebi Metinler	60
4.3.	Minyatürlerin Üslup Özellikleri	62
4.3.1.	Biçim ve Boyut.....	66
4.3.2.	Kompozisyon, Zaman ve Mekân.....	67
4.3.3.	Dekor	69
4.3.4.	Figürler ve Motif	70
4.3.5.	Renk.....	73
4.4.	Sefername'nin Osmanlı Minyatür Sanatındaki Yeri ve Önemi.....	74
4.4.1.	Eserin Minyatürleşmesi ve Nakkaşı.....	75
5.	SONUÇ	76
	BİBLİYOGRAFYA	78
	METİN TRANSKRİPSİYONU	82

RESİM VE HARİTALAR LİSTESİ

Resimler:

1. Yusuf Paşa'nın Konya Mevlevihanesi'nde Semaya Dahil Olması.....**36**
2. Yusuf Paşa'nın Selçuklu Sultanları'nın Kabirlerini Ziyaret Edip Dua Etmesi
.....**39**
3. Tarsus'ta Danyal Peygamber'in Mezarının Ziyaret Edilişi ve Fakirlere Bağışta
Bulunulması.....**42**
4. Sefer Paşa'nın (Antep) Yusuf Paşa'yı Karşılması.....**45**
5. Yusuf Paşa, Hz. İbrahim'in Dizlerinin Yere Değdiği Yerde Çıkan Çeşmenin
Başında.....**48**
6. Yusuf Paşa'nın Cezire Hâkimi Pir Şeref ve Yerel Aşiret Reisleriyle
Görüşmesi.....**51**
7. Yusuf Paşa'nın Rafaza İsyanı Sonrası Askeri Geçişi Seyretmesi.....**54**

Haritalar:

1. Yusuf Paşa'nın İzlediği Güzergahı Gösterir Harita.....**26**
2. Sadece Gidilen Menzilleri Gösterir Harita.....**27**

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı, Sınırları ve Önemi

Araştırmamızın konusu, Biblioteque Nationale de France (Fransız Milli Kütüphanesi) da *turc 127* numarada yer alan *Sefername* adlı eserin metin transkripsiyonu ve minyatürlerinin ayrıntılı incelenmesinden oluşmaktadır. Coğrafi yerler ve olayların tarihsel serüvenleri ile ilgili kısıtlı çalışma yapılmıştır. 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı resim sanatında Ağaların ve Paşaların ne kadar etkili olduğu, eyalet resim sanatının Osmanlı resim sanatında nasıl bir yeri olduğu ve sultan haricindeki kişilerin kitap hamiliklerinin nasıl olduğu konularından bahsedilecektir.

Düşmanlarla yapılan savaşların tasvir edildiği eserlere "*gazâvât-nâme*" adı verilmiş olup bu eserlerin kahramanları genelde bir padişaktır. Bazen bir vezir veya ünlü bir komutanın da gazâlarının anlatılabildiği *gazâvât-nâmeler* birer tarih vesikası niteliğinde olup bu eserler arasında minyatürlü olanlar az da olsa mevcuttur¹. Sefername el yazması da bir Osmanlı Paşa'sının sefer sayılabilecek yolculuğunu anlatmaktadır. Eserdeki minyatürler *Çerkes Ağa Yusuf Paşa*'nın İstanbul'dan Basra'ya seferi sırasındaki önemli olaylarının resmedilmesiyle oluşturulmuştur. Minyatürlerin metinle ilişkisi söz konusudur.

Bahsettiğimiz eserin I. Ahmet (1603-1617) döneminde *Çerkes Ağa Yusuf Paşa*'nın sefer sırasında yanında bulunan kâtibî tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Konumuzu oluşturan elyazması İstanbul'dan yola çıkan *Çerkes Ağa Yusuf Paşa* ve maiyetinin Basra vilayetine teşrif olmak için uğradıkları menzilleri tarih tarih tahrir etmektedir. Varılan menzilleri kısa ve öz şekilde tanımlamaktadır. Tarih olarak İstanbul'dan Basra'ya vazifelendirilip yola çıkması H.1014 (18 Rebi'u'l-Evvel)- M. 1605 (3 Ağustos) olarak yazılmıştır Hicri 1014 yılında vazifelendirilip yola çıkmasını 20 Rebi'u'l-Evvel 1011 (5 Ağustos 1602) tarihi takip etmektedir. Yolculukları esnasında yaklaşık yetmiş yıl önce baş gösteren Celali isyanlarının devamı niteliğinde isyanlar söz konusudur. Anadolu ve Karaman olarak adlandırılan bölgelerde Karayazıcı ve Köse Rüstem gibi asilerden söz etmektedir. Geçtikleri menzillerde asilere karşı verilen mücadeleler, bağlılıklarını bildiren beylerin kendilerine karşı olan saygıları ve karşılaşılan iyi durumlarda yaptıkları ikramlar teferruatlıca anlatılmaktadır.

¹ Ayrıntı bilgi için bkz. MERCAN İ., H., "Türk Tarihinin Kaynaklarından Olan Bazı Menakıbnameler ve Gazavatnameler Hakkında", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, , Sayı: 10, Balıkesir, 2003 s. 108-130.

Yine bu esnada konakladıkları mekânlarda görülen aksaklıklar giderilmeye ve halktan gelen şikâyetlere çare bulunmaya çalışıldığı anlatılmaktadır. Uğradıkları menzillerde gerek önemli kişilerin mezarları gerek önemli mimari eserler gerekse toplum tarafından sayılan ve sevilen kişiler ziyaret edilmiştir. Anlatım esnasında ayet ve hadislerle icraatlar destekleniş olup şiirlerle de anlatım güzelleştirilmeye çalışılmıştır.

Sefername'de olayların resmedildiği yedi adet minyatür karşımıza çıkmaktadır. Çerkez Ağa Yusuf Paşa'nın; Konya'da Mevlevi Tekkesinde semaya iştirak etmesi, Selçuklu Sultanlarının mezarlarını ziyaret etmesi, Tarsus'ta Danyal Peygamberin kabrini ziyaret etmesi ve fakirlere ikramda bulunulması, yerel aşiret ağaları tarafından karşılanması, Hz. İbrahim'in bulunduğu havuzu ziyaret etmesi ve Basra yakınlarında cenge katılması *Sefername*'deki minyatürlerin konularını oluşturmaktadır. Beklenmedik bir şekilde kitap yarım bırakılmıştır. Günlük şeklinde anlatımın devam ettiği sırada cümle yarım bırakılarak bitirilmiştir. Ciltlenmiş olan kitabın son sayfasında metinle alakasız şarkı besteleri yer almaktadır.

Eserin yarım kalması sebebiyle nakkaşı ve yazarı ile ilgili bilgiye ulaşılamamaktadır. *Çerkez Ağa Yusuf Paşa* hakkında kaynaklardan edindiğimiz bilgiler kesin kişiliğine ulaşmamıza imkân vermemektedir. Yusuf Paşa'nın tarihi kişiliğinden ziyade seferini anlatan *Sefername* elyazmasının metninin transkripsiyonu, minyatürlerinin incelenmesi ve tanımlanması üzerinde durulacaktır. Metin kısmının transkripte edilmesiyle tamamen anlaşılabilir hale gelen eserin minyatürleri incelenip döneminde ortak özellik gösteren örnekleriyle değerlendirilecektir. Metinde geçen güzergâh, menzil, mimari yapılar, hikâye ve efsanelere de değinilecektir. Eserin tarihsel ve coğrafi olarak değerlendirilmesinden çok minyatürlerin biçim, üslup ve ikonografik olarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

Osmanlı Minyatür Sanatının ilk dönemlerinde bir paşaya ait seyahatname veya sefername minyatürleştirilmiyordu. Fakat paşa veya yaptığı sefer mühim ise derecesi miktarınca önem görüp minyatürleştiriliyordu. Sefere çıkan paşanın gitti bölgedeki yerel bir sanatçıya hazırlattığı eserler karşımıza çıkmaktadır. Hicri 1014 (1605-1606) yılında Basra valiliğine atanan *Çerkez Ağa Yusuf Paşa*'nın İstanbul'dan Basra'ya uzanan yolculuğunu anlatan *Sefername* Bağdat nakkaşhanelerinin faaliyetinin devam ettiğini göstermesi açısından önemli bir eserdir. Minyatürlerinin Bağdat üslubunda yapılmasının yanında minyatürlü sefernamelelere örnek olması açısından da önem arz etmektedir. 1602'de Hasan Paşa'dan sonra da Osmanlı devlet adamlarının Bağdatlı sanatçılara kitap hazırlatmasına örnek olması bakımından önemlidir. Sonraki yıllarda da az da olsa Bağdat üslubunda kitaplar hazırlatılmaya devam

edilmiştir². Devrin minyatür sanatının değişimlerini yansıtması bakımından ele alınması gereken eserlerden birisidir.

1.2. Konu İle İlgili Yayın ve Araştırmalar

Sefename (BnF Turc 127) ile ilgili bu zamana kadar Türkçe olarak kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Osmanlı resim sanatıyla ilgili birkaç kaynak; kitabın birkaç minyatüründen, genel olarak kitaptan ve konusundan bahsetmektedir. Minyatürlerine BnF'in sitesinden ulaşılabildiği için bazı yayınlarda bahsedilmiş olabilmektedir.

Osmanlı Resim Sanatının Bağdat üslubuyla ilgili ilk iddiayı ortaya atan Karin RÜHRDANTZ'dır³. Bir yıl sonra ise Zeren Tanındı bu iddiayı desteklemiştir⁴.

Bizim konumuzla doğrudan bağlantılı yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Fakat Osmanlı Devleti'nin eyaletlerindeki resim sanatıyla ilgili çalışmalarda bölüm bulunmaktadır. BAĞCI, ÇAĞMAN, RENDA ve TANINDI'nın Osmanlı Resim Sanatı kitabında "Osmanlı Yönetimindeki Eyaletlerde Resim Sanatı" başlığıyla Bağdat Resim Sanatı'nı anlatan bir bölüm bulunmaktadır⁵. Yine bu bölümde *Sefername*'den bir paragrafta konusu ve minyatürlerinden çok kısaca bahsedilmektedir.

İngilizce ise detaylı olarak R. MİLSTEİN'in "Miniature Painting in Ottoman Baghdat" adlı kitabında Bağdat Resim Sanatı ele alınırken *Sefername*'den de bahsedilmektedir⁶. Hatta en kapsamlı bilgi de bu kitapta bulunmaktadır.

Konumuzla bağlantılı olması sebebiyle gerek Osmanlı Resim Sanatı'ndan gerek 17. Yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu ve Basra'dan bahsetmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla bu konu ile ilgili bilgiye M. AKDAĞ'ın "Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası" isimli kitabında ulaşabiliriz⁷. Kitapta Celali İsyanlarından ve Anadolu halkının ahvalinden detaylıca bahsetmektedir.

² TANINDI, Z., "Topkapı Sarayı'nın Ağaları Ve Kitaplar", 2002, U.Ü. FEF Sos. Bil. Dergisi, 3, s. 44; MILSTEIN, R., *age*, s. 88; Bağcı, S., vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, Ankara, 2012, s. 254.

³ RÜHRDANTZ, K., *Arbeitsdarstellungen in der arabischen und persischen Miniaturmalerei. Der arbeitende Mensch in den Gesellschaften und Kulturen des Orients*. Hrsg. Burchard Brentjes. Halle: Martin-Luther-Universität, 1978, (Wissenschaftliche Beiträge), pp.132-143.

⁴ ÇAĞMAN, F., TANINDI, Z., *Islamic miniature painting : Topkapı Saray Museum*, İstanbul, 1979.

⁵ BAĞCI, S., ve diğerleri, *Osmanlı Resim Sanatı*, Ankara, 2012.

⁶ MİLSTEİN, R., *Miniature Painting in Ottoman Baghdat*, Costa Mesa, 1990.

⁷ AKDAĞ, M., *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*, İstanbul, 1975,

William J. GRISWOLD'un Anadolu'da Büyük İsyân isimli kitabında yirmi yıllık kısmı merceğe altına almış ve Celâliilerin bir kolu olan Canbuladoğlu'ndan detaylıca bahsetmiştir⁸.

Osmanlı Devleti'nde Sefername yazma geleneğinin kaynaklarına incek olduğumuzda Erhan AFYONCU'nun "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler" isimli makalesine⁹ ve Uğur AKBULUT'un "Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekeçleri" isimli makalesine¹⁰ göz atmamız gerekmektedir.

Osmanlı'nın eyalet resim üslubundan bahseden bir başka eser de Banu MAHİR'İN "Osmanlı Minyatür Sanatı" adlı kitabında Bağdat üslubunda hangi kitaplar ne şekilde yer aldığından bahsetmektedir. Burada konu gözetmeksizin Bağdat üslubundan bahsedilmektedir.¹¹.

1.3. Araştırma Metot ve Yöntemi

17. yüzyıl Minyatür Sanatında *Sefername(BnF Turc 127) Elyazmasının Tasvirleri* adlı tez çalışmamızda, 17. yüzyılın genel sefername resim üslubu ve konumuz olan adı geçen eserin tasvirleri hakkında üslup ve ikonografik olarak değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. İlk olarak elyazmasının bulunduğu kütüphaneden (PBNF) eserin temini söz konusu oldu. Daha sonra Selçuk Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanelerinden ve Milli Kütüphaneden konu ile ilgili olarak kaynak araştırması yapılmıştır. Edinilen kaynakların temininin ardından çalışmanın ortaya konması kısmı olan metin oluşturma kısmına geçilmiştir. Metin kısmının ikinci bölümünde konumuzu oluşturan 17. yüzyıl Osmanlı Resim Sanatı ve bu dönemde yaygınlaştığını gördüğümüz minyatürlü Sefernameler/Gazanameler değerlendirilmeye çalışıldı. Minyatürlü sefernamelerin ilk örneklerinden başlayıp gelişim süreci ele alınmıştır. Minyatürlerin tarihi olayları anlatmada ne kadar etkili olduğu konusu üzerinde duruldu.

Fransız Milli Kütüphanesinden(PBNF) temin edilen eserin konusu ve biçimsel özellikleri üzerinde durulup içeriğinden ve fiziksel özellikleri aktarılmıştır. Sefernamelerin

⁸ GRISWOLD, W., J., **Anadolu'da Büyük İsyân**, İstanbul, 2000,

⁹ AFYONCU, E., "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", **TALİD**, cilt:5, sayı:2, İstanbul, 2003, s. 101-172.

¹⁰ AKBULUT, U., "Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği Ve Tarh Yazma Gerekeçleri", **KKEFD**, 2007, sayı:15.

¹¹ MAHİR, B., **Osmanlı Minyatür Sanatı**, İstanbul, 2012.

özelliklerinden olan rotası ve menzilleri üzerinde kısaca durulup anlatılan hikâye ve efsaneler özgün üslupta aktarılmıştır.

Sefername'nin minyatürleri teker teker tanımlanıp özellikleri bakımından ayrıntılı olarak gözlemlenip kompozisyon, figür ve renk bakımından tanımı yapılmıştır.

Konuyu oluşturan el yazmasının minyatürleri karakteristik olarak Osmanlı Bağdat Okulunun özelliklerini taşıdığı için hem ikonografik hem de kompozisyon, figür ve renk özellikleri bakımından ele alınmıştır.

Ele aldığımız el yazmasının Osmanlı Resim Sanatındaki yeri açısından bir bakış açısı sunulmuş, el yazmasıyla ilgili hangi konulara yoğunlaşılacağına karar verilmiştir. El yazmasının yazım ve minyatürleme aşamasıyla ilgili serüveninden bahsedilerek sonuç bölümüne geçilmiştir.

Sonuç bölümünde el yazmasının niçin ve kimin tarafından yazıldığı, neyi anlattığı ve Sanat Tarihi açısından önem arz eden minyatürlerinin genel bir değerlendirmesi yapıp çalışma sonlandırılmıştır.

1.4. 17.Yüzyılın Başında Anadolu ve Basra Eyaletinde Durum

1.4.1. Anadolu'nun Durumu ve Celali İsyanları

“XVI ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı idaresine karşı Anadolu'da meydana gelen isyanların genel adı Celali İsyanlarıdır”¹².

XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra ve önce durumun bozulması XVII. yüzyıl başlarında gelmiş olan üç Osmanlı hükümdarı (III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed) zamanında devlet idaresi valide sultanlarla padişah kadınları, kapı ağası, kızlar ağası, kadın, erkek musahipler ve diğer bir kısım nüfuzlu şahısların müdahaleleriyle bozuluyordu. II. Selim, devlet idaresini vezir-i âzamı Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmasından sonra III. Murad bunun kıymetini bilememiş ve Sokullu'dan sonra gelenler de onun gösterdiği liyakatin hiç birini gösterememişlerdir. Bu yüzden rüşvet ile iktidarsız adamlar iş başına geçmişlerdi. Muharebelerin uzaması pek muntazam olan askerî teşkilâtı bozmuş ve ihtiyaç üzerine ocaklara, devşirme kanununa aykırı olarak kanun dışı asker alınmıştır. Tımarlı sipahi ihmal edilmiş, bu sebeple düzenli olan askeri teşkilât ve disiplin bozulmuştur. Beylerbeyilere verilmesi gereken zengin haslarla muharip eyalet sipahisine verilmesi gereken gelirlili zeamet ve tımarlar saray

¹² İLGÜREL, M., “Celâlî İsyanları”, **T. D. V. İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2004, cilt: 07, s. 253.

mensuplarına verilmeye başlanmıştı; bu sebeple eskiden beri sağlam esaslara bağlanmış olan askerî teşkilât III. Murad'ın zamanından itibaren bozulmuştu¹³. Bozulmanın sonucu köylünün ekonomisi sarsılmıştır.

Celâlî isyanlarını anlatmadan evvel o isyana kalkışan yarım asırlık bir zamanda Anadolu'daki duruma kısaca bakmak gerekmektedir. Çünkü 16. asrın ortalarından, yani Kanuni Sultan Süleyman'ın son senelerinden itibaren, bazı münferit vakaların sebebiyle, batı Anadolu'da köylere kadar hükmeden softa hareketleri görülmektedir¹⁴. Devlet idaresinin bilhassa eyaletlerde iyi ellerden çıkması, ekonomik durumun günden güne kötüleşmesi, vergi baskısı sebebiyle çiftini bozan köylünün dağılması ve bir kısmının şikâyetinin ortaya çıkması toprağın işletilmesinde zorluğa sebep oluyordu. Bunlardan başka eyaletlerde bulunan yeniçerilerin, süvarilerin şehir ve kasabalardaki kötü muameleleri ve buna karşılık tımarlı sipahinin ihmal edilmesi ve bir de kaza kadı veya naiplerinin muhtelif vesilelerle köy halkını kızdırması köy halkını devlete karşı isyankâr hale getirmişti. Bu haller bazen ayaklanmalara sebep olmaktadır. Nitekim ciddi ayaklanmalar uzun süren İran ve Avusturya seferleriyle kıvamını bulmuş ve patlak vermiştir¹⁵.

Celali isyanlarının daha önce göz atacak olursak Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail'in arasındaki münasebete bakmamız gerekmektedir. Şah İsmail Anadolu'da büyük bir isyanı desteklemektedir bunu fark eden Yavuz Sultan Selim Safevi tehlikesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Sonrasında ise Şahkulu İsyanı baş göstermiş ve Anadolu'da isyan çıkaran Şahkulu büyük çabalar sonunda bastırılabilmiştir. Çaldıran, Mercidabık ve Ridaniye'den sonra Yavuz Sultan Selim Anadolu'daki isyanlara karşı büyük başarılar elde etmiş oldu¹⁶.

1519 yılında Yozgat Bozok ilçesinde Celal adında bir kişi vardır, lakabı da Bozoklu Celal'dir. Bozoklu Celal Safevî'den etkilenecek Tokat'ın Turhal ilçesine yerleşmiş ve sonra bir mağaraya çekilmiştir. Dini kişiliğini ön plana çıkarma çabasında olan Bozoklu Celal insanlara "mehdi" olduğunu söyleyip kendine taraf toplamaya çalışmıştır. Büyük bir kitleyi etrafında toplamayı başaran Bozoklu Celal ilk ayaklanmayı burada başlatacaktır. Vezir-i Azam Pir-i Mehmet Paşa'nın Anadolu'dan çekilip İstanbul'a gelmesini fırsat bilen Bozoklu Celal isyan etmiştir. Celal, etrafına dört bin asker toplayıp Anadolu'da kargaşa çıkarmış, halkı kendisine

¹³ UZUNÇARŞILI, İ., H., **Osmanlı Tarihi**, cilt:3, Ankara, 1995, , s. 111.

¹⁴ AKDAĞ, M., **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"**, İstanbul, 1975, s. 321.

¹⁵ UZUNÇARŞILI, İ., H., **Osmanlı Tarihi**, cilt:3, Ankara, 1995, , s. 99; ERDOĞAN M., K., "Karayazıcı İsyanı", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Eskişehir, 2003, s. 54-56.

¹⁶ GRISWOLD, W., J., **Anadolu'da Büyük İsyan**, İstanbul, 2000, s. 1; İLGÜREL, M., "Celâlî İsyanları", **T. D. V. İslam Ansiklopedisi**, cilt: 07, İstanbul, 2004, , s. 253; ERDOĞAN M., K., **Agm**, 2003, s. 54-56.

biat etmeye zorlamış, aksi tutumda davrananların köylerini kasabalarını yakıp yıkmıştır. Bunun üzerine görevlendirilen Vali Sadi Paşa'nın kuvvetleri Bozoklu Celal karşısında bozguna uğramıştır. Bunun sonucunda ise Bozoklu Celal kendini iyice halka göstermeye başlamıştır. Yavuz ise boş durmayıp isyanı bastırmak için Ferhat Paşa'nın yanına Osmanlı ordusunu katarak Bozoklu Celal'i bozguna uğratmaya vasıl oldu ve sonuçta Bozoklu Celal bu şekilde bozguna uğrattılar¹⁷. Lütfi Paşa'yı bozguna uğratan Bozoklu Celal'i şu cümlelerle anlatmaktadır: *“Nihayet ol eşkiyanın leşkeri kırılıp ve başları olan habisin başı kesilip Yavuz Sultan Selim Han'a gönderildi”*. Bundan sonra devlete karşı isyan eden bütün isyanlara *“Celali”* adı verilmiştir ve *“Celali”* ismiyle tanınmaya başlamıştır. Uzun yıllar Anadolu'da çıkan isyanlara *“Celali İsyânları”* denmiştir. Deli Hasan ve Canbulatoğlu gibi ünlü Celalilerin yanında ciddi yıkımlara sebep olmuş Celaliler de vardır¹⁸. Bunlardan Karayazıcı yirmi bin kişilik Osmanlı ordusunu bozguna uğrattı. 1610 yılında Celaliler'in üstesinden gelmek üzere Kuyucu Murat Paşa görevlendirildi. Tüm Anadolu'yu karış karış dolaşarak Celalileri yakalamış ve onlara yakın olan 60.000 insanı idam ederek isyanı bastırmıştır. Celali sıfatına girip isyan eden ünlü paşalar da vardır çeşitli haksızlık veya rekabetler den dolayı Anadolu'ya geçen paşalar Celâlilere katılmış olabilmektedir. Bunlardan bazıları Abaza Mehmet Paşa, Ali Paşa, Kara Haydaroğlu ve Katırcıoğlu gibi paşalardır¹⁹. Abaza Mehmet Paşa katledilen Genç Osman'ın intikamı almak için Anadolu'da yeniçerileri katletmiştir. Sonunda devlet Abaza Mehmet Paşa'nın hakkından gelemeyince onu İstanbul'a çağdırmaktan başka çaresi kalmamıştır ve paye olarak vezirlik payesiyle ödüllendirilmiştir²⁰. Burada olduğu gibi bazı paşaların ödüllendirildiği, orduya bile alındıklarını görebiliyoruz.

Celali isyanları dolayısıyla toprak sisteminin bozulduğu ve ekonominin ciddi sarsıntılar geçirdiği aşikârdır²¹. İktisadî hayattaki bozulmalar da Celâlî isyanlarının ortaya çıkmasında önemli rol oynadı. 16. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü iktisadî bunalım, artan enflasyon halk üzerinde oldukça olumsuz tesir oluşturdu. Çarşı ve pazarlar ayarı düşük parayla doldu ve piyasalar aşırı derecede değerini kaybetti. Anadolu'da ortaya çıkan

¹⁷ KARA, A., *Osmanlı Teşkilat Yapısı İçerisinde Çorum Sancağı*, Ankara, 2003, s. 148-151.

¹⁸ GRISWOLD, W., J., *A.g.e.*, s.31.

¹⁹ AKDAĞ, M., *Türk Halkının Dirlilik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyânları”*, İstanbul, 1975, s. 321.

²⁰ YINANÇ, R., ELİBÜYÜK M., *Kayseri İli Tahrir Defterleri: Kayseri Livası Transkripsiyonu*, Kayseri, 2009, s. XIVII.

²¹ GRISWOLD, W., J., *A.g.e.*, s. 175.

ciddi olumsuz durum halkın da bulunduğu yerleri terk etmesine ve tarım sisteminin bozulmasına sebep oldu²².

1.4.2. Basra'nın Durumu

Basra'nın durumundan da kısaca bahsedecek olursak:

İskender zamanında adı geçen Diritidis şehrinin, bu bölgede aranması lazımdır. Basra, Araplar tarafından yeniden kurulmuş bir şehirdir. Düzgün bir plan genel olarak çizilmiş ve bu planda her cadde yirmişer zirâ ve sokaklar yedişer zirâ olarak belirlenmiştir. Meydanlar ise 40 zirâ eninde taksim edilmiş ve şehrin ortasında cami için geniş bir alan bırakılmıştır. Daha sonra bu bölgede büyük yangınlar çıktığından, Halife Hz. Ömer'in emri ile üç kattan fazla ve yüksek binalar olmamak şartı ile kerpiçten evler yapılmasına izin verilmiştir. Basra, bugünkü Basra değil, eski Basra olup Zübeyir ile şimdiki yeni Basra arasında kalan geniş bölgedir. Bu şehrin ilk adı "Busayra"dır²³.

Avrupa'da orta çağda "Balsora" adı ile bilinirdi; bugün batı dillerinde, çoğunlukla "Bassora" şeklinde yazılır. Basra ilk yıllarında İslam ordusu için bir ordugâh olarak kullanılırdı²⁴.

Basra, 1538'de Osmanlıların eline geçti ve kurulan Basra Eyaletinin merkezi oldu. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İngiliz, Felemenk ve Portekizli tüccarlar buraya yerleştiler. Kent 19. yüzyılda Bağdat'a yönelik nehir trafiğinde, yükleme noktası olarak önemli bir yer gelişme gösterdi²⁵.

Basra'da hâkimiyet sürmüş devletlerden bahsedecek olursak;

Basra, Emevi²⁶ H. 50, Abbasi²⁷ H. 131/ 748, H.131/ 748 senesinde Abbasilerin, H. 738, /1337'de İlhanlıların, H.814/ 1411 Karakoyunlu, ve Akkoyunluların, H.930/ 1523 Safevilerin hakimiyetine girdi.²⁸.

²² AKDAĞ, M., **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları"**, İstanbul, 1975, s. 288-290; İLGÜREL, M., **A.g.e.**, s. 254; TOURNEFORT, J., *Tournefort Seyahatnamesi*, İstanbul, 2005, s. 40.

²³ EROĞLU, C., BABUÇOĞLU, M., ÖZDİL, O., **a.g.e.**, s.32.

²⁴ EROĞLU, C., BABUÇOĞLU, M., ÖZDİL, O., **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra**, Ankara, 2012, s. 31.

²⁵ HALAÇOĞLU, Y., "Basra", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2004, s. 112.

²⁶ EROĞLU, C., BABUÇOĞLU, M., ÖZDİL, O., **A.g.e.**, s.35.

²⁷ EROĞLU, C., BABUÇOĞLU, M., ÖZDİL, O., **A.g.e.**, s.32-37.

²⁸ EROĞLU, C., BABUÇOĞLU, M., ÖZDİL, O., **A.g.e.**, s.36; ÖZBARAN, S., **Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı**, İstanbul, 2004, s. 148.

Bulunduğu stratejik konumu itibariyle sık sık yer değiştiren Basra şehrindeki Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi eskiden beri şöyle tasarlanmıştır. Memleket geniş bir takım eyaletlere bölünür, beylerbeyi denen vali bu bölgelerin hem komutanı hem de yöneticisidir. Paşa, sancağının merkezinde oturur ve devletin temsilcisidir²⁹.

*Basra Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534 yılında Bağdat'ı aldığı sırada Osmanlı idaresine girdi. Kanunî Bağdat'ta iken Basra hâkimi olan Megâmisoğlu Râşid bizzat gelerek itaatini bildirdi; 1538'de de oğlu Mâni'i ve veziri Mîr Mehmed'i Edirne'de bulunan padişaha göndererek şehrin anahtarlarını teslim etti ve bağlılığını yeniledi. Kanûnî de kendisi adına hutbe okutulması ve sikke kestirilmesi şartıyla Basra şehri ve çevresini vilâyet adı altında Râşid'e iltizam etti. Bu sırada Irak'taki Cezayir bölgesiyle Garrâf ve Huveyze'de yaşayan Arap kabile reisleri de padişahın hâkimiyetini tanıdılar. Hatta Katîf ve Bahreyn'den elçiler gelerek buradaki emîrlerin de Kanûnî'ye tâbi olduklarını bildirdiler. 1538'den itibaren Basra'da basılan paralar üzerinde Kanunî'nin adı görülmektedir.*³⁰

1521'de, Osmanlıların Kızıldeniz'de egemenlik kurmaya çalıştığı bir sırada, Portekiz nüfuzu da Hürmüz'den Bahreyn'e kadar uzanmış, hatta kuzeydoğu Arabistan topraklarında hissedilmeye başlamıştı.³¹

Osmanlı İmparatorluğu'na Basra eyaletinin katılmasından beş yıl kadar sonra yapılan tahrir, bize bu yörede ve Katif bölgesinde tımar sisteminin uygulanmadığını gösterir. O dönemde Osmanlı yönetimi ekonomik olarak Basra eyaletinden mümkün olduğu kadar fazla gelir bekliyordu. Fakat bu gelirlerde bazen ciddi düşüşler olduğu gözlenmektedir. Bazı araştırmacılar Basra ve Bağdat bölgeleri Osmanlı Devleti 17. yüzyılda ciddi hayal kırıklığına kanısındadır³².

1.5. Çerkez Ağa Yusuf Paşa

Çerkez Ağa Yusuf Paşa'nın hayatı hakkında net bilgiler bulunmamakla birlikte *Sefername*'den anladığımız kadarıyla gerek Yusuf Paşa'nın isyanları bastırması gerekse gittiği yerlerde düzeni sağlamak için toplumun ileri gelenleriyle görüşmesi bize “vali” olarak atanmasından ziyade mevcut bir problemi çözmek için görevlendirildiği gösterir. Basra'da

²⁹ AKDAĞ, M., Age., s.94; ÖZBARAN, S., **Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı**, İstanbul, 2004, s.148.

³⁰ HALAÇOĞLU, Y., “Basra”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2004, s. 112.

³¹ ÖZBARAN, S., age., s. 145.

³² ÖZBARAN, S., age., s. 145; AKDAĞ, M., **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyancıları”**, İstanbul, 1975, s. 289.

görev yapan valilerin arasında bulunmamaktadır³³. İstanbul'dan Basra'ya uzanan bir sefer diyebileceğimiz yolculuğunu kâtibine yazdırıp minyatürleştirdiğini görüyoruz³⁴.

Naklettiğimiz metinde Yusuf Paşa ve Padişahın şahsiyetinin övülmesinden sonra kitabın içeriği başlamaktadır. Baş sayfanın anlattıkları şöyledir: “*Evvelâ, vezîr-i mûmâ ileyh Hazretleri 'nin ahlâk-ı hasenelerinden biri bu idi kim, gâyetde sâlih ve dîn-dâr ve ulemâ ve sulehâ-yı Ehl-i Sünnet Ve Cemâ'at'e muhib ve vefâ-dâr ve Pâdişâh-ı Cem-cihân Hazretleri 'nin nâmûs-ı saltanatından sıyânet etdikde kendi cânın isâr edip gazab mahallinden sâkin ve fırsat mahallinden sâhib-i afv ve rûz-ı vegâda şecî' ve gayret-dâr ve şikâyet dinlemede müdekkak ve halîm ve kat '-ı nizâ' etmede mettânî ve Hakk'a tâbi' ve icrâ-yı ahkâma kâdir ve her işde âkıbet-i ümûra nâzır envâ'-ı mekârim-i ahlâk vücûdunda müheyyâ vü hâzır idi. Gayret ü şecâ'at ü adâletlerine bir delîl bu kim, kendülere **Eyâlet-i Basra tefvîz olunup Dârü's-Saltanat-ı İslâmbol'dan** çıktıkları Ta'rîh-i Hicret-i Nebviyye'den Sene Rabî'u'l-Evveli'nin On sekizinci Günü Rûz-ı Penc-şenbih olup ve ol ta'rîhlerde Vilâyet-i Germiyân [4a] ve Pûyân ki hâlâ Anadolu ve Karamân demek ile meşhûr ve eshâb-ı ta'niyân olan tavâ'if-i sebûk-pânın şekâvetleriyle ihtilâl olup birtarafdan tarîk-ı Hakk'dan azıcı Karayazıcı nâm şakî ki, ol zamân hurûc etmiş idi ve bir tarafdandan Köse Rüstem ve Gôrgôroğlu nâm şakîler cibilliyet-i habîselerinden olan hıyânetleri zuhûra getirip nice vilâyet ve kurâyâ vîrân ve hadden füzûn kasaba ve sivâd-ı a'zamı nehb ü tâlân edip âmm-i halka havf ü hirâsân sala ve gaylî nice beğlerbeğine ve sancâk beğlerine der-i devletden mansıb verilmişken zikr olunan Celâlîlerin korkularından eyâletlerine gitmeğe kâdir değillerdi. Ammâ vezîr-i mûmâ ileyh hazretleri, hiç bir mâni'in cevâb ü ikdâmıyla memnû' olmayıp cibilliyetinde merkûz olan cevher-i şecâ'at leme'ân olup aslâ ehl-i bağy ü tuğyâna vücûd vermeyip ve gözüne almayıp inân-ı şerîflerin uğura tutup mütevekkilen ale'llâh teveccüh buyurdular. Ve Celâlî havfından re'âyâsın ekserî terk-i diyâr ve kendi yerlerinden zâr edip aslâ sipâhî nâmına kimsesin yüzüne durmazlar iken, vezîr-i müşârun ileyh hazretlerinin bû-yı adâlet ve râyiha-i sehâvetleri dimâğ-ı âlemi mu'attar kılıp ve sevâba olan in'âm-ı âmm ve ihsân-ı mâ lâ-kelâmları [4b] etrâfa şüyü' bulmağla, kendinden mukaddem firâr eden re'âyânın ekserî geri, karâr-gâhlarına gelip, zahîre getirip ve envâ'-ı hizmetler edip ihsânına mazhar düşüp giderlerdi ki...”*

Metinden anladığımız kadarıyla mevzu bahis olan Celali isyanlarını bastırmak için yola çıkan Paşa geçtiği menzillerde şakilerin üstesinden gelmiştir. Ta ki yazmanın sonlarındaki

³³ EROĞLU, C., BABUÇOĞLU, M., ÖZDİL, O., A.g.e., s. 66.

³⁴ BnF-Turc-127, 2a.

Basra'nın isyancılar tarafından alınmasına kadar. 1602 yılında çıktığı seferde çok isyanlarla uğraşmış ve bazı yerlerdeki aşiret reisleri ona karşı bağlılığını ilan etmişlerdir.

Uzunçarşılı'nın aynı tarihe ait bahsettiği bir paşa vardır. Burada şöyle anlatılmaktadır: Yusuf Paşa, Aydın muhassılı Üveys Paşazade Mehmet Paşa'nın kethüdası olup 1014 H. 1605'de efendisinin vefatı üzerine hemen onun yerine tayin edilmiş emrindeki üç bin kişi ile Celâfilere katılmaların önüne geçilmiştir. Yani Celali İsyanlarına katılmasını engellemek adına kendisine "Paşa" payesi verilerek Basra Valisi olarak görevlendirildiğini düşünebiliriz³⁵.

Bu düşüncemizi destekleyen bir diğer kaynak ise Başbakanlık Osmanlı arşivinde 1102 hicri tarihli bir evrak bulunmaktadır. Burada da Çerkez Ağa Yusuf Paşa isminde bir paşadan vergi toplamasına ferman edilerek bahsetmektedir. Cizye tahsildarı olan Paşa'nın adı cizye vermemek için başka çiftliklere gizlenen kişilerden cizyeyi toplamasına yönelik verilen bir fermanla geçmektedir³⁶. Vazifesi itibarıyla Sefername'nin kahramanı olan paşaya benzemesinin yanında belgedeki tarih bukanı desteklememektedir.

El yazmasının başında yazan tarih 1605'dir, fakat devam eden bölümde ise 1602 olarak kayda geçmiştir. Tarihlendirme konusunda bir karışıklık söz konusudur. Peş peşe devam eden tarih 1602 olduğu için biz de *Sefername* el yazması 1602 tarihli diyebiliriz.

Çerkez Ağa Yusuf Paşa Basra vilayetine Sultan I. Ahmet³⁷ tarafından vali olarak atandıktan sonra İstanbul'dan Bağdat'a gönderilen vezirlikle payelenmiş bir Osmanlı paşasıdır. Bağdat'a varmadan önce 1011/1602-3 yılında Güney Anadolu'dan ve Irak'tan geçerek Basra üzerine bir sefer yaptı. Yolculuğunu maiyetinde bulunan kim olduğunu bilmediğimiz bir kâtime zapt ettirdiğini el yazmasının ilk sayfasından anlıyoruz. El yazmasının başında el yazmasından bahsetmektedir lakin tamamlanmayan el yazmasında eksik metin söz konusudur. Üslup olarak minyatürlerin Osmanlı Minyatür Sanatının güzide eyaleti olan Bağdat'ta yapılmış olduğu kesindir. İlk sayfadan anladığımız kadarıyla 1014/1605-6 yılında Yusuf Paşa valilik görevini üstlenmiştir. El yazması bu nedenle bu tarihten sonra yazılmış olmalıdır. Yusuf Paşa'nın *Safarnâme* el yazması yaşamı boyunca yapılan ve bilinen minyatürlü tek seyahatnamedir³⁸.

³⁵ UZUNÇARŞILI, İ., H., **Age**, Cilt: 3, S. 101.

³⁶ İbn-ül Emin Dahiliye defteri, 13 m. 1103 tarihli, Gömlek: 1033, No:11, fon kodu: İ.E.D.H.

³⁷ El yazmasının ilk sayfası hariç bütün tarihler (1011)1602'yi göstermektedir. İlk sayfada tarih H. 1014 (1605) olarak geçmektedir. Bu tarihlerin hangisinin doğru olduğunu bilmiyoruz. Dolayısıyla III. Mehmet ya da I. Ahmet dönemi konusunda sadece fikir belirtebiliyoruz.

³⁸ MİLSTEİN, R., **Miniature Painting in Ottoman Baghdad**, Hillenbrand, 1990, s. 113 ; BnF **Turc 127**'de bulunan Sefernamenin baş sayfası.

2. OSMANLI MİNYATÜR SANATI VE MİNYATÜRLÜ SEFERNAMELER

2.1. Seyahatnameler(Gazavatnameler) ve Minyatürlü İlk Örnekleri

Arapça “gazâ/gazve” kelimesi ile Farsça “nâme” kelimesinden meydana gelen *gazavâtnâme* kelimesi savaşları konu alan eserlerin genel adıdır. *Gazavât* kelimesi yapı olarak gazâ kelimesinin çoğuludur. İleride bahsedeceğimiz üzere gazaların anlatımlarına daha sonraları “*Sefername*” de denmeye başlamıştır. *Nâme* kelimesi ise mektup, kitap, mecmua anlamlarına gelir. Gazavatnâmeler üzerinde en geniş çalışmayı, 1956 yılında “*Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavat-nâmesi*” adlı eseriyle Agâh Sırrı Levend yapmıştır³⁹.

Gazavâtnâmeler’in gelişiminden bahsedecek olursak, ilk olarak *magazi* adı altında Arap edebiyatında rastlanmaktadır. İslam’daki cihat anlayışının bir tezahürü olan *Gaza*’ya “cihat” adı verilmiş olup gazâ kelimesi de zamanla bu anlamda kullanılmaya başlanmıştır. *Gazavâtnâme*, edebiyatımıza Arap edebiyatından geçmiş bir türdür. Başlangıçta Arap edebiyatında siyer kitaplarında bir bölümken edebiyatı yapılmaya başladıktan sonra müstakil bir tür olmuştur. Kelimelerin anlamlarının tekillik ve çoğulluğuna göre *Gazanamelerde* tek bir savaş, *Gazavâtnâmede* ise savaşlar ve akınlar silsilesi tasvir edilir. Gazavatnameler belli bir döneme ait olayları ayrıntılı bir şekilde anlattıklarından tarih araştırmacıları içinde önemli bir kaynak oluşturur⁴⁰.

Sefernamelerin yazımında zafer ve fetih olması şart değildir. Olaylar kâtip tarafından anlatılır ve sonunda zafere ulaşıldığında minyatürlenip kitap haline getirilir. Fetihnamede bir yerin, şehrin ya da kalenin fethedilmesi; kelime anlamından da anlaşılacağı üzere zafername’de ise düşmanın yenilgisiyle sonuçlanan savaşlar ele alınır. *Gazavât-ı Nebî*, *Gazavât-ı Kıssa-i Mukaffa*, *Hamzanâme* ve benzeri nitelikteki eserlerin *gazavâtnâme* türünün ilk numuneleri olarak sayılması gerektiğini vurgulamıştır. Fetihname ve zafernâme gibi eserler sonraları anlamında değişiklik olmuş ve hepsine birden *gazavâtnâme* denmiştir⁴¹. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi türlerde farklılıklar göstermesine rağmen zamanla anlamda tekli anlam belirmiş ve bir sefer esnasında elde edilen yerlerle ilgili olarak kaleme alınan Fetihnamelere ise *Sefername* adının verildiği görülür. Bir fethi, bir başarıyı konu edinen bu sefernameler de

³⁹ ERKAN, M., “Gazavatname”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2004, cilt: 13; s. 440.

⁴⁰ AFYONCU, E., *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul, 2007 s. 41.

⁴¹ YILMAZ, E., “Gazavât-nâme Tanımı, Tarihi Gelişimi, Kapsamı, Yeni Bir Tasnifi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1999, S. 118, Şubat, s. 181–184.

aslında birer fetihname olduğundan, bunlar doğrudan doğruya tarih kroniklerinin birer parçasıdır. Bunları, gazavatnâme, zafernâme, hatta Selimnâme ve Süleymannâme gibi fethi gerçekleştiren padişahın adıyla anılan eserlerden hem konu hem de üslup bakımından ayırt etmek mümkün değildir⁴².

Seyahat konusunda yapılmış ilk eserler Orta Asya, Hindistan ve Çin coğrafyasında yapılmış gezileri anlatan Farsça kitaplardır. 14-18. yüzyıllarda Fars asıllı birçok müellif coğrafyayla ilgili eserlerini Arapça kaleme almış, Osmanlı müellifleri de Arapça ve Farsça eserleri 15. yüzyılda tercüme etmeye başlamıştır. 15. Yüzyılda Timur'un oğlu Şâhruh Mirza'nın 1419'da Çin hakanına gönderdiği heyet içinde yer alan Nakkaş seyahat notlarını 1422'de "*Sefernâme-i Çin*" adıyla kitap haline getirmiş, eseri Damad İbrâhim Paşa'nın isteği üzerine Çelebizâde İsmâil Âsım Acâibü'l-letâif adıyla Türkçe'ye çevirmiştir. İstahrî'nin "el-Mesâlikü'l-memâlik'i ile İbn Hurdâzbih'in el-Mesâlik ve'l-memâlik'i Kanûnî Sultan Süleyman ve III. Mehmed dönemlerinde Türkçe'ye çevrilmiştir. Ali Ekber'in 1500-1510 yılları arasında Çin'e yaptığı yolculuğu anlatan "Hitaynâme" 1516'da tamamlandıktan sonra önce Yavuz Sultan Selim'e, ardından Kanûnî Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Türk-Hint Devleti'nin kurucusu Bâbü Şah'ın Çağatayca Bâbürnâme adlı eseri tarih, coğrafya, seyahatname ve hâtıra türlerine ait özellikleri yanında sade ve samimi üslûbuyla hem otobiyografi hem seyahatname hem de yıl yıl olayların anlatıldığı bir vakayiname özelliği göstermektedir. Minyatürlenmesi de Ekber Şah döneminde gerçekleşmiştir.⁴³

Bizim ele aldığımız el yazmasının dönemiyle aynı döneme denk gelecek olan gazavâtname geleneği Türk edebiyatında 15. yüzyılda başlar ve 16. yüzyılda büyük gelişme gösterir. 17. Yüzyılda ise Paşa ve Ağaların hamiliğinde gelişmesine devam etmiştir. Özellikle Yavuz Sultan Selim ile Kanunî Sultan Süleyman'ın seferleri üzerine pek çok gazavâtname yazılmıştır. Osmanlı devletinin gerilemeye başlayıp akınların durmasıyla gazavâtname azalmış, gazâ geleneğinin ortadan kalkmasıyla bu türün devamlılığı sona ermiştir⁴⁴.

Osmanlı Resim Sanatında 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren valilerin ve sefer kumandanlarının ve vezirlerin "Gazaname, Sefername, Fetihname" türünde eserler yazdığını

⁴² AKSOY, H., "Türk Edebiyatında Fetihnâmeler", *Türkler*, 1999, C. XI, s. 800-805.

⁴³ DİLEK, K., "Seyahatname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt:37, İstanbul ,2003, s. 12; Bkz. Matuz J., *L'ouvrage de Seyfi Çelebi: historien ottoman du XVIe siècle*, Paris 1968.

⁴⁴ YILMAZ, E., *Gazavâtname ve Niyazi'nin Gazavât-ı Nebî'si*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 181.

ve bunları resimlettiğini görüyorsunuz.⁴⁵ 17. Yüzyılın ilk yarısında da benzer durumlar izlenmektedir. Zaten bizim ele aldığımız eserde 17. Yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış ve minyatürlenmiştir. Sefername diyebileceğimiz eserlerin ilk örneklerinden bahsedecek olursak. Osmanlı tarih yazıcılığı Sultan II. Murat (1421-1451) döneminde başlar. Bu dönemde Sultan II. Murat'ın teşvikiyle önemli Arapça eserler Türkçeye çevrilmiştir. Bu aşamadan sonra da Gazavatname'lere geçilmiş ve gazavatname'lerde konu olarak Osmanlı padişahlarının başarıları efsanevi bir dille anlatılmıştır. Gazavatname/Sefername bu anlatım türünün klasikleştiğini gösteren ilk örnek olarak algılanabilir. İlk olarak 16. Yüzyılın Osmanlı haritacılığı açısından önemli olan limanların ve adaların tasvirini yapıp resimlediği Kitab-ı Bahriye'siyle Piri Reis (öl. 1554)'ten bahsetmek gerekir⁴⁶. Piri Reis'in harita ve atlaslarında görülen kent tasvirleri Osmanlı Resim Sanatı ve Sefername geleneği için önem arz etmektedir. Bu harita ve resimler Osmanlı Resim Sanatında bir çığır açmış ve topografik resim denebilecek bir türü oluşturmuştur. Bu türün en ünlü temsilcisi tarihçi, matematikçi, hattat ve nakkaş Matrakçı Nasuh'tur. Matrakçı Nasuh yine bir sefer olan Mısır dönüşünde silahşörlükle ilgili *Tuhfet-ül Guzat* isminde bir eser yazar. Nasuh'u ünlendiren bir eser olan *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn* yine sefername olarak değerlendirilebilir. *Tarih-i Sultan Beyazıt*, *Selimname*, *Tarih-i Feth-i Şikloş*, *Süleymanname* ve *Mecmu-i Menazil* "Sefername" türündeki eserlerden bazılarıdır⁴⁷.

Osmanlı devletinde I. Selim dönemini anlatan *Selimnameler*, Kanuni Sultan Süleyman'dan bahseden *Süleymanname*'ler ve Devletin çeşitli yerleri fethettikten sonra yazılan *Sefernameler* sonraları tekrar tekrar kaleme alınmıştır⁴⁸. Sultanların seyahat ve seferlerini konu alan bu kitaplar 1590 sonrası Paşa ve Ağaların hamiliğinde çoğalmıştır. Sefername el yazması da bu kültürün bir tezahürü olarak kabul edilebilir.

2.1.1. 16. Yüzyıl Sonu 17. Yüzyıl Başı Osmanlı Minyatür Sanatı

Osmanlıda 16. Yüzyılın ortalarına kadar etkisi sürecek olan doğulu nakkaşların Yavuz Sultan Selim (1512-20) tarafından Tebriz ve Mısır'a yapılan seferler sonucu İstanbul'a çok

⁴⁵ FETVACI, E., "In the Image of a Millitary Ruler", *Picturing History at the Ottoman Court*, Indiana, 2004, s. 5.

⁴⁶ AKBULUT, U., "Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği Ve Tarh Yazma Gereçekleri", *KKEFD*, 2007, sayı:15, s. 359.

⁴⁷ BAĞCI, S., ve diğerleri, *Osmanlı Resim Sanatı*, Ankara, 2012, s.71-75.

⁴⁸ AFYONCU, E., *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul, 2007, s. 41-59.

sayıda nakkaş getirtildiğini biliyoruz. Sadece Tebriz ve Mısır değil, bunun yanında Herat ve Akkoyunlu Türkmenlerinin yarattığı Şiraz üslubu da etkilidir.⁴⁹ Bu üslupta iri sarıklı ince yapılı figürler, çiçek kümeleri, yeşil yapraklar ve serviye benzeyen ucu kıvrılmış yapraklar göze çarpmaktadır. Yavuz Sultan Selim ile başlayan bu gelişim süreci Kanuni Sultan Süleyman (1520-66) döneminde de devam edecektir. Bu süreçte devam eden üslubun edebi eserlerde de görülmesi Herat kökenli nakkaşların İstanbul’da ne denli etkili olduğunu göstermektedir.⁵⁰ Gerek eyalet üslubunda gerekse Saray nakkaşhanesindeki yadsınamaz Avrupa etkisi de bu süreçte görülmeye başlanmıştır⁵¹.

16. Yüzyılın ilk dönemlerinde padişah minyatürleri meşhurdur. Padişahlar kendi minyatürlerini ve atalarının portrelerini kitap resmine getirtmişlerdir. Örneğin Şirvanlı Ali Bin Emir Bey tarafından yazılmış Süleymanname (TSMK,H.1517) gösterilebilir. Bu tarz 17. Yüzyıla doğru kendini geliştirerek silsilenameler yaygınlaşmaya başlayacaktır. Silsilename, Zübtetü’t-tevarih, Subhatü’l ahbar isimleriyle tanınan el yazmaları Hz. Adem’den başlayarak önemli dini, tarihi kişilerin ve Osmanlı padişahlarının peş peşe ele alınıp tanıtılmasından ibarettir. Bununla birlikte Paşanama el yazmasında da aynı durum söz konudur⁵².

Osmanlı minyatür sanatı 1566’da II. Selim’in ve ardından III. Murat’ın devletin başına geçmeleriyle klasik üslubuna kavuşmuştur. Edebi şahsiyetiyle öne çıkan III. Murat “*Muradi*” mahlasıyla şiirler yazmıştır. Sanatsal yönü kuvvetli olan padişah özellikle minyatürlü edebi eserler konusunda hiçbir masraftan kaçınmamıştır⁵³.

İstanbul Nakkaşhanesinde Seyyid Lokman ve Nakkaş Osman işbirliği içinde çalışırken, 1578’de Osmanlılar ve Safeviler arasında otuz dört yıl sürecek olan savaş başlar⁵⁴. Bu sürede bazı Safevi sanatçılar İstanbul’a gönderilmiş. Bunun yanında hediyeleşmeler ve sefer esnasındaki gezip görmeler de Safevi üslubunu İstanbul’a taşımıştır. Bu Safevi sanatçılar Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa gibi serdarların seferlerini anlatan *gazavatname*’ler

⁴⁹ YOLTAR, A., **Ottoman Decorative Arts**, Ankara, 2009, s.76; ULUÇ, L., **Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar**, İstanbul 2004.

⁵⁰ Bkz. **Gûy u Çevgan**, TSMK, H. 845. – Divan ı Selimi, İÜK, F. 1330.

⁵¹ ATASOY, N., ve Çağman, F., **Turkish miniature Painting**, İstanbul, 1974, s.26.

⁵² BAĞCI, S., vd., **Age.**, 2012, 251.

⁵³ MAHİR, B., **Osmanlı Minyatür Sanatı**, İstanbul, 2012, s.57; MİLSTEİN, R., **Miniature Painting in Ottoman Baghdad**, USA,1990, s.79.

⁵⁴ CAGMAN, F., TANINDI, Z., Remarks on Some Manuscripts from the Topkapi Palace Treasury in the Context of Ottoman-Safavid Relations. **In Muqarnas** Volume XIII: An Annual on the Visual Culture of the Islamic World. Gülru Necipoglu (ed.). Leiden: E.J. Brill.

hazırlamışlardır. Bu sebeple bahsettiğimiz eserlerde Bağdat'ın Gazavatname üslubu görülür. Bu üslupta resim çerçevelerini aşan zarif doğa tasvirleri, yuvarlak yüzlü kalın ve ince uzun figürler ve dikey hatlar baskındır⁵⁵.

Osmanlı resim sanatında II. Selim Dönemi (1566- 1574) ile birlikte yeni bir çağa girilmiş, Sultan III. Murat ve III. Mehmet (1595-1603) Dönemlerinde devam eden gelişmelerle Klasik Osmanlı Üslubu olgunluğa ulaşmıştır⁵⁶. Özellikle 16. Yüzyılın son çeyreğinde sarayda önemli bir güç kazanan ağalar da bu dönemde sanat faaliyetleri içerisinde adlarını duyurmaktadır. Ağaların hamillikleri doğrultusunda oldukça önemli el yazmaları ortaya çıkmıştır. Üslup bakımından oldukça özgün olan bu eserler belli bir kalıp olmaksızın üretildiği için döneminin üslubunu net bir şekilde yansıtır. Bunların içerisinde Darüssaade ağası Habeşi Mehmet Ağa (ö. 1590) ve Gazanfer Ağa (ö. 1602) dikkati çekmektedir. III. Murat'ın şehzadesi III. Mehmet'in 1582 yılındaki sünnet düğününü anlatan 1588 tarihli Surname (TSM H. 1344) adlı eserde yazar İntizami, Darüssaade ağası Mehmet Ağa ve Zeyrek Ağa'ya sık sık danışarak eserin onların istekleri doğrultusunda şekillendiğinden bahsetmektedir⁵⁷.

II. Selim Dönemi'nde (1566-1574) saraya girerek III. Mehmet Dönemi'ne (1595- 1603) kadar sarayda çeşitli görevlerde bulunan Gazanfer Ağa özellikle dönemin ünlü yazarlarından Gelibolu'lu Mustafa Ali ile dostluğu sayesinde bir sanat hamisi olarak adını duyurmuştur⁵⁸.

16. Yüzyılın sonlarında, Fars edebiyatındaki Şehname kalıpları içerisinde Sultanların zaferleri ve hünelerinin anlatıldığı Türkçe şehnameler, tarihi eserler, fal ve astroloji konularının işlendiği farklı türler ile karmaşık maceralarla aşk hikâyeleri Osmanlı resim sanatındaki başlıca konular oluşturmuştur. Bu oluşturulan konular arasında fal ve tılsım alanı henüz Osmanlı'da yenidir⁵⁹. Dolayısıyla oldukça fazla ilgi görmüş ve küçük yaşta okuyucuları olduğunu BnF-242 numaralı el yazmasından anlamaktayız. Sefername geleneği de bu yeni sayılabilecek konulardan birisidir. Bir zamanlar sadece sultanların seferleri yazılırken artık ağa ve paşaların seferleri de kaleme alınıp süslenmeye başlamıştır.

⁵⁵ MAHİR, A.g.e 2012, 65.

⁵⁶AND, M., **Osmanlı- İslam Mitologyası**, İstanbul, 2004, s. 60.

⁵⁷TANINDI, Z., "Topkapı Sarayı'nın Ağaları Ve Kitaplar", 2002, **U.Ü. FEF Sos. Bil. Dergisi**, 3, s. 44.

⁵⁸ TANINDI, **Agm.**, 2002: 47 ; MİMİROĞLU, A., İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Bulunan Kıssa-i Şehr-i Şatran (ÜİKT.9303) El Yazmasının Minyatürleri, Konya, 2011, s.13, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sos. Bil. Ens.)

⁵⁹ MAHİR, **Age.**, 2004, s.56.

Yüzyılın ikinci yansından sonuna kadar, kitap sanatlarında iki ekibin hâkimiyeti söz konusu olmuş ve gerek konularda gerekse de resimlemede klasik tarzın oluşumu sağlanmıştır.

Nakkaş Osman ve ekibinin saray minyatür sanatı açısından önem arz etmektedir. Bu ekibin çalıştığı işler; İntizami tarafından yazılan Sultan III. Murat'ın oğlu şehzade Mehmet'in sünnet düğününün anlatıldığı 1587 tarihli Surname-i Hümayunudur (TSM H. 1344). Eserin tüm resimlerinde olayın geçtiği İbrahim Paşa Sarayı bir dekor olarak görülmektedir. Sarayın önünde gerçekleşen tören ve eğlence minyatürleri 437 resimli sayfada tasvir edilmiştir⁶⁰.

Nüzhet-i Esrarı'l-ahbar der Sefer-i Sigetvar'da "Zigetvar kalesinin kuşatılması" sahnesindeki kale görüntüsü ve Surname-i Hümayun'daki Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunun tasviri gerçekçi bir tutumu benimseyen Nakkaş Osman'ın gözlem gücünü yansıtmaktadır. Nakkaş Osman'ın kompozisyonlarında yukarıya doğru uzayan geniş bir perspektif dikkati çeker. Nakkaş Osman'ın 16. yüzyılın ikinci yarısında resim sanatına getirdiği bu yeni anlayış 16. yüzyıl sonlarında ve 17. yüzyıl başlarında üretilen eserlerin şekillenmesinde de etkili olmuştur⁶¹.

Bu dönemde ilgi görmeye başlayan fal, astroloji ve olağanüstü olayları konu al bir grup eser de de Nakkaş Haşan ve ekibinin çalışmaları yer almaktadır. 1614 yılında tamamlandığı sanılan falname adlı eserde Nakkaş Haşan üslubunu yansıtan bazı tasvirler görülmektedir⁶².

Nakkaş Haşan'ın resimlerinde doğa betimlemeleri, kompozisyon düzeni ve figür üslubu gibi konularda sanatçının belirgin tekniği ayırt edilebilmekte, Nakkaş Osman ile başlayan süslemesiz sade anlatım devam etmektedir. Nakkaş Haşan'ın çizimlerinde oldukça belirgin konturlar, kalın bir fırça kullanımı ile tombul figürler dikkati çeker. Nakkaş Osman'ın geniş perspektifli art arda uzayan tepeleri yerine Hasan'ın doğa çizimlerinde sahnenin yan yana dizilmiş birkaç tepenin önüne çekildiği görülür⁶³.

Konumuzun üslubu olan Osmanlı Resim Sanatının Bağdat üslubu; Safevi, Akkoyunlu ve Karakoyunlularla tam olgunluğa ulaşır⁶⁴. 17. Yüzyılın başlarında gerilemeye başlayan

⁶⁰ Bkz. ;ATASOY, N., **Surname-i Humayun**, İstanbul, 1997.

⁶¹ MİMİROĞLU, **Age.**, 2011, s. 15.

⁶² BnF- Turc-242 yazmasında bulunan burç tasvirleri tam olarak bu tarzı yansıtmaktadır. MAHİR, B., **Age.**, 2004 s. 70; BAĞCI, S., vd., **Age.**, s. 181; bkz. ARSLANTÜRK, A., BÖREKÇİ, G., **Sultan Süleyman'ın Son Seferi**, İstanbul, 2012.

⁶³ MAHİR, B., **Osmanlı Minyatür Sanatı**, İstanbul, 2012, s. 177-180.

⁶⁴ ULUÇ, L., **Age.**, s. 278-295.

Bağdat Üslubuna Osmanlı devlet adamları canlılık katmıştır. Üstlendikleri kitaplarla buradaki kâtip ve nakkaşlara maddi destek vermişler ve ciddi derecede Bağdat üslubunu yansıtan eserler verilmiştir.

2.1.2. Minyatürlü Sefernamelerdeki Tasvirler

Sefernamelerin tasvirleriyle ilgili bir gelişimden söz edecek olursak; Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk yıllarından itibaren minyatürde başlayan gelişme sonunda, Klasik Osmanlı minyatürcülüğü en parlak devrini yaşamış, bol sayıda eserler meydana getirilmiştir. Padişahlar için Şehnamelerin ve tanınmış serdarlar için Sefernamelerin (Gazanamelerin) minyatürlenmesi geleneği oluşmuştur. Selimname bunların ilki olup Şükri tarafından hazırlanmıştır. Yavuz Sultan Selim'in fetihlerini anlatan 24 minyatürlü ve mesnevi tarzında Türkçe bir yazmadır, belki 1520-25 tarihini gösterir. Çehre hatları şematik kıyafetler gerçeğe yakındır. Kumaş ve elbiselerin motifleri ile mimari süslemeler, detayları ile gösterilmiş olup, kompozisyon bakımından henüz bir araştırma devrinin çekingen adımları belli olmaktadır. İran'dan farklı mat ve soluk renklerle üslup birliği içinde çalışılmıştır. Yüzyılın ikinci yarısına kadar, figürsüz ve mimari tasvir olarak değerlendireceğimiz şehir, kale ve liman manzara minyatürleri, Nasuh el Silâhi el Şehir bi-Matraki'ye bağlanmaktadır. Karakteristik olarak kabul edebileceğimiz bir diğer eser de Tarih-i Sultan Bayezid'dir. Sultan Bayezid II(1540-1545) ile Şehzade Cem Sultan'ın savaşlarını, Gülek, Mora, İnebahtı, Modon kale ve limanlarını gösteren 82 yapraklı, on minyatürlü bir yazmadır. Minyatürlerde hareketli desenlerle şematik olarak kale ve limanların en önemli tarafları belirtilmiştir⁶⁵.

Sultanların Sefernamelerinin yanı sıra 17.yüzyıla doğru saray ağalarının ve paşaların hamiliğinde kitap üretimi hız kazanmıştır. Seferlerini kâtip aracılığıyla kaleme aldırın Paşa veya Ağalar sonra bu kitapları minyatürlü hale getirmişlerdir. 1580 yıllarında Kars şehrinin durumu gösteren bir eser olan Şehinşahname'de, (İst. Üniv. Kt. F. 1040 Lokman 989) surlar içinde kubbeli iki cami ve diğer yapılar, Sefername'de olduğu gibi mimari bir kompozisyon içerisinde ele alınmıştır. Gelibolulu Mustafa Ali tarafından hazırlanılan Nusretname TKSM H 1365 992 (1584) minyatürlerinden anlaşıldığı üzere Orduyu Hümâyûn Serdar Lala Mustafa Paşa idaresinde 1578'de İran seferi için Üsküdar'dan büyük merasimle Erzurum'a hareket eder. Burada yolda İznikmid (İzmit) kasabasında Lala Mustafa Paşa'nın beylerbeyleri için bir ziyafeti

⁶⁵ ASLANAPA, O., *Türk Sanatı El Kitabı*, İstanbul, 1993, s. 200-2009; ATASOY, N., "1558 tarihli Süleymanname", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III, 1969-70, s. 167-72.

görülyor. Sefername ile kabul sahnelerinin aynı çizgide seyrettiği kanısına ulaşabiliriz. Sinan Paşanın Arabistan ve Tunus seferini anlatan Tarih-i Feth-i Yemen adlı, Selim II zamanında başlayıp, Murad III zamanında 1594’de tamamlanan İstanbul Üniversite Kütüphanesindeki yazma, aynı şekilde bol altın yaldızlı, ince kaliteli, 104 minyatürle, saray atölyesinde tarihi minyatür üslûbunun kuvvetini kaybetmediğini gösterir. 17. yüzyılın tam başında bu tezdüzeliğin aşılmasında bir adım olarak kabul edilen Nakkaş Hasan Paşa ortaya çıkar. Bu üslubun zenginleşmesinin ters etkileri görülecek ve Sultan III. Mehmet’in Eğri Fetihnamesinde renk ve kompozisyonda zayıflama sezilecektir.⁶⁶ Aynı devirde Bağdat’ta hazırlanan tasavvuf ve peygamberler tarihi konulu eserlerde uygulanan Safevi minyatürünün etkisinde kalmış, yeni oluşum olarak değerlendirilen bu renkleri canlı, ifade tarzı abartılı resim üslubu Osmanlı eyalet üslubu olarak kabul edilmektedir⁶⁷.

Sefername el yazmasının minyatürlerinin konuları Paşa’nın yolculuğuyla ilgilidir. Seyahatname gibi yazılan Sefername daha çok Paşa’nın seferiyle ilgili olan kahramanlık konuları ile öne çıkmaktadır. İlk minyatürde bir ziyaret konusu karşımıza çıkar. İkincide de yine bir kabir ziyareti ile karşılaşırız. Yusuf Paşa’nın yine bir makam türbeyi ziyaret edişı ele alınmış olup seferle pek alakası yoktur. Bu tür sahneler henüz sefer havasına girilmeden tasvir edilmiştir. Sonrakilerde ise önemli beylerin Yusuf Paşa’yı karşılaması ve ona bağlılıklarını arz etmeleri işlenmiş olup sahne seferin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Sonraki ise yine bir ziyaret sahnesidir. Makam türbe diyebileceğimiz bir mekânı ziyaret eden Yusuf paşa orada da yine Osmanlı devletinin görevlendirdiği devlet adamlarıyla görüşür ve ziyaretlerini gerçekleştirir. Altıncı sıradaki minyatürün konusu ise seferle biraz alakalıdır. Osmanlı devletinin gücünden sakınan arada kalmış beyler Yusuf Paşa’ya bağlılıklarını bildirirler. Önce pek bu yönde karar vermeseler de sonrasında kararlarını değiştirip bağlılıklarını bildirirler. Burada sanki bir savaş sahnesi var gibidir. Fakat metne bakıldığında savaş minyatürü değil bir karşılama minyatürü olduğu ortaya çıkacaktır. Son minyatüre ise tam bir zafernamelerde görülen klasik sefername minyatürüdür. Yusuf paşa isyanı bastıran askerler isyancuların kellelerini mızraklara takılı bir şekilde kaleye girişlerini seyretmektedir.

Minyatürlü sefernamelerden olan Çerkez Ağa Yusuf Paşa’nın Sefernamesi üslup, renk, çizgi ve ikonografi olarak Osmanlı Saray nakkaşhaneleriyle aynı çizgide değildir. Eyalet üslubundaki bu çeşitlilik Osmanlı Resim Sanatına zenginlik katmaktadır.

⁶⁶ ASLANAPA, O., *Age.*, s. 218-21.

⁶⁷ MAHİR, B., “Minyatür”, *T.D.V.İ.A.*, cilt: 3, s. 125; MILSTEIN, R., *Age.*, s.93.

2.2. Tarihi Olay, Hikâye Ve Efsanelerin Minyatürlerde Yer Alması

Osmanlı Resim Sanatında tarihi konuların, hikâyelerin ve efsanelerin resimlenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Minyatürlü kitaplarda konularına göre padişahların savaşları, seferleri, zaferleri gibi konular erken dönemlerden itibaren resim sanatının alanına girmiştir. Bunun yanı sıra, hikâyeler ve efsaneler resimler içerisinde çeşitli şekillerde yer almaktadır. Osmanlı devletinde gün geçtikçe bu konulara yenileri eklenecek minyatür sanatı konu bakımından zenginleşmeye başlayacaktır⁶⁸. Biz minyatür sanatının 17. Yüzyıldan sonraki gelişimine değil 17. Yüzyıla kadar olan gelişiminden bahsetmeye çalışacağız. Bu sürece kadar hangi konular ne şekilde yer aldığını ifade edeceğiz.

Konular itibariyle minyatür sanatının başlangıcını oluşturan 15. ve 16. yüzyıllarda sayılan artan tarihi konulu eserlerin önemli bir bölümü manzum olarak ve şehname geleneğinde yazılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde hazırlanan bu örnekleri Fars edebiyatındaki şehnamelerden ayıran en önemli özellik, efsaneleşmiş karakterlerin yerini dönemin sultanlarının alması ve güncel olayların, savaşların ve zaferlerin tarihi gerçekçilik içinde aktarılmasıdır. Şehnameler dışında ikinci bir tür ise seferlerin konu alındığı gazanamelerdir⁶⁹. Sonrasında ise gerek padişahın gerekse diğer hamillerin isteği doğrultusunda konular çoğalmıştır. Konuların ilkini Saray Şehnameleri oluşturmaktadır. Firdevsi'nin Şehname'sinin Türkçe çevirisiyle başlayan süreç ciddi bir gelişim gösterecek, Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) ve II. Beyazıt Dönemi'nde (1481-1512) şehname tarzında tarihler yazılacaktır. Lakin klasik anlamda Şehnameciliğin konusu Kanuni Sultan Süleyman döneminde kendini gösterecektir. Kanuni Dönemi'nde ilk saray şehnamecisi Arifi takma adıyla bilinen Fethullah Çelebi'dir⁷⁰. Şehnamelerin klasik konularından olan hükümdar ve haklının tasvir edilmesi sık sık karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Tufandan sonra Keyümer ve halkını vahşi hayvanların derilerinden yapılmış kıyafeteriyle gösterilirler⁷¹. Boyut kazanmış kubbeli binalar, tepeler boyunca dizilmiş serviler, çiçeksi veya yeşil renkte tonlamalar yapılarak boyanmış ağaçlar ve turuncu renk giysili zarf kadınlar bu türün ayırt edici özelliklerindedir⁷².

⁶⁸ AND, M., *Age.*, s. 179.

⁶⁹ FETVACI, E., *Age.* S. 191; MİMİROĞLU, A., *Agt.*, s.17.

⁷⁰ BAĞCI, S., vd., *Age.*, s. 96-97 ; MAHİR, B., *Age.*, s. 92.

⁷¹ İNAL, G., *Türk Minyatür Sanatı*, Ankara, 1995, s. 166-167; BAĞCI, S., vd., *Age.*, s.95;

⁷² BAĞCI, S., vd., *Age.*, s.95-101.

Dini konuların minyatüre yansıdığını Osmanlı Resim sanatında sık görmek mümkündür. Peygamberlerin hayatını anlatan *enbiyanamaler* de bunlardan birisidir. Peygamberlerin mucizelerini ve hayatından kesitleri sunan *enbiyanameler* ikonografik olarak resim sanatı bakımından önem arz etmektedir. Enbiyane'nin diğer önemli olan özelliği de o tarihe kadar Osmanlı Resim Sanatı'nda hiç geleneği olmayan konular anlatılmıştır⁷³. Yine tarih olaylarından bahseden diğer eser ise Arifi'nin beş cilt halinde hazırladığı tarih serisinin son cildi olan Süleymanname'dir. 1520-1555 yılları arasında geçen dönemi ve Kanuni Sultan Süleyman'ın bu dönemdeki saltanatını anlatır⁷⁴.

Saray nakkaşları tarafından resimlenen Zafername'de Kanuni'nin 1558-66 yılları arasındaki dönemin anlatıldığı görülür. Lokman'ın yazdığı ikinci şehname ise 11. Selim Dönemi'ni (1566-1574) konu alan Şehname-i Selim Han'dır (TSM A. 3595). Yine Seyyid Lokman'ın yazıp Nakkaş Osman'ın resimlediği üçüncü şehname örneği 1581 tarihli Şehinşahname'dir (İÜK F. 1404). Murat'ın saltanatının ilk yıllarını anlatmaktadır. Bu üç eserin ortak özellikleri şehname tarzında ve Farsça manzum olarak yazılmalarıdır⁷⁵.

Portre sanatı açısından önem arzeden Şemâilnâmeler, Zübdetü't-tevârih veya Tomar-ı Hümâyûn olarak anılan eserlerle devam ettiği anlaşılır. Önceki şehnameciler tarafından başlanmış ve çok az bir kısmı yazılmış olan, Hünermâme adlı eser de aynı nakkaş tarafından tamamlanmıştır. Her iki eser için de Osman Gazi'den itibaren geçmişteki sultanların portrelerine, giyiniş tarzı hakkında bilgiye yer vermektedir. Sarayda Osmanlı kıyafet ve günlük hayatıyla ilgili meraklar başlamıştır. Bu durum ise Lokman ve Osman iş birliği ile gerçekleştirildiği anlaşılan Kıyâfetü'l-insâniye fi şemâ'ilü'l-osmâniye (Şemâilnâme) adlı eserin hazırlanmasına yol açtığı söylenmektedir. Şemâilnâmelerde padişahların portrelerinin çizildiğini biliyoruz. Serinin son padişahı olan III. Murad ise, bağdaş kurarak, tek dizlerini bükerek ya da diz çökerek, Bursa kemeriyle çevrelenmiş, muhtemelen saltanat tahtını simgeleyen bir şahnişin içinde otururlar, elinde diğer sultanların portrelerinde bulunmayan, sadece ona hasredilmiş bir sembol olarak bir kitap tutar. Bu durum, III. Murad'ın kitaba düşkünlüğünü göstermesinin yanında bu tarzın Fatih dönemine kadar uzandığını da gösterir. Elinde kitap tutması eserin onun için yazıldığına da işaret eder. Zaten kitaba düşkünlüğünü

⁷³ AND, *Age.*, s.127-130.

⁷⁴ BAĞCI, S., vd., *Age.*, s.99.

⁷⁵ BAĞCI, S., vd., *Age.*, s.118.

Özellikle de Osmanlı Resim Sanatında yeni diyebileceğimiz konular hakkında sarayda eserler de yazdırıldığını biliyoruz⁷⁶.

Zübdetü't- tevârîh'te Osmanlı ya da İslam tarihinde önemli olaylar veya efsaneler hakkında bilgilere yer verilir. Kelime anlamı olarak tarihten seçmeler anlamına gelen Zübdetü't-tevârîh padişah tarafından yazdırılmaya başlanmıştır. Sonraları ise Dârüssaâde Ağasına sunulan onlardan daha ufak boyutludur ve farklı bir nakkaş grubu tarafından resimlenmiştir. Her üç yazmada da birinci bölümde 43 peygamberin öykülerini tasvir eden sahneler, Osmanlı tarihi ile ilgili ikinci bölümde ise III. Murad'a kadar ilk 12 Osmanlı padişahının portresi yer alır. Bu eser hem bir resimli tarih örneğidir hem bir silsilenâmedir hem de içerdiği peygamber öyküleri nedeniyle en kapsamlı dini ikonografya kaynaklarından. Bu yazmalardaki peygamber öykülerinden bazılarının İslam resim sanatında ön örneğinin olmaması yepyeni bir ikonografya sunar⁷⁷.

Tarihten seçme konuların ele alınmasının yanında yine tarihle kısmi ilgili olan dini kişi ve olayların resimlenmesi yapılmıştır. Bunlara Nuh Peygamberin ve Yecüc-Mecüc'ün resimlenmesi örnek olarak gösterilebilir⁷⁸. Özellikle İran geleneğinde büyük önem taşıyan İskender'in kişiliği birçok esere konu olmuştur. İskender'i tahtta, Hızır ve İlyas peygamberlerle Ab-ı Hayat'ı ararken, Yecüc Mecüc diyarına duvar ördürürken gösterir resimler buna örnek olabilir⁷⁹. Mitologya olarak bu sahneler Hint kültüründen etkilenmiş olabilir. Çünkü Hindistan'da da bu tarz hikâyeler anlatılagelmiştir⁸⁰. Tarihten seçmeler anlamına gelen *Zübdetü't-tevârîh* yazması yalnız ikonografya açısından değil Osmanlı resim sanatındaki üslup gelişmeleri ve sanatçı kimlikleri yönünden de önem taşıdıkları kabul edilir⁸¹.

Şehnameerde zaferler, Osmanlı ordusunun gücü ve kuvveti sergilenirken burada yenilgiler, yağmalar gibi olumsuz olayların resimlenmemiştir. Sefername (BnF Turc 127) el yazmasında da bu durum söz konusudur. Daima Çerkez Ağa Yusuf Paşa'nın başarıları çizilmiştir. Ancak Basra 17. Yüzyılın başında oldukça karışıktır ve Anadolu'da Celaliler isyan etmektedirler. Sefername(BnF Turc 127)'de anlatılanlar hep Paşa'nın başarılarıdır. En son

⁷⁶ BAĞCI, S., vd., **Age.**, s.172-180.

⁷⁷ BAĞCI, S., vd., **Age.**, s. 172-180; AND, M., **Age.**, 2006, s.26.

⁷⁸ BnF-Turc-242 No'lu el yazması örnektir.

⁷⁹ AND, M., 2006, s. 27 ; BAĞCI, S., vd., s. 172-180.

⁸⁰ Ramayana destanı örnek olabilir. Amrita'yı tanrılar ve Asurların araması.

⁸¹ AND, M., 2006, s. 27

minyatürde ise kalenin geri alınması minyatürü vardır. Kalenin asiler tarafından alınmasıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Çalışmanın konusunu oluşturan Sefername (BnF Turc 127) el yazması, Kitab-ı Gencine-i Feth-i Gence ile benzer konulardan bahsetmektedir. 1590 tarihli, Ramizade İbrahim Çavuş tarafından kaleme alınan eserde Osmanlı-Safevi savaşlarının 1580-84 yılları arasında gelişen olayları konu alınmaktadır. Bir diğer örnek ise Tarih-i Feth-i Yemen 'dir. Yazar Rumuzi'ye ait olan eser, 1569-71 yıllarında gerçekleşen Yemen isyanını konu almaktadır. İsyanı bastırmak için görevlendirilen Sinan Paşa ile birlikte Yemen'de bulunan yazar Sinan Paşa'nın isteğiyle mesnevi tarzındaki bu eseri hazırlamıştır. Bu eseri diğer gazanamelerden ayıran bir başka özellik ise resimlerin Nakkaş Osman'ın bir ardılı tarafından yapılmış olduğunun düşünülmesidir⁸².

17. yüzyılın konularının nasıl oluşup ne şekilde minyatürlerde yer aldığı konusunda kısaca bilge verdik. Başlangıçta bir amaç doğrultusunda getirilen ustalar aracılığıyla ya da başka yerlerde sipariş usulü yaptırılan kitaplar ile minyatür sanatı yaygınlaşmıştır. Devam eden süreçte sosyal, dini ve devlet erkânıyla ilgili konular rağbet görmüştür. Ta ki 17. Yüzyıla gelindiğinde artık yeni konular belirmiş, neredeyse saraydaki ağaların hepsi hamiliği dâhinde kitap yazdırmışlardır. Gazavatnamelerin bir devamı olan Sefernameler de artık Paşaların yeni ilgi odağı olmuştur. Artık sarayda Ağa ve Paşaların etkinliğini izleyebileceğimiz bu tür el yazmaları çoğalmaya başlamıştır.

⁸² TANINDI, Z., "Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitaplar", U.Ü. FEF Sosyal Bilimler Dergisi, yıl:3, Sayı: 3, s. 48; Bağcı vd., Age., 2006: 174-175

3. BnF’de BULUNAN SEFERNAME EL YAZMASININ KONUSU VE BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.1. Eserin Hazırlanışı ve Konusu

Hicri 1014 (1605-1606) yılında Bağda/Basra valiliğine atanan Çerkez Ağa Yusuf Paşa'nın Konya'dan geçerek İstanbuldan Basra'ya uzanan yolculuğunun hikayeleştirilerek anlatıldığı Sefemâme isimli el yazması, Bağdat nakkaşhanelerinin devam eden etkinliğini örnekler. İçindeki yedi minyatürün üzerinde durduğumuz üslupta olması, Haşan Paşa'dan sonra Bağdat'ta görevli Osmanlı devlet adamlarının da Bağdat sakini sanatçılara kitap hazırlatma işini sürdürdükleri anlaşılıyor. Ketebesinde Bağdat'ta istinsah edildiği kaydı olmamasına rağmen, resimlerin üslup özellikleri dolayısıyla, tasvirli birçok elyazmanın Bağdat'ta minyatürlenmiş diğer eserlerle aynı çevrede üretildiği görülmektedir. Çerkez Ağa Yusuf Paşa'nın yolculuğu esnasında paşa ve maiyetinin gezdiği gördüğü yerleri abartılı bir şekilde anlatılmasının yanında birçok bilgiler vermesi açısından Sefername (BnF, Turc 127) el yazması önemlidir. İstanbul'dan çıkmalarından itibaren neredeyse bütün menzillerden bahsederler. Oralarda Osmanlı padişah ve paşalarının yaptırdığı mimari eserleri de ziyaret ederler. Menzillerde ne kadar konakladıkların da bahsederler. Uğradıkları önemli mekânları ve tarihi şahsiyetleri minyatüre yansıtılmaları bakımından minyatürleme esnasında nakkaşı birinin yönlendirdiği kanısına kapılmaktayız. Yoksa nakkaş neyi nerede çizeceği konusunda şüpheye düşmesi muhtemeldir. Eğer böyle bir durum olmasa idi yazmayı komple okuyup değerlendirip minyatürlemesi gerekecektir.

Yarım kalan Sefername'de toplam yedi adet minyatür bulunmaktadır. Minyatürleri incelediğimizde tamamen Bağdat üslubunu yansıttığını görebiliriz.

3.2. Eserin Fiziksel Özellikleri

Osmanlı Türkçesi el yazması birbirine bağlı 38 sayfadan oluşmaktadır. Cildi kırmızı deriden yapılmış olup orta seviyededir. Yusuf Paşa'nın İstanbul'dan Basra'ya yaptığı seferin günlüğünü içerir. Osmanlı Devleti ile Celali İsyanlarının mücadelesiyle ilgili ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Bilinmedik bir sebepten dolayı yarım bırakılmıştır. El yazmasının bir anda sonlanması anlatılan olayı da yarıda kesmiştir. Bir ithaf kısmı olan el yazmasında yedi adet Bağdat minyatür okulunda oluşturulmuş zarif minyatürü vardır. Boyutları 23.5X13.5 cm ve kırmızı bir deri ciltle kaplı olduğunu kütüphanenin internet sayfasından öğrenilmiştir⁸³.

3.3. Sefername'de İzlenen Güzergâh ve Mimari Eserler

Osmanlı döneminde “hac yolu” olarak kullanılan Anadolu'da çeşitli yollar vardır. Bu yollar kırk adet eyalet ya da dengi yönetim bölgelerini birbirine bağlamaktadır⁸⁴. Yusuf Paşa'nın izlediği rota Halep'e kadar “Anadolu'nun sağ kolu” diye adlandırılan Üsküdar'dan başlayıp Konya üzerinden Halep'e ulaşan yoldur⁸⁵. Yusuf Paşa ve livası Antakya'dan itibaren tali yollar vasıtasıyla “Anadolu'nun orta kolu”⁸⁶ diye adlandırılan Üsküdar'dan başlayıp Gebze'de ayrılıp Bağdat'a ulaşan yola Nusaybin'de girerler. Buradan da Bağdat'a uğrayıp Basra'ya ulaşırlar.

İstanbul'dan Basra'ya devam eden yolculukta çeşitli menzillerde dinlenilip yola devam edilmiştir. Fakat bazı menzillere isyanlar dolayısıyla uğramak zorunda kalınmıştır. Bazen güzergâh değişmiş, gittikleri menzile tekrar gelmişlerdir. İstanbul'dan Basra'ya devam eden yolculuk esnasında Paşa'nın uğrayıp ziyaret ettiği mimari eserlerden bahsedilmektedir. Uğradıkları menziller ve mimari eserler şöyledir:

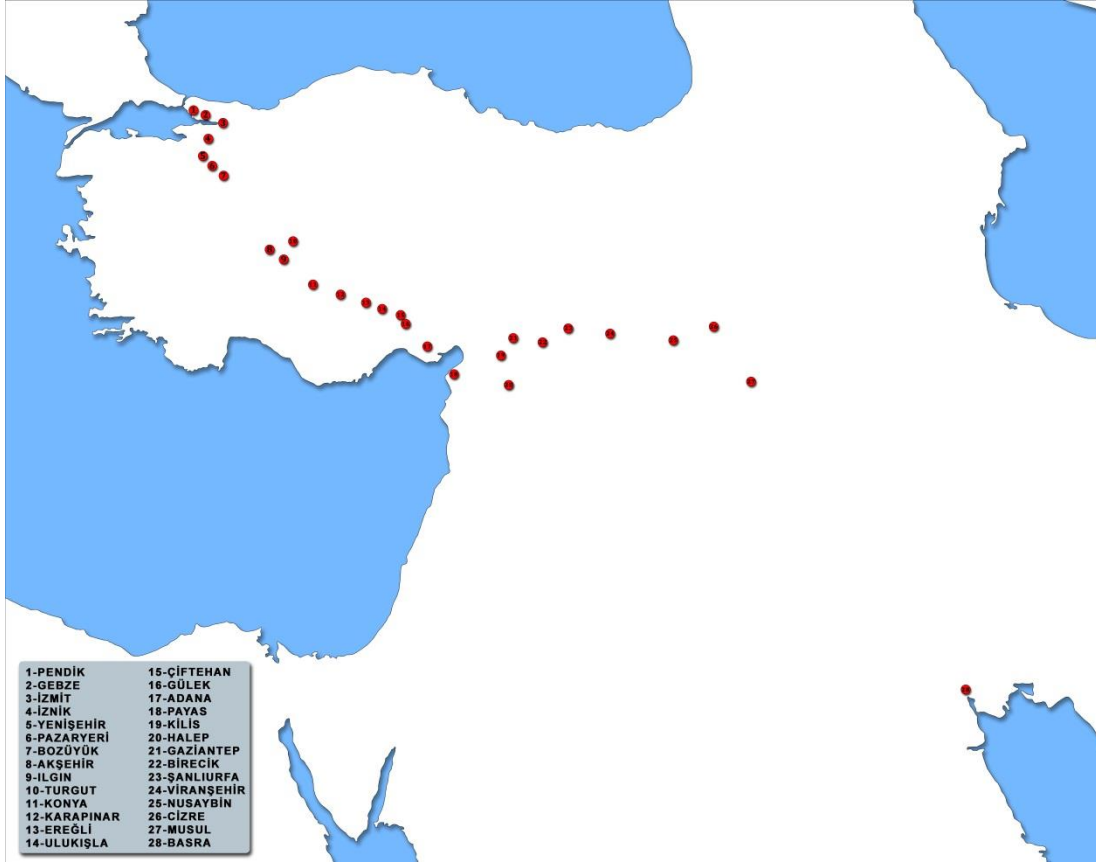
83

http://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ead.html?id=FRBNFEAD000087642&c=FRBNFEAD000087642_e0000019&qid=sd_x_q2

⁸⁴ ÇETİN, E.,” Franz Taeschner'in Muhtelif Devirlerde Anadolu'nun Yolları Ve Cihan Münakalatına Nazaran Vaziyeti İsimli Eseri Üzerine Notlar”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Sayı:17, 2014, s. 324-325; TAESCHNER, F., **Osmanlı Kaynaklarına göre Anadolu'da Yol Ağı**, (Çev. Nilüfer Epeçeli), Cilt:1, İstanbul, 2010, s. 126-193; Anadolu'da kol yollarla ilgili bakınız: ÇETİN, C., Anadolu'da Faaliyet Gösteren Menzilhaneler (1690-1750), **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi**, Konya 2009.

⁸⁵ Anadolu'daki yol sistemiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: HALLAÇOĞLU, Y., **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme**, İstanbul, 2014, s.127.

⁸⁶ TAESCHNER, F., **Age.**, s. 126-193

Harita 1. Sadece Sefername’de Zikredilen Menzilleri Gösteren Harita

Harita 2. Sefername’de İzlenen Güzergâhı Gösteren Harita (Atlas Dergisi’nden)

Pendik

Gebze

Hereke Değirmenleri (Gebze-Hereke)

İzmit

Kocaeli

İznive (İznik)

Yenişehir: Koca Sinan Paşa (vezir)’nın yaptırdığı imarethane, han, hamam, çeşme ve kubbe burada bulunduğu için Bursa Yenişehir olması muhtemeldir.

Bazarcık : Bozüyük’e gelemeden Pazaryeri adında bir yer var vardır, muhtemelen anlatılan yer burasıdır.

Bozhüyük : Bozpova ve Akpova azizlerinin türbesi bir de çeşme bulunmaktadır.

Akşehir: Seyyit Mahmut-ı Hayrani'nin Kabr-i Şerifi mezarlık içinde ve Hoca Nasreddin türbesinden tahta kubbeli olarak bahsedilmektedir

İlgın: Üzeri kubbeli bir mekândan bahsedilmektedir. Büyük ihtimalle Lala Mustafa Paşa Külliyesi'dir.

Turgut: Bozda. İsyanı bastırmak için Konya-Yunak Beldesi'ne uğradılar ve daha sonra Konya Mevlevi Tekkesine geçmişlerdir.

Konya: Mevlana Dergâhı, buradaki sahne yazmada bir minyatürle anlatılmıştır. Bu kısımda bahsedilen yerler;

İç hisardaki Selçuklu surları ve türbeleri.

Alaedin Cami'ni ve Dede Sultan Türbesi⁸⁷.

Konya Bikarioğlu Köyü

Esmen Köyü

Karapınar: Sultan Selim'in yaptırdığı cami ve imarethaneden bahsetmektedir.

Ereğli: Rüstem Paşa'nın yaptırdığı Kervansaraydan bahsediliyor.

Ulukışla ve Ballı

Çifte han

Ilıca: Burada bir kaplıcadan ve Ramazanlı taifesinden Piri Paşa'nın yaptırdığı Han'dan bahsetmektedir. Pozantı yakınlarında çifte kaplıcaların olduğu günümüzde bilinir.

Çavuş hanı-Adana

Gülek Kalesi-Tarsus

Tarsus: Hazreti Danyal'ın Makam Türbesini Ziyareti

Ceyhan üzerinde bir köprü ve bir kubbeden hikaye dahilinde bahsetmektedir.

⁸⁷ Dede Sultan Türbesi İlgın Tekkeköy'deki Dediği Sultan Türbe ve Zaviyesi olabilir.

Tahta avlulu ve dört mermer direkli avlulu Camiden bahseder ve camide bir adet kuyudan bahseder.

Araklı

Adana

Haniz köprüsü: Ceyhan'dan ve virane binalardan bahseder.

Kurtkulağı köyü: Rüstem Paşa'nın yaptırdığı han (Adana-Halep kervan yolu üzerinde bulunan bir Osmanlı menzil handır)⁸⁸.

Adana Ceyhan: Haydarağa Camii'nden bahseder.

Payas: Muhammed Paşa (Sokullu Mehmet Paşa)'dan bahseder.

Camiiler

İmarethane

Kahvehane

Issız bir vadi (ekin bitmez) burada Kanuni'nin yaptırdığı;

Camii

İmarethane

2 tane han

1 hamam

Nil

Kilis, Şeyhler Karyesi

Halep;

İç kalede Hz. İbrahim Makamı

⁸⁸ BAYRAK, M., O., **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul, 1979, s. 15.

Kalede bir Mescit

Şehrin Camii Kebiri (Zekeriya (a.s)'ın kabri)

Telli Karyesi: İslahiye'de bir yer.

Tabık

Antep Sancağına bağlı **Şeyh Hakenle Köyü**

Kızıl Hisar

Antep

Dulkadiyiye⁸⁹: Diyarbakır yakınlarından bahseder.

Dülük ve Dülek Baba, Şeyh Baba ve Koyun Baba

Muzab Keryesi

Beriyyecik Kasabası Fırat'ın geçtiği ve Mardin yakınlarında olmasından Birecik olabileceği anlaşılmaktadır.

Beğlerbeyi Fuccar Muhammed Paşa biraz isyan etmiş ve Paşa'nın yardımıyla isyanından vazgeçmiş.

Viran isimi karyeye vardılar. Güzergâhları doğrultusunda önce Viranşehir'e gittiklerini söyler sonra ise Urfa'dan bahseder.

Ruha isimli şehre (Urfa) vardılar.

Diyarbakır'ın eski şehirlerinden (**Ruha**) da Hz. İbrahim'in doğduğu mağara buradadır.

Ruha iç hisari vaki, Nemrut'un ateşe attığı mancınıkta buradadır.

Ateşin gülistan olduğu ve 2 adet dizlerinin değdiği yer havuz olmuştur.

Sultan Süleyman bin Selim'den biraz bahseder.

⁸⁹ Kelime olarak Arapça "Kadir Sahibi" anlamına gelir, Türkçe kelime yapısına dönüştükten sonra yanlış anlaşılma ihtimali doğmuştur.

Ruha'nın burcu gayet büyük, İstanbul ve Antalya'dan başka büyük yoktur. Beriyyecik kapısı'nın önünde Cullab isimli sahradan bahseder.

Cullab isimli su kenarında bir sahraya varıldı.

Çemenli isimli köye nüzul olundu.

Hazir isimli menzile varıldı.

Gülü isimli köye varıldı. Mardin altında bir yerde olduğu bilinir.

Nusaybin İsimli kasabaya varıldı.

Nusaybin 'de İmam Zeynel Abidin Türbeleri ziyaret olundu.

Kasabadan hariç ırmak kenarında virane kilise vardır.

Kerkın isimli köye varıldı.

Dil-i Gazzi köyü: Cezire tarafına dönüp buraya gelirler.

Cizre'de Şat kenarına varıldı.

Kiş nam Karyeye varıldı.

Ba vezn Köyü.

Musul'a yakın 2 duraktan ilkinе varıldı.

Musul'a nüzul olundu. Burada Ali hamamı vardır, hamam sayısı 14000 dür.

Kızıl Han-Tekrit Kalesi

Kurne Kalesi'ne varıldı. Şattat Vahb varmış.

Hammat Beğ'in (Arap emiri) kalesine nüzul olundu.

Ayn Karyesi

Basra: Basra'da durum karışık olduğu için Kale'den ve şehrin halinden kısaca bahseder. Rafizi, Şii, Mutezile İsyanını bastırır.

Takdim ve tehirler olduğu için bazen kâtip uğradıkları menzillerin sıralarını değiştirmiş ya da karıştırmış olabilir.

3.4. Sefername’de Anlatılan Hikâye ve Efsaneler

İstanbul’dan yola çıkan Çerkez Ağa Yusuf Paşa ve maiyeti çeşitli menzillerden geçerek Basra’ya ulaşmışlardır. Bu süreçte uğradıkları menzillerde çeşitli mekânları ziyaret edip onlarla ilgili efsane boyutunda değerlendirebileceğimiz hikâyelerden de bahsetmektedirler. El yazmasında geçen ilk hikâyemize Konya’da rastlamaktayız. Selçuklu sultanlarının kabirlerini ziyaret eden Yusuf Paşa burada türbedara ihsanda bulunduktan sonra dua eder. Aynı zamanda bu sahneyi ele alan bir de minyatür vardır. Kâtip Yusuf Paşa’nın dua ettiğini yazdıktan sonra türbenin betimlemesini kısmen yapmıştır. Bu esnada duvarda asılan Selçuklu sultanlarına ait savaş aletlerini anlatmaya başlar. Söyle devam eder: “O mezarda yatan pehlivan sultanların silahları hala orda durmaktadır.[8b] onlar seyredildikten sonra birer fatiha bağışlandı. Zira ki bu zaman âdemleri anları kullanmağa kâdir değillerdir. Bunlardan birisi Behrâm Çôbân, Debiste Çôbân’dan nişâne ve Kaygûr Çoban idi. “Ve bir dahi on iki zincirli ve zecirlerinin uçları demir toplu büyük güç salgınından haber verir bir salık müşahede olundu. İki adam, yerinden götüremezdi ve bir dahi acâyib ü garâyib, demir halkalı büyükce bir gürzdür ki gören heybet alırdı. Ve yine o kubbe üzerinde bir altın murassa’ âlem ve o âlemde on iki adet kıymetli cevherleri temaşa olunmuştur ki her biri Vilâyet-i Hind’e ve Memâlik-i Rûm’a haraç verir bazı selatin-i selef, hatta Tîmûr-leng, zikr olunan cevahirleri almak murat ettiyse de, el uzatan âdemin eli kurduğu rivayet olundu. Ve merhum Sultân Alâ’eddîn, Vasiyyet-nâme-i Şerîfleri’nde bir kaçın dokunmağa hâlel gelse ve câmi’im mürûr u dühûr ile harâb olsa, bu cevherlerin birin satıp tutarıyla camiye ihyâ edeler, diye buyurmuşlardı. Ve yine ol kubbede Hazret-i Şîr-i Hudâ Aliyyü’l-Murtezâ’nın “radıyallâhü anh ve kerramellâhü vechehû” mübârek el yazısıyla bir Kûfî yazılı Mıshaf-ı Şerîf ziyâret [9a] etdiler. Ve kubbeye bitişik Câmi’-i Ayasôfya’ya mu’âdil bir câmi’-i şerifte iki yakın mermer sûtûn müşahede olundu ve ol mermer sûtunları o araya Hızır “aleyhisselâm” getirmiştir diye rivayet ederlerdi. Ve yine ol buk’ada merhûm Sultân Alâ’eddîn abdest alırken ibriği elinden düşüp, düştüğü yerden bir su havuzu belirmiştir. Ne ziyade olup yabana akar ve ne su alınsa noksan bulur. Vezîr-i ekrem hazretleri teberrûken ol havz-ı şerîfden pâk âb-dest alıp namâz kıldılar. “*Ve paşa hazretlerinin konduğu yere yakın Dede Sultân nâm azîzin merkad-i şerîfleri var idi. Ziyâret olunup o selâtînin mâzînin ahvâlleri temâşâ ve dünyâ-yı gaddârda geçirdikleri rûz-gâr fikr olundukda, dünyâ-yı bî-nâddan ibret alınmışdır ki dünyâ, bir memerr-i bî-i’tibâr olup nice ser-dârların yerini dâr ve nice sâhib-*

i câhin mekânların çâh ve taht ıssı selâtın, tahta tâbûta süvâr edip ey nice Cem'in câmin bâde verip ve Keykâvusları dîve kapdırıp İsfendiyârları gözsüz komuşdur.”

Yusuf Paşa ve maiyeti Sefername'nin devamında Tarsus'a varırlar. Ve burada Hz. Danyal Peygamberin mezarını ziyaret ederler. Danyal peygamberi kabrinin Ceyhun ırmağının altında olduğunu söyler. Irmağın bir başka yere akıtıldıktan sonra Danyal peygamberin na'sı nehrin altına gelecek şekilde gömülür ve nehir tekrar akıtılır. Burası ziyaret edildikten sonra Hz. Lokman'ın oğlunun kabri ziyaret edilir. Me'mûn Halîfe'nin de kabri ziyaret edildikten sonra Bilal Habeşî'nin ezan okuduğu kuyu ziyaret edilir. Şöyle ki: “30 Rabî'i'l-Âhir Sene 101'de vezîr-i ekrem hazretlerinin önüne düşüp Tarsûs'da olan ziyâret-gâh-ı ziyâret ve teferruh edip evvelâ meşhûr-ı âfâk olan Ceyhûn Irmağı'nın üzerinde enbiyâ-yı izâmdan Hazret-i Dânyâl “aleyhisselâm” ziyâret olundu. Ve ırmak üzerinde ziyaret nice olur diye taaccüp olunur. Ol hazretin vücûd-ı şerîflerin kavm-i küffâr-ı hâk-sâr gelip almayalar diye ol zamânda olan ahâlî Nehr-i Ceyhûn'ı bir âhar yerde akıdıp ve ırmağın yerinde ol nebiyy-i muhteremi defn ve türbe-i müteberrikelerinin üzerinde kurşunlayıp ba'dehû suyu tekrâr yerine akıtıp üzerine bir köprü ve bir kubbe bina olunmuştur. Hâlâ ziyaretgâh, su üzerindedir. Sonra câmi' ziyâret olunup Cuma namazı kılındı ve zikir olunan câmi'-i şerifin haremindedir tahtadan bir havlu ve ol havlu içinde dört mermer direk vardır. Hazret-i Lokmân “aleyhisselâm” ve oğlu andadır, diye rivayet ederler. “El-meyyitü fî makâmi mâ yezâru” fehvasıyla ziyaret olunup Fatiha okundu. Ve yine câmi'-i şerifin canibi-i kıblesinde Me'mûn Halîfe “rahmetullâhi aleyh” Hazretleri'nin merkat-i şerifleri ziyaret olunup Fatiha okundu. Ve sahib-i saadet Yusuf Paşa **[11b]** Hazretleri, bu zikir olunan mezâr ve türbedarlarına ve sair fukaraya şu kadar inam etmiştir ki, hesaba gelmeye imkân yoktur. Ve ol câmiye yakın bir kuyu var idi. Bilâl-i Habeşî “radıyallâhü anh” Hazretleri, yedi adet taşı birbiri üzerine koyup ezan okuyup a'dâ hücum etdikde, kuyuya atmış, gayb olmuş.” Bu hikâyeyi anlatan bir de minyatür vardır. İkonografik figürlerle süslenen minyatürde hikâyenin kahramanlarına atıflar yapılmıştır.

Viranşehir köyünü geçtikten sonra Ruha'ya (Urfa) varırlar. Diyarbakır'ın ilk şehirlerinden olan Ruha'da Hz. İbrahim'in mağarasından bahsetmektedir. Hz. İbrahim'in burada doğduğundan ve burada bir havuzun oluştuğundan bahseder. Firavun'un onu ateşe atmaya çalıştığını ve bu iş için kullanılan aletlerin hala orada bulunduğu bahseder. Şöyle ki: “7 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011'de oradan göç olunup Vîrân nâm karyeye nüzûl olundu. Karye-i mezbûre, zamanında iyi iken hâlâ harabe olmuştur. 8 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011'de oradan göçüp eşref-i sâ'atde Rûhâ nâm şehre nüzûl olundu. 9 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Vilâyet-i Diyârbekr'in evvelki şehirlerindedir ve Hazret-i İbrahim “aleyhisselâm” anda tevellüt edip valide-i mükerreremeleri, kendisini doğurduğu mağara ve ol mağarada taştan mührü şerifleri hâlâ

durur. Ve yine mağara-i mezbûrede Hazret-i Halîlullâh'ın hürmetine bir havuz su belirmiştir. Hâlâ ne ziyade olur ne noksan bulur. Ve şehir-i mezbûre, bir sahrâda vâkı' [17a] olup yanında bir büyük siper dağ vardır. Ve Firavun “Allah'ın laneti üzerine olsun” tahtı ve yaptığı cennet ve cehennem ol dağ üzere olup şuan cehennem kapısı henüz yıkılmayıp kemeri aynî ile durur. Ve melun-ı mezkûr, Hazret-i Halîlullâh'ı ateşe atmak için mancınık düzüp ve o mancınığı düzmek için yaptırdığı iki adet minare gibi meyller, Rûhâ'nın iç hisarında durur. Ve kefere-i fecere, ol hazreti ateşe atıp ve Hazret-i Rabbü'l-İzzet, Kur'ân-ı Azîm ve Kelâm-ı Kadîm'de buyurdıkları [...] emân-ı celîlü'l-ünvânları fehavâsınca âteş, gülistân olup ve iki mübarek dizleri değdiği yerden iki çeşme akar ve ol çeşmelerin ayağı bir azîm havuz oluşmuştur. Şöyle ki, tûl ü arzı bir mile yakın mekân ve yeşillik bağ u bostandır. Ve ol çeşmeye hâlâ Aynü'l-Halîl demek ile bilinir ve meşhurdur.”

Minyatüre konu olan Hz. İbrahim çeşmesinin kıssasını da anlatan kâtip şöyle devam eder: “Ve Hazret-i İbrâhîm “salevâtullâhi aleyhi ve alâ cem'i'l-enbiyâ” şu [17b] mertebe ulaşmış adam imişler ki, mübârek dizinin başları yere gelip, yerinden çeşme çıkmıştır. İki çeşmenin arası, üç arşından fazladır. Ve o güzel havuzun bir kenarı bir câmi'-i şerif ve ihtiyac [18a] için güzel bir mekândır. Ve havuzda mâhî kısmının her çeşidi şu kadar çoktur ki, hesaba gelmez. Selâtîn-i Osmâniyye'den Sultân Süleymân bin Selim Hân “aleyhi'r-rahmeti ve'r-rıdvân” Hazretleri şehir-i mezbûrda Ayn-i Halîl'i ziyâret etdikde, çeşmeden bir mâhî balık gelip pâdişâh hazretlerin ziyâret edip, pâdişâh-ı merhûm dahî ol balığın burnuna bir altın küpe takıp yine havza salıvermiştir. Ve o balık öldükten sonra mescid-i şerîf önünde defn olunmuştur. Hâlâ türbesi vardır. Ve bir dahî Nemrûd- lanetliğinin Züleyhâ isimli kızı, Hazret-i İbrâhîm'e iman getirdikde, babası gazap edip kendi âteşe atdırdıkda ol sâlihanın dahî düştüğü yerden bir zülâl su çıkmıştır. Hâlâ o havuza Ayn-i Züleyhâ derler. Rûhâ halkı fi'l-cümle ol iki çeşmeden su içip ve bakıyye iki azîm nehr olup şehirden taşra nice bitkiye hayat verir ki, “Allah her şeyi sudan yarattı.”

Taberi⁹⁰ tarihinde geçen bir kıssadan bahseden metnin bu kısmında Buhtu'n-Nasr⁹¹ neslinden gelen Nûreddîn-i Şehîd adındaki padişahın saltanatı esnasındaki devasa şehirden bahsetmektedir. Sonra ise Musul'a geçmişler ve buradaki hamamlardan efsanevi bir anlatımla bahseder. Şöyle ki: “2 Receb Sene 1011. Ve Şehir-i Musul, tarih kitaplarında geçen eski şehirlerdendir. Hâlâ, etrafında, harabesi çoktur. Nehr-i Dicle'nin kenârında vâkı' olmuştur.

⁹⁰ Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberi, Taberi Tarihi, (Çev: M. Faruk Gürtunca), Cilt: I, 2007, s. 538-560.

⁹¹ HARMAN, Ö., F., Buhtunnasr, **TDVİA.**, cilt: 06; s. 381 ; “korusun” anlamına gelen Nabu-kudurri-usurdur. Ahd-i Atîk'in Yunanca ve Latince tercümelelerinde Nabukodonosor şeklinde geçer. İslâmî kaynaklarda Araplar'ın ona Buhtnassar (بختنصر), İranlılar'ın ise Buht-i Nassar dedikleri nakledilmektedir (Taberi, I, 558). Türkçe'de ise Buhtnassar'dan muharref olarak Buhtunnasr denilmektedir.

Ta'rîh-i Taberî'de mezkûr olan Buhtu'n-Nasr-ı Zâlimin tahtı idi. Ve hâlâ cezîrede sâkin olan Buhtî Kürdleri, ol Buhtu'n-Nasr neslindedir. Ve ba'dehû Nûreddîn-i Şehîd nâm pâdişâha taht olmuşdur. Zamân-ı sâbıktan on dört **[20b]** bin hammâmı var idi, diye rivâyet olunur. Ne azamette şehir olduğu, ana göre kıyas oluna...⁹².

⁹² Metnin devamı ek olarak bulunmaktadır; BnF-Turc-127-20a.

4. SEFERNAME'NİN TASVİRLERİ VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

4.1. Tasvirler

4.1.1. Yusuf Paşa'nın Konya Mevlevihane'sinde Semaya Dâhil Olması Bulunduğu varak: 7b.

Resim 1. Yusuf Paşa'nın Konya Mevlevihane'sinde Semaya Dâhil Olması (7b)

Yusuf Paşa ve maiyeti Iğın'dan Konya yakınlarına gelirler ve doğrudan Mevlana Celaleddin- i Rumi'nin kabrine varırlar. Metinde bahsedildiği gibi ifadeler şöyledir: Hazret-i Mevlânâ Hudâvendigâr Velî'nin “kaddesallâhü sirrahü'l-azîz” merkad-i münevverlerinin cânib-i yemîninden mahall-i hâmûşân ya'nî mezâristâna karîb bir yere nüzûl olundu. Zikr olunan evliyâ-yı kirâmın mezâr-ı şerîfleri ziyâret olundu. Hazret-i Mevlânâ'nın “kuddise sirruh” hâlâtı, sâhib-i se'âdete te'sîr edip Mevlevîlerle simâ'a girdiler. “Zâde'llâhü te'âlâ envâra-hüm ve nef'e'ana'llâhü te'âlâ bi-berâkâti-him ve rıdvânu'llâhi te'âlâ aleyhim ecme'in” . Hz. Mevlana'nın kabrine yakın bir yere varıldı, sonra ise kabri ziyaret edilip ortamın maneviyatından etkilenip semaya dâhil oldu.

Tam sayfa halinde dizilmiş düşey dikdörtgen çerçeve içinde verilmiş bir kompozisyon söz konusudur. Çerçevenin alt ve üst bölümlerinde ikişer satır halinde verilmiş yazılar görülmektedir. Resim iki bölüm halinde ele alınmış, ön planda çokgen bir alan içerisinde Paşa, onun çevresinde semazenler ve resmin sağ tarafında mutrip heyeti ve mutrip heyetinin üzerinde paşanın koruması ve kâtip olabileceğini düşündüğümüz bir figür kapıdan bakar vaziyette tasvir edilmiştir.

Resmin üst bölümünde sema törenini izleyenler ve daha arka planda üç adet sanduka, aralarında şamdanlar ve çeşitli kullanım eşyaları görülmektedir.

Çevre duvarı itibariyle çokgen olduğu anlaşılan semahane koyu renkli zemin üzerine sema töreni gerçekleştirilmektedir. Çerçevenin sağ alt köşesinden başlayan mutrip heyeti çerçevenin ortasına kadar yükselmektedir. Ve dört veya beş figür görülmektedir. Mutrip heyetinde Kudüm, Def çalan ve Ney üfleyen figürler oturur vaziyette yandan resmedilmişlerdir. Mutrip heyetine yakın bir kısma yerleştirilen paşa; kırmızı renkli kaftanı, sarı renkli içliği ve beyaz kavuğuyla resmedilmiştir. Paşanın karşısında sema törenini yöneten Mevlevi dedesi ve onun çevresinde de Sema yapan Mevleviler yer almaktadır. Sema yapan figürlerin bir kısmı henüz kollarını açmamış, bir kısmı da kollarını açmış vaziyette gösterilmiştir. Paşa ve sema yapan figürler cepheden gösterilmiştir. Yalnızca resmin sol alt köşesindeki iki figür arkadan gösterilerek Mevlevi dedesinin etrafında bir halka görünümü oluşturulmuştur. Semazen figürleri; kahverengi, lacivert, koyu yeşil kaftanlar ve sarı, açık mavi, kırmızı renkli içlikler giyer vaziyette resmedilmiştir. Bellerinde birer kuşağın görüldüğü figürlerin başlarında ise Mevlevi sikkeleri görülmektedir. Mevlevi dedesinin ve onun üzerinde yeşil kaftanlı figürün sikkesinin üzerinde beyaz destar görülmektedir. Bir basamakla yükseltilmiş kapı açıklığında

bekleyen, elinde kılıcı bulunan bir koruma ile onun yanında kırmızı içlikle verilmiş, yeşil kaftanlı ve siyah sakallı figürün kâtip olabileceği akla gelmektedir.

Alt ve üst kısmı mavi, ortası uçuk kırmızı bir duvar ile sınırlandırılmış semahanenin üzerinde sema töreni izleyenler görülmektedir. Başlarında kavuk ve sarıklarla gösterilen figürler sarı, mavi ve kırmızı kaftanlar içerisinde portre şeklinde gösterilmişlerdir. Eflatun renkli bir zeminin arkasından bir basamak yükseltilmiş turkuaz bir alan içerisinde üç adet sanduka sıralanmıştır. Sandukalar yandan gösterilmiş ve üzerlerine koyu renkli destarlarla kuşatılmış birer sikke yerleştirilmiştir. Sandukaların arasında şamdanlar ve yukarıdan sarkan kandiller yer almaktadır. Merkezi bir kompozisyon içerisinde resmedilen iç mekânda çok sayıda figür resmedilmiştir. Oturur ya da ayakta durur vaziyette gösterilen figürler üst üste, yan yana ya da dairevi şekilde konumlandırılmıştır. Figürler sakalsız ya da çeşitli uzunluk ve biçimlerdeki sakallarla genç – yaşlı ayrımı yapılabilecek şekilde verilmiştir. Aynı şekilde kıyafetler ve özellikle kullanılan başlıklarla kişilerin Osmanlı toplumundaki dini, sosyal ve idari konumları da ortaya konulmuştur. Nitekim paşanın başında kallavi devlet görevlilerinin kullandığı sikkelerin ve semazenlerin başlarında Mevlevi sikkeleri üzerinde tarikat içerisindeki konumlarına bağlı olarak destara yer verilmiştir. Paşanın korumalarında ve semayı izleyenlerde çeşitli biçimde sarıklar ve görülen kâtibi kavuk bu durumu ortaya koymaktadır. Oldukça zengin renk repertuarı içerisinde gösterilen figür ve motifler de koyu renkli bir zemin üzerinde verilmiştir. Koyu ve açık kahverengi, kırmızının çeşitli tonları, sarı, lacivert, yeşil, mavi, beyaz, pembe, eflatun ve turkuaz zengin bir çeşitlilik içerisinde kullanılmıştır.

Paşa kompozisyonunun merkezine yakın bir yerde sarı, kırmızı ve beyaz renklerle gösterilerek ön plana çıkarılmıştır. Sema töreninin gerçekleştirildiği bir semahane ve üstünde dergâhın hamuşan bölümünü gösteren minyatür renklerdeki çeşitlilik figürlerin genel kompozisyon içerisindeki verilişleri ve mekânın perspektif etkisini doğuran konumlanışı Osmanlı Minyatür Sanatının geç klasik evresi ve Bağdat üslubunun özelliklerini göstermektedir.

4.1.2. Yusuf Paşa'nın Selçuklu Sultanlarının Kabirlerini Ziyaret Edip Dua Etmesi
Bulunduğu varak: 8a

Resim 2. Yusuf Paşa'nın Selçuklu Sultanlarının Kabirlerini Ziyaret Edip Dua Etmesi-8a

Minyatürün konusunu anladığımız el yazmasından malum bölüme bakacak olursak: *Şehr-i merkûmun iç hisârında Âl-i Selçûk'dan, zikr olunan selâtînin türbet-i şerîfleri vardır. Ziyâret olup ve rûh-ı pâklerine fâtihalar okuyup türbe-dârlarına kemâl-i ihsân edip rûz-gâr-ı zôr-kâr ve çerh-i gaddâr-ı nâ-hem-vâr ol selâtîne vefâ-dârlık etmeyip hâk-i mezelletde hâr u zâr etdiğinden hayâl-i ibret etmişdir*⁹³.

Mevlana tekkesi ziyaretinden sonra Selçuklu sultanlarının kabirlerini de ziyaret etmeyi ihmal etmeyen Yusuf Paşa, Alaeddin Camii'nin avlusundaki türbede bir miktar dua edip türbenin türbedarlarına ihsanda bulunduktan sonra ayrılır. Tabi kâtip buldukları mekânı kendi üslubunca betimlemiştir. Türbenin içerisinde bulunan savaş aletleri ve bilimum malzemelerden de bahsetmiştir⁹⁴.

Tam sayfa halinde dizilmiş düşey dikdörtgen çerçeve içinde verilmiş bir kompozisyon söz konusudur. Çerçevenin alt ve üst bölümlerinde ikişer satır halinde verilmiş yazılar görülmektedir. Yine çerçevenin üst kısmında yeşil kubbe ve minare kullanılmıştır. Dikdörtgen çerçevede böyle bir detayın kullanılması Konya'da olduklarını ifade amaçlı olmalıdır. Resim tek bölümde ele alınmış olup iç mekânı yansıtmaktadır. Paşa iç mekânda halının üstünde diz çökmüş halde dua eder vaziyette tasvir edilmiştir. İki adet koruma ayakta olmak üzere paşanın yanında bulunan diğer diz çökmüş figürler de göze çarpmaktadır. İç mekânı, onun düzeni açısından değerlendirecek olursak mekânın bir türbe olduğunu söyleyebiliriz. Üç adet kabir zeminden bir insan boyunun yarısı kadar yükseltilmiş bir yerde bulunmaktadır. Selçuklu sultanlarına ait savaş aletleri altın varaklı yeşil kumaş zeminli bir panoya asılmıştır. Işık ve gölge unsuruna dikkat edilmeden çizilen resimde şamdanlar yanar vaziyette tasvir edilmiştir.

Ortada diz çökerek dua eden Yusuf Paşa beyaz kavuğu, kırmızı kaftanı üzerine siyah zemin üzeri işlemeli bir cübbe ve altın sarısı bir kemer ile resmedilmiştir. Paşanın sol tarafında yine diz çökmüş bir vaziyette dua eden sarı zemin üzeri işlemeli şalvarlı, üzerinde mora kaçan

⁹³ **Turc 127(BnF)**, 8b: Ve ol mezârlarda medfûn olan selâtîn ü pehlevânların esliha vü âlet-i harbleri dururdu. Teferrüc olunduktan sonra sâhiblerine tahsîn ve rûhlarına fâtiha okunmuşdur. Zîrâ ki bu zamân âdemleri anları kullanmağa kâdir değillerdir. Cümleden birisi Behrâm Çôbân, Debiste Çôbân'dan nişâne ve Kaygûr Çôbân nübûdundan nümüne bir nev budur ki, darbı Kûh-ı Elbürüz'e eser ederdi. Ve bir dahî on iki zencîrli ve zencîrlerinin uçları demir tûplu harûm-ı burû'ı salgından haber verir bir sâlık müşâhede olundu. İki âdem, yerinden götüremezdi ve bir dahî acâyib ü garâyib, demir halkalı Lendhâyî bin Sa'dân-ı gürz-girânına benzer bir gürzdür ki gören heybet alırdı. Ve yine ol kubbe üzerinde bir altun murassa' alem ve ol alemde on iki aded zî-kıymet cevherleri temâşâ olunmuşdur ki herbiri Vilâyet-i Hind'e ve Memâlik-i Rûm'a harâc verir ba'z-ı selâtîn-i selef, hattâ Tîmûr-leng, zikr olunan cevâhirleri almak murâd etdikde, el uzadan âdemin eli kuruduğu rivâyet olundu. Ve merhûm Sultân Alâ'eddîn, Vasiyyet-nâme-i Şerîfleri'nde bir kaçın dokunmağa hâlel gelse ve câmi'im mürûr u dühûr ile harâb olsa, bu cevherlerin birin fûrûht edip behâsıyla ihyâ edeler, diye buyurmuşlardı.

⁹⁴ **Turc 127 (BnF)** s. 9a.

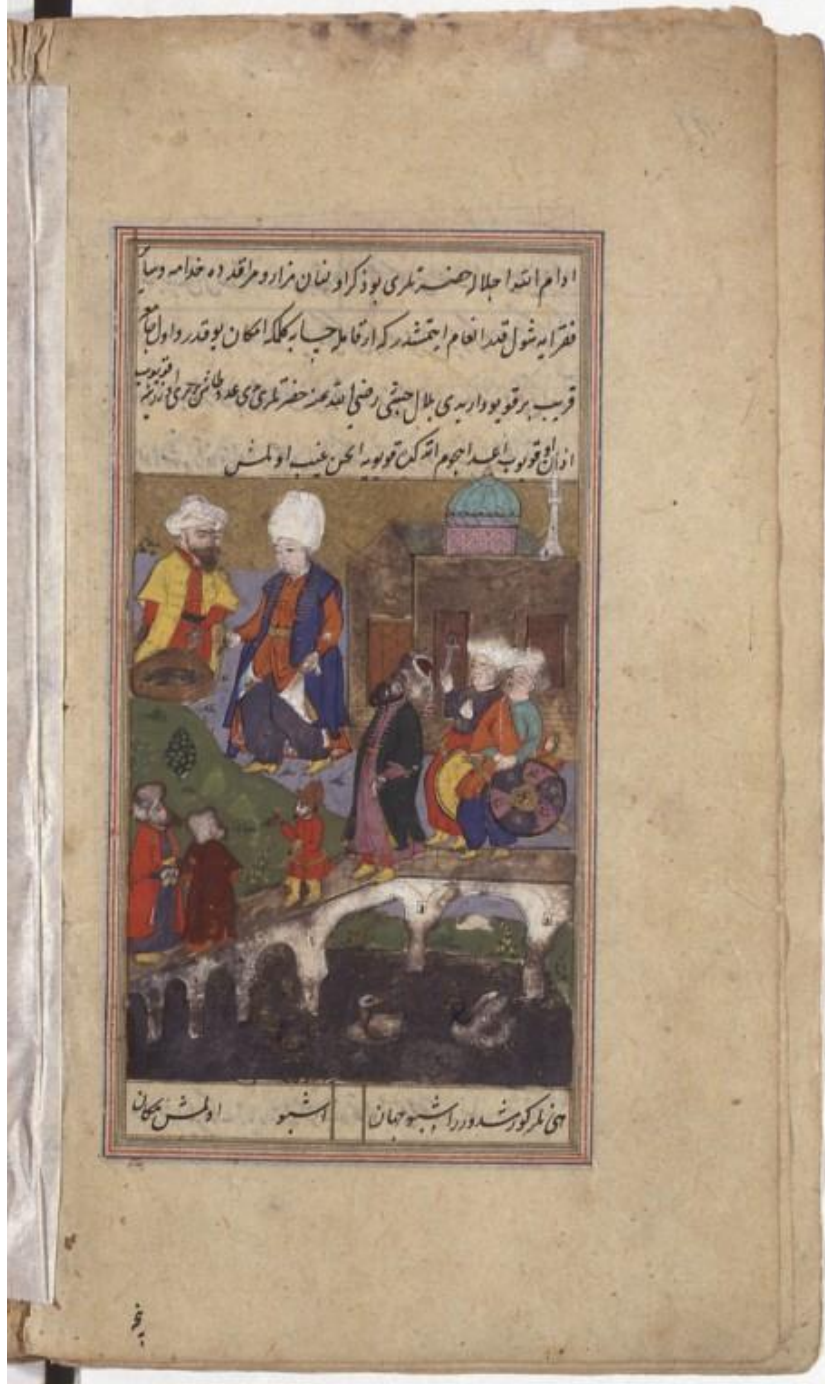
lacivert renkte cübbeli, büyük bir sarığı olan yaşlı bir devlet adamı olabileceği düşünülen bir kişi görülmektedir. Paşanın sağ tarafındaki kişi, korumalarının önünde diz çökmüş vaziyette başında orta boyutta diyebileceğimiz beyaz sarıkla, turkuaz kaftan üzerine sarılmış lacivert kuşağı ve kahverengi cübbesiyle dikkat çekmektedir. Paşanın solundaki kişinin sakalları daha beyaz olduğu diğer kişiden rütbe ya da makam olarak yüksek olmasına işaret edebilmektedir. Zaten paşanın arkasında saygıyla duran korumalar ile paşanın arasında bulunmaktadır. Diğer figür ise sanki paşaya daha yakın ve paşanın mihmandarı gibi görülmektedir.

Kompozisyonun sağ alt köşesinde bulunan iki figürden birisi şişman, mavi kaftanlı, yeşil cübbeli, sarı kuşaklı ve küçük bir sarıkla dua eder vaziyette karşımıza çıkmaktadır. Onun yanındaki kişi yine aynı oranda büyüklükteki sarığı, kırmızı kaftanı, sarı cübbesi ve kırmızı içliği ile dikkat çeker. Cübbesinin göğüs kısmında onun göreviyle ilgili bir kısım işaret ya da rütbeleri olabileceği düşünülen işaretler vardır. Sağ alt köşede ayakta duran iki kişinin ününde o kişilerin beline kadar gelen boyuyla kırmızı elbiseli, siyah kemerli, sarı içlikli ve alışılmadık sarı bir şapkasıyla küçük boyutta bir insan figürü dikkat çekmektedir.

Kompozisyonun tam merkezinde bulunması hususiyetiyle ön plana çıkarılan paşanın Sefername'yi yazdırdığı kanısı akla gelmektedir. Paşanın tam arka kışında yer alan kişiler ise silah ve kuşamlarıyla asker olduklarını göstermektedirler. Paşanın ünündeki kişi ise uzun, beyaz sakalı ve heybetli sarığıyla ya manevi bir kişi ya da önemli bir devlet adamı olduğu anlaşılmaktadır. Ya da metinde bahsettiği malum türbedar olabilmektedir. Bu ayrım metinde yapılmadığı için net bir şey söylememiz pek mümkün değildir.

4.1.3. Tarsus'ta Danyal Peygamber'in Mezarının Ziyaret Edilişi ve Fakirlere Bağışta Bulunulması

Bulunduğu varak: 11b.

Resim 3. Tarsus'ta Danyal Peygamber'in Mezarının Ziyaret Edilişi-11b

Sefername’de konusu itibariyle ele alacağımız mintürle ilgi bölüme bakalım. 30 Rabî’i’l-Âhir Sene 1011’de yarınki gün mîr-i mûmâ ileyh, vezîr-i ekrem hazretlerinin önüne düşüp Tarsûs’da olan ziyâret-gâh-ı teferrüc-gâhları ziyâret ve teferruh edip evvelâ meşhûr-ı âfâk olan Ceyhûn Irmağı’nın üzerinde enbiyâ-yı izâmdan Hazret-i Dânyâl “aleyhisselâm” ziyâret olundu. Ve ırmak üzerinde ziyâret nice olur diye te’accüb olunur. Ol hazretin vücûd-ı şerîflerin kavm-i küffâr-ı hâk-sâr gelip almayalar diye ol zamânda olan ahâlî Nehr-i Ceyhûn’ı bir âhar yerde akıdıp ve ırmağın yerinde ol nebiyy-i muhteremi defn ve türbe-i müteberrikelerinin üzerinde kurşunlayıp ba’dehû suyu tekrâr yerine akıdıp üzerine bir köprü ve bir kubbe binâ olunmuşdur.

Düşey dikdörtgen bir çerçeve içerisinde verilen resmin üstünde dört satır altında bir satır yazı bulunmaktadır. Resimde bir köprü üzerinde gösterilen altı insan figürüyle sağ üst köşede yer alan kubbeli ve minareli bir yapı ve Yusuf Paşa’ya bir kuyu ağzını gösterip bir şeyler anlatan bir kişi yer almaktadır. Resmin sol üst köşesinde kırmızı içlik ve sarı bir kaftan giymiş beyaz sarıklı figür eliyle bir kuyu ağzını göstermektedir. Sarı edik ya da çarık lacivert şalvar, kırmızı içlik, lacivert kaftan ve beyaz kallavi sarığı ile tasvir edilen Yusuf paşa sol eliyle içliğinin tutmuş ve kuyuya yürür vaziyette resmedilmiştir. Bilal Habeşi’nin taş attığı kuyunun hikâyesine el yazmasında yer verilmiştir⁹⁵. Köprü üzerinde tasvir edilen figürlerden üçü oldukça küçük boyutlu olarak tasvir edilirken diğer üçü daha büyük olarak gösterilmiştir. Perspektif olarak daha uzakta olmasına rağmen diğer figürlerden daha küçük çizilmesi gereken Paşa figürü aksine diğer figürlerden daha büyük çizilmiştir. Büyük olarak gösterilen üç figürden ikisi elinde kılıç ve kalkanla gösterilmiş olup önde yürüyen figürün maiyeti olmalıdırlar. Yürüyen kişi tüm minyatürlerde Paşa’ya mihmandarlık yapan o ilin komutanı olabileceği tahmin edilmektedir. Bu kişinin maiyeti ellerinde kılıç bulunan figürlerden öndekinin kalkanı lacivert ve pembe renkle yapılmış bir çarkifelek motifleriyle süslenmiştir. Köprünün altından akan ve koyu renkle gösterilen ırmakta iki adet ördek figürüne yer verilmiştir.

Resmin sağ üst köşesinde üzeri kırma çatı ve bir kubbe ile örtülü sağ tarafında tek şerefeli bir minaresi olan camii resmedilmiştir. Resim dört bölüm halinde ele alınmış üst kısım devetüyü renginde tek düze gösterilmiştir. Yusuf Paşa ve arkasında caminin yer aldığı bölüm eflatun bir zeminle, Yusuf paşanın ilerlemekte olduğu bölüm yeşil renkle nehir ise koyu lacivert renkle gösterilmiştir. Görünen yedi adet gözü olan köprünün hikâyesi el yazmasında

⁹⁵ **Turc 127** (Bnf) 11b, Ve ol câmi’e karîb bir kuyu var idi. Bilâl-i Habeşî “radıyallâhü anh” Hazretleri, yedi aded taşı birbiri üzerine koyup ezân okuyup a’dâ hüçûm etdikde, kuyuya atmış, gayb olmuş.

anlatılmıştır. Yani Danyal Peygamberin naaşı nehrin tam altına defnedilmiş ve üzerine köprü yapılmıştır.

Tabliyesinden taş malzemedен yapılmış olduğu anlaşılan Köprü, kemerler ile birbirine bağlanmış sütunlar ile taşınır vaziyette gösterilmiştir. Arka planda yer alan camii oldukça sade olarak gösterilmiş, kubbesinde pembe ve turkuaz renklere yer verilmiştir.

Mekân tasvirlerinin de yer aldığı bir minyatür olması açısından önemlidir. Cami dikdörtgen planlı olup üç adet giriş kapısı bulunmaktadır. Boyuna kırma çatılı olan caminin turkuaz renkli, dilimli bir kubbesi vardır. Kubbenin kasnağı belirgin olup uçuk pembe renkte verilmiştir. Beyaz tek şerefeli bir minaresi caminin bir köşesine eklenmiştir. Caminin girişinin yüksekte olması ve resimde belirli belirsiz merdiven çizgileri bize orada bir merdivenle camiye girişin sağlandığını aklımıza getirmektedir. Minyatür sanatında kuyu ikonografisi açısından önceden karşılaştığımız kuyulara benzemeyen kuyu sanki topraktan açılmış ve hafif boyutlu hissi vermektedir. Kuyunun derinliği ile ilgili el yazmasındaki bilgiler haricinde herhangi bir belirti bulunmamaktadır. Ortasından kırılan çok gözlü köprü nehrin diğer tarafından camii tarafına geçişi sağlamakta olduğu görülmektedir. Gerek Yusuf Paşa'ya mihmandarlık eden kişinin bastığı zemin gerekse Yusuf Paşa'nın bulunduğu zemin bize bu kanıyı anımsatmaktadır.

4.1.4. Sefer Paşa'nın (Antep) Yusuf Paşa'yı Karşılması

Bulunduğu varak: 15b.

Resim 4. Sefer Paşa'nın (Antep) Yusuf Paşa'yı Karşılması (15b)

Konu itibariyle minyatür el yazmasında metinle alakalıdır. El yazmasında minyatürle ilgili kısımdan biraz bahsedecek olursak: “*Ayntâb nâm kasabaya teveccüh olundukda, Sefer Pâşâ, hizmetinde durup beş bin sekbân vardır ve her zamân fitne ve fesâddan hâlî değıllerdir*”⁹⁶.” Yusuf Paşa’nın etrafındaki bazı kişiler Antep’e uğramasını istememektedirler. Fakat Antep valisi Sefer Paşa, Yusuf Paşa’ya olan sadakatini göstermek için onu şehrin yakınlarında bir yeşillik yerde karşılar ve ona hediyelerde bulunur. Bu minyatür Sefer Paşa’nın Yusuf Paşa’yı karşılaması sahnesini betimlemektedir.

Tam sayfa halinde dizilmiş düşey dikdörtgen çerçeve içinde verilmiş bir kompozisyon söz konusudur. Çerçevenin alt ve üst bölümlerinde ikişer satır halinde verilmiş yazılar görülmektedir.

İki bölüm halinde düzenlenmiş resmin alt kısmında Sefer Paşa ve maiyeti üst kısımda ise Yusuf Paşa ve ordusu resmedilmiştir. Yusuf paşa kırmızı içliği ve üzerinde kolsuz sarı kaftanı ve kallavi kavuğuyla kendini belli etmektedir. Önünde omzunda tüfekleriyle yürüyen askerlerinin arkasında kahverengi atın üzerinde lacivert içlik ve kırmızı bir kaftan giymiş başına kırmızı bir içlik üzerine beyaz sarık sarmış durumdaki Sefer Paşa resmedilmiştir. Sefer Paşa’nın arkasında ellerinde tuğları bulunan atlılar gelmektedir. Yeşil renkli bir alan ile ayrılmış bölümün üzerinde Yusuf Paşa ve maiyeti gövdelerinin üst kısmı görülecek şekilde resmedilmiştir. Askerlerinin tam ortasında olacak şekilde resmedilen Yusuf paşa sanki önde geçit halinde olan bir orduyu seyreder vaziyettedir. Ortadaki yeşil bölümün arasında çaprazlama olarak ilerleyen ellerinde tüfek tutan askerler de başları görülecek şekilde vadinin arasından resmedilmiştir. Böylece resimde bir derinlik algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer figürlerden daha büyük tasvir edilen Yusuf Paşa askerlerinin başında at üstünde resmedilmiştir. Arka planda ise dağ manzarası görülmektedir. Yeşil zemin üzerinde stilize bitki tasvirleri küçük çiçekler yer almaktadır. Resmin geneline hâkim olan tuğlar çerçeveden taşmaktadır.

Kompozisyon olarak açık hava tasviri olan minyatür iki ordunun karşılaşmasını konu almaktadır. Yeşil ve kırmızı rengin hâkim olduğu resim üslup olarak Bağdat resim sanatını

⁹⁶ “...Cibilliyetlerinde merkûz olan şekâvetleri zuhûra gelip gavgâ etmek ihtimâli vardır, diye ba’z-ı âdemler, vezîr hazretlerin Ayntâb’a uğratmamak murâd etdiklerinde, sözlerine gûş tutmayıp ve cevâblarına iltifât etmeyip hizmet-i şerîflerinde olan iki bin mikdârı dil-âverlerden cenkçi süvâr-ı dilrân-ı şecâ’at-şi’âra istimâlet verip sekbân tâ’ifesi fitne ve fesâda mübâderet ederler. [...] fehvâ ile cezâları verilir diye alem ve sancâklar açılıp ve nevbet-i şâhî döğülüp inân-ı nusret-nişânlarından Ayntâb’a taraf döndürdüler. Ve mûmâ ileyh Sefer Pâşâ, vezîr hazretlerinin teveccühlerinden haber alıp yedi bin âde miyle istikbâle gelip şeh-i mezbûreye bir âb-ı cârînin kenârına kondurup me’ mûlden ziyâde hizmet edip ziyâfetden sonra iki katar deve ve üç re’s at pîş-keş çekdi ve Mîr Hân, üç âde miyle bî-tekellûf vezîr hazretlerinin Otâk-ı gerdûn-tâklarına gelip hizmet ederdi.”

yansıtmaktadır. Genelde tam sayfaya yapılan minyatür metnin içine gömülü gibiymiş hissi verilmeye çalışılmıştır. Figürlerde çerçeve anlayışı olmamasının yanında yüzlere duygu hissi de yüklenmeye çalışılmıştır. Kompozisyonun genel teması bakımından klasik Osmanlı minyatüründen ayrılmaktadır; bu ayrım sahnenin kalabalık ve figürlerin bir birine karışmış olmasıyla ifade edilebilir. Bağdat eyalet üslubunun özelliklerinden olan silah ve kalkanları tipik şemalarıyla burada görmekteyiz.

El yazmasındaki geçen konudan biraz bahsedecek olursak şöyle ifadelere yer verebiliriz: “9 Cemâzi’l-Âhir Sene 1011’de vilâyet-i Diyârbekr’in şehrinde ve Hazret-i İbrâhîm “aleyhisselâm” orda doğduğu, vâlîde-i mükerremeleri, kendisini vaz’ ettiği mağâra ve ol mağarada taştan mühr- ü şerifleri hâlâ durur..”⁹⁷.

Tam sayfa halinde dizilmiş düşey dikdörtgen çerçeve içinde verilmiş bir kompozisyon söz konusudur. Çerçevenin alt ve üst bölümlerinde bir ve iki satır halinde verilmiş yazılar görülmektedir. İlk bakışta çerçeveden taşan figürler göze çarpmaktadır. Kompozisyonda koyu yeşil renk hâkim olup açık hava betimlemesiyle karşı karşıyayız.

Bir ağacın sol tarafında Yusuf Paşa, sağ tarafında ise varmış olduğu Ruha şehrinin komutanı resmedilmiş olabilir. Yusuf Paşa’nın arkasında maiyeti yer alır. Her iki taraftan birer kişi bir su kaynağından su doldurur vaziyette gösterilmiştir. Dağ sıralarıyla sonlanan tepelerin arkasında sol tarafta bir kent tasviri sağ tarafta ise bir at ve insan figürü yer almaktadır. Gökyüzü altın yıldızlı ve tek tonda verilmiş, kahverengi gövdesi olan ağacın yaprakları koyu ve açık yeşil olarak gösterilmiştir. Yeşil alan üzerinde yer yer stilize çiçek motiflerine yer verilmiştir. Dağ tasvirine rastladığımız minyatürde derinlik hissi vermek için dağın arkasında kalan bir yerde atıyla duran bir figür bulunmaktadır. Bu figür Ruha beyinin Paşa’ya verdiği hediye olan at olabilir. Nakkaş Osman’ın dağ betimlemelerine benzeyen kayalıklar arkasında yine kaya renginde verilmiş kent tasviri yer almaktadır. Bu verilen kent tasviri Ruha şehri olması muhtemeldir. Çünkü kâtip el yazmasının ilgili kısmında Ruha şehrine yakın bir çayır ve bostandan bahsetmektedir. Yusuf Paşa ve maiyeti bu çayır ve bostan dediğimiz yerde bulunan Hz. İbrahim’in havuzunu ve mağarayı ziyaret etmişlerdir. Dolayısıyla kente yakın ve kentin görüneceği yerden minyatür tasvir edilmiştir.

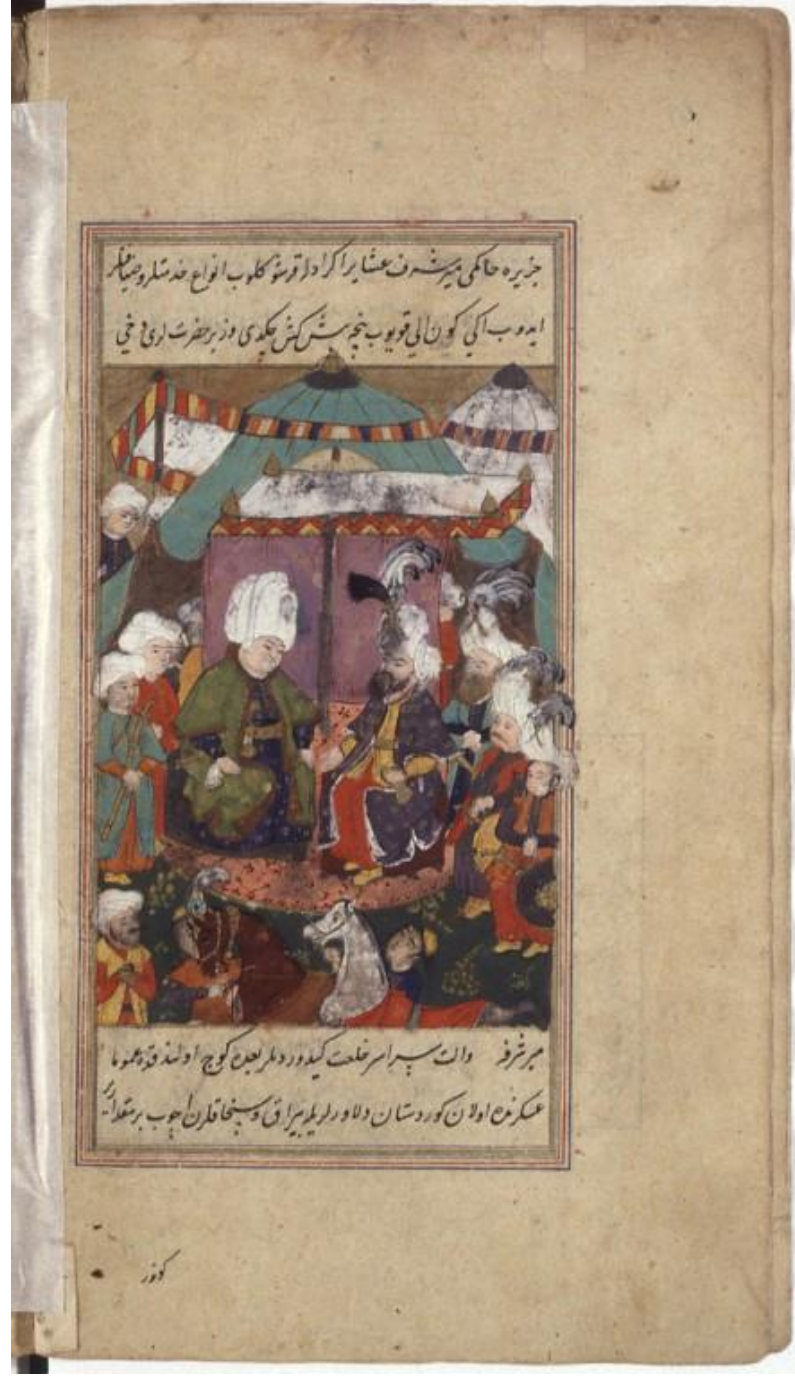
Eflatun rengi içliği ve üzerinde kenarları beyaz kürklü, yavruağzı renkte bir kaftanı, sarı çarığı ve beyaz sarığıyla ağaca bir eliyle dayanmış diğer elinde tespih ile tasvir edilen paşa karşısında bulunan kişinin anlattıklarını dinler vaziyettedir. Paşa’ya bir şeyler anlatmaya çalışan

⁹⁷ Turc 127 (BnF), 17b “Ve yine bu mağarada Hazret-i Halîlullâh’ın hürmetine bir havuz su belirmiştir. Hâlâ ne ziyâde olur ne noxsân bulur. Ve şehri-i mezbûre, bir sahrâda vâkı’ olup yanında bir siper-i belend dağ vardır. Ve Fir’an’ın “aleyhilla’ne” tahtı ve yaptığı cennet ve cehennem o dağ üzere olup cehennem kapısı henüz yıkılmayıp kemeri aynı ile durur. Ve o dönemin melunu, Hazret-i Halîlullâh’ı ateşe atmak için mancınık düzüp ve ol mancınığı düzmek için yaptırdığı iki adet minare gibi meyller, Rûhâ’nın iç hisârında durur. Ve kefer-i fecere, ol hazreti ateşe atıp ve Hazret-i Rabbü’l-İzzet, Kur’ân-ı Azîm ve Kelâm-ı Kadîm’de buyurdıkları [...] emân-ı celîlü’l-üvânları fehavâsınca âteş, gülistân olup ve iki mübârek dizleri değdiği yerden iki çeşme revân ve ol çeşmelerin ayağı bir azîm havz olmuşdur. Şöyle ki, tûl ü arzı bir mîle karîb mekân ve etrâf-ı erbe’ası gül-zâr-ı cinâna benzer bâğ u bostândır. Ve ol çeşmeye hâlâ Aynü’l-Halîl demek ile ma’rûf ve meşhûr ziyâret-gâh-ı ahâlî-i kurâ vü şühûrdur”.

kişi ise beyaz kürklü kaftanı içinde kırmızı iliği ile karşımıza çıkar. Kuşanmış olduğu kılıcı kaftanının yırtmacından taşmaktadır. Siyah sakalı, beyaz küçük sarığıyla paşadan daha genç çizilen figür paşadan daha küçük bir şekilde tasvir edilmiştir. Yusuf Paşa'nın arkasında bulunan sarı kıyafetli genç asker sanki Yusuf Paşa'nın kılıcını taşmaktadır. Onun yanında bulunan lacivert üzeri işlemeli kıyafetiyle bulunan asker ise yayını ve okunu taşıdığını söyleyebiliriz.

Kompozisyon bakımından doğayı yansıtan figürler natüralist bir üsluba yakın tasvir edilmiştir. Arkadaki kent tasviriyle Avrupa resim sanatına benzeyen bir üslup kullanılmıştır. Subaşında bulunan ağacın yaprakları yine natüralist üsluba uygun tasvir edilmiştir. Resimden anladığımız kadarıyla metine bağlı kalınan minyatür seferden sonra metin okunarak oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

4.1.6. Yusuf Paşa'nın Cezire Hâkimi Pir Şeref ve Yerel Aşiret Reisleriyle Görüşmesi
Bulunduğu varak: 19b.

Resim 6. Yusuf Paşa'nın Cezire Hâkimi Pir Şeref ve Yerel Aşiret Reisleriyle Görüşmesi (19b)

Konu itibariyle minyatür Cezire (Cizre) Hakimi Pir Şeref'in Yusuf Paşa'yı karşılamasını ele almaktadır. Pir Şeref'in Paşa'yı karşılayıp ona hediyelerde bulunup ziyafet çektiğini, bunun üzerine Yusuf Paşa'nın yerel liderlere hilat giydirdiğini aşağıdaki metinden anlamaktayız. Şöyle ki:

“19 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011'de bahsedilen yerden Musul'a iki konak kalmış iken Cezire (Cizre) Hâkimi Mîr Şeref Muhammed, yardımcı Ağa'sıyla mektup gönderip davet etmeyi “Fe-izâ de'avtüm fe'stecîbû!”⁹⁸ fehvâsıyla amel olunup Cezîre(Cizre) tarafına dönüp Dil-i Gazzî adında köye nüzûl olundu. 20 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011'de ondan göç ve Nehr-i Dicle kenârında nüzûl olundu. 22 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011'de ondan göç olunup Cezîre(Cizre)'de, Şat kenârına varıldı. 23 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011'de Cezîre Hâkimi Mîr Şeref, Kürt Aşiretleriyle karşılayıp çeşitli hizmetler ve ziyafetler çekti ve iki gün alıkoyup nice pîşkeşler(hediye) çekti. Vezîr Hazretleri dahi Mîr Şeref'e hilat giydirdiler. Sonra da göç olundu, genelde asker olan Kürdistan dilaverleriyle bayrak ve sancakların açıp bir miktar yer gönderip, gidip, vedalaşıp geri döndü⁹⁹.”

El yazmasının belli bölümlerinde bahsettiği gibi Yusuf Paşa Cizre Hâkimi Mir Şeref Bey'le görüşmeleri minyatürlenmiştir. El yazmasında bahsedildiği gibi Paşa isyan edenleri bastırmak için Anadolu'nun çeşitli bölgelerini dolaşmış ve isyanları bastırmıştır. Gittiği yerlerde kendisine bağlılığını belirten beylerle de oturup hasbihal etmiştir. Bu sahne de o anlardan birisidir.

Düşey dikdörtgen bir çerçeve içerisinde yer alan minyatür alt ve üstte ikişer satır halindeki metin bölümüyle kuşatılmıştır. Bir kabul sahnesinin verildiği minyatürde, ortada Yusuf paşa ve karşısında Cizre Hâkimi Mir Şeref Bey oturmaktadır. Merkezde bir güneşliğin altında yer alan bu iki figürün çevresinde ise çok sayıda başka figür yer almaktadır. Resmin arka planında Osmanlı çadırları görülmektedir.

Lacivert içlik ve yeşil kaftanına bürünmüş olan Yusuf Paşa'nın başında kallavi türü beyaz bir sarık görülmektedir. Taht benzeri bir koltukta oturduğu anlaşılan Yusuf Paşa'nın akasında maiyeti yer almaktadır. Yusuf Paşa'nın karşısında oturan Mir Şeref, sarı ve kırmızı renkten oluşan içlik ve lacivert kaftan giymiş olarak başında tuğlu bir sarık olduğu halde resmedilmiştir. Mir Şeref'in arkasındaki bölgede önemli aşiret reisleri ve akrabaları yer

⁹⁸ Hadîs-i Şerîf: “Müslümân bir kardeşiniz da'vet edince, hemen icâbet ediniz!”

⁹⁹ Turc 127; 19b, 20a.

almaktadır. Bu kişiler de Mir Şeref'in kıyafetine benzer kıyafetler giymişlerdir. Sadece renk olarak farklılık gösteren figürler Mir Şeref'in hemen arkasında yer almaktadırlar. Yine onların başlarında da tuğlu sarıklar mevcuttur. Turuncu, kırmızı ve mavi kaftanlara bürünmüş aşiret reislerinin yüzlerinden mülakatı dikkatlice dinledikleri anlaşılmaktadır. Mir Şeref'in arkasındaki figürlerden ikisi sakalsız birisi ise sakallıdır. Minyatür sahnesinde bir düzen söz konusudur; bahsettiğimiz figürler boy sırasıyla dizilmiş olup Yusuf Paşa'nın maiyetiyle orantılı çizilmişlerdir. Ve tabii Yusuf Paşa ve Mir Şeref de Yusuf Paşa'dan küçük boyutlu olmak üzere yine orantılı çizilmiştir. Resmin alt kısmında ise gövdesinin üst kısmı verilmiş biri beyaz biri kahverengi iki at seyislerinin eşliğinde yürür vaziyette tasvir edilmiştir. Söz konusu bu atlar Mir Şeref'in Yusuf Paşa'ya hediyeleridir. Ön planda koyu renkli bir zemin üzerinde bitki tasvirlerine yer verilmiş, Yusuf Paşa ve Mir Şeref'in oturduğu alanda ise üzeri bitkisel motiflerle bezenmiş pembe renkli bir halıya yer verilmiştir. Yusuf Paşa'nın turkuaz renkli çadırının arkasında insan figürlerine ve çadırın sağ üst köşesinde ikinci bir çadıra yer verilmiştir. Renkli çadırların üst kısımlarında renk cümbüşü oluşturulmuş kuşaklar söz konusudur. Bu iki çadırın ön kısmında kurulan otağın merkezinde Yusuf Paşa ve Mir Şeref oturmaktadır. Koltuğa benzeyen bir oturma üzerinde duran iki figürün hemen arkasında uçuk pembe bir kumaşla kaplanmış pano bulunmaktadır. Osmanlı askerleri sade bir içlik üzerine giydikleri tek renk kıyafetler ve başlarındaki sarıklar ile aşiret reislerinden ayrılmaktadır. Aşiret reisleri süslü savaş aletleri gösterişli başlıkları ile resmedilmiştir. Bağdat üslubunun bir parçası olan çadırların arkasındaki figürler derinlik hissi vermek için çadırların arkasında çizilmişlerdir. Beyaz turkuaz eflatun pembe yeşil ve lacivert renklerle kırmızı renk resmin geneline hâkimdir.

Minyatür Bağdat üslubunu net olarak yansıtmaktadır. Osmanlı Bağdat eyalet üslubu, 1598-1603 yılları arasında etkinliğini sürdürdüğünü mevzu bahis minyatürlerden anlayabiliyoruz. Bu yıllardan sonra artık Bağdat minyatür sanatında bir düşüşün görülmesi aşikârdır. Minyatürlerin metinle iç içe olması yazmanın yazımı aşamasında olduğunu bize göstermektedir fakat figürler, renk ve çizgilerin tarzı sanki eyalet üslubunda gerileme olduğunu göstermektedir.

4.1.7. Yusuf Paşa'nın Rafizi İsyanını Bastırmaktan Gelen Askerleri Seyretmesi
Bulunduğu varak: 29b.

Resim 7. Yusuf Paşa'nın Rafizi İsyanını Bastırmaktan Gelen Askerleri Seyretmesi (29b)

El yazmasının son bölümlerinde birkaç isyandan bahsetmektedir. Bu isyanlar basra yakınlarında baş gösterip bastırılmıştır. Bunlardan birisi de minyatüre konu olan Rafaza (Rafz)¹⁰⁰ isyanıdır. El yazmasında 29a sayfasında Rafizi isyanından bahsetmektedir. Tabi bu isyanlar sadece bir yerde olmamaktadır. Anadolu'da olduğu gibi çoğu yerde baş gösteren isyanlar Yusuf Paşa'yı da çileden çıkaracaktır. *“Ba'z-ı Rafaza'nın i'timâdı bu idi ki, Cumâ'n'ın Kal'a-i Ebû Gûrbe'den çıkması kâbil-i imkân olmaya. Zîrâ ol etrâfın ekser-i Urbân'ı kendisine tâbi' olduğundan mâ-adâ isyânı ve tuğyânı kalem-i fasîhu'l-lisân ile mümteni'ü'l-beyân idi.”* 29a sayfasında geçen hadisenin minyatürün konusu olması muhtemeldir. Daha önce de dediğimiz gibi isyanı bastırılmış ordunun isyancıların kellelerini mızrağa takıp kaleye dönmeleri sahnesi bu tarz durumlarda sık sık karşılaştığımız sahnelerdir. Yani gördüğümüz minyatür el yazmasının son bölümlerindeki isyanların tamamına atıf olarak çizilmiştir diyebiliriz.

Tam sayfa halinde dizilmiş düşey dikdörtgen çerçeve içinde verilmiş bir kompozisyon söz konusudur. Çerçevenin alt ve üst bölümlerinde ikişer satır halinde verilmiş yazılar görülmektedir. Çerçeve yukarıda daha geniş olmasına rağmen aşağı kısımda daralmıştır. Yazı kısmı sanki sonradan oluşturulmuş hissi vermektedir. Figürler çerçeveden kısmen taşmıştır. Resim iki bölüm halinde ele alınmış, alt kısımda isyancıları katleden ve kellelerini mızraklara geçirmiş vaziyette ilerleyen askerler bir kapıdan geçerek kaleye girer vaziyette gösterilmiştir. Üst kısımda ise tahtında oturan Yusuf paşa maiyetiyle olayı değerlendirmektedir. Yusuf Paşa'nın oturduğu zemin altıgen tuğlalarla yapılmış, arkasında ise bir duvar resmedilmiştir. Paşanın arkasında dört adet koruma önünde ise durum değerlendirmesi yapan şehrin ileri gelenleri yer almaktadır. Kalenin kapısından içeri girer vaziyette resmedilen askerlerin mızraklarının uçlarında isyancıların kelleleri bulunmaktadır. Sanki zafer kazanmışçasına yürüyen askerler tek sıra halinde geneli at üstünde tasvir edilmişlerdir. Yusuf paşa ve etrafındaki kişiler ise sanki sonradan gelip kaleyi kurtarmış edasıyla askerlerin gelmelerini beklemektedirler.

İç mekân¹⁰¹ ve dış mekân birbiri içine girmiş minyatürde iki sahne bir arada verilerek olay tek seferde betimlenmiştir. İç mekân kısmında kırmızı içlik üzerine lacivert kaftanıya tahta benzer bir koltuk üzerine oturan Yusuf Paşa celalli bir ifadeyle maiyetiyle beklemektedir.

¹⁰⁰ Başlangıçta Zeyd b. Ali'den ayrılan ilk İmâmîler'e, daha sonra bütün Şiî fırkaları ile Şiî unsurları taşıyan bazı bâtinî gruplarına verilen isim.; AYBAKAN, B., “Rafizi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul, 2004, , s. 396.

¹⁰¹ Yusuf Paşa'nın oturduğu bölgenin iç mekân mı yoksa kalenin avlusu mu olduğu muallaktır. Fakat iç mekân kavramı bizim ifadelerimizi karşılayabilmektedir.

Yusuf Paşa'nın sağında ve solunda bulunan maiyeti bilumum silah ve kalkanlarla kuşanmışlardır. Sağ tarafında kallavi kavuklu sarı, lacivert ve kırmızı kaftanlı üç kişi Paşa'nın akıl danıştığı kişiler olabilmektedir. Paşa'nın arkasındaki kişiler ise paşanın askerleri olarak düşünülebilir. En öndeki kırmızı entarili asker Paşa'nın yayını ve oklarını taşımaktadır. İç mekânda oturdukları zemin altıgen taşlarla döşenmiş olup o dönem Bağdat'ta kullanılan zemin döşemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yusuf Paşa'nın arka kısmında uçuk kırmızı kesme taştan inşa edilmiş iç mekân duvarı yer almaktadır. Dışarıdan kaleye doğru yürüyen askerlerin geneli kavuklu ve mızraklı olarak karşımıza çıkar. Koyu kahverengi olan kale duvarı kademeli olarak sağa ve sola doğru yükselmektedir. Kale duvarının solunda bulunan kapı sadece askerlerin geçeceği kadar yüksekliktedir. Askerlerin en sonunda bulunan kişi ise elinde kırmızı yeşil bir sancak taşımaktadır. Kalabalık olarak çizilen kalenin dış kısmındaki askerler aceleci bir tavırla kaleye girmeye çalışır gibilerdir.

Kompozisyon olarak ki bölümden oluşan sahne isyan sonrası durumu tüm hatlarıyla açıklama çabasındadır. Kalenin dış görünümü ve iç görünümü ile ilgili bilgilere ulaşabileceğimiz minyatür amacına ulaşmıştır. Hem Yusuf Paşa'yı hem de askerlerini aynı çerçeve içerisinde ifade etmeyi başarmıştır. Minyatür kalabalık figürler ve iç mekân, dış mekân algısını bir arada vermesi bakımından önemlidir.

4.2. Minyatürlerin İkonografik Özellikleri

Osmanlı'nın Bağdat resim üslubuyla ilgili yapılan çalışmalara "Giriş" bölümünde yer vermiştik. Otuza yakın eser bu okulun varlığıyla ilgili direkt bilgi vermektedir. Resimli el yazmaları, müstakil tek sayfa minyatürler ve silsilenameler¹⁰² ile Bağdat eyalet minyatür okulunun üslubu Osmanlı'nın Saray okulundan önemli ölçüde farklıdır.

Bağdat okulunun tarihi ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Fakat kitapların baş sayfalarından anladığımız kadarıyla, kitapların oluşturulmasında üç ana hami göze çarpar. Birincisi üslubun ve ikonografinin gelişmesinde ciddi katkıları olan ana etkenlerden birisi Mevlevi'lerdir. Bu doğrultuda Mevlevi tarikatının önemli insanların hayatlarını ele alan minyatürlü el yazmaları göze çarpar. Üslubun ve ikonografinin gelişmesinde ciddi katkıları olan etkenlerden ikincisi ise

¹⁰² ATIL, E., **Art and Patronage Treasure From Kuwait**, 1980, s. 207 ; RENDA, G., "Topkapı Sarayı Müzesinde H. 1321no'lu Silsilename'nin Minyatürleri", **Sanat Tarihi Yıllığı**, cilt:5, İstanbul, 1973, s. 443-495; BAYRAM, S., "Silsilename ve İrlanda-Dublin, Chester Beatty Library'de 1598 tarihli Zübtet-ül Tevarih", **Vakıflar Dergisi**, Cilt:24, Ankara, 1994, s. 55-56.

Bağdat'ta bulunan Devlet adamlarıdır¹⁰³. Kişisel kullanım ya da İstanbul'da Sultan'a takdim edilmek üzere hazırlanan bu eserler genel olarak silsilename ve ya da dünyadaki İslam tarihi ile ilgili olabilmektedir. Varsayımlar dâhilinde değerlendirebileceğimiz üçüncü etken ise Kербela Şehitlerinin anlatılmasıdır¹⁰⁴.

Bu ikonografi dâhilinde değerlendirilebilen 31 tamamlanmış ya da tamamlanmaya yakın, 25 müstakil sayfa halinde ve tarihi kişilere atfedilen 14 adet de tarihli eserler vardır. Konu dâhilinde bizi ilgilendirebilecek el yazmaları Bağdat okulunun sınırlarını ve özelliklerini belirtmesi açısından önemlidir¹⁰⁵.

Bağdat okulunun ikonografik özellikleri bakımından 1593 ve 1605 arasındaki el yazmaları hariç, minyatürlü el yazmalarında ciddi bir düşünüş gözlenebilmektedir. Durum böyle olunca Sefername'den sonra elle tutulur bir gelişme gözlenemez. Bu durum gerek coğrafyanın zorlu ve çetin olması gerek de bu bölgenin İran etkisinde kalmasından kaynaklandığını düşündürmektedir¹⁰⁶.

Saray nakkaşhanelerinde bir ekibin başında bir usta bulunmaktaydı fakat Bağdat nakkaşlarının bireysel çalıştıkları sonucuna ulaşabiliyoruz. Sefername'nin minyatürlerindeki dekdüzelik okulun üslubunun zayıflamaya başladığını göstermektedir. Geniş bir ikonografik çerçevede dâhilinde eserler veren Bağdat Okulu'nun ikonografik üslubunu genel olarak dini kişilikler ve ikonografik elemanlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla ikonografik unsurları değerlendirmede dört ana başlıkta belirlemekte fayda vardır. Bunun yanında nakkaşların yönlendirilemediği için çoğu konu ya resmedilmeye değer görülmedi ya da sonraki dönemlerde tercih edilmeyip yok oldu¹⁰⁷.

İçerisinde değerlendireceğimiz gruplardan ilki Kur'an-ı Kerim'de yer alan peygamberlerin başından geçen olayları ele almaktadır. Bu tür tasvirler erken tarihlerde sanatçı tarafından yorumlanmış ve zenginleştirilmiştir. Kıssa-ı Enbiyalara ait belli konular seçilip minyatürlenmiş ve sonraki süreçte bu seçilen minyatürler tekrarlanmışlardır. Bu kişilerin mitolojik doğası nedeniyle kişiler resmin tam ortasına yerleştirilerek çizilmiş ve resim diğer ayrıntılardan yoksun kalmıştır. Genel bakış açısından ziyade bir okulun çizdiği ile bir başkası arasında kısmi

¹⁰³ TANINDI, Z., "Topkapı Sarayı'nın Ağaları Ve Kitaplar", U.Ü. FEF Sos. Bil. Dergisi, Sayı:3 Bursa,2002.

¹⁰⁴ FETVACI, E., **Picturing History at the Ottoman Court**, Indiana, 2011, s. 75.

¹⁰⁵ MILSTEIN, R., **Age.**, s. 91.

¹⁰⁶ LONGRIGG, S., H., **Four Centuries of Modern Iraq**, New York, 1925,s.30-35.

¹⁰⁷ MILSTEIN, **Age.**, s.7.

farklılıklar olabilmektedir. Bağdat'ın önemli dini kişi tasvirleri başlangıcından beri, yeni ve daha çeşitli şekillerde tekrarlılığını sürdürmüştür. Bu üslup Bağdat'ta işlenen resimlerde o denli kendini göstermektedir ki hemen Bağdat ekolünde yapıldığını fark edebiliriz¹⁰⁸.

İkinci grup ise Hz. Muhammed'in başından geçen olayları, Ali ve Zeyn-el Abidin'e kadar uzanan Şii imamların hikâyelerini ele alan minyatür veya el yazma grubudur. Bu figürler İslam ve peygamber kıssaları açısından önem arz etmektedir. Bu tür konuların bu bölgede tekrarlanması resim üslubunun belli çevrelerde yaygınlaşmasını sağladı. Bu da karakteristik bir konu çizgisinin bulunmamasını göstermektedir¹⁰⁹. Bütün olarak bakıldığında seçilen konular bir el yazmasından diğerine değişiklikler göstermektedir. Geleneksel tasarımların kullanımından çok özgür ve gerçekçi bir tarzın belirdiği göze çarpmaktadır.

Üçüncü grup ise; en orijinal grup olan dini kişilerin yaşamlarından oluşan hikâyelerin anlatıldığı minyatürlerdir. 16. yüzyıldan önce Sufi'lerin biyografileri konu olarak ele almak çok popüler değildi. Bağdat'ta ise tam tersi olarak Mevlevi tarikatının hikâyeleri bolca işlenmiştir. Bu tarz el yazmaları oluşturulurken tek düze bir ikonografi görülmez, minyatür oldukça yeni, orijinal ve güçlü farklılıklar göstermektedir. Kabul sahnelerinden iç mekân sahnelerine kadar farklı sahnelerin karşımıza çıkması ilginç tasvirlerin detaylı olarak incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlar doğa sahnelerindeki mimari öğeden kapalı mekândaki tefrişata kadar uzanabilmektedir.

Dördüncü ve son grup, Fars ve Türk popüler şiirinin çevrelediği bütünlüğü olmayan bir minyatür türüdür. Şahname ve Humayunname el yazmalarından dolayı bu tarz ikonografi oldukça fazla karşımıza çıkmaktadır¹¹⁰.

Osmanlı Bağdat Minyatür Okulunun ikonografik özelliklerinden bahsettikten sonra Konumuzu oluşturan Sefername dâhilindeki minyatürlerin konularına göre bir değerlendirmesini yapalım.

¹⁰⁸ MILSTEIN, *Age.*, s.8.

¹⁰⁹ BAS, E., "İslam Kültüründe Matem/Yas Kültürü ve Kerbela", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, (Ed. Alim Yıldız), Cilt:2, Sivas, 2010, s. 383.

¹¹⁰ Bkz. *On bin yıllık İran Medeniyeti İki Bin Yıllık Ortak Miras* (Topkapı Sarayı Müzesi Kataloğu), İstanbul, 2010, s. 192, 195, 213, 215, 308, 309; ROBINSON, B., W., GRAY, B., *The Persian Art Of The Book*, Oxford, 1972, s. 9-28.

4.2.1. Peygamberlerin Kıssaları

Peygamber hikâyeleri kısmından olan Danyal ve İbrahim Peygamberlerin kıssaları ile ilgili kitaplar minyatürlenmesi İran'da erken dönemde başlamıştır. 14. Yüzyılda peygamber kıssaları ile ilgili ikonografik minyatürler daha da belirgin olarak karşımıza çıkar farklı İslami minyatür heyetlerine de fikir oluşturduktan sonra değişmeden 16. Yüzyıl Bağdat okuluna kadar gelir¹¹¹. Görsel unsurun yeni detayları yazıda olduğu gibi yorumlamayı ciddi manada zenginleştirmiştir¹¹². Bunun yanında peygamber hikâyelerinin minyatürleri basitçe tanınabilir haldedir. Geleneksel hale gelen bu ikonografi tekrar tekrar uygulanmaya başlar.

Bağdatlı nakkaşlar belli bir mesaj verme ve yeni görsel formlar oluşturma peşindedirler. Üst düzey çizilmiş kişi ve konuların ele alınması belli bir fikri ya da hissi benimsetmek için çizildiği söylenir¹¹³. Bu tarz, Bağdat minyatüründe gelenekselleşmenin, orijinalliğin ve durgunluğun farklı derecelerini ortaya çıkarması açısından önemlidir. Sefername el yazmasında bu ikonografik unsur sınıfında değerlendirebileceğimiz bir adet minyatür vardır. Minyatürün merkezinde Yusuf Paşa bulunmakta olup onun yanında onun mihmandarı mahiyetinde bir kişi durmaktadır. Klasik mistik ve önemli kişi ikonografisine uyan bu minyatürde Yusuf Paşa diğer figürlerden daha büyük çizilmiş ve farklı renklerde çizilerek farklılığı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Peygamber tasviri bulunmayan minyatürde yine peygamberlere ait birer ikonografik unsur görmek mümkündür. Kuyu, havuz ve mancınık tarzı ikonografik öğeler bize peygamber ikonografisinin yanında tarihi kişiler ikonografisinin iç içe verildiğini göstermektedir. İslam ikonografisinde belli bir yere sahip olan İbrahim ikonografisi, sadece İbrahim Peygamberin cismi ile değil onu hatırlatacak simgeleri çizilmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi nakkaş resmi çizerken farklı olma peşinde olduğu için ikonografik öğeleri bilerek ya da geleneksel nedenlerden dolayı tercih etmiştir.

4.2.2. Dini Kişilerin Hikâyeleri

Peygamber hikâyelerinin yanı sıra diğer dini kişilerin de ikonografisini içeren bu tarz, peygamberle bir bağı bulunan ya da herhangi bir dini bir önemi olan kişileri tanıtmaktadır. Efsane, rüya ve ruhani olayların verilmeye çalışıldığı sahnelerde somut simgelere soyut

¹¹¹ MILSTEIN, Age., s.9

¹¹² MILSTEIN, "Nimrod, Joseph and Jonah", 1987, s. 123-138.

¹¹³ MILSTEIN, Age., s.9.

anlamlar yüklenmektedir. Buna örnek olarak Ahmet Eflaki'nin *Sevakıb-ı Menakıb* el yazmasında olduğu gibi Mevlana Celaleddin-i Rumi'ye soyut anlamlar yüklenmektedir. Sefername'de ise bu anlamda bir minyatür söz konusudur. Çerkes Ağa Yusuf Paşa Konya sınırlarına girince ilk olarak Mevlana Tekkesini ziyaret eder (6a) ve orada manevi bir havaya girerek semaya dâhil olur. Sema Mevlevilere has bir ikonografik öğedir. Burada da güzel bir şekilde kullanılmıştır. Sahnenin arka kısmında hamuş bölümü de ikonografik bir simge olarak değerlendirilebilir. Çünkü Mevlana Celaleddin- Rumi'yi simgelemekte olan türbe bölümü bize Mevlana tekkesinde olduğumuzu söylemektedir. Çeşitli Mevlevi kıyafetlerine bürünmüş Mevleviler sema halinde tasvir edilmiş ve Paşa ise yine büyük bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çerkez Ağa Yusuf Paşa Konya'da Mevlana tekkesinin ziyaret ettikten sonra Selçuklu Sultanlarının türbelerine gider. Yine mistik kişiler ikonografisinin birer ögesini bu minyatürde de görebiliriz. Burada dua ettikten sonra Yusuf paşa Sultanlara ait silah ve kuşamlara göz atar. Silahların anlatımında normal insanlara kahramanlık hissi yüklemek ve mistik bir anlam katmak için kâtibin mübalağalı anlatımıyla karşı karşıya kalmaktayız. Metinle ciddi ilişkisi olan minyatürün arka planında Selçuklu Sultanlarına ait silahlar teşhir edilmektedir. İslam'da silahın ve kuşamın somut anlamlarının olduğu gibi soyut yani manevi anlamı da vardır. İslam ikonografisinde silahın yeri, peygamberin sözleriyle¹¹⁴ sağlamaştırılmıştır. Bir diğer ikonografi algısı ise cihat anlayışının silahla olacağı düşüncesidir. Bu bağlamda minyatürde teşhir edilen silah ve kuşamlar ikonografik öge olarak değerlendirilebilir. Bağdat Resim Sanatında ikonografik öğelerin çizimiyle ilgili daha önce de bahsettiğimiz gibi; ikonografik öğeler belirgin olarak tasvir edilmektedir. Verilmek istenen mesaj ve hissin kavranabilmesi için ayrıntılardan arındırılmış olarak verilmeye dikkat edilmiştir.

4.2.3. Tarihi ve Edebi Metinler

Sefername'nin minyatürlerini bu bölümde değerlendirirken çeşitli türlerin bir araya getirilerek minyatürlerinin oluşturulduğunu görebiliyoruz. Tarihi olayları anlatırken efsanevi hikâyelerin yanı sıra edebiyatın da ön plana çıktığını görebiliriz. Bu karışmış üslupta Türk-İran şiirini, tarihi ve efsanevi hikâyeleri bir arada görmek mümkündür¹¹⁵. Kişileri övgü o denli ileri seviyededir ki, tarihi bir metin mi yoksa bir kişinin kahramanlık hikâyeleri mi anlamak zordur.

¹¹⁴ Kılıç ve kuşamla ilgili birkaç hadisten bir tanesi: "Kılıçlar Cennetin Anahtarlarıdır" (Şifes-s Sudur).

¹¹⁵ El yazmasının çeşitli yerlerinde İranlı Şairlerden şiirler vardır.

Bazı minyatürlerde ise soyut anlamların ağır bastığına şahit olunur. Bağdat üslubunun diğer İslami minyatür ekollerinde olduğu gibi doğal bir üslubu olduğunu görebiliriz. Bu doğal üslupta istediği ikonografiyi verebilmesi için belli kriterlerden ödün vermesi gerektiğinden bazı dönemlerde verilmek istenen doğallığın önüne geçmiştir. Bununla birlikte gerçekçi bir üsluptan bahsettik, Sefername’de “tarihi” ve “gerçekçi” eğilimlere Bağdat okulunun son sürecinde ciddi manada yaklaşıldığı görülür (17b). Bir Osmanlı paşasının kroniği olan Sefername’nin tarihi yönü bakımından *Sultan Süleyman Tarihi’nde* (Dublin Chester Beatty Lib. Turc 413) olduğu gibi örnek olarak gösterilmesi kaçınılmazdır. Haysiyet ve hiyerarşiden ziyade obje ve insan duygularının kullanılması Osmanlı’nın Bağdat minyatür ikonografisini ciddi derecede zenginleştirmiştir¹¹⁶. Bu yaklaşımı Sefername’de Yusuf Paşa’nın Mevlana tekkesi ziyareti ve Selçuklu sultanları türbesini ziyareti minyatürlerinde görmek mümkündür.

¹¹⁶ KUNSTVEREIN, T., *Persische Miniaturen und ihr Umkreis*, 1956, s. V.

4.3. Minyatürlerin Üslup Özellikleri

16. yüzyıl ve 17.yüzyılın başında hazırlandığını bildiğimiz *Sefername*'nin üslup özelliklerine geçmeden kısaca bu üslubun gelişiminden bahsedelim. 16.yüzyıl İslami resim, sanatçıların hareketliliğiyle bariz bir şekilde karakterine kavuşmuştur. İran, Safevi Hanedanlığı altında birleşen ve kısmi etnik ve kültürel kimlikleri ilerleten bölgesel politik varlıklar kapsayan merkezci eyalet üslubuna evrilmiştir. 15. yüzyıl sanat başkentleri Herat ve Şiraz'dır. Buradan en iyi sanatçılar yeni başkent olan Tebriz'e taşınmışlardır. Onlardan bir kısmı Osmanlı okulunun temelini kurmak için Osmanlı Safevi münasebetleriyle İstanbul'a alınmıştır. Şah Tahmasp resim sanatındaki ilgiyi kaybedince bir kısım sanatçı ve kâtip Babür kraliyet okulunu kurmak için Meşed'e ve hatta Hindistan'a giderken bazıları da Tebriz'den İstanbul'a gelmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında, Meşed'den giden sanatçıların genç kuşağı Kazvin'de ve I. Şah Abbas saltanatındaki İsfahan'da yeni başkent minyatür okulunu kurmuştur. İsfahan'ın başlıca sanat merkezinden nakkaşlar kısa aralıklarla veya sürekli bağlantılar altında Hindistan'ı ve yanı sıra cömert hamilerin bulunduğu yakın şehirleri ziyaret etmişlerdir¹¹⁷.

Bu hareketliliğin sonucu olarak, bireysel şehirlerin yerel stilleri kendi temiz kimliklerini kaybetmiştir ve yerel nüanslarla yeni Hindistan ve Türklerin 'ulusal' üsluplarıyla birlikte yeni bir 'uluslararası' tarz geçerli olmuştur. Böylece ketebe bilgisi olmayan birçok resimli el yazmasının bir şehre veya diğerine atfedilmesi zordur. Her eyalet ya da minyatür üslubunun en güçlü bileşenleri insan formu, renk şeması ve çizgi kalitesidir. Altyapının kompozisyonel şemaları ve elemanları bir biçimsel merkezden diğerine kolayca transfer edebilir, hatta bunlarda yerel bir tercih fark edilebilir¹¹⁸.

Osmanlı'nın Bağdat'ın üslubu önemli biçimde derlemedir. Kişisel üslup ve bireysel sanatçıların kalitesi göze çarpar. Bazı nakkaşlar Osmanlı hükümdarlık okulunda yeni tarzlar bulmaya çalışmış, diğerleri ise Meshed, Şiraz ve Kazvin'in çizgisinde devam. Ayrıca çalışmaları, daha önceden bilinen okulların sanatlarından etkilenerek yeni bir tarz ortaya çıkaranlar da vardır. Bu bireysel tabir ve tercih çeşitliliğine rağmen, Bağdat okulunun çalışmalarının diğerlerinden kolayca ayırt edilmesini sağlayan genel bir üslup ve özel karakterler mevcuttur. Özel elemanlar, özgün insan figürleri, yeni ortaya çıkmış karma tip

¹¹⁷ TITLEY, M., *Persian Miniature Painting: And Its Influence on the Art of Turkey and India: The British Library Collections*, 1983, s.185; İNAL, G., *Türk Minyatür Sanatı*, Ankara, 1995, s. 114,260.

¹¹⁸ GUEST, G., D., *Shiraz Painting in the Sixteenth Century*, Washington D.C., 1949, s. 148-152.

mimari unsurlar, binalar ve diğer şehirlerin nakkaşlarında bulunmayan simge çeşitliklerini içerir. Hatta Bağdat okulunun orijinal stili, yeni formlar ve motiflerin yanı sıra, yeni yer ve zaman kavramları kullanılarak bunların tek bir kompozisyonda gösterilmesidir¹¹⁹.

Sadelik, birkaç yatay ve dikey çizgiler içeren kompozisyonun ayırıcı özelliğidir. Yakın boşluklar, birkaç figür ile sınırlı sayıda dekoratif bileşenler ile tasvir edilir. Bu sade kompozisyon ilk bakışta tüm sahneyi görebilen ve onların içinde çok sayıda anlam fark edebilmenin yanı sıra bireysel elemanların tasvirdeki alışılmadık farklılıkları kolayca algılanır¹²⁰. Farklı etnik giysiler, sosyal sınıflar, bireysel özellikler, ifadeler ve hareketleri temsil eden insanlar, kalabalıkta, birçok bina cephesinde ve kabataslak tarif edilmiş mimari birimlerin boşluklarında ve küçük yeşil bir tepenin veya bir bahçenin köşeleri içinde sıkıştırılmış bitkilerin doğal ve hayali türlerin zengin karışımıyla beraber tasvir edilir. Kompozisyonda tasvir edilen elemanların sayısı genelde sınırlıdır, böylece bunların her birinin boyutu minyatürün tüm boyutlarına göre geniştir. Kompozisyonda artık anlatılanın dışına çıkılmamış, anlatılmak istenenle ilgili bütün figürler verilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte dekor niteliğinde figürler nadiren karşımıza çıkacaktır.

Bağdatlı nakkaşlar, çağdaş okulların motiflerini kullanmalarının yanında kendine özgü motiflerini kullanarak bir sentez oluşturdular. Ama bu ikonografik sentez motiflerin şaşırtıcı çeşitliliğinin bilinçli olarak mesaj vermek için kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, kiralanarak getirilen sanatçıların çok daha gerçekçi oldukları fark edilir¹²¹. Zaten eklektik üslubun oluşumunda dışarıdan gelen nakkaşların ciddi rolü vardır. Bununla birlikte Bağdat nakkaşları kendi üslubunu bu zenginlik dâhilinde sunmayı başarmışlardır. Osmanlı Devleti'nin bu üslubun çeşitlenmesinde büyük rolü vardır. Gerek saray ağalarının gerekse paşaların kendi istekleri dâhilinde kitap yazımına önem verdikleri için hamilerin istekleri doğrultusunda üslup da şekillenmiştir. Buna örnek olarak Mevlevi tarikatı, Peygamber kıssaları ve tarihi kitaplar gösterilebilir¹²².

Nakkaşlar mimari çizimlerinde sadece kendi tasarımları değil Bağdat'a kadar olan bütün İslami okulların mirasından da faydalanmışlardır. Kompozisyon olarak Avrupa gravür etkisi

¹¹⁹ GUEST, G., D., *Age.*, s. 150.

¹²⁰ MILSTEIN, R., *Age.*, s.54.

¹²¹ Çünkü kiralanen sanatçılar daha çok bölge gezdiği için eklektik üsluba daha yatkındırlar.

¹²² TANINDI, Z., *Agm* s. 44.

sezilirken, kent tasvirleri olarak Arian¹²³ etkisi göze çarpar. İran ve Hindistan'ın 15. Yüzyılına bakıldığında kent tasvirlerinin aynı şekilde olduğu görülür¹²⁴. Bu süreçten sonra Bağdat Okulu döneminin en özgün üslubunun ortaya çıkmasına ciddi katkıları olmuştur.

Bağdat minyatüründe betimlenen İran ve Türk mimarisinin bir sentezinin yanı sıra bazı farklı İran kökenli mimari elemanlarında minyatürde görülmesi söz konusudur. Tuğla köşebent kemerler, tonozlar, sırlı tuğla, çini ve seramik, zengin geometrik ve bitkisel motifler ve kubbeler gibi mimari öğeler minyatür oluşumunda süsleyici unsur olarak kullanılmaktadır. Bu şekilde renk içerisinde küçük ve alçak minareler, onlar renkli tuğla yüzeyleriyle dikkate değer bir hareketlilik oluşturmaktadır.¹²⁵

Osmanlı Bağdat'ında mimari taş yapı tarzı; hafif-sivri kemerler, tonozlar, küresel kubbeler ve tepesi zarif koni şekilli dar minarelerdir. Sefername'de Alaeddin Camii tasvirinde görülen bir minare ve kubbe Bağdat minyatür üslubunun bir ögesidir. Zemin; tek renkli veya beyaz bir zemin üzerinde ince çiçek motifleri ile boyanmış çok veya tek renkli çini veya ahşap-işçiliğiyle zenginleştirilmiş, karmaşık geometrik bir süsleme ile birlikte verilir. Eğimli çatılar ve ahşap mimari öğelerde farklılıklar gözlenir.

Bağdat Resim Sanatında, Avrupa, Kazvin ve İsfahan örneği olarak görülen şapkalar yandan tasvir edilmiştir. Giyilen kıyafet ya da kavuklar karakteristik olarak farklılıklar göstermektedir. Hiyerarşik ayrımı gösterme adına kıyafet ve renklerde farklılıklar gözlenir. Böylece padişah ve onun yüksek görevlilerinin büyük sarıkları ve farklı renkte cübbeleri bulunur. Ulema ve yeniçeri tarzı kişilerin kavukları yuvarlak, bazı yetkililerin düz sarıkları ve genç soylu veya uşakların mütevazı şapkaları görülür. Bu başlıklarla birlikte buna uygun kostümleriyle, daha zengin bir çeşitlilik oluşturmak Osmanlı Bağdat'ının klasik özelliklerindedir¹²⁶.

İran ve Osmanlı minyatür okulunun Hint minyatür atölyeleriyle doğrudan bağı olmasa da Avrupalı devlet adamları ve değişik münasebetlerle Hint minyatür sanatından etkilenmiştir. Ekber Şah (1556-1605) zamanında insanların giydiği tunik gibi garip giysiler ve ince kavuklar

¹²³ Proto-Hindu-İranlıların etnik olarak kendilerini tanımlama amacıyla kullanılır. Çünkü, 19. yüzyılda, Hindu-İranlılar, Hint-Avrupa dillerini konuştukları bilinen en eski insanlardı. Aryan kelimesi sadece Hindu-İranlıları ifade etmek için değil aynı zamanda Hint-Avrupa dil ailesinden olan dilleri konuşanları da ifade edecek şekilde kullanılmaya başlandı.

¹²⁴ CALZA, C., **Akbar the Great**, Skira, 2012, s.252.

¹²⁵ MILSTEIN, R., **Age.**, s.44.

¹²⁶ GUEST, G., D., **Shiraz Painting in the Sixteenth Century**, Washington D.C., 1949, s. 148-152.

nadiren de olsa Bağdat minyatürde görülür. Bağdat minyatürüne girmiş bir diğer unsur ise İran minyatüründe görülmeyen ve asker ile sivil ayıran çarık figürüdür. Ayakkabı figürünün kaynağına bakacak olursak Hint minyatüründen ciddi derece etkilendiğini söyleyemeyiz ancak çeşitli formları kuşkusuz Hint modellerinden kopyalandığını açıklar¹²⁷.

Bağdat Okulu minyatürüne giren Avrupa kostümleri çok çeşitlidir ve pantolon, gömlek, ceket ayakkabı ve şapkalar gibi çeşitli kıyafetleri içerir. Bunlar genellikle, kürk kaplı kısa ve uzun pelerinler eşliğinde nakkaşlar tarafından severek kullanılmıştır. Bağdat üslubunda Avrupa'nın rolü ise yazmalarda kalabalık içerisinde ön plana çıkarılacak figürün ayrıntılı tasvir edilmesidir.

Diğer etnik gruplar arasında bir kişi Arapları ve Tatarları Türklerdeki kıyafetlerden farklı kıyafetler giydiğinden dolayı hemen tanıyabilir. Bunların çizim üslubu hayattan sahneler içerdiği için gayet doğal ve gerçekçi çizilmiş olur.

Bağdat resimlerinde insanlar bireysel olarak sosyal statü, dini kimlik ve ikonografik özelliklerine göre farklı çizildiğinden dolayı figürlerde bozulmalar gözlenebilir. Bu sosyal statü halifeden, sultandan ve önemli devlet adamlarından geçerek alt kesime doğru devam eder. İran ve Osmanlı minyatürlerinde sosyal hayattan insanlar 14-15.yüzyılda pek görülmezken Bağdat minyatüründe görülmeye başlamıştır. En azından 1605 tarihinde bunlara rastlamak mümkündür.

Osmanlı'nın Bağdat'ında günlük kullanım eşyalarının minyatürlerde çizimi Osmanlı ve İran kültürüyle örtüşmemektedir. Günlük kullanılan eşyaların üslubu orada gelişmiş olan bir üslup olabileceği düşünülür. Osmanlı ve İran zırh ve silahlarının yanında Hint kılıç ve kalkanları da minyatürlerde yer alır. Sefername'de iki kere kullanılan bu silah ve kalkan figürlerinin aslı Şehname'ye kadar dayanmaktadır. Bu kılıç ve kalkan gibi silahların duvarlarda tasvir edilmesi Bağdat minyatür üslubunun bir parçasıdır.

Alet ve mobilyaların tümünün fiziksel ya da resimsel kaynaklarını izlemek zordur. Bazı seramik ve bakır kaplar 15. yüzyıl İran resminde bilinmektedir ama diğerleri özgün üslupta olduğu görülmektedir¹²⁸. Bağdat günlük yaşamında neredeyse bütün işler zeminde görülüyordu. Sandalye, masa, koltuk ve yatak gibi aletler günlük yaşamda pek görülmezdi. Eğer

¹²⁷ MILSTEIN, Age., s. 92.

¹²⁸ MILSTEIN, R., Age., s. 48.

bunlar görülüyorsa bu o kişinin sınıfının yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin Yusuf Paşa'nın Sefername'de bulunan son minyatürde sandalyede oturması bunu gösterir. Etrafındaki kişiler ayakta beklemektedirler. Yusuf Paşa'nın oturduğu sandalyenin üslubu Çin üslubu olduğu düşünülmektedir¹²⁹.

Cami ve türbe tasvirleri Bağdat el yazmalarında çoktur ve onlar çoğu zaman dini eşya olarak cami lambaları ve seramik yumurtalar ile dekore edilmiştir. Bu nesnelere, nakkaşlar için önemli olabileceği için Bağdat'ta sıkça görülür, diğer minyatür okullarında görülmez. Başka bir dini eşya olan "Rahle" yine Bağdat'ta görüldüğü gibi diğer minyatür üsluplarında çok görülmez. Herhangi bir türbe ve dini bir kişi ile ilgili bir durum olduğunda karşımıza çıkar. Örneğin Yusuf Paşa'nın Selçuklu Sultanları türbesini ziyaret ettiğinde mezarların arasında rahle dikkat çeker. Bilindiği üzere rahle, medrese ve dar-ul Huffaz'larda görülmektedir, fakat burada mezar ve türbelerde kullanıldığını görüyoruz.

Figürlerin ve nesnelere devlet resmîyetinden çıkıp çok çeşitli ve gündelik gerçeklik içinde kullanılması Bağdat üslubuyla gerçekleşmiştir. Böylece figürler yakışıklılıktan uzak, diğer nesnelere olduğu gibi özensiz tasvir edilmiş şekilde karşımıza çıkar. Dahası artık sıradan kişiler de bir zamanlar Sultanların yer aldığı el yazmalarında yer almaya başlamışlardır.

4.3.1. Biçim ve Boyut

Dikey düşey halinde oluşturulan çerçevenin üstünden ve altında birer ikişer ya da üçer sıralı yazılar yer alabilmektedir. Bu yazılar bazen çerçeve ile sınırlandırılır. Ama 14. yüzyıl İran nakkaşları bu çerçeveyi taşıyarak "Kelile ve Dimne"de olduğu gibi kompozisyona özgürlüğü katmışlardır. Yazı bölümleri kompozisyonda ya izole ya da ikili üçlü gruplar halinde mimari öğelerin ve doğaya ait nesnelere arasında saklı şekilde verilebilir.

Boyut olarak 39 sayfa (77 varak) olan Sefername 23,5 X 13,5 cm. boyutlarındadır. 7 adet minyatür tam sayfaya yakın bir boyutta tasvir edilmiştir.

¹²⁹ İNAL, G., *Age.*, s. 72, 115.

4.3.2. Kompozisyon, Zaman ve Mekân

Kompozisyondaki çerçeveye katılan özgürlük 16. Yüzyılın ortalarında Meşhed ve Kazvin'den çerçevenin tamamen kırılacağı yer olan Bağdat'a geçer¹³⁰. Bu düzey dikdörtgen çerçevenin ortasında önemli kişi ya da olaylar tasvir edilmiştir. Metni iki dikey kare çizgiler sanal bir dikey eksen ile iki eşit parçaya bölmüştür. Bütün olan minyatür, iç ya da ana alanı belirler. Her iki unsuru da barındıran en dış tarafta bir çerçeve daha bulunur. Bu da sayfayı sınırlamaktadır. Bazı örneklerde gördüğümüz bu dış çerçevenin de aşıldığıdır. Bazen mimari unsur olarak değerlendirilen çerçeveye kubbe, minare gibi unsurlar ve bitkisel motifler eklenmiş olabilir. Bunun yanında üst ve alt çerçeve hatlarına dokunulmaz. Sağ ve sol taraflarda çerçevede figürlerden kaynaklanan bir gizlenme olabilir. Metin dışında kalan dikey dikdörtgen genişletilmiş olur. Merkezdeki önemli kişi, kalabalık tarafından çevrelenmiş bir odada görüldüğü zaman (Sefername-30) kompozisyon sağ ve sol doğru itilebilir.

İç ve dış mekânlar, dönemine ait önemli bilgiler verebilmektedir. Tarihi olayların tasvir edilmesinde kompozisyonda iki bölümün oluştuğunu görebiliriz. Kompozisyonda zaman ve mekânlar çok ince şekilde verilmiştir. Sanki kişi aynı kompozisyondaymış gibi bir anlatı vardır. Bazen olayların ayrıntısına girerken o ayrıntıları bir arada iç içe verildiğini görürüz. Örneğin Sefername'nin 29b sayfasındaki minyatürde iki olay sanki iç içe girmiş gibidir. Örneğin isyanı bastırmaktan gelen askerlerin kaleye girişi ve Yusuf Paşa'nın onları beklediği görülür. Yusuf paşa kalenin iç mekânında gibi dursa da aslında köşk gibi bir yerde verilmiştir. Yusuf Paşa'nın olayda oturarak çizildiği görülür. Bu da bizde sanki Yusuf Paşa'nın zafer geçişi izlediği algısı uyandırır. İç mekân olgusunun oluşmasında Bağdat günlük yaşamının etkisinin görülmesinin yanında İran çini sanatını da izleyebiliriz. İç mekân düzenlemeleri, dekor ve etnografik eşyalar detaylı olmasa da bize mekânla ilgili bilgiler sunmaktadır. "Yusuf Paşa'nın Selçuklu sultanları Türbesini Ziyareti" sahnesinde ise bu kural geçerlidir. Mimari ve folklorik detaylar verilmiş, mekânın ayrıntısı detaydan uzak olarak tasvir edilmiştir. Mezarların arasındaki örtüler, rahleler ve şamdanlar o dönemin Bağdat'taki günlük hayatta bu malzemeleri kullanımının yaygın olduğunu anlayabiliriz. İç mekân algısı oluşturulan bu minyatürde dış detayların verilmesiyle de mekânın tanımlanmasına yardımcı olunmuştur. Kubbenin ve minarenin üst çerçeveye konumlandırılması bize iç ve dış mekân algısının bir arada verildiğini göstermektedir. Genel olarak kalabalık verilen iç mekân kompozisyonlarında mimari öğelere dikkat edilmiştir. Sefername'nin 7b sayfasından Mevlana Tekkesinde semaya girenlerin arkasında kapı büyükçe çizilmiş ve etraftaki ihata duvarının görevi vurgulanmıştır. Türbe unsurlarının ayrıntılarının

¹³⁰ İNAL, G., *Age.*, s. 163-164.

çizilmesi Sefername 9b sayfasındaki türbe ayrıntılarıyla aynıdır. Sadece burada farklı olarak Mevleviliğin kendine has kullandığı sikkeler vurgulanmıştır. Diğer türbe minyatüründe ise genel olarak savaş aletleri ön planda verilmiştir.

Dış mekân kompozisyonuna geçerse, kompozisyonun konusuna nazaran kalabalık bir sahne ile karşılaşırız. İç mekân kompozisyonlarında olduğu gibi sahnenin tanınabilmesi için gerekli atribüleri verilmiştir. Sefername 11b’de bulunan sahnede köprü, kuyu, mimari öğeler ve savaş aletleri bize az çok konuyu ve üslubu açıklamaktadır. Mimari detaylar Bağdat ve İran mimarisinden süslemeler taşımaktadır¹³¹. Sık sık karşımıza çıkan kalkan motifi Bağdat üslubunun vazgeçilmez savaş aleti motiflerindedir¹³². Daha kalabalık verilen Sefername 15b’deki minyatürde askerlerin Yusuf Paşa’yı karşılaması dikkat çekmektedir. Kompozisyon olarak minyatür çerçevenin tamamına yayılmıştır. İki asker grubunun komutanları büyük çizilmiş ve askerler silahlarıyla dikkat çekmektedir. Bazı figürlerle Bağdat’ta yapılan diğer minyatürlerde olduğu gibi çerçevenin ihlal edildiğini görürüz. Sahnede bazı figürlerin yarım verilmesi ve bazılarının da daha büyük ve küçük çizilmesi kompozisyonda derinlik hissi oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Dış mekân kompozisyonlarının vazgeçilmez bir malzemesi olan şehir silüetlerinin sıkça kullanıldığı görebiliriz. Sefername 17b’de görülen minyatürde diğerlerine nazaran daha az kalabalık bir kompozisyon vardır. Doğa figürleri kompozisyona hâkim olmasının yanında insan figürleri kompozisyonun rahatlığıyla büyük çizilmiştir. Eğer konu biraz ayrıntılı olsaydı figürlerin bu kadar belirgin ve büyük çizildiği söz konusu olmayacaktı. Bunun yanında alanın iyi bölümlenemediğini figürlerin çerçeveye taşmasından fark edebiliriz. Figür dağılımları yapılırken merkezden kenarlara doğru yapıldığını ve bu dağılımın alana göre iyi hesaplanıp yapılmadığını anlayabiliriz. Belki Bağdatlı nakkaşlar bu dağılıma dikkat etmeye gerek duymuyorlardı.

Kompozisyonun oluşturulmasına sol taraftan başlamış olmaları muhtemeldir. Genel olarak sol taraftaki çerçeve taşırılmadan sağ taraftaki çerçevede ise figürler yer yer çerçevenin üzerine çıkacak şekilde yerleştirilmiştir. Yine kalabalık olarak verilen Sefername 19b’de bulunan minyatürde Paşa’nın otağı kompozisyona hâkimdir. Otağın önünde Paşa ve diğer devlet adamı büyük tasvir edilmiş, sağ ve soldaki insan figürleri ise etrafta merkeze ilgili şekilde çizilmiştir. Kesit olarak verilmeye çalışılan sahnede sağda ve soldan iç kısma giren figürleriyle

¹³¹ KUBAN, D., *Anadolu Türk Mimarisi Tarihi*, cilt:1, İstanbul, 1965, s. 37.

¹³² MILSTEIN, R., *Age*, s. 101.

bizde fotoğraf algısı uyandırmaktadır. Konu olarak arazide geçen olay dolayısıyla minyatürde herhangi bir mimari detay bulunmamaktadır.

4.3.3. Dekor

Dekor minyatürün konusuna göre şekillenmektedir. Sultan için yapılan Şehname gibi çalışmalarda arka planda saltanata ait mimari öğeler kullanılmaktadır. Kelile ve Dimne'deki doğa manzaralarının ve bahçelerin dekor olarak kullanıldığını biliyoruz¹³³. 17. Yüzyıl Bağdat minyatür üslubunda ise mimari öğeler Osmanlı'da ve İran'da olduğu kadar büyük çizilmemektedir. Oldukça küçük ya da resmin bir köşesinde verilen mimari öğeler aynı zamanda basitleşmiştir. Büyük boyutlu çizimlerde ise bir ev ya da sokak veya onların bir köşesi çizilmiştir. Dekor unsurlarından bahsedecek olursak; bir tarafı, penceresi ve kapısı görünen duvarlardır. "Ahval-i Kıyamet (Lewis, MS. O. T7)" minyatürlerinde olduğu gibi dıştan ve içten aynı şekilde görünmektedir. Sefername 7b'de bulunan minyatürde ise bu durumun sadece penceresiz örneği vardır. Sema halindeki insanların karşısında iki taraflı bir duvar ve onların sağında kapı görünmektedir. Böylece sahneye perspektif katılmaya çalışılmıştır.

Diğer dekor unsuru ise sadece bir tarafı görünen duvarlardır. Yan duvarlar genelde bir ya da iki katlı tasvir edilmektedir. Sefername 28b'de bulunan minyatürde ise tek yüzlü duvar görülmekte ve iki katlı olarak tasvir edilmiştir. İkinci katında Yusuf Paşa oturarak askerler seyretmektedir. Duvarın sol tarafında da bir adet kapısı vardır.

Üçüncü mimari dekor unsuru ise resmin en az yarısını kaplayan ve bir de kapısı olan duvarlardır. El yazmalarının duvar tasviri gelişimi ilk önce tek taraflı görünen duvarlar şeklinde karşımıza çıkar. Sonra bu duvarda pencereler ve duvarın diğer yüzleri tasvir edilmeye başlanır. İç mekânlarda ise tek taraflı duvarlar dikkat çeker.

Bağdat minyatür üslubunda başka bir dekor unsuru da kompozisyona küçük mimari eserleri ve parçaları yerleştirmeleridir. Bu mimari nesne ya da kısımlar resim boyunca uzayan mimari nesnelere yerine daha somut bir üslup vermek için daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişim ise erken Osmanlı resim sanatında başlar, Babür resim sanatında üç boyutlu halini alır ve Bağdat resim sanatını da ciddi derecede ekilektik hale getirmiştir. Bu üslubun devamı olarak Sefername'de üç boyut hissi verilmeye çalışılmıştır. 17. Yüzyıl başı Bağdat üslubunun anlaşılmasında önemli bir yere sahip olan "Sefername" el yazmasında

¹³³ İNAL, G., *Age.*, s. 92, 95.

alışan nakkaşın arşı nakkaşı ya da bu işle amatör uğraşan bir nakkaş olduğu anlaşılabilmektedir.

Açık hava kompozisyonlarında görülen çadırlar üslup olarak iki kutuptan asılmaları hususiyetiyle doğu resminden etkilendiği söylenebilir. Bunların dört kutuptan asılan gölgelik Őeklindeki halleri de vardır. Burada karşımıza çıkan asker çadırlarının da formu yukarıya doğru sivrilen Őekilleri yaygındır. Fakat Sefername 19b’de bulunan gölgelik Őeklindeki çadırlar bize Hint üslubunu, yani Babür sanatını hatırlatır¹³⁴. Çadırların önünde oturur kalabalık ve iri figürler ise Bağdat üslubunun ayırt edici tasvirlerindedir.

Mahalleler, camiler, medreseler, hamamlar ve türbeler orijinal formunu koruduğu gibi onlarla ilgili malzemeleri minyatürde yer alıp esas Őeklini koruduğunu görüyoruz. Şehirlerin kaleleri veya buna benzeyen mimari öğeler olarak kutsal yerlerin tasvirleri gerek tam sayfanın gerekse sayfanın bir bölümünde temanın ana öğesi olmuştur. Bunların sonucunda Bağdat resim slubu Türk ve İnan tarzını hem realist hem de bireysel bir Şekilde taşıdığını görüyoruz.

4.3.4. Figürler ve Motif

İnsan figürleri, Osmanlı Bağdat minyatüründe metnin anlatımını desteklemek için verilen kompozisyonun en önemli olgusu haline gelmiştir. Tüm Osmanlı Bağdat minyatürlerde insan figürleri etnik ve dini kökenlerden, sosyal statü, meslek ve ikonografik kimlik temelinde birkaç grup halinde ayrılabilir insan tipleri söz konusudur. İnsan figürleri bu farklılıklara bakılmaksızın oldukça kısa ve büyük bir kafa ile oldukça ağır bir beden üstünde karakterize edilmiştir. Baş ve gövde boyutları önemli kişi ve saygınlıklarına göre büyütülmektedir. Sefername’deki neredeyse bütün minyatürlerde Yusuf Paşa diğer figürlere göre daha büyük çizilmiştir. Yusuf Paşa’nın yanında ise onun mihmandarı olan kişi yine diğer figürlerden büyük ama Yusuf Paşa’da kk çizilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi metinleri minyatrleştirirken kötü ya da şaki insanların figürleri de büyük çizilmektedir, fakat bu büyüklük onun kötülüğünü göstermek içindir.

İnsan yüzleri şiraz veya İsfahan tiplerine benzeyen, Kazvin tarzında İnan insanını andıran büyük alın, dar çene, uzun ve üçgen vücut ve burunları hafif uzun olarak izilir¹³⁵. Sefername 11b’deki minyatürde Paşa klasik Osmanlı tarzında çizilmiş bulunmakta fakat

¹³⁴ Nur-ul Dehr’in Hamza’ya Silah Sandığını Getirmesi, Hamzaname, British Library.

¹³⁵ ULUÇ, L., *Age.*, s. 318, 320, 321; MILSTEIN, R., *Age.*, s. 92-102.

yanındaki kişi ise geniş omzu, kalın boynu ve uzun çenesiyle ön plana çıkmaktadır. Sefername 15b'deki minyatürde ise Sefer Paşa bu bağlamda çizilmiştir. Yusuf Paşa neredeyse her yerde aynı tarzda çizilmiştir. Dolayısıyla tek bir nakkaşın elinden çıktığını tahmin ettiğimiz minyatürler Osmanlı insanı tasvirlerini Osmanlılara benzeyecek şekilde çizmeye çalışmıştır. Bunun yanında yerel kişileri ise o yörenin ya da idealindeki profile uygun tasvir etmeye çalışmıştır. Osmanlının Bağdat Eyalet üslubunda çok fazla Mevlevi tasvirleri yapıldığı için neredeyse bütün nakkaşlar Mevlevi sahnesindeki figürlerin yüz ifadelerini başarılı bir şekilde vermişlerdir. Sefername 17b'de yapılan minyatürde yardımcı figürler kullanılmış olup bu figürler minyatürün konusu ile ilgili nesnelere beraber verilmiştir. Havuzdan ibriğiyle su dolduran, paşanın arkasında onun silah ve kuşamını tutan, dua eden ve paşaya pişkeş çeken figürler kompozisyona dâhil edilmiştir. Sakallı figürler genelde uzun, siyah ve ince bir şekilde verilmiştir. Sefername'de verilen figürlerin geneli bu şekildedir. Paşa figürü sakalsız ve cüsseli tasvir edilmiş olup ideal insan vücudundan uzak çizilmiştir. Dikkatli hacimlenmiş kısa, şişman vücutları, ağır ve küresel kafaları ile Sefername(BnF, Turc 127)'de olduğu gibi Bağdat üslubu kendini göstermektedir. Brooklyn, Hadikat-üs Süede, fol 42a; Konya Hadikat-üs Süede, fol. 49a; Paris Safarnâme, fol. 11b gibi eserlerde Avrupa gravür etkisi kendini göstermektedir. Önceki Bağdat el yazmalarında nadiren görülen bu tekniğin Hint ve Babür etkisiyle Bağdat minyatürüne girmiş olduğunu göstermektedir¹³⁶.

Doğa figürleri Bağdat minyatür üslubunda baskın bir karakter sergilemez. Bazı doğayla ilgili olan nesnelere ikonografik bir mana yüklenmiştir¹³⁷. Bu tarz olaylar abartılı bir şekilde kompozisyonun tam ortasına yerleştirilmiştir. Diğer taraftan bitkilerin doğal güzellikleri ve vahşi doğa sahneleri donuk bir üslupla verilmiştir. Savaş sahnelerinde savaş alanları figür olarak kısır bırakılmış, manzara daha çok doğa sahneleri ve mimari öğelerle doldurulmuştur¹³⁸. Şehir tasvirlerinde bahçe unsuruna rastlanmaz fakat doğa ile ilgili öğeler severek kullanılmıştır. Nehir, kuyu ve havuz gibi doğa ürünü figürlere de birer ikonografik anlam yüklenip tasvir edilmişlerdir. Uzun ve geniş vadiler sahneye derinlik katmak için insan figürlerinin arasında çizilmiştir. Üslup olarak realist bir çınar ağacı biçiminde çizilen tekli ağaç figürleri tam kompozisyonun orta kısmında verilmiştir¹³⁹. Perspektif olgusu bazen dağların sıralanışlarına

¹³⁶ MILSTEIN, R., *Age.*, 68.

¹³⁷ Örnek: London, Hadikat-üs Süede, Zekeriya Peygamberin İkiye Bölünmesi, 40b.

¹³⁸ Sefername, 15b,29b.

¹³⁹ Sefername 17b.

yüklenebilmektedir. Osmanlı resim sanatının 14. yüzyıla¹⁴⁰ dayanan dağ motifinin arka kısmında birer insan ya da hayvan figürüyle o sahnenin bir tanımlayıcı simgesi verilmiştir¹⁴¹.

Hayvan figürleri Osmanlı'nın Bağdat okulunda minyatürlenmiş diğer el yazmalarının aksine Sefername'de sık karşımıza çıkmaz. Tamamen metinle ilintili olan minyatürlerde konuyla alakası derecesinde hayvan figürleri kullanılmıştır. Bunların ikonografik anlamları olduğu söylenemez fakat sahnedeki figür eksikliklerini doldurması açısından önemlidir¹⁴². Sefername 11b'deki sahnede bir nehir ve köprü bulunur, nehirde yüzen ördekler de doğa figürlerinin uyumu açısından çizilmiştir.

Doğu minyatüründe vazgeçilmez bir figür olan at figürü Sefername'de sık karşımıza çıkmaktadır. Sefername 15b, 19b, 17b, 29b'de karşımıza çıkan at figürü, bazen savaş bineği bazen de Yusuf Paşa'nın karşılaştığı devlet adamı tarafından verilen pişkeş olarak karşımıza çıkmaktadır. 15b'deki minyatürde Yusuf Paşa maiyetiyle birlikte at üstünde geçen askerleri seyretmektedir. Sefer Paşa'nın bindiği at bir ayağı havada ve başı dik şekilde verilmiştir. Üslup olarak asillik göstergesi olan bu figür Sefer Paşa'nın asilliğini vurgulamıştır. Onun arka kısmında gelen atlıların da bazıları bu şekilde tasvir edilmiştir. Sefername 17b'de ise pişkeş olarak karşımıza çıkan at figürü dağın arkasında bir perspektifle verilmiştir. Hediye olduğunu belirtmek için sakın ve asil çizilen at bir kişi tarafından yularından tutulur vaziyette tasvir edilmiştir. Sefername 19b'de tasvir edilen at figürü yine hediye olduğu için süslü ve asil şekilde verilmiştir. Sefername 29b'de ise gerçek bir savaş bineği olarak karşımıza çıkan at figürleri huylu ve yorgun bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Bağdat resim sanatının gayelerinden birisi olan gerçekçi algısı en iyi at figürlerinde izlenebilmektedir. Kompozisyon derinliği ve zenginliği verilmek için tasvir edilen at figürü 13. yüzyıl İran minyatür sanatında kimliğini bulmuş ve Bağdat üslubunda da gerçekçilik gayeyle sistematik ve cesurca tekrar yorumlanmıştır¹⁴³.

¹⁴⁰ 11. Yüzyılda yazılıp yine Bağdat'ta minyatürlenmiş "Bnf, Turc 242" el yazmasında bu üslup ne t bir şekilde izlenebilir.

¹⁴¹ BnF, turc 242, 54b.

¹⁴² Sefername, 11b.

¹⁴³ MILSTEIN, R., Age., s. 70.

4.3.5. Renk

Bağdat; İran, Hint ve Avrupa'nın yolları üzerinde bulunduğu için eklettik üslup realist bir tarzda verilmiştir¹⁴⁴. Osmanlı Bağdat'ının eklettik tarzı çok farklı el yazmalarında görülen farklı minyatürler için seçilmiş çeşitli renk düzenleri görülür. Özellikle 16.yüzyıl sonrası tek minyatürde bile farklı şemalara sahip melanj renkler kullanılmıştır. 16.yüzyılın ikinci yarısında Kazvin ve Meşhed tarzına benzeyen saf renkler ve parlak tonların çeşitliliğinden oluşan kompozisyonlar yaygındır. Örneğin Osmanlı Bağdat'ında bu el yazmaları parlak ve saf renklerle minyatürlenmiştir¹⁴⁵.

Bağdat minyatüründe görülen diğer şema ise pembe-mor, açık yeşil ve mavimsi parlak yeşil renklerdir. Farklı kökenlerden oluşan tonları çeşitli parlak ve birleştirici bir düzeni oluşturmak için bir araya getirildiği anlaşılmaktadır. Parlak ve uçuk, güzel ve gerçekçi olan bu yeni renk düzeni Bağdat okulunun orijinal unsurudur. Genel olarak minyatürlere bakıldığına renklerin canlılıkları İran (Meşhet ve Kazvin) üslubunun, perspektif ve kompozisyon düzeni ise Hint ve Avrupa etkileri taşımaktadır¹⁴⁶.

Renk tonları olarak koyu tonların bulunduğu bölgeler Sefername'nin bütün minyatürlerinde vardır. Alt kısma denk gelen figürlerin tonlamaları koyu yapılmıştır. Figür zenginliği görülememesinin aksine renk zenginliği göze çarpar. Doğa kompozisyonlarında yeşilin tonları, sarı, mavinin tonları, kırmızı ve lacivert renkler hâkimdir¹⁴⁷. Doğa manzaralarına yeşilin farklı tonlarıyla kuşak oluşturularak perspektif verilmiştir. İç mekân kompozisyonlarında parlak tonların merkeze doğru kaydığını görürüz. Çerçevenin kenar kısımlarındaki figürler koyu tonda renklerle tasvir edilmiştir. Sarı ve kırmızı renklerin ön plana çıktığı kıyafetlerde farklı renkte kıyafetler bir arada verilmiştir. Genel olarak kavuklar beyaz olarak karşımıza çıkar. Duvar ve temayı oluşturan arka plandaki figürler aslına yakın olarak gri ve grinin tonlarında oluşturulmuştur. Zemin döşemelerinin çiziminde kullanılan renkler turkuaz ve açık kahverengi olarak karşımıza çıkar. Eğer zeminin döşeme olduğu varsayılırsa turkuaz, fakat ahşap olduğu varsayılırsa kahverengi ile boyandığını söyleyebiliriz. Kubbe ve kubbemsi çadırlar turkuaz renkte ve sivri şekilde tasvir edilmiştir. Bu tarza yakın olarak çadırların da üst kısmı sivri şekilde ve turkuaz, beyaz, sarı, kırmızı, lacivert renklerle boyandığını görebiliriz¹⁴⁸.

¹⁴⁴ BAĞCI, vd., *Age.*, s. 264

¹⁴⁵ Upsala, Manakıb., 167b; Morgan, Sevakıb., 72b.

¹⁴⁶ KUBAN, D., *Age.*, s. 37.

¹⁴⁷ Sefername 15b.

¹⁴⁸ Sefername 19b.

Gökyüzü rengi olarak kahverengi kullanılan minyatürlerin yer yer Yusuf Paşa'nın bastığı toprak da Turkuaz renkte boyanmıştır.

Sonuç olarak, çizgisel tarzda bir figürün tasviri ve üç boyutluluğunu realist bir şekilde yansıtırken renklerin özelliklerini ön plana çıkarmışlardır. Nesnenin açık ya da kapalı renkte olması onun perspektif açıdan konumunu belirtmesi bakımından Bağdat Okulunun üslubu önemsenmelidir. Sefername el yazmasındaki minyatürler genel özellikleri itibariyle ışık gölge algısının kısmen oluşmaya başladığını göstermektedir.

4.4. Sefername'nin Osmanlı Minyatür Sanatındaki Yeri ve Önemi

Sanat hamiliğinde ön plana çıkmaya başlayan ağa ve paşalar gittikleri bölgelerde kendilerine has kitap yaptırmaya başlamışlardır. Ortaçağda gibi, 16. yüzyılda Bağdat'ın hareketli kültür ortamında sanatın, bu kentte görevli sanatsever yöneticiler tarafından desteklendiği görülmektedir¹⁴⁹. Osmanlı yönetimindeki Bağdat'ta 1590-1606 yılları arasında ciddi sanatsal faaliyetler söz konusu olup çok sayıda el yazması resimlenmiştir¹⁵⁰. Bağdat bulunduğu bölge itibariyle stratejik bir yerdedir¹⁵¹. Dolayısıyla ünlü mutasavvıfların kabirlerinin burada olması ve Hz. Ali oğlu Hasan'ın da kabrinin burada bulunması bölgeyi canlı tutmuştur¹⁵². Bu canlılığın yanında sanatsal canlılığı da ön plandadır.

Bağdat'ta hazırlanan resimli eserlerin resim üslupları aynı dönemde İstanbul Saray nakkahanesinde hazırlanan eserlerin, durağan, resmi, ağırbaşlı üslubundan çok farklıdır¹⁵³. Resimlerde Bağdat üslubunun klasikleşen bir tarzı olan realizm algısı ilk göze çarpan iri sarıklı, hareketli insan kalabalıklarında gözlemlenebilir. Bu kalabalıkta değişik kültürlerden kent sakinleri, özellikle tarikatların şeyh ve dervişleri, kimi zaman batılı toplumların gezgin veya tüccarları, din adamları yer almış, bütün bu toplulukları barındıran kentin karmaşası resimlere yansımıştır. Eserlerin çoğu farklı ellerden çıkan talik hatla yazılırken küçük nesih hatla yazılanlar aynı elden çıkmış izlenimi verir. Kentler, kentin simgesi olan bir cami, figürlerin aşırı iri sarıkları, figür sıralamasındaki derinlik etkisi, resimleri Osmanlı resim anlayışı içinde değerlendirmemize izin verir.

¹⁴⁹ TANINDI, Z., *Agm.*, s. 44.

¹⁵⁰ MİLSTEIN, R., *Age.*, s.71.

¹⁵¹ ÖZBARAN, S., *Age.*, s. 148.

¹⁵² BAĞCI, S., vd., *Age.*, s.208.

¹⁵³ BAĞCI, S., vd., *Age.*, s.209.

Bağdat üslubundaki resimlerin konuları da İstanbul Saray nakkaşhanesinde resimlendirilen eserlerden farklıdır. 16. Yüzyıl Osmanlı resim sanatında gördüğümüz Sefername üslubunun farklılıklarını görebiliriz. Osmanlı resim sanatında Gazavatnameler ve Sefernameler ciddi yer zapt eder. Sefername’yi de bir gazavatname olarak ele alırsak, içerik olarak kısmen aynı oldukları kanısına ulaşılır. Osmanlı resim sanatında Sefernameler tarihi konuları yansıtmaları ve dönemin resim ve sanat anlayışının nasıl olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan “Sefername”de bulunan minyatürler üslup olarak Bağdat resim sanatının özelliklerini taşımaktadır. Bağdat’ın ekilektik bir üslubunun olması nedeniyle buradan Osmanlı resim sanatına etkiler gözlenenbilmiştir. Daha çok yerel sanatçıların ağırlıklı olduğu eyalet resim sanatında gereksiz figürlerden kaçınılmış ve bütün figürlerle mesaj verilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı resim sanatına yeni üslup ve renk zenginliği sağlamanın bir örneği olarak görebileceğimiz “Sefername” önemli bir el yazmasıdır. Minyatür üslubu olarak Osmanlı resim sanatına benzemese de daha önce bahsettiğimiz gibi Bağdat ve Osmanlı nakkaşhaneleri birbirinden etkilenmişlerdir.

4.4.1. Eserin Minyatürlenmesi ve Nakkaşı

Safarname yazması Bağdat’ın yerel nakkaşları tarafından resimlendiğini söyleyebiliriz. Baş sayfasında ve metinde Bağdat ile ilgili bilgi bulunmamasının yanında minyatür üslubu olarak Bağdat üslubu olduğunu söylemek mümkündür.

5. SONUÇ

Araştırmamızın konusunu BnF Turc 127’de yer alan Sefername adlı minyatürlü el yazması kitabın incelenmesi ve minyatürlerinin değerlendirmesi oluşturmaktadır. Bu minyatürler 16.yüzyılda ve 17. Yüzyılın başında etkili olan Bağdat üslubunda karşımıza çıkmaktadır.

İstanbul’dan yola çıkan Çerkez Ağa Yusuf Paşa’nın Sefername’si üslup özellikleri bakımından Bağdat okulunun eseri olduğu kabul edilebilir. Kâtip yolculuk esnasında metinde anlattığı kadarıyla Bağdat’tan bahsetmemektedir. Metinde anlatılandan Tikrit’ten direk Bağdat’a geçildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla metnin ve minyatürün nerede oluşturulduğuyla ilgili bilgimiz yoktur. Fakat üslup özellikleriyle minyatürler Bağdat Okulu özelliklerini göstermektedir. Eserin minyatürlerinin Bağdat’ta herhangi bir nakkaşa hazırlatıldığı anlaşılmaktadır. Olay ve efsaneler detaylı bir şekilde anlatılmasına rağmen olaylar minyatürde detaylı çizilmemiştir. Bunun yanında tüm hikâye, efsane ve paşayla ilgili kahramanlık hadiseleri resimlenmemiştir.

Renkli kişiler, tek düze doğa tasvirleri, Bağdat karakterini yansıtan silah ve savaş aletleri, tasvir edilmek istenen sahneyi destekleyen mimari öğelerin yer alması bize nakkaşın tamamen mesaj odaklı minyatür nakşettiğini anlatmaktadır. Genel olarak düşey dikdörtgen bir kompozisyon düzeninin alt ve üst kısımlarındaki yazı şeritleri yer yer aşıp üzerine minyatürün taşıdığı görebilir. Soldan başlanan resmin genel olarak sağ tarafta taşkınlık yaptığı gözlenir. Bu taşkınlık minyatürlerin genel olarak kitabın “b” yüzünde olmasından kaynaklandığı aşikârdır. Bağdat üslubunun belirgin özelliklerinden olan figürlerin özgürlüğü, Sefername’de çerçevelerin üzerine figürlerin taşırılması, gözlenmektedir. Hayvan figürlerinin çeşitliliği at ve bazı su kuşlarıyla sınırlıdır. Yuvarlak yüzler, şişman şekiller ve natüralist ağaç figürleriyle Bağdat yerel üslubunda yorumlanmıştır. Tipik Osmanlı minyatür tasarımı ve mimari bakış açısı iyi bir resim anlayışıyla ortaya konulmaktadır. Dini ve resmi Osmanlı kişilerine ilişkin kıyafetler, her zamankinden daha belirgin şekilde resmedilmiştir. Bunun sebebi de kısa ve birbirine yakın çizgilerle Avrupa gravür üslubunun bir yansımasıdır. Bu teknikte gölgeleme ve derinlik hissi verdiği için Bağdat’ta oluşturulan yazmalardaki gibi gövdenin hacmi, özellikle giysilerin kıvrımlarıyla ayrılabilir. Figürlerin yüzeylerine uygulanan renkler, şematik, doğrusal ve yerel tipi renkli bir kalıba sokmaktadır. Kompozisyondaki renk tonlamasının dipten tepeye artarak açılması bize derinlik hissine dikkat edildiğini göstermektedir. Bunları yabancı etkilerin sürekli artması ve özgün bir tarzın giderek evrimleşmeye ve genişlemeye başlamasıyla

açıklayabiliriz. Sonuç olarak benimsenen bu Avrupa teknikleri, etkili İslami üsluplar dışında oluşturulmuş hali “Safarnâme” örneğinde de yer almaktadır ve yeni bir tarzın başlangıcını oluşturmaktadır.

Osmanlı'nın Bağdat eyalet resim okulunda, Avrupa resmini beğenen ve İstanbul'un çeşitli atölyelerinden daha şaşırtıcı eserler üreten nakkaşlar olduğu düşünülebilir. Sefername 29b'de yer alan minyatürde Yusuf Paşa'nın sandalyede oturması bu durumu düşündürmüştür. Eserdeki minyatürlere bir tanesi de (7b) Mevlevilikle alakalı olması Bağdat okulundaki klasik konunun değişmeye başlamasını göstermektedir. Mevlana'nın menkıbelerinin anlatıldığı Sevakıb-ı Menakıb eserinden farklı olarak daha gerçekçi tarafından bakılarak minyatürlendiğini görüyoruz. Yusuf Paşa'nın ziyaret ettiği Mevlevi tekkesinde efsanevi herhangi bir öğeyle karşılaşmıyoruz. Bağdat resim sanatındaki en son eserlerden olduğu kabul edilen Sefername el yazmasında ciddi bir üslup düşüşü 17.yüzyıl başı Bağdat'taki resim sanatının durumunu açıklamaktadır. Yerel sanatçıların elinden çıkan bu eserde Şehnamelerdeki kompozisyon zenginliği bulunmamaktadır.

Daha renkli, daha az figürlü ve daha fazla mesaj içeren Osmanlı Bağdat resim sanatında üretilen Sefername gerek üslup ve gerekse konu bakımından dikkate değer bir eserdir. Eser, coğrafi ve tarihi açısından çok üslubu ve konusu bakımından değerlendirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

AFYONCU, E., “Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler”, **TALİD**, cilt:5, sayı:2, İstanbul, 2003, s. 101-172.

AFYONCU, E., **Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi**, İstanbul, 2007

AKBULUT, U., “Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği Ve Tarh Yazma Gerekçeleri”, **KKEFD**, 2007, sayı:15.

AKDAĞ, M., **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyânları”**, İstanbul, 1975,

AKSOY, H., “Türk Edebiyatında Fetihnâmeler”, **Türkler**, 1999, C. XI, s. 800–805.

AND, M., **Osmanlı- İslam Mitologyası**, İstanbul, 2004.

ASLANAPA, O., **Türk Sanatı El Kitabı**, İstanbul, 1993, s. 200-2009; ATASOY, N., “1558 tarihli Süleymannâme”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, III, 1969-70.

ATASOY, N., **1582 surname i Humayun**, İstanbul, 1997.

ATASOY, N., ve Çağman, F., **Turkish miniature Painting**, İstanbul, 1974.

BAĞCI, S., ve diğerleri, **Osmanlı Resim Sanatı**, Ankara, 2012.

BAYRAK, M., O., **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul, 1979, s. 15.

CAGMAN, F., TANINDI, Z., Remarks on Some Manuscripts from the Topkapi Palace Treasury in the Context of Ottoman-Safavid Relations, **In Muqarnas** Volume XIII: An Annual on the Visual Culture of the Islamic World(ed.Gülru Necipoglu).

CEZAR, M., **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul, 1977

ÇAĞMAN, F., TANINDI, Z., **Islamic miniature painting : Topkapı Saray Museum**, İstanbul, 1979.

ÇETİN, C., **Anadolu'da Faaliyet Gösteren Menzilhaneler (1690-1750)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2009.

ÇETİN, E.,” Franz Taeschner'in Muhtelif Devirlerde Anadolu'nun Yolları Ve Cihan Münakalatına Nazaran Vaziyeti İsimli Eseri Üzerine Notlar”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Sayı:17, 2014, s. 324-325;

DİLEK, K., “Seyahatname”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, cilt:37, İstanbul ,2003, s. 12;

MATUZ J., L'ouvrage de Seyfi Çelebi: historien ottoman du XVIe siècle, Paris 1968.

Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberi, **Taberi Tarihi**, (Çev: M. Faruk Görtunca), Cilt: I, 2007, s. 538-560.

ERDOĞAN M., K., Agm, 2003, s. 54-56.

ERKAN, M., “Gazavatname”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2004, cilt: 13;

EROĞLU, C., BABUÇOĞLU, M., ÖZDİL, O., **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra**, Ankara, 2012,

FETVACI, E., “In the Image of a Millitary Ruler”, **Picturing History at the Ottoman Court**, Indiana, 2004, s. 5.

FETVACI, E., **Picturing History at the Ottoman Court**, Indiana, 2011,

GRISWOLD, W., J., **Anadolu'da Büyük İsyen**, İstanbul, 2000,

HALAÇOĞLU, Y., “Basra”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2004.

HALLAÇOĞLU, Y., **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme**, İstanbul, 2014, s.127.

İLGÜREL, M., “Celâlî İsyenları”, **T. D. V. İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2004, cilt: 07, s. 253.

İNAL, G., **Türk Minyatür Sanatı**, Ankara, 1995.

- KARA, A., **Osmanlı Teşkilat Yapısı İçerisinde Çorum Sancağı**, Ankara, 2003, s. 148-151.
- KUBAN, D., **Anadolu Türk Mimarisi Tarihi**, cilt:1, İstanbul, 1965, s. 37.
- MAHİR, B., “Minyatür”, **T.D.V.İ.A.**, cilt: 3, s. 125.
- MAHİR, B., **Osmanlı Minyatür Sanatı**, İstanbul, 2012.
- MERCAN İ., H., "Türk Tarihinin Kaynaklarından Olan Bazı Menakıbnameler ve Gazavatnameler Hakkında", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, , Sayı: 10, Balıkesir, 2003 s. 108-130.
- MİLSTEİN, R., **Miniature Painting in Ottoman Baghdad**, Costa Mesa, 1990.
- MİMİROĞLU, A., **İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Bulunan Kıssa-i Şehr-i Şatran (ÜİKT.9303) El Yazmasının Minyatürleri**, Konya, 2011, s.13, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sos. Bil. Ens.)
- ÖZBARAN, S., **Yemen’den Basra’ya Sınırdaki Osmanlı**, İstanbul, 2004.
- RÜHRDANZ, K., **Arbeitsdarstellungen in der arabischen und persischen Miniaturmalerei. Der arbeitende Mensch in den Gesellschaften und Kulturen des Orients**, Halle: Martin-Luther-Universität, 1978,, pp.132-143.
- TAESCHNER, F., **Osmanlı Kaynaklarına göre Anadolu’da Yol Ağı**, (Çev. Nilüfer Epçeli), Cilt:1, İstanbul, 2010, s. 126-193.
- TANINDI, Z., “Topkapı Sarayı’nın Ağaları Ve Kitaplar”, 2002, **U.Ü. FEF Sos. Bil. Dergisi**, Sayı:3.
- TOURNEFORT, J., **Tournefort Seyahatnamesi**, İstanbul, 2005, s. 40.
- ULUÇ, L., **Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar**, İstanbul, 2006
- UZUNÇARŞILI, İ., H., **Osmanlı Tarihi**, cilt:3,Ankara, 1995, , s. 111.

YILMAZ, E., **Gazavâtnâmeler ve Niyazî'nin Gazavât-ı Nebî'si**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 181.

YILMAZ, E., "Gazavât-nâme Tanımı, Tarihi Gelişimi, Kapsamı, Yeni Bir Tasnifi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 1999, S. 118, Şubat, s. 181–184.

YILMAZ, E., "Gazavât-nâme Tanımı, Tarihi Gelişimi, Kapsamı, Yeni Bir Tasnifi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 1999, S. 118, Şubat.

YOLTAR, A., **Ottoman Decorative Arts**, Ankara, 2009.

METİN TRANSKRİPSİYONU

[1b]

Şükr ü sipâs ve hamd-i bî-kıyâs Hazret-i Hâlik-i ins ü câna olsun kim, zât-ı mukaddesi sıfat-ı imkândan ve sıfâtı semt-i noksândan ve ef'âli semt-i udvândan mukaddes ü müberrâ ve münezzeh ü mu'arrâdır. Sâkinân-ı riyâz-ı kuds ve mu'tefikân-ı arsa-i ins ve kâmilân-ı asabe-i üns, idrâk-i künhünden âciz ve ityân-ı şükründen fâtir, nazm:

Nâtıka hoş ser-âgâz medhin olup

Lâ cerem âgâz eder zezeme-i ihtisâr

Ferş-i mutabbak-ı heft-zemîn ve sakf-ı mu'allek-ı nüh-âsmân ve nefsi kümmel-i nev'-i insânı kemâl-i kudretine burhân ve irâdet-i bî-illetine nişândır. İntizâm-ı silsile-i mevcûdât ve irtibât-ı süfliyyât be-ulbiyyât ve ihtirâ'-ı acâyib-i mahlûkât, ilm-i bî-nihâyetine delîl ve hikmet-i be-gâyetine beyândır. “İnne fi halkı's-semâvâti ve'l-erdı ve'htilâfi'l-leyli ve'n-nehâri le-âyâtin li-üli'l-ebşâr[elbâb].”¹⁵⁴ Ve umûm-ı halâyıktan nev'-i insânı müşerref edip [2a] “Ve le-kad kerramnâ Benî-Âdeme ve hamelnâhüm fi'l-berri ve'l-bahri”¹⁵⁵ işâret-i pür-beşâretiyle mübeşşer buyurup mazhar-ı esrâr-ı sıfât-ı İlâhî kılıp, kimi âsmân-i risâle-i mâh ve kimi serîr-i diyânet ü kerâmete pâdişâh ve ba'zıların saltanat-ı dünyevî ile zıllu'llâhî etmiştir ki, “Es-sultânü zıllu'llâhü fi'l-erd”¹⁵⁶ ve sınıf-ı âharı sadâretde pâye-i vezâret ile ulüvv-i derecât verip sebep-i tedbîr-i memleket ve icrâ-yı ahkâm-ı Şerî'at ve adâletiyle re'âyâ istirâhat ve kendüye cezîlü'l-hasenât vermiştir ki, “İzâ erâde'llâhü'l-lutfe li-melikin yec'alü'l-âkülü vezîran fi'l-mülki.”¹⁵⁷

Şükr ü minnet Ân'a ki Hâlik'dır

İns ile cinne cümle râzıkdır

Hâliku'l-leyli ve'n-nehâr Ol'dur

Câmi'-i unsur-ı çihâr Ol'dur

Veren insâna devlet ü ni'met

Ana akl ile bulduran rağbet

Kimin eden nübüvvet iline şâh

¹⁵⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân Sûresi, 190. Âyet-i Kerîmesi: “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır.”

¹⁵⁵ Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ Sûresi, 700. Âyet-i Kerîmesi'nin başları: “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık.”

¹⁵⁶ Hadîs-i Şerîf: “Sultân, yeryüzünde Allâhü Te'âlâ'nın gölgesidir.”

¹⁵⁷ “Sultân kıldığı bir kimseye akıllı bir vezîr nasîb etmesi, Allâhü Te'âlâ'nın, o sultâna bir lutfudur.”

Kimin evc-i risâlet üzre çü mâh

Yûsuf'ı pâd-şâh-ı dehr eden

Kavm-i Fir'avn'a zecr ü kahr eden

Kime veren vezâretile mekân

Eyleyen rif'atile âlî-şân

Hâsılı mübdi'-i cihân Ol'dur

Hâlik-ı mülk-i "Kün fe-kân" Ol'dur

Muhlisî, gel An'a du'â eyle

El açup dürûd ile senâ eyle

Ola kim rahmetiyle yâr olasın

[2b]

Dâr-ı cennetde ber-karâr olasın

Ve hezârân vird ü selâm ü tehıyyât ü ikrâm ol rasûl-i müctebâ ve nebiyy-i muktedâ Ahmed ü Mahmûd ü Muhammed Mustafâ üzerine olsun kim, hükmün hukemâ-yı âlem-i hikmetin ednâ pâyesi ve ma'rifet-i urafâ-yı cihân bihâr-ı ma'rifetin kemter reşmesidir.

Ol Muhammed ki, fahr-i âlemdir

Seyyid-i cümle İbn-i Âdem'dir

Hâtem-i enbiyâ [vü] mürseldir

Her kemâl ile ol mükemmeldir

Gel, dürûd ile eyle Ân'a selâm

Sana tâ rahmet ede Hayy-i Enâm

Ve Âl-i izâm ve Eshâb-ı Kirâm'larının üzerlerine o[1]sun. Şi'r:

Bunlar oldı sikât-i dîn-i Hüdâ

Rahmetu'llâhi aleyhim ebedâ

Ammâ ba'd: Bu risâle-i latîfenin sebep-i tahrîr ve bâ'is-i tastîri budur ki, ta'rîh-i Hicriyyü'n-Nebî "aleyhi efdalü's-selâm ve't-tehıyye"nin Sene Bin on dördüncü Yılı'nda vezâretle hâfız-ı Memâlik-i Bağdâd-ı behişt-âbâd "sâne-ha'llâhü te'âlâ an şürûri'l-ezdâd" olup

ma'den-i hilm ühayâ ve menba'-ı sûd ü sehâ olan **ÇERKES AĞA YÛSUF PÂŞÂ** “*edâme'llâhü te'âlâ iclâlehü*” **HAZRETLERİ**'nin ibtidâ harem-i muhterem-i pâdişâfiden çıkıp Eyâlet-i Vilâyet-i Basra ile envâ'-ı eltâf-ı Hudâ-vend-gârî'ye mazhar düşdi ki

Bu hakîr ü fakîr ü bî-çâre

Ya'ni kim Muhlisî âvâre

[3a] vezîr-i mûmâ ileyh hazretlerinin hizmet-i şerîflerinden ihsân-dîde kulları ve fevka'l-hadd ve'l-gâye eltâf-ı mâ lâ-nihâyelerine kemterleri mazhar olduğundan mâ-adâ, müşârun ileyh hazretlerin dahî zînet-i adl ü sehâ ile müzeyyen ve tırâz-ı mürüvvet ü sehâ ile mu'anven tedbîr-i ümûr-i memâlikin Eflâtûn-ı zamânı ve meydân-ı vegâ ve şecâ'atin Rüstem-i dâstânı ve iklim-i sehâ ve adâletin Hâtemü't-Tâ'î ve Nûşîrevân'ı gördüğüm ecilden, dâyr-i medâr-ı nâm-ı şerîflerin cerîde-i âlemde tahrîr etmeğe gâyet-i meyyâl olmağın, der-i devletinden çıkıp ol zamân livâ-i adâletde olan Vilâyet-i Basra'ya teveccüh idiği olanın ilâ hâze'l-ân teşrîf buyurdıkları menâzil ü diyâr ve sâ'ir vâkî' olan vekâyi'-i rûz-gârı ta'rîh-be-ta'rîh tahrîr ederdim ki, mürûr-i eyyâm ve kürûr-i dühûr ü a'vâm bu kemterin vücûd-ı hâk-âlûle sahîfe-i âlemden hakk ederse, bu birkaç sûtûr bâkî kalıp okuyalar kasd-ı tahsîl-i sevâb için du'â-i hayr ile yâd edeler ki, murâd, bu dünyâ sitem-kâr-ı bî-bünyâdda bir iyi ad ile zikr olunmaktır. Netekim, Hazret-i Şeyh Sa'dî “rahmetullâhi aleyh” buyurur ki:

Be-mâned sâl-hâ in nazm-ı tertîb

Zi-mâ her zerre hâk üftâde câ'î

Garaz nakşî'st ke'z mâ bâz mâned

Ki dünyâ-râ ne-mî bî-nem bekâ'î

[3b] Çünkü Bağdâd-ı burc-i evliyâyâ gelip dâhil olup kûşe-i ferâgat ve künc-i uzletde idim. Zikr olan müsevvedâtı cem' ve bu risâle anlardan istinbât olunup cenâb-ı mekârim-şî'ârlarına arz olunmuşdur. Ümmîddir ki, Hakk Te'âlâ, hayr ile itmâma erişdire. Âmîn! Yâ Mücîbe's-sâ'ilîn!

Evvelâ, vezîr-i mûmâ ileyh Hazretleri'nin ahlâk-ı hasenelerinden biri bu idi kim, gâyetde sâlih ve dîn-dâr ve ulemâ ve sulehâ-yı Ehl-i Sünnet Ve Cemâ'at'e muhib ve vefâ-dâr ve Pâdişâh-ı Cem-cihân Hazretleri'nin nâmûs-ı saltanatından sıyânet etdikde kendi cânın îsâr edip gazab mahallinden sâkin ve fırsat mahallinden sâhib-i afv ve rûz-ı vegâda şecî' ve gayret-dâr ve şikâyet dinlemede müdekkık ve halîm ve kat'-ı nizâ' etmede mettânî ve Hakk'a tâbi' ve icrâ-yı ahkâma kâdir ve her işde âkıbet-i ümûra nâzır envâ'-ı mekârim-i ahlâk vücûdunda müheyyâ vü hâzır idi. Gayret ü şecâ'at ü adâletlerine bir delîl bu kim, kendülere Eyâlet-i Basra tefvîz olunup Dârü's-Saltanat-ı İslâmbol'dan çıktıkları Ta'rîh-i Hicret-i Nebeviyye'den Sene

Rabî'u'l-Evvelî'nin On sekizinci Günü Rûz-ı Penc-şenbih olup ve ol ta'rîhlerde Vilâyet-i Germiyân [4a] ve Pûyân ki hâlâ Anadolu ve Karamân demek ile meşhûr ve eshâb-ı ta'niyân olan tavâ'if-i sebûk-pânın şekâvetleriyle ihtilâl olup birtarafdan tarîk-ı Hakk'dan azıcık Karayazıcı nâm şakî ki, ol zamân hurûc etmiş idi ve bir taraftan Köse Rüstem ve Gôrgôrođlu nâm şakîler cibilliyet-i habîselerinden olan hıyânetleri zuhûra getirip nice vilâyet ve kurâya vîrân ve hadden füzûn kasaba ve sivâd-ı a'zamı nehb ü tâlân edip âmme-i halka havf ü hirâsân sala ve gaylî nice beğlerbeğine ve sancâk beğlerine der-i devletden mansıb verilmişken zikr olunan Celâlîlerin korkularından eyâletlerine gitmeğe kâdir değillerdi. Ammâ vezîr-i mûmâ ileyh hazretleri, hiç bir mâni'in cevâb ü ikdâmıyla memnû' olmayıp cibilliyetinde merkûz olan cevher-i şecâ'at leme'ân olup aslâ ehl-i bağy ü tuğyâna vücûd vermeyip ve gözüne almayıp inân-ı şerîflerin uğura tutup mütevekkilen ale'llâh teveccüh buyurdular. Ve Celâlî havfından re'âyâsın ekserî terk-i diyâr ve kendi yerlerinden zâr edip aslâ sipâhî nâmına kimsesin yüzüne durmazlar iken, vezîr-i müşârun ileyh hazretlerinin bû-yı adâlet ve râyiha-i sehâvetleri dimâğ-ı âlemi mu'attar kılıp ve sevâba olan in'âm-ı âmm ve ihsân-ı mâ lâ-kelâmları [4b] etrâfa şüyû' bulmağla, kendinden mukaddem firâr eden re'âyânın ekserî geri, karâr-gâhlarına gelip, zahîre getirip ve envâ'-ı hizmetler edip ihsânına mazhar düşüp giderlerdi ki, “**El-insânü abîbü'l-ihsân.**”¹⁵⁸ Şi'r:

Adlile ma'mûr olurmuş bu cihân

Zulmile vîrân bil hemân

Menzil-i evvellerin Pendik nâm karye kurbünde sâhil-i deryâda bir eşcârı sâye-dâr-ı sebze-zâr-ı câyire nüzûl etdiler. İttifâkan ol eyyâmnda mahall-i bahâr olup hevânın i'tidâli ve her buk'anın şükûfe ve ezhârı açılıp rû-yı zemîne emâr-ı rahmet saçılmışdı. Nice kim, Şeyhî “rahîmehullâhü aleyh” buyururlar:

Saçılmış rahmet âsârı cihâna

Cihânın perri dönmüş nev-cevâna

Hudâ kılmışdı deşt ü dâğı cennet

Cihâna reşk ederdi bâğ-ı cennet

Ol gece anda ârâm olunup yarınki gün ki rûz-ı cum'adır; rihlet ve beşinci sâ'atde Gebze nâm kasabaya karîb bir hûb u hurrem ve âb-ı zülâli reşk-i âb-ı zemzem sebze-zâra nüzûl olundu. Fî 20 Rabî'i'l-Evvel Sene 1011.

Gören ol sebze vü âb-ı revânı

¹⁵⁸ Hadîs-i Şerîf: “İnsân, ihsânın kuludur.”

Cân sanurdu Firdevs-i sâni

Ve menzil-i mezbûrdan rihlet olunup menzil-i sâlis Heleke Değirmenleri nâm otlu ve sulu makâm ki Deryâ-yı Sefid'in **[5a]** sâhilidir; nüzûl olundu. Fî 21 Rabî'i'l-Evvel Sene 1011.

Sâhil-i deryâda bir hôş sebze-zâr

Yaz u kış yok anın her dem behâr

Zikr olunan çâyırdan kalkıp yine deryâ sâhilinden İznimîd nâm şehir-i mu'azzam kurbünde bir hôş gızâra nüzûl olundu ki âb ü hevâsı reşk-i bâğ-ı cinân idi. Fî 22 Rabî'i'l-Evvel Sene 1011.

Reşk eder âb ü hevâ yine anın bâğ-ı cinân

Sebze-zâr-ı Cennet-i A'lâ'dan ol verir nişân

Ve şehir-i mezbûr, Kocaili Sancâğı'nın tahtıdır; kapû-dân pâşâ kalemine müte'allıktır; mîr-livâsı ümerâ-i deryâdan add olunur. Andan dahî kalkıp selsebîl-misâl bir nehr-i cârînin firâkından çeşme-i hayâtın gözleri bir âb idi. Fî 23 Rabî'i'l-Evvel Sene 1011.

Zülâl-i sâfiden teşne-sîrâb

Firâkından hayât âbı gözi âb

Andan dahî göç olunup dördüncü sâ'atde İznive nâm şehir kurbünde etrâf-ı erbe'asın zülâl-i sâfi ihâta etmiş sebz ü hurrem çâyıra nüzûl olundu. Fî 24 Rabî'u'l-Evvel Sene 1011.

Miyân-ı sebze-zâr cennet-âsâ

İhâta eylemiş etrâfını mâ

Ve andan şehir-i mezbûr, kadîmî tevârîhlerde mezkûr olan sivâd-ı a'zamın biri olup **[5b]** ba'z-ı müverrihler, Şehir-i İslâmbol'dan kadîmdir ve şu'arâdan meşhûr-ı âfâk olan merhûm Halîlî bunda bir cevâna âşık olup hakkından a'lâ şehir-engîz söylemişlerdir. Ve zikr olunan şehirden rihlet olunup eşref-i evkâtda Beğşehir nâm kasaba kurbünde bir otlu ve sulu çâyıra nüzûl olundu. Fî 25 Rabî'i'l-Evvel Sene 1011.

Suyı bîmârdır ve atşa şâfi

Kiyâhı cümle-i hayvâna kâfi

Kasaba-i mezbûrede merhûm ve mağfûr Vezîr Sinân Pâşâ "tâbe'llâhü serâhü" a'lâ hân ve imâret inşâ eyledi ve andan dahî göç olunup Bâzârcık nâm kasaba kurbünden bir tarlaya nüzûl olundu. Kasabaya muttasıl olan cânibinden bir âb-ı sâfisin bâğ-ı cinânda vâkı' çeşme-i Kevser'den nişân bir çeşme-i revân ve üzerinde kıbâb-ı haremândan nümûne bir âlî kubbe var idi. Fî 26 Rabî'i'l-Evvel Sene 1011.

Andan göç olup eşref-i evkâtda Bozöyük nâm kasabaya karîb bir âb ü eşcârı vâfir çâyıra nüzûl olundu. Menzil-i merdûkadan kasaba-i mezbûreye giden yolda bir a'lâ kâr-bân olup mukâbelesinde Bozpova ve Akpova nâm azîzlerin türbe-i şerîflerin vardır; ervâh-ı

mutahharlarından istimdâd-ı hem-reh [6a] bir sebze-zâra nüzûl olundu ve ol sebze-zârın kasabaya giden yolu üzre âb-ı hayvân misâl bir çeşme-sârî var idi.

Cemî'-i etrâfi bâğ u râğ u gül-zâr

Miyânı sebze-zâr-ı cennet-âsâr

Ve andan dahî rihlet olunup Akşehr nâm kasabaya nüzûl olundu. Vezîr-i müşârun ileyh hazretlerinin Akşehr'e gelmezden evvel Vilâyet-i Çemen ilinde se'âdetli şehrde Pûlân-zâde Muhammed nâm şakî, turuk-ı bağı u isyâna zâhib olup ol etrâfa karîb olan şehr ü kurâya salgun salıp Akşehr'den dahî On beş bin Kurûş tahsîl için Beş yüz Sekbân havâle göndermişdi. Vezîr-i müşârun ileyh, makdem-i şerîflerin işidip fukarâ-yı vilâyet gelip şikâyet üzerlerine bölük ta'yîn olunup ve Sekbân tâ'ifesi ahvâli duydukda karârların firâra değışip lâkin otuza karîb harâm-zâdelerin kelle-i bî-devletleri kesildi. Kasaba-i mezbûre, Vilâyet-i Karamân sancâklarındandır. Arkasın misâl-i Kûh-i Demâvend ve mânend-i Cibâl-i Elburüz ü Elvend bir cebel-i sa'bu'l-mürûr dağa vermişidi ki, ednâ kulesi, Kulle-i Kâf'a pest olur. Şi'r:

Değil bir kûh-ı âlî ana hem-siper

Başu olmuş bulutlar berâber

Ve ol kûh-ı beledin eteği ve şehr-i mezbûrun [6b] etrâfi fi'l-cümle gül ü gül-istân ve sünbül ü za'ferân u şekâyık-ı nu'mân u ergavân ile memlû olup eser hevâları dimâğ-ı insâna râyiha-i bostân-ı cinândan haber verirdi.

Hevâsı rûha verirdi fütûhı

Bağışlardı dimâğa kuvvet-i rûhı

Dutar saff-ı lâle değil bir kinâre

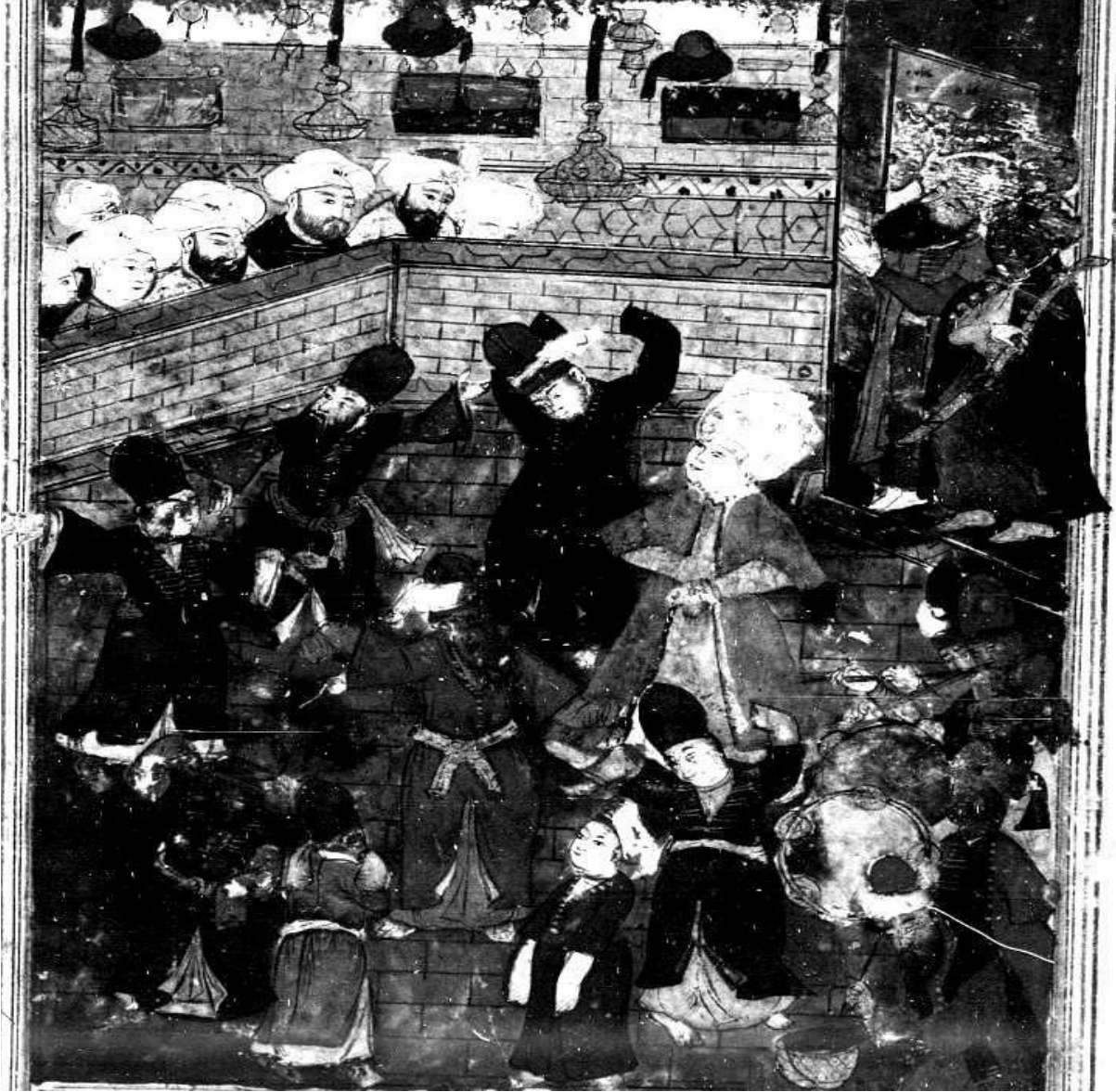
Kılur nergis yer yer nezâre

Ruh-ı gül-zâre karşı seyr ü meftûn

Hevâ'ile baş salar çü Mecnûn

Ve şehr-i merkûmede Seyyid Mahmûd-ı Hayrân'un "kaddesallâhü sirrahü'l-azîz" merkad-i şerîfleri ziyâret olunup türbe-i şerîfi bekleyene haylî ihsân olundu. Ve yine kasaba-i mezbûrun cânib-i kıblesinde bir tarafı şehre muttasıl mezâristân-ı müslimîn vardı ki adedi hadden bîrûn fi'l-cümle hayrân u bî-hûş saff dutup hâmûş olup yatarlardı. Bir arada yatarlar, şöyle hâmûş kırlar nefh-i sûr urunca bî-hûş. Zikr olunan mezârlık içinde müsâmere ve letâyif ile meşhûr olan Hâce Nasîru'd-dîn'in "rahmetullâhi aleyh" türbe-i şerîfleri olup üzerinde bir tahtadan kubbe var idi. Ziyâret edip rûh-ı revânına du'â okuyup menzil-i mezbûreden göç olunup Ilgun nâm karye ki, vüzerâ-yı izâma hâssdır; kurbünde bir çâyıra nüzûl olundu. Kasaba-

i Ilgun'ı vezîr-i mûmâ ileyhden mukaddem [7a] Ebû Samt nâm harâm-zâde tâlân ve nice âdemlerin katl edip sonra dîmeye kesip akça tahsîli için yüz aded sekbân koyup gitmişti. Anlardan on dört nefer ele getirilip haklarından geleydi.. Ve kasabanın cânib-i garbîsinin üzeri kubbeli bir a'lâ epeycesi seyr olunup şehrin orta yerinden bir su akardı. Andan dahî rihlet olunup Turgud İli'ne tâbi' Bozda nâm karyede hırmen yerine nüzûl olundu. Hazret-i Mevlânâ Hudâvendigâr Velî'nin "kaddesallâhü sirrahü'l-azîz" merkad-i münevverlerinin cânib-i yemîninden mahall-i hâmûşân ya'nî mezâristâna karîb bir yere nüzûl olundu. Zikr olunan evliyâ-yı kirâmın mezâr-ı şerîfleri ziyâret olundu. Hazret-i Mevlânâ'nın "kuddise sirruh" hâlâtı, sâhib-i se'âdete [7b] te'sîr edip Mevlevîlerle simâ'a girdiler. "Zâde'llâhü te'âlâ envâra-hüm ve nefe'ana'llâhü te'âlâ bi-berâkâti-him ve rıdvânu'llâhi te'âlâ aleyhim ecme'in"

Ve Şehr-i merkûmun i hisârında Âl-i Selçûk'dan, zikr olunan selâtînin tûrbet-i Şerîfleri vardır. Ziyâret olup ve rûh-ı pâklerine fâtihalar okuyup [8a] tûrbe-dârlarına kemâl-i ihsân edip rûz-gâr-ı zôr-kâr ve erh-i gaddâr-ı nâ-hem-vâr ol selâtîne vefâ-dârlık etmeyip hâk-i mezelletde hâr u zâr etdiğinden hayâl-i ibret etmişdir.

تر به دار لرینه کمال چنان بیوب روز کا زنجو چرخ غدار ما سموار اول
سلاطینه و دارلق ایتموب خاک ندلمتن خوار و زار اندو کدر خیال عبرت امشد

*Herbiri bir pād-şâh-ı dehr iken gör anları
Hâliyâ hâk-i siyâh altında nâzik tenleri*

Tahtdan hep tahta tâbûta kılmışdır süvâr

Çok cefâ kıldı olara rûz-gâr-ı zôr-kâr

Ve ol mezârlarda medfûn olan selâtîn ü pehlevânların esliha vü âlet-i harbleri **[8b]** dururdu. Teferrüc olunduktan sonra sâhiblerine tahsîn ve rûhlarına fâtiha okunmuşdur. Zîrâ ki bu zamân âdemleri anları kullanmağa kâdir değillerdir. Cümleden birisi Behrâm Çôbân, Debiste Çôbân'dan nişâne ve Kaygûr Çôbân nübûdundan nümüne bir nev budur ki, darbı Kûh-ı Elbürüz'e eser ederdi.

Cân bir cân-ı Sâni'den bir nişân

Darbına durmazdı anın Kahramân

Ve bir dahî on iki zencîrli ve zencîrlerinin uçları demir tûplu harûm-ı burû'ı salgından haber verir bir sâlık müşâhede olundu. İki âdem, yerinden götüremezdi ve bir dahî acâyib ü garâyib, demir halkalı Lendhâyî bin Sa'dân-ı gürz-girânına benzer bir gürzdür ki gören heybet alırdı. Ve yine ol kubbe üzerinde bir altun murassa' alem ve ol alemde on iki aded zî-kıymet cevherleri temâşâ olunmuşdur ki herbiri Vilâyet-i Hind'e ve Memâlik-i Rûm'a harâc verir ba'z-ı selâtîn-i selef, hattâ Tîmûr-leng, zikr olunan cevâhirleri almak murâd etdikde, el uzadan âdemin eli kuruduğu rivâyet olundu. Ve merhûm Sultân Alâ'eddîn, Vasiyyet-nâme-i Şerîfleri'nde bir kaçın dokunmağa hâlel gelse ve câmi'im mürûr u dühûr ile harâb olsa, bu cevherlerin birin fûrûht edip behâsıyla ihyâ edeler, diye buyurmuşlardı. Ve yine ol kubbede Hazret-i Şîr-i Hudâ Aliyyü'l-Murtezâ'nın "radıyallâhü anh ve kerramellâhü vechehû" mübârek dest-i hattıyla bir Kûfî yazılı Mîshaf-ı Şerîf ziyâret **[9a]** etdiler. Ve kubbeye muttasıl Câmi'-i Ayasôfyâ'ya mu'âdil bir câmi'-i şerîfde iki garîb mermer sûtûn müşâhede olundu ve ol mermer sûtûnları ol araya Hızır "aleyhisselâm" getirmişdir diye rivâyet ederlerdi. Ve yine ol buk'ada merhûm Sultân Alâ'eddîn âb-dest alırken ibrîki elinden düşüp, düşdüğü yerden bir havz-ı âb zuhûr etmişdi. Ne ziyâde olup yabâna akar ve ne su alınsa noksân bulur. Vezîr-i ekrem hazretleri teberrüken ol havz-ı şerîfden pâk âb-dest alıp namâz kıldılar. Ve sâhib-i se'âdet müşârün ileyh hazretlerinin konduğu yere karîb Dede Sultân nâm azîzin merkad-i şerîfleri var idi. Ziyâret olunup ol selâtînin mâzînin ahvâlleri temâşâ ve dünyâ-yı gaddârda geçirdikleri rûz-gâr fikr olundukda, dünyâ-yı bî-nâddan ibret alınmışdır ki dünyâ, bir memerr-i bî-i'tibâr olup nice serdârların yerini dâr ve nice sâhib-i câhın mekânların çâh ve taht ıssı selâtîn, tahta tâbûta süvâr edip ey nice Cem'in câmin bâde verip ve Keykâvusları dîve kapdırıp İsfendiyârları gözsüz komuşdur. Netekim, münşî:

Nice Keykâvus'ı bu dîv kaydı

Bırakdı çâha yâ feryâd u zârî

Bırakdı nice Keyhüsrev yabâne

Kodı gözsüz nice İsfendiyâr'ı

Üç gün şehr-i mezbûrede oturak [9b] olunup ba'dehû eşref-i evkâtda göçüp Bîkârîoğlu Köyü nâm karyede nüzûl olundu. Fî 15 Rabî'i'l-Âhir Sene 1101. Konya'da İbrâhîm Beğ nâm kullarıyla mahbûs olmağın halâs için Zôr-bâzû Muhammed Kethudâ geri döndürdüler ve mûmâ ileyh Zôr-bâzû Muhammed Kethudâ, asrında şöyle kemânkeş ve dil-âver kimesne idi kim kemân-ı çerh, anın zôr-bâzûsuna kemterîn kebâde olmazdı ve seb'in vakıyye-i Osmânî gürz salardı.

Kabzasına girse idi kabza-i kavs-i felek

Zôr-bâzûsuyla verirdi şikest ol pehl-vân

Katl-i a'dâ kasdı ile tîr-i ber-tâb eylese

Havfdan kalkan tutardı sînesine âsmân

Fî 15 Rabî'i'l-Âhir Sene 1011. Ve andan göçüşüp Esmen nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 15 Rabî'i'l-Evvel Sene 1101. Ve menzil-i mezbûrdan kalkıp Karmapnar nâm kasabaya nüzûl olundu. Fî 15 Rabî'i'l-Âhir Sene 1011. Kasaba-i mezbûrda Sultân Selîm"tâbe serâhü" inşâ eylediği câmi'-i şerîf ve imâret-i latîflerinin fukarâ ve zu'afâyâ ve tüccâr u züvvâr-ı mütemerridînin kebîr ü sagîrine ta'âmı verilip rûh-ı revânlarına hayr-ı du'â olunup, şî'r:

Dâr-ı dünyâyı sanma câ-yı siperdir

Nefs-i şûm etmesin seni mağrûr

Hayr ile her dem anılagör pesin

Diler isen bihişt ü hûr u kusûr

Ehl-i fakr u fenâyâ rahm ile

[10a]

Tâ sana rahmet ede Hayy-i Gafûr

Andan dahî mahmil bağlanıp Ergili nâm kasabaya karîb bir düz sahrâyâ nüzûl olundu. Fî 19 Rabî'i'l-Âhir Sene 1011. Kasaba-i mezbûre etrâf u eknâfi bâğ u râğ ve gâyet ile meyve-hâne kasaba idi. Bir gün oturak olunup, fî 20 şehr-i mezbûr, andan rihlet olunup Bâllı nâm vâdî ki, ba'zılar ana Ulukışla derler, nüzûl olundu. Fî 21 Rabî'i'l-Âhir Sene 1011. Andan dahî göç olunup Çiftelhân demekle ma'rûf olan menzili geçip Ilıca nâm vâdîye nüzûl olundu. Fî 22 Rabî'i'l-Âhir Sene 1011. Andan dahî göç olunup Ramazânlı tâ'ifesinden Pîrî Pâşâ merhûm binâ

eylediği hâna nüzûl olundu. Fî 23 Rabî’î’l-Âhir Sene 1011. Ve ol ta’rîhlerde Vilâyet-i Adana’da Sahtuvân tâ’ifesin haylî tuğyân edip Ramazânoğulları’na şikest vermeklerin, zikr olunan dağlardan üç dört yüz müsellağ âdem geçmek mümkün değildi. Lâkin vezîr-i mûmâ ileyh hazretleri eşkıyâ-yı mezkûrun ezâların âmme-i mü’minîn üzerinde izâle etmek bize vâcib oldu, diye birgün oturak edip ve etrâfa dil-âver yiğitler gönderip nice harâm-zâdeyi deste-beste ve gerden-şikeste götürüp haklarından gelinmiştir. Fî 24 Rabî’î’l-Âhir Sene 1011. **[10b]** Ve andan dahî göç olunup Çâvuşhânı nâm menzile nüzûl olundu. Fî 25 Rabî’î’l-Âhir Sene 1011. Ve zikr edilen dağ, Adana halkının yaylaklarıdır. Kullesinde Gülek nâm bir kal’a-i siper-belend vardır ki, yükseklikde keyvân-ı belend-eyvâna baş eğip temâşâ ederdi. Nice kim Mihr, Müşteri’de efsah u eblağ şu’arâ-yı Acem olan Assâ buyurur:

Zi-seng-endâz-ı ô sengî ki cüstî

Pes ez-karnî siper Keyvân şikestî

Ve ol kûh-i belendin âb ü hevâsının i’tidâli mürdeye Mesîhâ-sıfat rûh-bahş olup râyiha-i nesîm ü anber-şemîm cism-i insânîye kuvvet verirdi. Şi’r:

Rûh-bahş idi Mesîhâ-sıfat enfâsı anın

Anber-efşândı hem sünbül-i zîbâsı anın

Ve Çâvuşhânı’ndan göç olunup cum’a günü Kasaba-i Tarsûs’a nüzûl olundu. Fî 29 şehri mezbûr. Kasaba-i Tarsûs, kütüb-i tevârîhde mezkûr olan kadîm şehirlerdendir. Ramânlı tâ’ifesinden ol ta’rîhde Tarsûs Beği olan İsmâ’îl Beğ, bin mikdârı yarar ve nâm-dâr cengî süvârîler ve beş yüz sekbân dil-âverle istikbâle gelip sâhib-i se’âdet-i müşârun ileyhi bir a’lâ hurrem cây-gâha kondurup ziyâfet edip şol kadar bezl-i ni’met çekdi ki ol bilâdın umûm ahâlîsine kifâyet eyledi. Belki ziyâdesin vuhûş u tuyûr ve mûş u mûr yedi. Şi’r: **[11a]**

Nefâyis şol kadar geldi huzûra

Ki, değdi hisse andan murg u mûra

Fî 30 Rabî’î’l-Âhir Sene 1011. Yarınki gün mîr-i mûmâ ileyh, vezîr-i ekrem hazretlerinin önüne düşüp Tarsûs’da olan ziyâret-gâh-ı teferrüc-gâhları ziyâret ve teferruh edip evvelâ meşhûr-ı âfâk olan Ceyhûn Irmağı’nın üzerinde enbiyâ-yı izâmdan Hazret-i Dânyâl “aleyhisselâm” ziyâret olundu. Ve ırmak üzerinde ziyâret nice olur diye te’accüb olunur. Ol hazretin vücûd-ı şerîflerin kavm-i küffâr-ı hâk-sâr gelip almayalar diye ol zamânda olan ahâlî Nehr-i Ceyhûn’ı bir âhar yerde akıdıp ve ırmağın yerinde ol nebiyy-i muhteremi defn ve türbe-i müteberrikelerinin üzerinde kurşunlayıp ba’dehû suyu tekrâr yerine akıdıp üzerine bir köprü ve bir kubbe binâ olunmuşdur. Hâlâ ziyâret-gâh, su üzerindedir. Ba’dehû câmi’ ziyâret olunup cum’a namâzı kılındı ve zikr olunan câmi’-i şerîfin haremindedir tahtadan bir havlu ve ol havlu içinde dört mermer direk vardır. Hazret-i Lokmân “aleyhisselâm” ve oğlu andadır, diye rivâyet

ederler. El-meyyitü fî makâmi mâ yezâru” fehvâsıyla ziyâret olunup fâtiha okundu. Ve yine câmi’-i şerîfin cânib-i kiblesinde Me’mûn Halîfe “rahmetullâhi aleyh” Hazretleri’nin merkad-i şerîfleri ziyâret olunup fâtiha okundu. Ve sâhib-i se’âdet Yûsuf Pâşâ [11b] “edâme’llâhü iclâlehû” Hazretleri, bu zikr olunan mezâr ve merâkîdde huddâma ve sâ’ir-i fukarâyâ şol kadar in’âm etmişdir ki, erkâmla hisâba gelmeğe imkân yokdur. Ve ol câmi’e karîb bir kuyu var idi. Bilâl-i Habeşî “radiyallâhü anh” Hazretleri, yedi aded taşı birbiri üzerine koyup ezân okuyup a’dâ hüçûm etdikde, kuyuya atmış, gayb olmuş.

*Hey neler görmüşdürür işbu cihân
İşbu [.....]¹⁵⁹ olmuş mekân*

[12a]

*Nice Rüstem, nice Keyhüsrev gidüp
Kalmamış bir zerre anlardan nişân*

*Nice şâhânın serâyı hâliyâ
Bûma mesken olur, yatur hemân*

Nitekim zeynü'l-evliyâ, güzîde-i etkîyâ Hâce Hâfız-ı Şîrâzî “rahmetullâhi aleyh” buyurur:

*Affetü'd-dâr ba'de âfîyyeti
F'esbilû hâli-hâ ani'l-atlâl*

Fi'l-hakîka ehl-i hibret ve sâhib-i basîret olan erbâb-ı devlet ve eshâb-ı rif'ate, bu zikr olunan selâtîn-i selefîn ahvâlleri ibret görünüp her zamân tarîk-ı adâlet ve ahkâm-ı Şerî'at'den tecâvüz göstermemek lâzımdır ki, dünyâ gaddâr ve rûz-gâr sitem-kâr, kemîne vefâ-dâr olmayıp mâlının kalbi elem ve sîminin tashîfî sitem ve devletinin âhiri best ve câhının ayni çâhdır. Hemân insâna bâkî, ef'âl-i hasene ve a'mâl-i sâlihâdan gayri değildir ki “**Ve men ya'mel miskâle...**”¹⁶⁰

*Mâlı oldu elem ü sîmi sitem
Lezzeti zillet oldu dünyânın*

Ve hukâm-ı zevi'l-ihtirâma farz ve vâcib ve lâzım ü lâzib olan budur ki, her zamân Hakk Celle Ve Alâ, kendilerin ne için halk etdiğin te'emmül edip ki, “**Ve mâ halaktü'l-cinne...**”¹⁶¹ Ve tâ'ife-i müşârun ileyhî âdetleri, mahall-i hükûmetde adâlet etmektir ki “**Adlün sâ'aten hayrun min ibâdeti seb'îne.**”¹⁶² El-hamdü li'llâh, tebârake ve te'âlâ [12b] ki, Vezîr-i Ekrem Yûsuf Pâşâ Hazretleri, ol sıfat-ı hüsnile muttasıf ve ol ünvan-ı latîfe ile ma'nûndurlar. Ümmîddir ki, bu risâlede zikr olunan enbiyâ ve sulahâ yevmen fe-yevmen terakkî ve tezâyüdde ola. Âmîn, bi-Nebiyi-hi'l-Emîn! Ve üç gün kasaba-i mezkûrede nüzûl olup dördüncü gün rihlet olup Araklı nâm karyeye nüzûl olundu. Fî Selhi Rabî'i'l-Âhir Sene 1011. Oradan dahî

¹⁵⁹ Orijinal metinde bu kısım yazılmamıştır.

¹⁶⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Zilzâl Sûresi, 56. Âyet-i Kerîmesi: “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.”

¹⁶¹ Kur'ân-ı Kerîm, Zâriyât Sûresi, 7-8. Âyet-i Kerîmesi: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”

¹⁶² Hadîs-i Şerîf: “Bir sâ'atlık [bir ânlık] adâletle hüküm etmek, yetmiş yıllık nâfile ibâdetten hayırlıdır.”

rihlet olunup Adana nâm şehirde, Kızılırmak demek ile ma'rûf olan suyun köprüsü başında nüzûl olundu. Fî Gurre'i Cemâzi'l-Evvel Sene 1011. Adana Hâkimleri gelip, mülâkât edip arpa ve koyun ve şeker ve şem' ve asel ve sâ'ir zahîreden pîş-keş getirdiler. Bir katâr kâtır ve iki at hediye verip vezîr-i ekrem hazretleri dahî kendilerine iki fâhir serâser hil'at verdi. Ve şehir-i mezbûrun eyyâm-ı şitâ ve mahall-i sermâda hevâyı mu'tedil ve nesîmi anber-şemîm olup rûz-ı temmûz olan germâda harâreti nâr-ı cahîme galebe eder. Ba'z-ı mesâlih için üç gün oturak olunup dördüncü gün rihlet olunup Ceyhûn kenârından Hasîs Köprüsü kurbüne nüzûl olundu. Fî 4 Cemâzi'l-Evvel Sene 1011. Ol etrâfa karîb ba'z-ı vîrâne binâlar seyr olunup dünyâ-yı gaddârın bî-i'tibâr olduğundan ibret alınmıştır. Zirâ [13a] her vîrâne tâk-ı Kısra ve kasr-ı Kayser'den nişâne idi. Lâkin mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı dühûr ü a'vâmla der ü dîvârları zelâzile gelip sâhiblerinin menâmı taht-ı türâb ve ol imâretler harâb u yebâb ve mesken-i bûm u gurâb olup sakf u dîvârlarında ankebût perde-dâr ve baygûş pây-dâr olmuşdu.

Perde-dârî mî-köned der-kasr-ı ankebût

Bûm nevbet mî-zened der-Kal'a-i Efrâsyâb¹⁶³

Andan dahî rihlet olunup Kurdkulağı nâm karyede, bir hurrem câya nüzûl olundu. Fî 5 Cemâzi'l-Evvel Sene 1011. Karye-i mezbûre halkı, Tekâlîf-i Örfiyye'den mu'âf olup Karakapu nâm der-bendin bekçiliğın edip deryâ kenârına varıncaya dek olan menzili kendileri hıfz ederler. Merhûm Vezîr Rüstem Pâşâ "rahmetullâhi aleyh" Hazretleri, anda bir hân binâ edip merhûm Vezîr Muhammed Pâşâ ki Sultân Süleymân ve Sultân Selîm ve merhûm Sultân Murâd Hân Gâzî "tâbe'llâhü serâhüm ve ce'ale'l-cennete me'vâhüm" Hazretleri'ne vezîr-i a'zam olmuşdur; onların Hayder Ağa nâm kulları bir câmi'-i şerîf inşâ eylemişlerdir. Karye-i mezbûr Otak gelirken yoluna üç yüz mikdârı sekbân çıkıp aralarında ceng vâkı' oldukda otâk ile ileri giden yiğitler, sekbânlara gâlib olup on yedi âdemlerini katl edip bâkîleri firâr etdiler. Andan dahî rihlet olunup Payâs nâm kasabada deryâ kenârında [13b] bir sebze-zâra nüzûl olundu. Fî 6 Cemâzi'l-Evvel Sene 1011. Kasaba-i mezbûrda merhûm Muhammed Pâşâ bir a'lâ imâret ve birkaç câmi'-i şerîf ve kahve-hâne binâ eylemiştir. Hergün mütereddîn ve ebnâsıyla ta'âm verilir.

Hemân bâkî sana hayru'l-ameldir

Ki dünyâ devleti fi'l-cümle gider

Andan dahî göç olunup, kasabada bir yâbis vâdîye nüzûl olundu ki "**Bi-vâdin gayri zî-zer'in**"¹⁶⁴ denilse câ'izdir. Kasaba-i mezbûre bir azîm ve âlî kûh-i anîdin üzerindedir ki, Kûh-i Dehâdend ve cibâl, ana nisbet, bir ednâ peştedir. Zamân-ı müsâbekat-ı eşkıyâ ve kuttâ'-ı tarîka

¹⁶³ Terceme: Kısra'nın kasrında örümcek kapıcılık etmekte, Efrâsyâb'ın Kalesi'nde başkuş, davul çalmaktadır."

¹⁶⁴ Kur'ân-ı Kerîm, İbrâhîm "aleyhisselâm" Sûresi, 37. Âyet-i Kerîmesi başları: "Ekin bitmez bir vadi."

mekân olup kâr-bân geçdikçe zarar çekmeleri mukarrar olmağın, merhûm Sultân Süleymân bin Selîm Hân Gâzî, def'-i mazarrat-ı eşkiyâ için ol kasabayı ihyâ ve anda bir câmi' ve bir imâret inşâ ve iki aded hân ve bir hammâm binâ edip fukarâya ta'âm verilmek ile etrâf-ı erbe'adan nice re'âyâ gelip, mekân tutup ma'mûr olmuştur.

Her kücâ çeşme-i bûd şîrîn

Merdüm ü murg u mûr kerd âyend

Ve ol cibâl-i sa'bu'l-mürûr ki, hevâsı mu'tedil ve enfâs-ı nesîm-i anber-bûsı dem-i Îsâ gibi azm-i remîme rûz-efzâdır ve ol kûh-sârın kulelinde bulunan şükûfe ve ezhâr sâ'ir kûhlarda kem-yâb ü nâ-peydâdır. Husûsâ sünbülü bî-nazîrdir. **[14a]**

Eser anda nesîm-i nev-behârı

Müzeyyen eyler her sebze-zârı

Ser-â-ser nat' edip rû-yı zemîn

Zümürüd-pûş eder her şâh-sârı

Şükûfe bergi ile cümle eşcâr

Ederler zîm ü zer nisârı

Andan dahî göçüp Nîl nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 7 Cemâzi'l-Evvel Sene 1011. Andan dahî rihlet olunup Kilîs Sancâğı'na ve Cânpu'lâd Evlâdı'na tâbî' Şeyhler nâm karyede bir bâğçe arasına nüzûl olundu. Fî 8 Cemâzi'l-Evvel Sene 1011. Andan dahî göç olunup Gündüzlü nâm karyede, bir otlu ve sulu çâyıra nüzûl olundu. Fî 9 Cemâzi'l-Evvel Sene 1011. Andan dahî göç olunup eşref-i evkâtda bender-gâh-ı Acem ü Arab olan Haleb nâm şehir-i mu'azzamaya nüzûl olundu. Fî 10 Cemâzi'l-Evvel Sene 1011.

Nice eyyâm edip kat'-ı merâhil

Haleb şehrine erişirdi menzil

İklîm-i Arab'da, Mısr-ı Şerîf'den geçdikden sonra ana benzer bir sivâd-ı a'zam yokdur. İçkal'asında Hazret-i İbrâhîm-i Halîl'in "aleyhisselâm" makâm-ı şerîfleri ziyâret olundu ve kal'a-i mezbûre mescidinin mihrâbının sağ tarafında [...]¹⁶⁵ Ve şehir-i mezbûrun câmi'-i kebîri teferrüc olunup ve namâz kılınıp der-gâh-ı bî-niyâza tezarru' u niyâz etdiler. Ve câmi'-i mezkûrun **[14b]** mihrâbının sol cânibinde Zekeriyyâ aleyhisselâmın kabri şerîfleri ziyâret olundu ve evliyâ-yı kirâmdan [...]Meşâyih-i izâmın merkad-i mutahharları ziyâret olunup zikr olunan ziyâretlerde vezîr-i mûmâ ileyh hazretleri nice kurbân kesip fukarâya in'âm etdiler. Ve

¹⁶⁵ Orijinal metinde burası boş bırakılmıştır.

Haleb’de on sekiz gün oturak ve on sekizinci gün rihlet olunup Tellî Karye nâm kurbüne nüzûl etdiler. Fî 28 Cumâdi’l-Ûlâ Sene 1011. Andan dahî göç edip Tâbık nâm karyede [...]Hazretleri’nin merkad-i şerîfleri mukâbelesinde nüzûl buyurup ziyâret edip kurbân kesdiler. Fî 29 Cümâdi’l-Ûlâ Sene 1011.

Gâyetle bî-vefâdır rûz-gâr

Olamaz bir kimseye bunda bir karâr

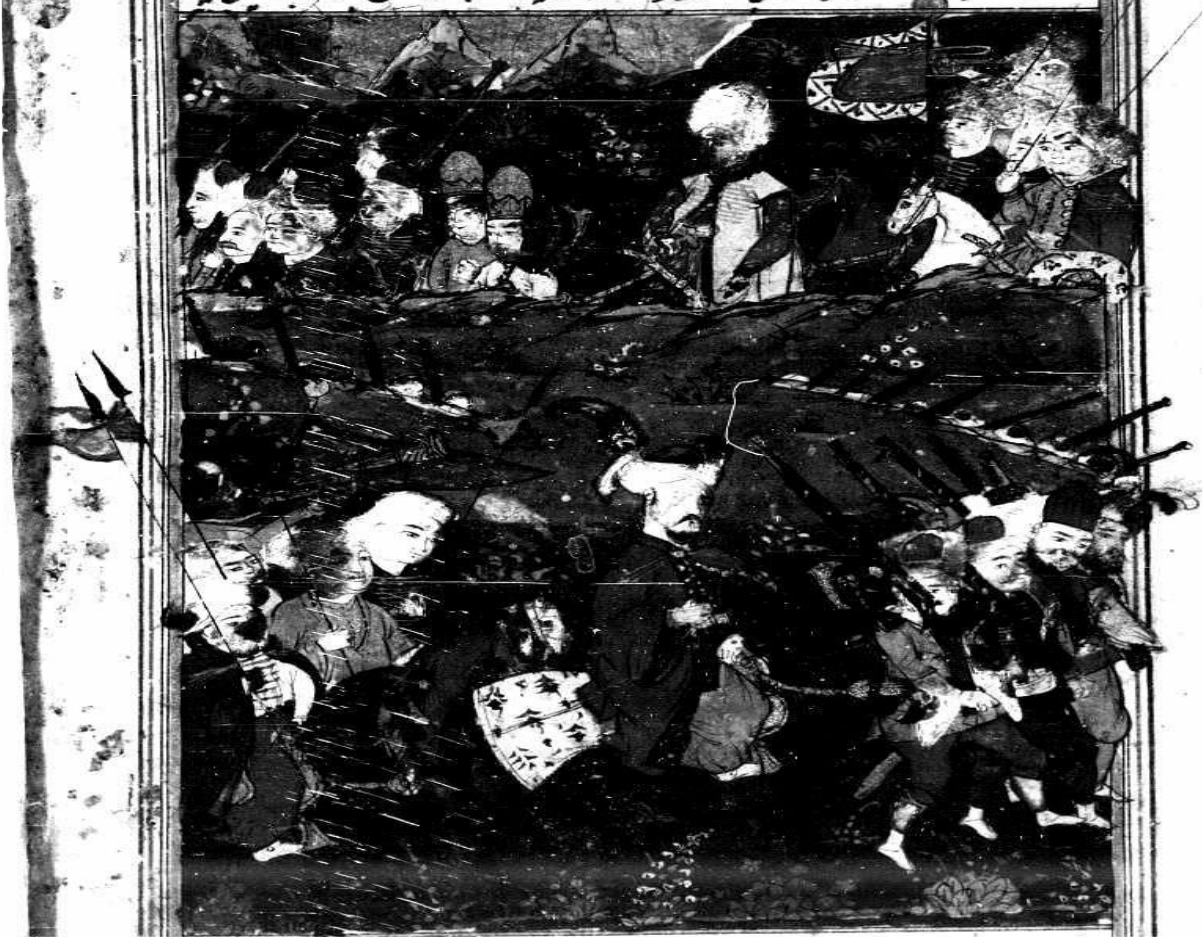
Ger nebî vü ger velî ger pâd-şâh

Şerbet-i mevti içer bî-iştibâh

Ol kişiye bunda olan bir murâd

Kim kıla sonunda anın yahşi âd

Andan dahî rihlet olunup Ayntâb Sancâğı’na tâbi’ Şeyh Habeşle nân karyeye nüzûl olundu. Fî Selhi Şehri Mezbûr. Andan dahî göç olunup Kızılhisâr nâm karyeye nüzûl olundu. Fî **[15a]** Gurre’i Cemâzi’l-Âhir Sene 1011. Ol ta’rîhde kasaba Ayntâb’da Köse Sefer demek ile meşhûr-ı âfâk olan nâm dil-âver beğlerbeği sâkin olup ve taraf-ı hilâfda olan eşkıyâ-yı sekbânın şerr ü şürûr ve cevri ü zûrlarıyla temâmen memâlik, mahall-i mehâf olduğıyla mûmâ ileyh Sefer Pâşâ dört bin sekbân saklayıp ve Karye-i Kızılhisâr’ı muhâfaza için yüzden ziyâde âdem ta’yîn etmişidi. Vezîr hazretlerinin ileri varan konakçılarıyla bir mikdâr niza’ edip sonradan sâhib-i se’âdet-i müşârun ileyh at’ime-i kalîle mukâbelesinde eshâbına mebâlig-i küllî ihsân eylediğı haberin alıp yüz cânla hizmet edip özi dilemişlerdir. Ve menzil-i mezbûrdan göç olunup Ayntâb nâm kasabaya teveccüh olundukda, Sefer Pâşâ, hizmetinde durup beş bin sekbân vardır ve her zamân fitne ve fesâddan hâlî değillerdir. Cibilliyetlerinde merkûz olan şekâvetleri zuhûra gelip gavgâ etmek ihtimâli vardır, diye ba’z-ı âdemler, vezîr hazretlerin Ayntâb’a uğratmamak murâd etdiklerinde, sözlerine gûş tutmayıp ve cevâblarına iltifât etmeyip hizmet-i şerîflerinde olan iki bin mikdârı dil-âverlerden cenkçi süvâr-ı dilîrân-ı şecâ’at-şi’âra istimâlet verip sekbân tâ’ifesi fitne ve fesâda mübâderet ederler. [...]fehvâ ile cezâları verilir diye alem ve sancâklar **[15b]** açılıp ve nevbet-i şâhî döğölüp inân-ı nusret-nişânlarından Ayntâb’a taraf döndürdüler. Ve mûmâ ileyh Sefer Pâşâ, vezîr hazretlerinin teveccühlerinden haber alıp yedi bin

âdemiyle istikbâle gelip şehr-i mezbûreye bir âb-ı cârînin kenârına kondurup me'mûlden ziyâde hizmet edip ziyâfetden sonra iki katar deve ve üç re's [16a] at pîş-keş çekdi ve Mîr Hân, üç âdemiyle bî-tekellûf vezîr hazretlerinin Otâk-ı gerdûn-tâklarına gelip hizmet ederdi. Fî 3 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Ve şehr-i mezbûre, Zü'l-Kadriyye Beğlerbeğliği'ne tâbi'dir ve gâyetde âb ü hevâsı mu'tedil ve meyve-hâne vilâyettir. Şöyle ki, Memâlik-i Karamân'dan ana gelince, andan meyve-hâne yer yokdur. Her zamân gülleri zîbâ ve sünbülleri mutarrâ ve lâleleri hamrâdır. Neye kim efsah-ı şu'arâ-yı Rûm Şeyhî Efendi buyurur:

Gül odur bâğ içinde Taht-ı Kâvûs

Beneşşe vü çemen düzer per tâvûs

Sokuverir leb-i la'lini lâle

Urur dendân dürrin ana jâle

Bir sahrâda vâkı' olup etrâf-ı erbe'asısın gül-zâr-ı cinân gibi bâğ u bostân ihâta edip bâğlardan taşra üç yanından üç dağ ve her dağ üzre evliyâ-yı kirâmdan bir erin mezârı vâkı' olmuşdur. Bir dağ üzre Dülek Baba nâm ser-ver ve birinde Şeyh Baba nâm gerçek er ve birinde Koyun

Baba nâm şeyh âsûdedir. Ziyâret edip nezr ü kurbân olundu. Andan üç gün oturak olunup dördüncü gün göç edip Muzâb nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 6 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan dahî göç ve Furât Suyu üzre Beriyyecik nâm kasabaya teveccüh **[16b]** olundukda Beriyyecik Beğlerbeğisi olan Fuccâr Muhammed Pâşâ, ol zamân Beriyyecik Beği olup bir mikdâr isyânı olmakla, vezîr-i mûmâ ileyh hazretlerinden bir mikdâr havf ü hirâs çekip âhîrî'l-emr gelip inâbet-i şerîfelerin arz edip ve askeri Furât'dan geçirmek için gemiler getirip ve nice dürlü pîş-keş çekip bâb-ı hizmetde dakîka fevt etmediler. Vezîr-i müşârun ileyh hazretleri dahî kendine ba'z-ı nasîhat edip anlar dahî nasîhat-i şerîfelerin kabûl edip tarîk-ı bağı u inâddan udûl etmeğîn, âhîrî'l-emr ber-hûr-dâr ve ber-murâd olup beğlerbeği oldular. Fî 7 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan dahî göç olunup Vîrân nâm karyeye nüzûl olundu. Karye-i mezbûre, sâbıkda ma'mûr iken hâlâ harâbe olmuşdur. Fî 8 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan dahî göçüp eşref-i sâ'atde Rûhâ nâm şehre nüzûl olundu. Fî 9 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Vilâyet-i Diyârbekr'in evvelki şehirlerindedir ve Hazret-i İbrâhîm “aleyhisselâm” anda tevellüd edip vâlide-i mükerrereleri, kendisini vaz' etdiği mağâra ve ol mağârada taşdan mühr-i şerîfleri hâlâ durur. Ve yine mağâra-i mezbûrede Hazret-i Halîlullâh'ın hürmetine bir havz su zâhir olmuşdur. Hâlâ ne ziyâde olur ne noksân bulur. Ve şehir-i mezbûre, bir sahrâda vâkî **[17a]** olup yanında bir siper-i belend dağ vardır. Ve Fir'an'ın “aleyhilla'ne” tahtı ve yaptığı cennet ve cehennem ol dağ üzre olup el-ân cehennem kapısı henüz yıkılmayıp kemeri aynî ile durur. Ve mel'ûn-ı mezbûr, Hazret-i Halîlullâh'ı âteşe atmak için mancınık düzüp ve ol mancınık düzmek için yaptırdığı iki aded menâr gibi meyller, Rûhâ'nın iç hisârında durur. Ve kefare-i fecere, ol hazreti âteşe atıp ve Hazret-i Rabbü'l-İzzet, Kur'an-ı Azîm ve Kelâm-ı Kadîm'de buyurdıkları [...]emân-ı celîlü'l-ünvânları fehavâsınca âteş, gülistân olup ve iki mübârek dizleri değdiği yerden iki çeşme revân ve ol çeşmelerin ayağı bir azîm havz olmuşdur. Şöyle ki, tûl ü arzı bir mîle karîb mekân ve etrâf-ı erbe'ası gül-zâr-ı cinâna benzer bâğ u bostândır. Ve ol çeşmeye hâlâ Aynü'l-Halîl demek ile ma'rûf ve meşhûr ziyâret-gâh-ı ahâlî-i kurâ vü şühûrdur. Şi'r:

Hôş mübârek menzil olur Rûha'da Aynü'l-Halîl

Çeşmesidir Havz-ı Kevser, hem ayağı Selsebil

Ve Hazret-i İbrâhîm “salevâtullâhi aleyhi ve alâ cemî'i'l-enbiyâ” şol **[17b]** mertebe cesîm âdem imişler ki, mübârek dizinin başları

yerine gelip, yerinden çeşme çıkmıştır. İkiçeşmenin arası, üç arşûndan ziyâdedir. Ve ol havz-ı şerîfin bir kenârı bir câmi'-i şerîf ve erbâb-ı **18a** hâcât temekkün edip eğlemek için mekân-ı latîfidir. Ve havzda mâhî kısmının her nev'i şol kadar çokdur ki, hisâba gelmez. Selâtîn-i Osmâniyye'den Sultân Süleymân bin Selâm Hân “aleyhi'r-rahmeti ve'r-ridvân” Hazretleri şehri mezbûrda Ayn-i Halîl'i ziyâret etdikde, çeşmeden bir mâhî balık gelip pâdişâh hazretlerin ziyâret edip, pâdişâh-ı merhûm dahî ol balığın burnuna bir altın küpe takıp yine havza salıvermiştir. Ve olbalık öldükden sonra mescid-i şerîf önünde defn olunmuştur. Hâlâ türbesi vardır. Ve bir dahî Nemrûd-ı La'în'in Züleyhâ nâm kızı, Hazret-i İbrâhîm'e îmân getirdikde, babası gazab edip kendi âteşe atdırdıkda ol sâlihanın dahî düşdüğü yerden bir âb-ı zülâl çıkmıştır. Hâlâ ol havza Ayn-i Züleyhâ derler. Rûhâ halkı fi'l-cümle ol iki çeşmeden su içip ve bakıyye iki azîm nehr olup şehirden taşra nice mezâri' u nebâtâta hayât verir ki, “**Ve ce'alnâ mine'l-mâ'i külle şey'in hayy.**”¹⁶⁶ Ve Rûhâ'nın burc u bârûsu şöyle müstahkem ve istinâddır ki İslâmbol'dan anda varıncaya dek Antâkiyye'den gayri benzer sengin hisâr yokdur. Ve hisârın etrâfi bir amîk hendek olup dört cânibinden dört azîm kapısı vardır. Ve bâb-ı garbîsine Beriyyecik Kapısı ve bâb-ı kiblesine [...]kapısı ve bâb-ı şarkîsine Beğ Kapısı derler. Önü Cülâb

¹⁶⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ “aleyhimüsselâm” Sûresi, 30. Âyet-i Kerîmesi'nin sonları: “Hayâtî olan her şeyi sudan yarattık.”

Ümerâsı nâm bir sahrâdır. Ve bâb-ı şimâline Şimşâd Kapısı derler. **[18b]** Vezîr-i Ekrem Yûsuf Pâşâ Hazretleri, ol ziyâretleri fi'l-cümle ziyâret edip her mekânda kurbân kesip ve Havz-ı Halîlullâh'da olan mescidde namâz kılıp her ekâbirin bir yâd-gârın gördükde, bizim dahî yâd-gârımız ve bizden sonra alâmetimiz sehâvet ve hayrâtımız olsun ki “**Essehî, habîbu'llâh**”¹⁶⁷ dır, diye şol kadar akça tesadduk eylediler ki, suya düşen akçadan ol havzın mâhîleri cübbe ve kabâlarına gümüş pûl değdiler. Bu ziyâretler için bir gün oturak olundu. Fî 10 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan kalkıp Cüllâb nâm su kenârında bir sahrâya nüzûl olundu. Fî 11 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan göçüp Çemenli nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 12 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Menzil-i mezbûra karşı bir fersah yer ırâk [...]merkad-i şerîfleri vardır ve ziyâret olunup kurbân kesildi. Andan sonra Hâzîr nâm menzile nüzûl olundu. Fî 14 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Bu iki menzilin cânibi şöyle sengistândır ki, kâbil-i tahrîr ü beyân değildir. Andan göçüp Selîme nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 15 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Menzil-i mezbûrda gâyet yağmur olup çamurdan nice at ve develer kaldı. Andan dahî rihlet olunup Mârdîn altında, Güllü nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 16 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Ol etrâflarda Tâ'ife-i Ekrâd'dan ba'z-ı eşkiyâ haberi alınıp üzerlerine bölük **[19a]** seçilip ele getirilip otuz mikdârı harâm-zâde haklarından gelinip âlem şûr u şerlerinden halâs oldu. Ve husûs-ı mezbûr için birgün oturak olundu. Fî 17 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan göç olunup Nusaybîn nâm kasabaya nüzûl olundu. Kasaba-i mezbûrede bir zâviye-misâl Evlâd-ı İzâm-ı Hazret-i Seyyidü'l-Enâm “aleyhisselâm” İmâm-ı Zeynü'l-Âbidîn Hüseyin bin Alî'nin Türbe-i Müteberrekeleri ziyâret olunup kurbân kesildi. Ve kasabadan hâric bir ırmak kenârında bir vîrâne kilise vardır. [...]Hazretleri'ni, küffâr-ı hâk-sâr anda habs edip sonra Hazret-i Şîr-i Hudâ Aliyy-i Murtezâ, ol kilise dîvârını Zü'l-Fekâr ile şakk edip halâs etmişdir, diye rivâyet ederler. Hâlâ dîvâr henüz yerinde ve kılıç darbından iki pâredir. Ziyâret olundu. Fî 17 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan dahî göçüp Kârkîn nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 19 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Menzil-i mezbûrdan Musul'a iki konak kalmış iken Cezîre Hâkimi Mîr Şeref Muhammed, Kethudâ Enâm Ağa'sıyla mektûb gönderip da'vet etmeğin “**Fe-izâ de'avtüm fe'stecîbû!**”¹⁶⁸ fehvâsıyla amel olunup Cezîre tarafına dönüp Dil-i Gazzî nâm karyeye nüzûl olundu. Fî 20 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan göç ve Nehr-i Dicle kenârında nüzûl olundu. Fî 22 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Andan göç olunup Cezîre'de, Şat kenârına nüzûl olundu. Fî 23 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. **[19b]** Cezîre Hâkimi Mîr Şeref, Aşâyir-i Ekrâd'la karşı gelip envâ'-ı hizmetler ve ziyâfetler edip iki gün alıkoyup nice pîş-keşler çekdi. Vezîr Hazretleri dahî

¹⁶⁷ Cömerd, Allâhü Te'âlâ'nın sevgilisidir.”

¹⁶⁸ Hadîs-i Şerîf: “Müslümân bir kardeşiniz da'vet edince, hemen icâbet ediniz!”

Mîr Şeref'e âlet-i ser-â-ser hil'at giydirdiler. Ba'dehû göç olundukda, umûmen askerinde olan Kürdistân dil-âverleriyle bayrâk ve sancâkların açıp bir mikdâr yer [20a] gönderip, gidip, vedâ'laşp geri döndü. Vezîr hazretleri, Kîş nâm karyeye nüzûl emri verdiler. Fî 26 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Menzil-i Karye-i Bâ-Vezn'e Fî 27 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011; andan iki konak Musul'a karîb iki cânîbin Şat ve Dicle ihâta eylemiş bir cezîreye nüzûl olundu. Fî 28 Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. İki konak Musul'da Bayrâm Dede nâm azîz-i evliyâ-yı kirâmdan kadîd olup üzerine bir türbe ve bir kubbe yapılmışdır. Hâlâ, vücûdu çürümeyip kefen dâhî duruyor. Ve o

zât ziyâret olunup ve Hazret-i Bârî Te'âlâ'nın hikmet ü kudretinden usret alınıp ol mezâr üzerinde kurbân kesildi. Fî Selhi Cemâzi'l-Âhir Sene 1011. Ba'dehû Musul'a nüzûl olundu. Fî Yevmi'l-İsneyn Gurre'i Receb. Ertesi gün, azîm yağmur olmak ile çâderde oturmak mümkün olmayıp şehirde bir serâyâ nüzûl olundu. Fî 2 Receb Sene 1011. Ve Şehr-i Musul, kütüb-i tevârîhde mezkûr olan kadîmî şehirlerdendir. Hâlâ, ma'mûrundan, harâbesi çokdur. Nehr-i Dicle'nin kenârında vâkı' olmuştur. Ta'rîh-i Taberî'de mezkûr olan Buhtu'n-Nasr-ı Zâlimin tahtı idi. Ve hâlâ cezîrede sâkin olan Buhtî Kürdleri, ol Buhtu'n-Nasr neslindedir. Ve ba'dehû Nûreddîn-i Şehîd nâm pâdişâha taht olmuştur. Zamân-ı sâbıkdan on dört **[20b]** bin hammâmı var idi, diye rivâyet olunur. Ne azametde şehir olduğu, ana göre kıyâs oluna. Ve Musul'da ziyâret olunup kurbân kesilen Kürdler [...]ve Şat ve Dicle'nin öte cânibinden ziyâret olunan ve kurbân kesilen budur: [...]Ve Musul'da on beş gün oturak olunup ba'dehû rihlet olundu. Menzil-i evvel Alî Hammâmı [...]bir ilinedir. Hikmet-i Rabbânî, içinden zift kaynar. Nehr-i Dicle'ya karîb bir dağ üstündedir. Bi-izni'llâhi te'âlâ, ol suya giren hasta, şifâ bulur. Ve sıtmaya gâyet dermândır, birebirdir. Ve Alî Hammâmı'ndan Bağdâd-ı Dârü's-Selâm'a varıncaya dek nüzûl olunan menâzil bunlardır: [...]Dicle'ye karîbdır. [...]Yerinde kal'a ve hisârları vardır. Acı kuyular bir havlîde vâkı' üç dört acı sulu kuyulardır: [...]Kızıl Hân [...]Tekrît Kal'ası [...]kadîmden şehir imiş. Hâlâ vîrânedir. Hemen kal'ası ma'mûrdur. Elviye-i Bağdâd'dandır. Şat ve Dicle kenârındadır. İçinde hisâr erenleri vardır. Âşık-ı ma'sûkda Arâr nâm Arab şeyhinin cemâ'atındendir. Nüzûl olundu. [...] **[21a]** Âhir sancâğıdır. Anda bir gün konuk olup Basra kullarından Kal'a-i Zekiyye'de sâkin olan Müteferrika ve Gönüllü tâ'ifesi, sâhib-i se'âdet hazretlerine hizmet edip ve önüne düşüp [...]Şatt-ı Bağdâd'ın kenârında âsûde olup üzerinde bir a'lâ kubbe ve tekve binâ olunmuştur. Andan dahî Kurne Kal'ası'na nüzûl olundu. [...]Bu Kal'a-i Kurne dedikleri, Cezîre-i Ubbâde'nin âhiridir. Nehr-i Furât, Hille ve Rûmâhiyye ve Cevâzir'den geçip Kurne'ye erişir. Ve Kurne Kal'ası önünde Dicle-i Bağdâd ile Nehr-i Furât karışıp bir azîm su olur ki eni, iki mîlden ziyâdedir. Hâlâ ol suya Şattu'l-Vebb derler. Cânib-i kıblesi, Basra'ya tâbi' Şimâl Nâhiyesi'dir. Basra'ya varınca ve cânib-i şarkîsi, su kenârları Memâlik-i Mahrûse'dendir. Ve taşrası, Hûzistân Vilâyeti ki hâlâ Hûy-zât demek ile meşhûrdur. Mübârek Tebârek nâm âsî Arab'ın zabtındadır. Andan Furât Suyu ubûr olunup su kenârında Şereş Kal'ası önünde nüzûl olundu. [...]Ve anda bir gün oturak olundu. [...] **[21b]** [...]Menzil-i diğeri, Basra'ya tâbi' Ümerâ'-i Arab'dan Hammâd Beğ nâm Emîr-i Arab'ın Kal'ası mukâbelesinde nüzûl olundu. [...]Ve andan rihlet olunup Basra'ya karîb Ayn nâm karyeye nüzûl olundu. [...]Anda bir gün konak olundu. [...]Andan, nefsi Basra'ya duhûl ve Belde-i Basra'ya teşrîf buyurdular. [...]mezbûrede mübârek Şevvâlü'l-Mükerremi'nin guresi sebt günü vâkı' olup rûz-ı îd-i mübârekde azîm dîvân yemeği çekilip Basra'nın a'lâ vü ednâ ve ağniyâ vü

fukarâsı yedikden sonra bakıyye ta'âm yağmâ etdirdiler. Ve mâh-ı mezbûrun altıncı günü se'âdetle süvâr olup Eski Basra, bu zikr olunan Sahâbe-i Kirâm ve evliyâ-yı izâmın meşâhid-i münevvere ve merâkîd-i mu'attaraları ziyâret olunup kurbân kesilmiştir. [...]Allâhümme'nfe'nâ bi-hurmeti-him nef'u'l-cezîl. Ve havvil hâlünâ ilâ ahseni'l-hâli bi-izzeti-him yâ Celîl! Ve salli alâ Muhammedin ve Âli-hî ve Eshâbi-hî ecme'in. Ve selâmün ale'l-mürselîn. **[22a]** Ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn. Ve Basra'da sâhib-i se'âdet hazretlerinin kudûm-i şerîfleri için ba'z-ı şu'arâ ta'rîhler söyleyip vermişdirler. Ol ta'rîhlerde, Basra'da vâkı' olan ba'z-ı vekâyi', bu risâlenin cüz'ıyyâtında zikr olunur. Ümmîddir ki, hayr ile müyesser oluna, bi-menni-hî ve keremi-hî ve lutfi-hî ve ihsâni-hî. Ve mûmâ ileyh hazretlerinin Basra'da vücûd bulan ef'âl-i hasene ve a'mâl-i müstahsenelerinden birkaç hısâl-i hamîde ve ef'âl-i pesendîdeleri vardır ki, gayri beğlerbeğilere müyesser olmayıp gûyâ ki kendi zât-ı melek-simâtlarına mahsûsdur. Şöyle ki, ol ef'âle gâyet-i şecâ'at ve nihâyet-i kerâmet ve tabeka-i i'câza karîb vilâyet idi dese, câ'izdir. Evvelâ perîre bukim, Basra'ya gelmezden mukaddem Tâ'ife-i Râfıza ve Gürûh-ı Şî'a baş kaldırıp isyân ve tuğyânları bir mertebe cidd ü kemâle varmışdı ki, i'tikâd-ı fâside-i Mu'tezile'de kendi zât-ı habâset-âlûdun müctehid add ederdi. Birkaç eşkıyâ Gönüllü Bölüğü'nde bölükbaşı ve kâtib ve kethudâ ve Azebiyân içinde odabaşı ve rûspâ olup etbâ'ı ve akribâlarından akreb-tabî'at bir nice haşerât bir bölük edip bin neferden ziyâde bir gürûh-ı mekrûh olup her zamân ellerinde birer çevgân ve destâr-ı nâ-hem-vârlarında birer uzun taylesân **[22b]** ile birer deste perdîk ve mâkiyân ve harekât ve sekenâtları muhâlif-i ehl-i îmân olup kelle-i bî-devletlerine Yehûdî-veş birer kırmızı kisvet giyip her rûz bir yere cem'ıyyet edip hadîs ü kelimâtları nemîme vü gıybet ve ba'z-ı evkâtda Eshâb-ı Kirâm-ı Seyyidü'l-Enâm'ı "aleyhisselâm" mezemmet edip şerr ü şûr ve cevr ü zûrları bir mertebeye erişmişdi ki, Ahâlî-i İslâm, ef'âl-i şenî'alarından âr edip gayret-i dîniyye vardır diye ahvâllerin hukkâm-ı sâlife i'lâm u izhâr etdiklerinde, haklarından gelmeğe kâdir olmadıklarından mâ-adâ, ol kavm-i şûm, nice devletlilerin üzerine hücûm edip, bizim ahvâlimizi hukkâma hikâyet ve kabâhatlerimizden şikâyet eder imişsiniz, diye kesr-i ırzına bâ'is olurlardı. Ve çoklar Bâb-ı İzzet'in emvâl ü erzâkların nehb ü gâret ve etbâ'larına envâ'-ı hakâret etmişlerdi. Netekim münşî, demişdir:

Hind-vârise bir ehl-i ilhâdı

Getürüp nâmını Kayıkçı deyüp

Elde çevgân, başında herbirisi

Kırmızı bir Yehûdî börki giyüp

Başa sokup tavk-ı yeleklerini

Herbiri bir vakıyye bengî yiyüp

Sâlik-i râh-ı Rafz olup cümle

Şer'-i Sultân-ı Enbiyâ'yı koyup

[23a] Ehl-i İslâm'a çok cefâlar edip şetm ederler idi. Âzârlar edip hattâ nice devletlü âdemlerin kızlarını birer ednâ yoldâşları için isteyip, senin kızın fülân şakîye vermek gereksin, diye ibrâm edip ve ol devletlü, vermezim, diye bir zerre inhirâf ederse, emvâl ü erzâkın nehb ü gâret ve evlâd ü ayâlini hasâret etmişlerdi. Melâ'în-i mezbûrenin ef'âl ü ahvâl-i kabîhaları, vezîr-i ekrem hazretlerinin mesmû'-ı şerîfleri olduğu gibi, inşâallâhü'l-Azîzü'l-Allâm, Devlet-i-i Pâdişâh-ı İslâm ve himmet-i evliyâ-yı kirâmda ol tâ'ife-i bâğıyyenin haklarından gelip âmme-i nâsı şûr u şerlerinden halâs edip sevâb-ı cihâd-ı ekberile müsâb olmak bize müyesserdir. Velâkin "El-ümûru merhûnetün bi-evkâti-hâ" fehvâsinca, irâdetullâh ne zamân olursa, nokta-i vücûd-ı hubset-âlûdları sahîfe-i âlemden nâ-bûd olunur, diye cevâb buyurup ol cihâdın niyyetine kemer-i himmeti miyânına bend etmişdi. Ve mübârek Şevvâlü'l-Mükerrem'in guresinde bî-râb olup ol ser-hadd-i mansûrede alâ rağmi'l-a'dâ', âyîn ü erkân-ı Osmânî müceddeden zâhir ü hüveydâ olsun diye erbâb-ı dîvân-ı mücevveze ile dîvâna gelmek tenbîh olundukda, gürûh-ı mekrûh-ı Refaza'nın ba'z-ı kebîrleri olup kethudâ ve kâtib nâmına olanlar, hâşâ, mücevveze bir destâr-ı nâ-hem-vârdır, **[23b]** bizim ser-murâdlarımız, anı giymeğe pây-dâr olmaz. Ve ol devletlü pâşâ,lâyıkdır; bizim nikbet-başlarımız götürmez, diye giymeyip eğerçi zu'm-ı fâsidlerince kisvet-i şeh-r-yârîye ihânet etdik kıyâs etdiler. Ammâ fi'l-hakîka Hazret-i Bârî "cellet azametü-hû" kisvet-i erbâb-ı izzeti, onların ser-i pür-nikbet-i bî-devletlerine lâyıq u sezâ-vâr görmedi. Ve Ta'rîh-i Hicret-i Nebî, bin aon ikiye vardıkda, mübârek Safer'in ol çihârşanbasında Basra'da olan ulemâ' ve fuzalâ-yı Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at'in du'âları makbûl-i der-gâh-ı İlâh olup, cüz'î bahâneden bir ihtiyâr ve sinnî çâvuş ile bir mülhid bölükbaşı gavgâ edip ve Rafaza'dan birkaç kayıkçı ol bölükbaşıya mu'în olup çâvûş dahî gâyet pîr ve gavgâda âciz idi. Fakîr olmağın, ol şakîler üzerine gulüvv edip şol mertebe döğerler ki, hayâtından memâtı karîb olur ve Dîvân-ı Basra'da olan Çâvuş ve Müteferrika zümresinden kırk elli mikdârı âdem, sâhib-i devlete şikâyet ve kazıyye-i i'lâma ve hikâyet etdikde, ol pîr-i nâ-tevânın mehâsin-i sefidî kana galatân müşâhede olunucak, deryâ-yı merhamet-derûn, pîr-i envârından cûşân olup gayret-i dîniyye ve cevher-i şecâ'at karîbdır; anıçün tuğyânları hadden geçmişdir ki "İzâ etemme'l-emra bede' nekasa-hû" İnşâallâh, se'âdet-i cihâdla müsâb **[24a]** olup devlet-i dâreyn bulmamız karîbdır, diye mütevekkilen alallâh, niyyet-i cihâd ve kal'-ı urûk-ı erbâb-ı ilhâdla dîvân edip erkân-ı devlet ve ahkâm-ı Şerî'at cem' oldukdan sonra âdem gönderip ol şakîleri da'vet etdikde, itâ'at etmeyip Gönüllü ve Azebiyân Tâ'ifesi'nden onların ârâ-yı nâ-savâblarına tâbî' olup sâhib-i

isyân ü inâd olan ehl-i fesâd cem'iyet edip silâh bağlanıp ve sâlik-i meslek-i tuğyân olup itâ'at-i Şer'-i Nebeviyy-i Ahmed ü Muhammed etmeyip, bizim tâbi' olduğumuz Şer', nihâyetsizdir, diye cevâp verip her zamân bizim kabâhatimiz Ehl-i Sünnet ve Cemâ'ate ihânet etmektir. Ve mürtekeb-i fesâd olan yoldâşımızı ele vermeyip şeytân yoluna gitmektir, diye gavgâlarına musırr olup durdular. Vezîr-i ekrem hazretleri, ahkâm-ı Şerî'at yerini bulup günâh boynumuzdan ref' olsun diye tekrâr haber gönderip itâ'at-i Şer' etmemek, delîl-i bağı u isyân olup, emr-i Sübhânî'de **“Fe-kâtilü'lletî tebgî hattâ tefî'e ilâ emri'llâh”**¹⁶⁹ fehvâsınca ehl-i bağıın katlleri vâcibdir, diye etdikleri inâd ve fitneden udûlünüz lâzımdır ki **“Ve'l-fitnetü eşeddü mine'l-katl”**¹⁷⁰ mücebince irtikâb-ı fitne vücûdunuza zarardır, diye haber gönderdi. Velâkin **“El-mukarraru kâ'inün”** fehvâsınca irâdet-i mukarrar, icrâ-yı **[24b]** olup ahkâm yerin bulacak zamân idi. Ol kavm-i eşrâr, başlarına gelecek kazâdan haber-dâr olmadılar. **“İzâ câ'e'l-kazâ umye'l-basar”**¹⁷¹ mücebince a'mâ-basîret olup ve fesâda şiddet verip inâdları bir iken beş ve şerâre iken âteş oldu. Ve ol gece silâhlarını açmayıp ve cem'iyetlerini dağıtmayıp sabâha dek bir yerde oturup ikinci gün vezîr hazretleri tekrâr bir haber gönderip, ettiğiniz ef'âl, ayn-i kabâhatdir. Ve fitne ve fesâda mübâşeret, la'net-i İlâhiyyeye mazhar düşmeğe sebebdir ki **“El-fitnetü nâ'imetün. Le'anallâhü men eykaza-hâ”**¹⁷² Ve Şer'-i Şerîf-i Seyyidü'l-Enâm'a, kânûn-ı münîf-i pâdişâh-ı İslâm'a muhâlefetiniz, inkıyâ'-ı eşcâr-ı a'mârınıza sebebdir. Netekim, fusahâ-yı Arab demişdir:

İzâ taga'l-kebşü bi-şahmi'l-küllî

Fe-yahtu ra'se'l-kebşü fî kerşi-hî

deyip nasîhatde dikkat buyurdular. Ol gürûh-ı mahzûl kabûl etmeyip Basra'da mevcûd bulunan ehl-i Rafz u ilhâddan iki üç bin âdem cem' edip ve etrâf-ı erbe'ada olan Rafaza'nın ser-dâr-ı nâ-bekârlarından Hûrât Hâkimi Nâ-bübârek Tebârek'e ve Cezâyir Hâkimi Mücris-i İblîs'e haber gönderip, biz şakîler tâ'ifesiyiz. Basra'dan bî-nâm ü nişân etmemiz mukarrardır. Hemen siz gelip mefâtîh-i **[25a]** bilâdı alasız, diye i'lâm etdiler. Netekim şu'arâ-yı Acem demişdir:

Çü tîre şeved merd-râ rûz-gâr

Heme ân köned keş ne-bâyed be-kâr

Ve üçüncü gün zu'm-ı fâsidleri fehvâsınca yürüyüş edip Basra'yı alıp vezîr-i ekreme ihânet etseler gerek idi. Ol gün müşârun ileyhın zât-ı melik-simâtlarında merkûz olan cevher-i

¹⁶⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Hucurât Sûresi, 9. Âyet-i Kerîmesi'nin ortaları: “Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın!”

¹⁷⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 191. Âyet-i Kerîmesi'nin ortaları: “Fitne çıkarmak, adam öldürmekten daha kötüdür.”

¹⁷¹ “Kazâ gelince göz görmez olur.”

¹⁷² Hadîs-i Şerîf: “Fitne, uykudadır. Uyandırana Allâhü Te'âlâ la'net etsin!”

şecâ'at berk urup hizmetinde olan dil-âverân-ı gazâ-gerdâra cebbe-hâne ulaştırıp ve râyet-i İslâm-ı zafer-encâm olup Sahâbe-i Kirâm-ı “aleyhimü'r-rıdvân” Melikü'l-Allâm ve sâ'ir-i evliyâ-yı izâmın himmetleri berekâtında inşâallahü'r-Rahmân, erbâb-ı Rafz u ehl-i isyânın vücûdların bî-nâm ü nişân edip sevâb-ı dü cihânî ile müsâb olmamız mukarrardır. Ve kesretlerine nazar olmayıp nusreti Allâh'dan bilmek lâzımdır ki “**Min fi'etin kalîletin galebet fi'eten kesîraten bi-izni'llâhi**”¹⁷³ buyurulmuşdur, diye kullarına iştîmâlet verip alem ü sancâk şukkaların açıp ve sûrnâ vü nefîr nüvâzişe getirilip rezme cezm olundu. Ve her kim se'âdetli pâdişâh-ı dîn-penâhın kulu ise alem dibine gelip emân bulsun. Ve öyleye dek sancâk altına gelmeyen ve fitne hâzır olup selâmetden el yusun, diye nidâ olundu. Nidâyı **[25b]** işitip Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at'den şîrzime-i kalîle cem' olup cihâda niyyet etdiler. Velâkin erbâb-ı ilhâd dahî ziyâde fesâda iştîdâd verip ân-ı vâhidde üç dört bin âdem cem' etdiler ve artmışça, fitne ziyâde olacak, vezîr-i şecâ'at-şî'âr-ı âlî-tebâr hazretleri, Zôr-bâzû Muhammed Kethudâları'nı mukaddim-i ceys-i nusret-keyş edip ceng-i âheng olunduğu gibi ehl-i şekâvet, guzâtın heybet-vasl ayaklarına tâkat getiremeyip nakd-i yâri kulûb-i a'dâyâ bir mertebe havf târî oldu ki, ser-sârları olan Ahmed-i Kethudâ, “El-fîrâru mimmâ lâ yutâku min süneni'l-mürselîn”¹⁷⁴ deyip karârı, fîrâra tebdîl tedârükün gördü. Ba'zı şakîler, kendisine gayret verip “El-uddet, li-yevmi'l-şiddet”¹⁷⁵ dir. Ve hâlâ yanında olan eşkıyâ cümlesi, ehl-i uddetdir, kaçmak çâre değildir, dediklerinde, sahîh dersiniz, hâlâ hezîmet, gayret yeğdir. “Ve men necâ, bera'e”¹⁷⁶ fehvâsınca halâslık azîm ni'metdir, diye karârın fîrâra değışip üç dört bin âdem, ân-ı vâhidde târmâr ve “**Men ya'mel sû'en yücze bi-hî**”¹⁷⁷ fehvâsınca dünyâ-yı vâsi', başlarına dar oldu. Netekim ekmel-i şu'arâ-yı Rûm Şeyhî, demişdir: **[26a]**

İki yüz bin olursa ördek ve kâz

Dağılır çünkü şâhîn, ura pervâz

Gûyâ Yûsuf Pâşâ Hazretleri'nin rû-yı mübâreki şems-i münîr ve anlar, sitâre-i sehâ ve pervîn ü tîr idi ki, şu'â'ı pertevinden mukaddem nâ-bûd ü nâ-peydâ oldular. Hemân dem mantıkların misâl-i şartıyyesi berî buldu. Ba'dehû fîrâr eden eşkıyâdan iki yüz mikdârı eşîrrâ ile Ahmed-i Kethudâ'yı ol etrâfa karîb Ümerâ-yı Arab'dan Cümâd Beğoğlu, Beşâret nâm Emîr-i Arab'ın kal'asına girer ve bâkî kalanlara emân verilip günâhları bağışlandı. Kaçıp kal'aya giren mel'ûnların haberleri alındıkda, su cânibinden iki aded a'lâ müretteb kadırğa ve yedi sekiz

¹⁷³ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 249. Âyet-i Kerîmesi'nin sonları: “Allâh'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.”

¹⁷⁴ “Güç getirilemeyen yerden fîrâr etmek, mürsel nebîlerin sünnetlerindedir.”

¹⁷⁵ “Merd olan, zor zamânlarda belli olur.”

¹⁷⁶ “Kurtuluş, berâ'et etmektedir.”

¹⁷⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ Sûresi, 123. Âyet-i Kerîmesi'nin ortaları: “Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır.”

kayık ile üç dört yüz tüfenkçi, beş yüz atlı ta'yîn ve irsâl olunup herbiri cüst ü cûya câzim ve ilgâra âzim olup ve etrâflarda olan ümerâ, kal'a ağaları, firârîlerin yollarını sedd etmek için mektûblar irsâl olunup âhirü'l-emr kal'a-i merkûmede bulup “**Eyne-mâ tekûnû yüdrük-kümü'l-mevtü**”¹⁷⁸ fehvâsınca cebren ve kahran kal'adan çıkarılıp kelle-i bî-devletleri kesildi. Eshâb-ı nazar, bu husûsdan ibret alıp tâ'ife-i mülûke muhâlefetden hazer ve nâmûs-ı Şehr-yârî'ye ihânet kasdından ferâgat ü güzzer etmek lâzımdır. Husûsan **[26b]** Pâdişâh-ı Rûm ki, eşrâr-ı küffâr-ı hâk-sârdan hudûd-ı Memâlik-i İslâm'a hâfiz olup Harameyn-i Şerîfeyn'e hizmet etmek ile rütbe-i saltanatları pây-e-i Hilâfet-i Nebvî'dir ve nokta-i vücûdu, dâ'ire-i İslâm'ın kutb ü merkezi olup vülâ-yı hilâfet ü saltanat ve dîn ü diyânet ile gavs-i zâhirdir. Ve Hadîs-i Şerîf “**Allâhü gayûrun. Yagîru evliyâ'i-hî**”¹⁷⁹ Ve bu fethin mazmûnun beyân eder bir a'lâ kasîde, Şu'arâ-yı Basra'dan Zühdi nâm şâ'ir söyleyip ve münşî'-i risâle “Zü'l-Fekâr” Muhlisî, bir ta'rîh söyleyip bu mısra'ı ta'rîh düşmüşdür. Mısra':

Seyf-i Yûsuf'dan helâk oldu cemî'-i eşkıyâ

Eğerçi lafz-ı cemî'in bir “yâ-yı zâ'id” vardır, lâkin ta'rîh dürüst olmak zarûreti için kabûl olunmuşdur ve ta'rîh-i kasîde aynî ile risâle zeyline yazılmışdır. Bu feth u fütûhdan sonra Rafaza-i hazelenin birkaç harâm-zâdeleri firâr edip kimi Hôyzât Hâkimi Hicris nâm iblîse ve kimi Hôzistân Hâkimi Nâ-Mübârek Bî-Tebârek'e varıp vezîr-i mûmâ ileyh icrâ-yı ahkâm-ı Şerî'at ve mûcib-i Şer' ile Rafaza ile siyâset etdiğini bildirip Mezheb-i Şî'a ve bid'at, bi'l-küllîyye ref' olunduğundan şikâyet edicek, ikisine dahî cehâlet ile hamîyyet galebe edip evvelâ Hicris-i İblîs **[27a]** hudûd-ı Cezâyir'de vâkı' Hârûz ve Zâhiriyye Kal'aları'nı alıp içlerinde olan hisâr erenleri kaçıp, gelip ahvâli pâşâyâ arz etmeklerin, Basra'da olan Müteferrika ve Çâvûş ve Gönüllü ve Azebiyân tâ'ifesinden iki bin mikdârı âdeme Alî Ağa nâm Müteferrikabaşı ser-dâr ta'yîn olunup irsâl olundukda, iki askerde muhârebe vâkı' olup kuldan otuz sekiz aded âdem şehîd düşüp, Asker-i İslâm, sınık Basra'ya geri döndüler. Vezîr-i ekrem hazretleri tekrâr Zôr-bâzû Muhammed Kethudâ'yı ser-dâr edip ve on bir aded kayık ve ikikadırğa donatıp kendi âdemlerinden bin mikdârı berâber süvâr-ı ceng-âzmây ve beş yüz aded tüfenk-endâz ve kulundan küllî asker tedârük olunup mütevekkilen alallâh irsâl olundukda, Cezâyir ser-haddine varıp zikr olunan Hârûz ve Zâhiriyye Kal'aları muhâsara olunup ve Hicris la'în, ceş-i bed-keyş alıp, gelip kâr-zâr etdikde, Guzât-ı İslâm'ın darb u harblerine tâkat getiremeyip karârın firâra tebdîl edip kal'alar, kabza-i teshîre gelip üç yüzden mütecâviz Rafaza'nın kelleleri kesildi. Ve tekrâr Cezâyir Vilâyeti hisâr olundukda, ahâlîsi emâna râcî olup **[27b]** ba'de'l-yevm

¹⁷⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ Sûresi, 78. Âyet-i Kerîmesi'nin başları: “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkîm edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır.”

¹⁷⁹ “Allâhü Te'âlâ, gayûrdur ve dostları için de gayret eder.”

Devlet-i Aliyye'ye bir zerre muhâlefet etmeyip hizmet-i pâdişâhye bende-i halka-be-gûş olalım, diye ahd etmeklerin, kendilere emân verilir ve Hicris dahî pâşâ hazretlerine me'mûlden ziyâde pîş-keş çekip ve kal'alardan aldığı tûp ve tüfenk ve gayrı hazîneyi geri verdikde, kal'alara tekrâr hisâr erleri ta'yîn olundu. Ve ol ser-hadd-i mansûrda vâkı' medîne ve Âl-i Aliyyân demek ile meşhûr u ma'rûf olan kal'a, kadîmden Basra Beğlerbeğleri'ne oturacak menzil iken, sonradan tüccâr ve Hindistân, Acemistân ve Bahreyn ve Ummân'a bender-gâh olmak için Basra, medîneden akreb ve evlâ olduğu muhakkak olmak ile Beğlerbeğiler, Basra'yı karâr-gâh ve nişîmen edinip Belde-i Medîne'yi sancâk etmişlerdi. Ve medîne-i merkûme, bir hısn-ı hasîn ve kal'a-i metîndir ki, çeşm-i rûz-gâr, ana benzer bir sarp hisâr görmeyip etrâf-ı erbe'asını Nehr-i Dicle ve Furât ihâta edip kendi, aralıkda bir cezîrede ve tûp ve tüfenk ve âlât ü esbâbı ve içinde olan ceng-âzmây âdemleri hadd ü adden ziyâde olup her zamân Cezâyir'de sâkin A'râb, irtikâbla ihtilât edip kız alıp ve kız vermek ile “**Men âşera kavmen [28a] erbe'ine sabâhan, sâra min-hüm**”¹⁸⁰ fehvâsıyla meslek-i isyâna sâlik olup Der-i Devlet'den Berât-ı Âlî-şân ile vâlî olan ümerâ'-i kirâma zabt etdirmeyip kendi aralarından etme Abd-i Âl nâm bir Râfız-ı nâ-fercâmı rızâlarıyla ağa ve Zâyi' nâm zâyi'-i rûz-gâr bir nâ-bekârı kethudâ edinip ve livâ'-i mezbûre mahsûlü bizim ulûfelerimize bedel-i mahsûbdur, diye kendileri yeyip zabt u rabtımıza kût olunursa Kal'a-i Cezâ'ir Hâkimi Hicris-i İblîs'e veririz, deyip tarîk-ı isyâna zâhib iken Hicris-i pür-telbîs, bu vechile zebûn oldukdan sonra Muhammed Kethudâ, Asâkir-i nusret-me'âsir ile kal'a-i mezbûre üzerine ceng salıp, içindeki ahâlî, tuğyânı çıkarmağa âheng etdikde, ehl-i kal'a cenge tâkat getiremeyip tarîk-ı şikâya zâhib olanlardan yirmi dört nefer âdem ile mezbûr Abd-i Alî ve Zâyi'i ele verdiler ve Devlet-i Aliyye, Hudâvendigârende Sancâğı bir emîr-i nâm-dâra tevcîh olunup müceddeden kullarına kâtib ve kethudâ ve ru'esâ ve ağa ta'yîn olundu. Fi'l-hakîka, kal'a-i mezbûrenin fethi, Cezâyir fethinden ziyâde olduğuna iştibâh yok idi. Zîrâ Selâtîn-ı Selef-i Osmâniyân'dan [28b] binden ziyâde Cünûd-i İslâm ile gelip kal'a-i mezbûreyi kabza-i tesarrufa getirince on yedi bin âdem şehîd düşmüşdür. Wl-hamdü lillâhi ve'l-minne ki, sâhib-i se'âdet Yûsuf Pâşâ Hazretleri'nin zamân-ı nusret-nişânlarında bir âfrîdeye güzend erişmezden evvel kabza-i tesarrufa geldi. Ve yine ser-hadd-i Cezâ'ir'de vâkı' Livâ'-i Ebû Gûrbe nâm kal'anın emâretini pâşâ-yı müşârun ileyh, Basra'ya gelmezden mukaddem sâbıkan Cezâ'ir Hâkimleri olan Âl-i Aliyyân'dan Cüm'ân Beğ demek ile ma'rûf bir Râfızî Arab'a verip fecere-i gürûh-ı mekrûh Şî'a'nın ekâbiri kuvvet tutup ve anların takviyeti sebebi ile rafz u ilhâd şöhet bulsun diye Basra'da olan Ahmed-i Kethudâ ve gayrî Rafaza, ol Ebû Gûrbe Beğ'e etmişlerdi. Ve zu'm-ı fâsidlerinde, mezbûr Cüm'ân'ı kendilerine bir rûkn-i

¹⁸⁰ “Kim bir kavim ile kırk gün mu'âşeret ederse, onlara benzer”

şedîd add edip, mahall-i muzâyekada kendilerine mu'în ve yâhûd başlarına bir hâl gelirse, penâh edinmek için kal'asını hısn-ı hasîn edinmek kıyâs ederlerdi. İnâyet-i Bârî, yârî kılıp şem'-i Mezheb-i Nu'mânî fûrûzâb ve âftâb-ı Devlet-i Osmânî dırâhşân olup, sît ü sadâ-yı nevbet ü nusret-i cihân-bânî, âsmâna erişip her taraftan "El-hakku ya'î aleyhi"¹⁸¹ nidâsı kevn ü mekânı memlû kılıp **[29a]** "Ve kul câ'e'l-hakku ve zeheka'l-bâtl..."¹⁸² Âyet-i Kerîmesi'nin fehvâ-yı şerîfi ol iklîmde irâdet-i Hayy ü Gafûr ile zuhûr edip erbâb-ı Rafz u ilhâdın re'yleri nigûn-sâr ve herbiri amellerine giriftâr olıcak, pâşâ-yı Âsaf-ârây hazretleri, kânûn-ı kadîm-i Şehr-yâr'de, A'râb-ı şekâvet-irtikâba bu makûle menâsıb verilmek memnû' ve erbâb-ı Rafz u ilhâdı serhadd-i mansûrede vâkî' kılâ' u bukâ'nın hıfz u hırâsetine ta'yîn etmek, âlî-re'y ü âlî-nijâd hukkâm-ı zevi'l-efhâmın gayr-i matbû'larıdır, diye emr edip, o asl-ı habîsi dahî kal'adan ihrâc ve Livâ'-i Ebû Gûrbe'ye ümerâdan Harbî Alî Beğ nâm nâm-dârı beğ dikdiler. Ba'z-ı Rafaza'nın i'timâdı bu idi ki, Cumâ'nın Kal'a-i Ebû Gûrbe'den çıkması kâbil-i imkân olmaya. Zîrâ ol etrâfin ekser-i Urbân'ı kendisine tâbî' olduğundan mâ-adâ isyânı ve tuğyânı kalem-i fasîhu'l-lisân ile mümteni'ü'l-beyân idi. Şî'r:

Kande kim kasd eyledi ol şîrîn-ter

Kam'-i a'dâ için etdiyse sefer

Fursat u nusret olurdu herbiri

Sanki yoldâşıydı fethile zafer

Tığı kat' edip adûnun kellesin

Nîzesi kalb ü ciğerlerden geçer

*Aldı pîş kal'a Cezâ'ir'den o şîr **[29b]***

Râfîzî'ye eyledi zîr ü zeber

Çâr-Yâr, yâr olsun ana, gel kıl du'â

Rif'at ü izzetle, fethile zafer

Geri, Basra'ya döndüler.

¹⁸¹ "Hak, onu yüceltiyor."

¹⁸² Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ Sûresi, 81. Âyet-i Kerîmesi: "De ki: "Hak geldi, bâtlı yok oldu. Şüphesiz bâtlı, yok olmaya mahkûmdur."

Nusretile sâlimîn ü gânimîn

Şehre geldiler Guzât-ı Müslimîn

Ve a'dâ kelleleri burc u bârû üzerine dikildi.

[30a] Vâkı'a-i diğەر: Münhezim olan ehl-i isyânın birkaçı, Nâ-Mübârek'e varıp şikâyet etdiklerinde, ol mel'ûn dahî cünûd ü şeyâtîn ü füdûndan on iki bin mikdârı eşrârı serâser dârına cem' edip bir gece Hamâ ve oğlu Beşâret Beğ'in kal'ası üzerine âzim ve ale'l-gafle kal'a-i mezbûreyi alıp mîr-i müşârun ileyhi katl etmeğe câzim olup, gelip erişdikde, Beşâret Beğ'e haber olup ol dahî hadd-i zâtında yarar ve şır-ı jeyân gibi nâm-dâr olduğu bâ'isden, yanında olan dil-âverler ile kal'adan taşra çıkıp cenge âheng edip küllî muhârebe ve mukâteleden sonra, "El-kesratü tegallûbi'ş-şecâ'a"¹⁸³ fehvâsıyla Cünûd-i İslâm ile kendi kal'asına girip ve der-

¹⁸³ "Çokluk, şecâ'ate galebe çalar."

vâzelerin dîvâr edip ve burûc u hisâra yarar tüfenk-endâzlar koyup muhkem hisâr olup ahvâli pâşâ-yı kâm-kâr hazretlerine i'lâm ü arz eyledi. Haber-dâr olundukda, pâşâ hazretleri, kendi dil-âverlerine cebbe vü cevşen ulaştırıp ve üç aded kadirga ve on iki kayık ve üç yüz pâre perme ile beş bin mikdârı asâkir-i nusret-me'âsirin levâzımların görüp ve ümerâ'-i kirâm ve ağavât-ı zevi'l-ihtirâm ve sâ'ir Guzât-ı İslâm'a envâ'-ı istimâlet verip **[30b]** nusret, Hazret-i Azîzü'l-Allâm'ın ve himmet evliyâ-yı izâmın, devlet pâdişâh-ı İslâm'ındır. Kesret-i a'dâd-ı a'dâya mültefit olmayıp “**Kem min fi'etin kalîletin...**”¹⁸⁴ fehvâsınca i'timâd-ı i'tikâd-ı pâk ile cihâda niyyet edip var kuvveti bâzûya getirip a'dâ'-i dîni idmârdan getirip bu işi bitirmek lâzımdır. İnşâallâh, yüz aklığı eden garîb yiğitlere gedük ve tîmâr ve erbâb-ı gediğe terakkî ve ağa ve beğ nâmına alanlara hil'at verilip ri'âyet olunmak mukarrardır, diye haylî ahd ü emân etdikde hâzır olan ahâlî-i İslâm'dan kebîr ü sagîr bir dilden sem'an ve tâ'aten, cümlemiz emr-i şerîfine râm ve hizmet-i lâzimde kıyâm üzre cân u bâş ile dürüşüp rûz-ı gazâda şîr-i ner gibi girişip uğûr-ı pâdişâhîde şehâdet mertebesin bulmağa cân verişip ol la'în-i bed-âyînin şûr u şerin cumhûr-ı mü'minîn üzerinden götürüp Çihâr-Yâr gözünün gayretin yerine getirmek mukarrardır. Mütevekkilen alallâh ve mütevevssilen ilâ rasûlillâh herbiri cebbe vü cevşenlerin ve yât u yarağ u sâ'ir âlât ü esbâbların üzerlerinde ârâste edip sancâk u alem şukkaların açıp ve ceng-i harbîler çalıp Basra'dan taşra Şattu'l-Arab sâhilinde Hazret-i Alî bin Ebî Tâlib “kerramallâhü **[31a]** vecchê” Türbesi'nde ve Nehr-i Şatt'ın karşı yakasında ziyâret olunup merkadlerinde vezîr-i müşârun ileyh hazretleri kurbân kesdiği ziyâretler bunlardır: [...]

Bu zikr olunan evliyâ-yı kirâm olup kurbânlar kesildikten sonra nefsi medîne-i Bağdâd-ı Dârü's-Selâm'da ziyâret olunan bunlardır: [...]

Ba'dehû tekrâr varıp Hazret-i Sirâcu'l-E'imme Ebî Hanîfe “rahmetullâhi aleyh” Hazretleri'nin câmi'-i şerîfinde ziyâret ettiği evliyâ-yı kirâm bunlardır: [...]“rıdvânullâhi **[31b]** aleyhim ecma'în” Zikr olunan evliyâ-yı izâm ziyâret olunup birkaç gün oturak olunduktan sonra rihlet olunup Karakapu'dan taşra Şatt-ı Bağdâd'ın sâhiline nüzûl olundu. [...]Ol ta'rîhde Vâlî-i Vilâyet-i Bağdâd olan kul ağalarındır, küllî ri'âyet ü hizmet edip ve şu'arâ-yı vilâyet-i mezbûreden nice erbâb-ı kemâl, kasâyid ü gazel söyleyip, gönderip herbirine vezîr hazretleri ihsân eylediler. Ve Bağdâd ve Basra'da söylenen kasâyid ü gazel ü ta'rîhler bu risâlenin zeylinde tahrîr olmuşdur. İnşâallâh mahallinde zikr olunur. [...]Kapu'da birgün oturak olundu. [...]Rihlet olunup menzil-i evvel Dokuzlu nâm nehrin sâhili bir dûr sahrâdır. [...]Menzil-i âhır Nüşirevân'ın eyvânı ki Tâk-ı Kısra demek ile ma'rûfdur. [...]Ol gün iki menzilin arasında oturak [...]Hazret-i [...]ziyâret olundu. Ba'dehû Tâk-ı Kısra yanında ziyâret olunan Sahâbe-i Güzîn-i

¹⁸⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 249. Âyet-i Kerîmesi'nin sonları: “Allâh'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır.”

Hazret-i Seyyidü'l-Mürselîn'den “aleyhisselâm” [...]ziyâret olunup ve kurbân kesildi. Ve Eyvân-ı Kısra teferrüc olunup Hazret-i Risâlet-penâh'ın “sallallâhü aleyhi ve sellem” velâdetleri gece şakk olan [32a] vechehû” Hazretleri'nin makâm-ı mu'attaralarında gelip ve fâtiha okuyup rûh-ı mutahharasından istimdâd ü himmet etdikden sonra bir leyle-i mübârekede Beşâret Beğ'in kal'ası savbına revâne olup ol mahalde vâsıl oldular ki, Nâ-Mübârek Bî-Tebârek'in asker-i nuhûset-me'âsiri dahî mîr-i müşârun ileyhın kal'alarından Berfih ve Müsme'iyye Kal'aları'nı alıp ve içinde olan âdemlerinden otuz sekiz aded Müslimânları katl etdikden sonra Kal'a-i Neşve ki Beşâret Beğ olduğu hisârdır; üzerine yürüyüp ve etrâfında olan ceş-i bed-keyş ve asker-i nuhûset-eserine gayret verip hücûmla Kal'a-i Neşve'yi ol gün almak sadedinde olduklarıyla kal'ada olan Müslimânlar fi'l-cümle âciz ü fûrûmânde kalıp rû-yı niyâz-ı der-gâh-ı Kâr-sâz'a tutup tezarru' u zâr ile niyâz edip inâyet-i Hakk ve hidâyet-i Feyyâz-ı Mutlak'dan istimdâd ü isti'ânet talebinde iken münâcât u du'âları makbûl-i der-gâh-ı Azîz-i Zü'ntikâm olup ol hinde Basra cânibinden gelen Asker-i İslâm'ın senâhık u i'lâm-ı nusret-encâmları yer yer zâhir ü hüveydâ ve bâhir ü peydâ olup Hızır-ı mübârek gibi erişdiklerinde taraflarında vezîr olan nesîm-i anber-şemîm, emvât-ı ehl-i [32b] kal'aya enfâs-ı Mesîh-âsâ rûh-bahş olup ölüleri dirildi ve dirileri yedi başlı ejderhâ olup hemân-sâ'tat yer yer tabl-ı beşâret urulup var kuvveti bâzûya getirip cenge âheng eylediler. Gelen Guzât-ı İslâm dahî hâli göricek, Muhammed Kethudâ'nın şecâ'at-i cevheri yüreğinde berk urup yanında olan Guzât-ı İslâm'a istimâlet ve nâm-dâr dil-âverlere kuvvet verip Asker-i İslâm'ın dil-âverleri dahî umûmen ceng için ser-â-pâ âhenîn ü pûlâda müstağrak olup herbiri tîg-ı bürrân ve tîr-i kemân ve nîze-i cân-sitân ile gemilerden taşra çıkıp nice eceder-fem ü âteş-dem tûp u tüfenk ile a'dâ üzerine tekerrek-i kazâ ve bârân-ı belâ yağdırıp ol vakt-i zevâlden mahall-i şâma dek bir kâr-zâr etdiler ki ol gürûh-ı mekrûhun kârları zâr ve işleri düşvâr olup kelleler kılıç darbından perân ve nice gövdeler kana galatân ve hâke yeksân olup oklar ciğerlerden geçip ve sinân-ı nîzeler sîneler delip dil-âverân-ı İslâm, bebr-i biyân ü şîr-i jiyân gibi a'dâdan intikâm aldılar. Şöyle ki ol sahrâlarda keştelerden peşteler yapılıp çok yerler kan ile doldu. Şi'r: [33a]

Dil-âverler görüp dil-i kâr-zârı

Kılurlar düşmenin kârını zârî

Açup ceng ü cüdâya sîne kelle

Koyun gibi sürerler gülle gülle

Sükûnile aceb tokıser ederler

On on beş kişiye dek bir ederler

*Adû üzre ederler tîr-i bârân
Velî düşmenden alırlardı san kân*

*Tüfenk atdikça İslâm'ın guzâtı
Adû isterdi kaçmakdan necâtı*

*Velî ebr-i belâdır vü kazâyı
Saçıp üstüne bulmazdı rehâyı*

*Ne kaftân kim ecel terzîsi biçdi
Kılıç anın giribânını açdı*

*Görüp ol gün felek kâr-zârı
Döker gözyaşu çün ebr-i behârı*

*Başu toprak koyup bu çerh-i gerdûn
Kılurdu girye olup bağı hûn*

Akşam oluncaya dek bir ceng-i azîm oldu ki, kalem ile kâbil-i tahrîr ü takrîr olmayıp a'dânın inkisârı karîb iken akşam erişmeğin iki taraftan tabl-ı âsâyış urulup ve herkes geri dönüp gürûh-ı Şî'a ve cünûd-ı Rafaza mahzûl ü makhûr ve Ehl-i Sünnet muzaffer ü mansûr hayme vü har-gâhlarına gelip Muhammed Kethudâ için bir âlî otâk kurulup çâder önüne kelle-i a'dâdan iki yüze karîb kelle getirdikleriyle tabl-ı beşâret [33b] çalınıp inşâallâh, ale's-sabâh Nâ-Mübârek gümrâhın üzerine yürüyüp kendinin etdiği ahvâl-i kabîha ve evzâ'-ı şenî'anın intikâmı alınmak mukarrar, diye muntazır iken ale's-sabâh ki âftâb-ı âlem-tâb, bi-emri'l-Meliki'l-Vehhâb, derîçe-i hârdan başkaldırıp âlem nûr ile rû-şen ü münevver olup ve Hüsrev-hâver-i âlem-i zerrînî kulel-i hârda dikip asker-nihâd-ı nûrânî galebesi cünd-i şâm-ı zulmânı târmâr etdikde herkes hâb-ı gaflet ü câme-hâb-ı râhatdan baş kaldırdı ve ahâlî-i İslâm yerlerinden durup ve vuzû'-i pâk ile salât-ı subhu edâ etdikden sonra cebbe vü cevşen üzerlerinde ârâste kılınp yine tabl-ı ceng ü kûs-i âheng-i harbî urulup azîmet-i cihâd etdiklerinde gürûh-ı Rafaza, guzâtın cezb ü darbına tâkat getiremeyip hemân sâ'at cânib-i a'dâdan sadâ-yı emân el-emân zuhûr edip, rasûl gönderip Nâ-Mübârek mel'ûn, etdiği ef'âl-i şenî'a ve a'mâl-i senî'adan istiğfâr ve ba'de'l-yevm Memâlik-i Mahrûse hudûdunda karâr

etmemek şartıyla râcî olduğunca “Es-sulhu seyyidü'l-ahkâm”¹⁸⁵ fehvâsıyla sulh olunup ale'l-fevr Nâ-Mübârek Bî-Tebârek, vezîr-i ekrem hazretlerine [34a] bir nice bedevât pîş-keş gönderip ve kendisi sakar-makarrına avdet edip karârı firâra değişip şöyle gitdi ki, tozu dahî belirmedi. Gûyâ ki asker-i nuhûset-eseri cem'-i ahter ve vezîr-i ekrem hazretlerinin alem-i nusret-nişânları şems-i hâver idi ki, bunun zuhûr u peydâsıyla anlardan nişân ü eser kalmayıp makarr u memerrleri de hüveydâ olmadı.

*Râye-i sultân-ı İslâm ol zemân
Çün zuhûr etdi güneş gibi hemân*

*Şa'şâ'-ı nûrî tegallüb eyleyüp
Nâ-bedîd oldı adû çün ahterân*

Ba'dehû Beşâret Beğ ve babası Hammâd Beğ, mûmâ ileyh Muhammed Kethudâ'ya ve sâ'ir-i İslâm'a azîm ziyâfetler ve velîm hizmetler edip yarındası Mahrûse-i Basra'ya dönüp muzaffer ü mansûr vâsıl oldular. Bu gazâda, Ehl-i İslâm'dan bir ferdin vücûduna zarar gelmedi. Bu feth u zaferin şükrânesine, hazret-i vezîr-i ekrem, fukarâ ve zu'afâ ve erâmil ü eytâma küllî tasadduk u in'âm edip a'dâ kelleleri burc u bârû üzerlerine asılıp ve nice evlerde kurbânlar kesilip bir mertebe sürûr u şâdmânî olmuşdur ki, kalem, fasîhu'l-lisânî ile tahrîr ü beyânı vücûd-ı mümteni' gibi kâbil-i imkân değildir. Şi'r:

*Ba'de ez-ân cümle guzzât ü ehl-i dîn
Basra-i Kabhâ'yı etdiler mekân [34b]*

*Hazret-i Pâşâ-yı Âsaf-ma'rifet
Nusret-i İslâm'a oldı şâdmân*

*Hakk'a hamd ü halka çok in'âm eder
Kim, anı kıldı muzaffer, Müste'ân*

*Kelle-i a'dâ asılır kal'aya
Kelle san kim ahterân burc-i âsmân*

İşbu fethin mazmûnu beyânında münşî-i risâle-i kemterîn Hâlis-ı Muhlisî, bir kasîde söyleyip mısra'-ı âhiri ta'rîh düşmüşdür. İnşâallâh, zeyl-i risâlede sebt olunur. Ve ol rûz-ı firûzun ertesi, hazret-i vezîr-i müşârun ileyh dîvân edip şedd-i ahd-i vesâk için Nâ-Mübârek'in

¹⁸⁵ “Sulh, ahkâmın seyyididir.”

elçisini dîvâna getirdiler. Nâ-Mübârek mel'ûn âdemlerinden bir mütekellim göndermiş idi ki, sâhib-i se'âdet ile mahall-i kelimâtda edâ-yı cevâba kâdir ola. Esnâ-yı kelâm ve mahall-i şevk u garâmda ol mel'ûn Nâ-Mübârek'e bir şân verip vezîr-i ekremi memnûn etmek zu'm-ı fâsidesiyle cevâb verdi ki, mevlâmız olan Nâ-Mübârek, bu âna dek beğlerbeğiye itâ'at etmeyip cibillet-i habâset-âlûdunda hıyânet merkûz olup harâmîlik ve arâmîlik ile mütereddîni rencide etmekden hâlî olmaz iken hâlâ zamân-ı nusret-evânınızda Devlet-i Aliyye'ye itâ'at ettiği Der-i Devlet'e arz olursa, se'âdetli sultânıma beyne'l-akrân şeref-i tâmm ve fahr-i temâmdır, dedikde, ale'l-fevr **[35a]** vezîr-i ekrem hazretleri kuvvet-i aklıyye ile bi-lâ tevakkuf cevâb verip, iftihâr etmeğe bir âlî-cenâb u me'âlî-nisâb hâkimi inkıyâd ettirmek gerekdir. Ve illâ mevlân olucak mel'ûn gibi nice bin şakî ve bedevî Arab sahrâya düşüp gezer. Âsâr-ı iltifât-ı Şehr-yârî'ye mazhar düşmeğe liyâkat ü isti'dâdı yokdur. Husûsâ kim cibilletinde hıyânet merkûz ola, zîrâ Pâdişâh-ı İslâm'ın mevâkıd ü dûd-mân-ı Hümâyûnları'nda eğri odun yanmak memnû' iken bir hâ'in-i mübtezel ü mahzûl Arab'ı münkâd etdim diye iftihârımız killet-i me'ârife delîle-i resmân-ı ûlâ ve enfa'ı budur ki haddinden tecâvüz etmeyip “**Rahime'llâhü men arafe kadru-hû ve lem yete'adde tavru-hû**”¹⁸⁶ fehvâsıyla amel olup mu'tâd-ı kadîmesi olan habîset-nihâdın terk eylesün ve illâ “**İzâ tecâveze's-şey'ü haddü-hû, in'akese zıddü-hû**”¹⁸⁷ fehvâsıyla su'-i ameline giriftâr ve memleket-i vâsi'a başına daraltmak mukarrardır. Nihâyet ba'de'l-ist iğfâr, hizmet ederse, hizmeti bedeli istiğfâr u i'tizârı Atebe-i Aliyye-i Hudâvendigâr'a arz oluna, diye cevâb verip emr edip elçiyi dîvândan kaldırdılar. **[35b]** Bu Alî Ağa dedikleri Kılâ'-ı Basra'dan Livâ'-i Kan-ı Azîzleri'ne ağa olup vezîr-i mûmâ ileyh hazretlerinin zamân-ı şerîflerinde dimâğında râyiha-i hıyânet olduğu ihtimâli ile ağalıkdan ref' olunan Alî Ağa nâm bed-baht, ibtidâ' ağalıkdan ref' olunup Basra'ya getirildiğinde, ukalâdan ba'zı kimseler hâ'in-i mezbûr katl olunsun diye pâşâyâ ilkâ edip ve mezbûr Alî Ağa, hâşâ sümme hâşâ, hıyânete niyyetim ve Devlet-i Aliyye'ye bi-vechi mine'l-vücûh hıyânetim yokdur. Tezallüm ü tezarru' izhâr edip vezîr hazretleri dahî eğerçi mezkûra isnâd-ı hıyânet etdiler lâkin haberin sıdk u kizbe ihtimâli vardır. Ve sâniyen, niyyet-i hıyânet, hâtır-ı hubset-âlûduna hutûr ettiği takdîrce “El-mukırru bi-zenbi-hî ke-mâ lâ-zenbe le-hû”¹⁸⁸ fehvâsınca ef'âl-i şeni'asından rucû' etmiş gibi olup ve günâhından udûl edenlere merhamet olunup afv olunmaları mekârim-i ahlâkın biridir, diye cürmün afv edip ve kendisine otuz akça bir Gedik ve dört bin nakd akça in'âm etmişler ve ammâ Gülistân'da Hazret-i Şeyh Sa'dî'nin “rahmetullâhi aleyh” zikr ettiği belâgat-encâm-ı

Ne-gûyî be-âbdân-ı gerden hıyân'est

¹⁸⁶ Hadîs-i Şerîf: “Haddini bilen ve tavrını değiştirmeyene Allâhü Te'âlâ rahmet etsin!”

¹⁸⁷ Hadîs-i Şerîf: “Haddini aşan şey, zıddına döner.”

¹⁸⁸ “Günâhını ikrâr eden, o günâhı işlememiş gibidir.”

Ki bed-gerden be-câyî nîk-i merdân

fehvâsınca iltifât olunmayıp teb'iyet-i Şer'-i Şerîf-i Mustafavî ile zâhîran **[36a]** îmânına i'timâd ve kendisine hayr etdilerdi. Lâkin hâ'in-i mezbûrun cibillet-i habâset-âl3udunda hıyânet merkûz olmağın, vücûd bulan ihsân fi'l-cümle hebâ'-i mensûr olup şûre-i zemîne nâzil olan bârân gibi hâr u has bitirdi. Nice kim Şeyh Sa'dî "rahmetullâhi aleyh" buyurur:

Bârân ki der-letâfet-i tab'aş hılâf-ı nîst

Der-bâğ-ı lâle rûyed ü der-şûre bûm-ı has

Vezîr-i ekremin etdiği ihsân-ı bârân, ebr-i nîsân gibi her me'âdenin mürebbî-i cevâhiri olup sandûka-i sadefde gevher-i hazîne-i dil-i insânîde me'ârif ü zîver ü dîhîn-i mârda zehr-i ebter olup çünkü ol mel'ûn, mâr-tînet idi. Şûre-i zemîn-i tabî'atında gars olunan şecere-i eltâf ü ihsânın semeresi zehr-i helâhil olup "**İttekâ şerra men ahsente ileyhi**"¹⁸⁹ Hadîs-i Şerîfi'nin fehvâsı zuhûra gelip iyilik mukâbelesinde yaramazlık etdi ve yaramazlığın aslı budur ki, zikr olunan in'âm u ihsândan sonra birgün evlâd ü ayâlin alıp Basra'dan firâr edip sabâhın merkûmun firârından haber alınıp ne cânibe gitdiği bilinmek için etrâf-ı erbe'aya âdemler salıp tecessüs olunmak sadedinde iken ale'l-gafle bir haber zuhûr etdi ki, Alî Ağa, varıp Kapan **[36b]** Kal'ası'nı alıp içinde olan Kolağası Muhammed Ağa'yı katl edip ve kendisi içkal'ada kapanıp Nâ-Mübârek'e âdem salıp asker getirmiş âvâzesiyle Şehr-i Basra'ya bir aceb gulgule düşdi ki, ân-ı vâhidde küllî inkılâb zuhûr etdi. Ve hikmet-i Bârî, ol gün Pâdişâh-ı Cem-câh-ı zıllullâh-i melâ'ik-sipâh Sultân Ahmed Hân-ı nasru'r-Rahmân Hazretleri'nin cülûs-ı hümâyûn-ı se'âdet-nişânları haberi vârid olmağın, donanma olunup herkes iş ü işretde iken bu haberin vürûdu, işi telh edip herkes dükkân u bâzâr u kahve-hânelerde olan donanmayı bozup Dîvân-ı Basra'ya cem' olup mel'ûn-ı mezbûrun def' u ref'i ve kal'a-i merkûmenin fethi bâbında müşâvere edip nefîce-i kelâm, pâşâ hazretleri bi'z-zât ser-dâr olup ol gün akşama dek kal'a üzerine varmağa tasmîm olundukda, fi'l-hâl pâşâ hazretleri "Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm" diye gazâyâ âzim ve ol sâ'at Mübârek'e de teveccühe câzim olup hizmetinde hâzır bulunan âdemlerinden yüz mikdârı dil-âver-i şîr-kirdârla bir kayığa süvâr olup ve bakıyye asker-i nusret-eser dahî der-akab ale'l-isti'câl bi-lâ tevakkuf u ihmâl çıkmak için yer yer münâdî etdirip zû-hayra akîbimizden gelip erişe diye zâd u züvvâde tedârüküne dahî mültefit olmayıp **[37a]** revâne oldular. Fî Sene [1012] Evvelâ Makâm-ı Mübârek-i Hazret-i Esedu'llâhi'l-Gâlib Alî bin Ebî Tâlib'de "radiyallâhü anh" namâz kılıp ve du'â edip Hakk Celle ve Alâ Hazretleri'nden isti'ânet ve evliyâ-yı kirâmdan istimdâd ü himmet ü nusret ümmîdiyle Kapân cânibine avdet etdiler. Ve Kal'a-i Kapân'ın varoşunda olan Asâkir-i İslâm'dan evvelâ Kapân Beği Yûnus Beğ sâ'ir

¹⁸⁹ "İyilik yaptığınızdan sakınınız!"

pâdişâh kulları ve pâşâ hazretlerinin kendi âdemlerinden on beş mikdârı dil-âver ve bayrâkdâr hâzır olmağın, anlara kuvvet-i kalb olup varoş muhâfazasında sâbit-kadem olsunlar ve ordusu dahî a'dâyâ teslîm etmesinler diye birbirini ardınca müte'âkıb mektûblar ve şâtırlar irsâl edip umûmen Asâkir-i nusret-me'âsirle pâşâ bi'z-zât kendisi erişmek üzredir, diye mübeşşirler gönderip kendileri ol gün Ebu'l-Hasîb nâm karyeye nüzûl kıldılar ve ol menzilde kal'a-i mezbûre feth olunup içinde olan a'dânın kelleleri kesildi, diye mübeşşirler haber getirdiler. Bu ahbâr, tevâtüre erişdi. Lâkin mütevâtir gelen ahbâr, bizi geri döndürmek için cânib-i a'dâdan hud'a olmak ihtimâli vardır, diye ahbâra mültefit olmayıp inân-ı teveccühlerini uğurdan **[37b]** döndürmeyip tecessüs-i ahbâr için birkaç âdem dahî irsâl edip kendisi karye-i mezbûreden Abâdân demek ile meşhûr-ı âfâk olan cezîrede Hazret-i Hızır'ın "aleyhisselâm" ziyâret-gâhlarına nüzûl etdiler. Fî Sene [1012] Ol gün Kapân [Kubbân] cânibinde olan guzât gelip pâşânın elin öpüp hâ'in-i mezbûrun ve etbâ'ından yirmi yedi aded mel'ûnların kelle-i bî-devletlerini kana galatân getirip ayağına bıraktılar. Bu beşâret ü se'âdetden ve ehven-i vechile müyesser olan feth u nusretten vezîr-i ekrem mesrûru'l-bâl olup fi'l-hâl Cezîre-i Abâdân'ın fukarâsına bezl-i mâl edip nice kurbânlar kesip bâş ü dil getiren dil-âverlere fevka'l-hadd in'âm u ihsân eylediler. Ve kal'a-i mezbûrede müddet-i medîde ve zamân-ı ba'ideden beri Pâdişâh-ı Cem-câh'ın ekmeğiyle neşv ü nemâ bulmuş iken âhırü'l-emr hıyâneti zuhûr eden Cihân-gîr Kethudâ nâmhâ'inin dahî başı kesilip Basra'da olan Asker-i İslâm sınır-ı şehrden çıkmazdan mukaddem pâşâ hazretleri muzaffer ve mansûr, Basra'ya geldiler. İşbu feth için Şu'arâ-yı Basra'dan Zühdi-mahlas bir şâ'ir, bir kasîde söyleyip lafz-ı şûr u şer, kal'a-i mezbûrede **[38a]** zuhûr eden fitnenin me'âline ta'rîh düşmüş iken bir beyt ile zikr etmişdir. Çünkü şûr u şer, o hâ'in fi'line ta'rîh olur:

Hazret-i pâşâ, varıp def' etdi ol şûr u şerri

Kapân Kal'ası'nın bu makûle sühûletle fethi müyesser olduğu etrâf-ı erbe'ada olan a'dânın mesmû'ları olıcak, herbirinin kalbine dehşet târî olmağın, birden itâ'at yüzün gösterip ser-fürû edip câniblerinden elçiler ve hediyeler irsâl eylediler. Hattâ Deryâ-yı Hind sâhillerinde sâkin olan Benî-Mâlik nâm Kabîle-i Arab'dan Hammâd Mücellî nâm Şeyhu'l-Arab ki, üç binden ziyâde sâhib-i seyf askere ve on pâre kadırgaya mâlik ve Cezîre-i Cûrûn Kapudânı ki Hürmüz Kapudânı demek ile ma'rûf u meşhûrdur; Portakâl ve İspanya Frengi'nin ol etrâflarda ne denli iskele ve kılâ'ı var ise mezkûrun zabt u rabtındadır; andan dahî pîş-keş ve elçiler gelip min ba'd, Basra'dan Memâlik-i Necd'e varıncaya dek Kabâ'il-i Urbân'dan Benî-Lâm ve Benî-Hâlid ve Muhâsir ve Sâ'ide ve müttefik Arablar ve Cezâyir'de olan Mu'âviye Tâ'ifesi umûmen itâ'at edip herbiri pîş-keş ve elçi gönderip.. **[38b]**

Bibliothèque nationale de France
département de la Reproduction

AVERTISSEMENT

Pour des raisons de conservation du document original,
le recours à un microfilm a été privilégié pour réaliser cette reproduction.

Nous veillons à garantir la lisibilité du texte mais des défauts inhérents au microfilm
peuvent subsister : défauts d'aspect et qualité des illustrations, notamment.

Nous vous remercions de votre compréhension.

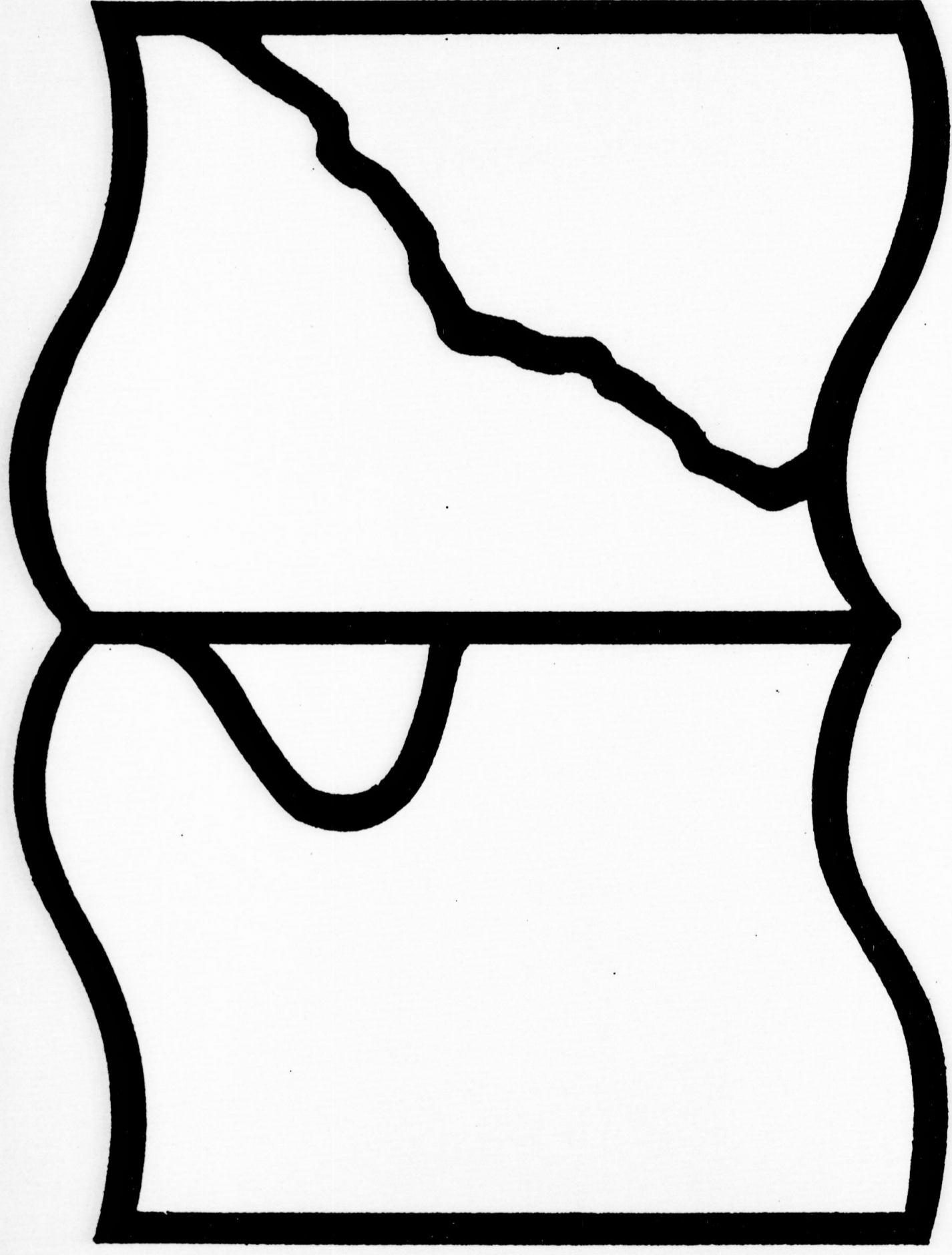
=

WARNING

In order to preserve the original document,
we favored the use of a microfilm to make this reproduction.

We ensure to provide the best readability of the text but some defects inherent to the
microfilm may remain: especially visual defects and quality of illustrations.

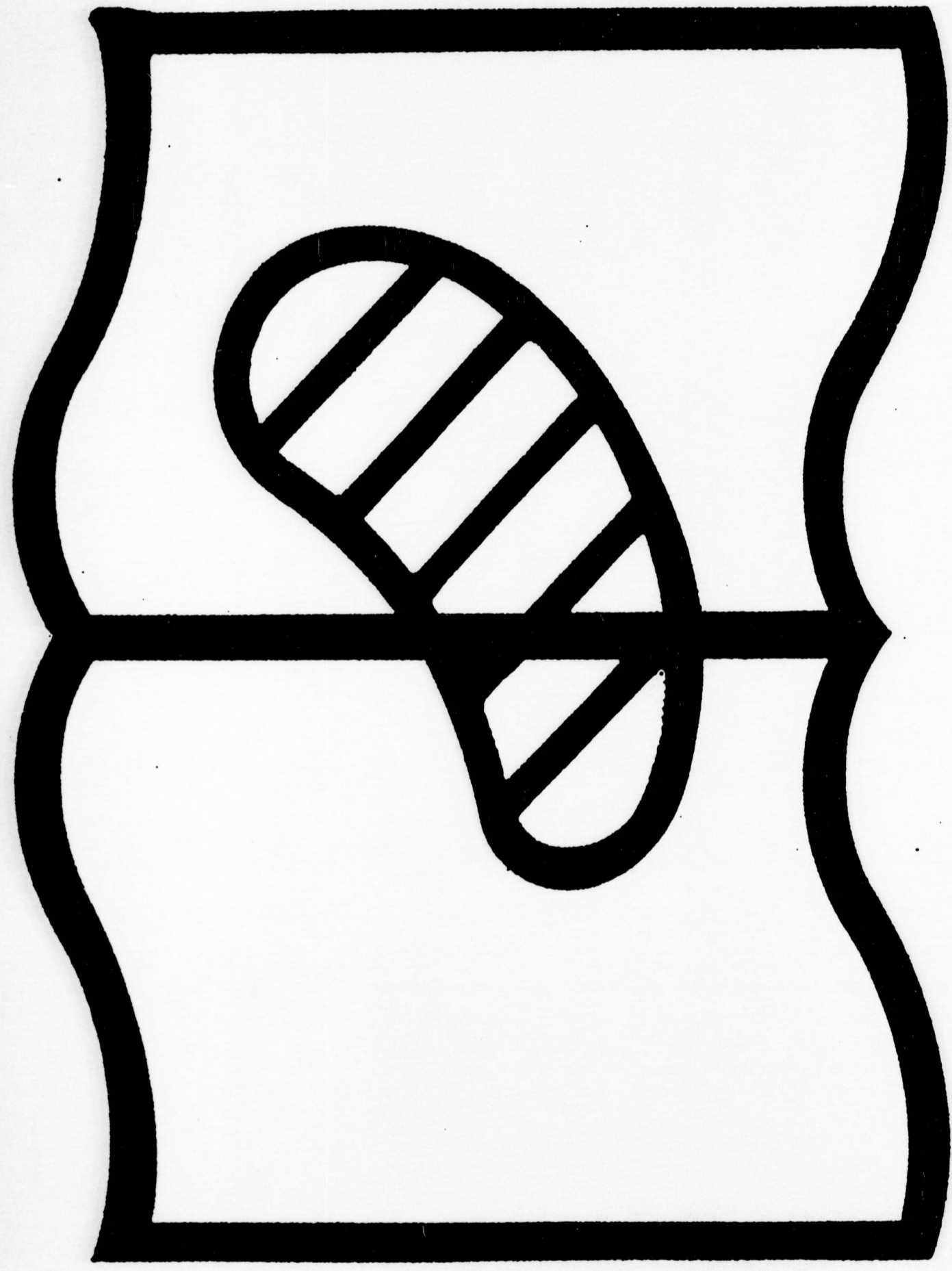
Thank you for your understanding

Texte détérioré → reliure défectueuse

NF Z 43-120-11

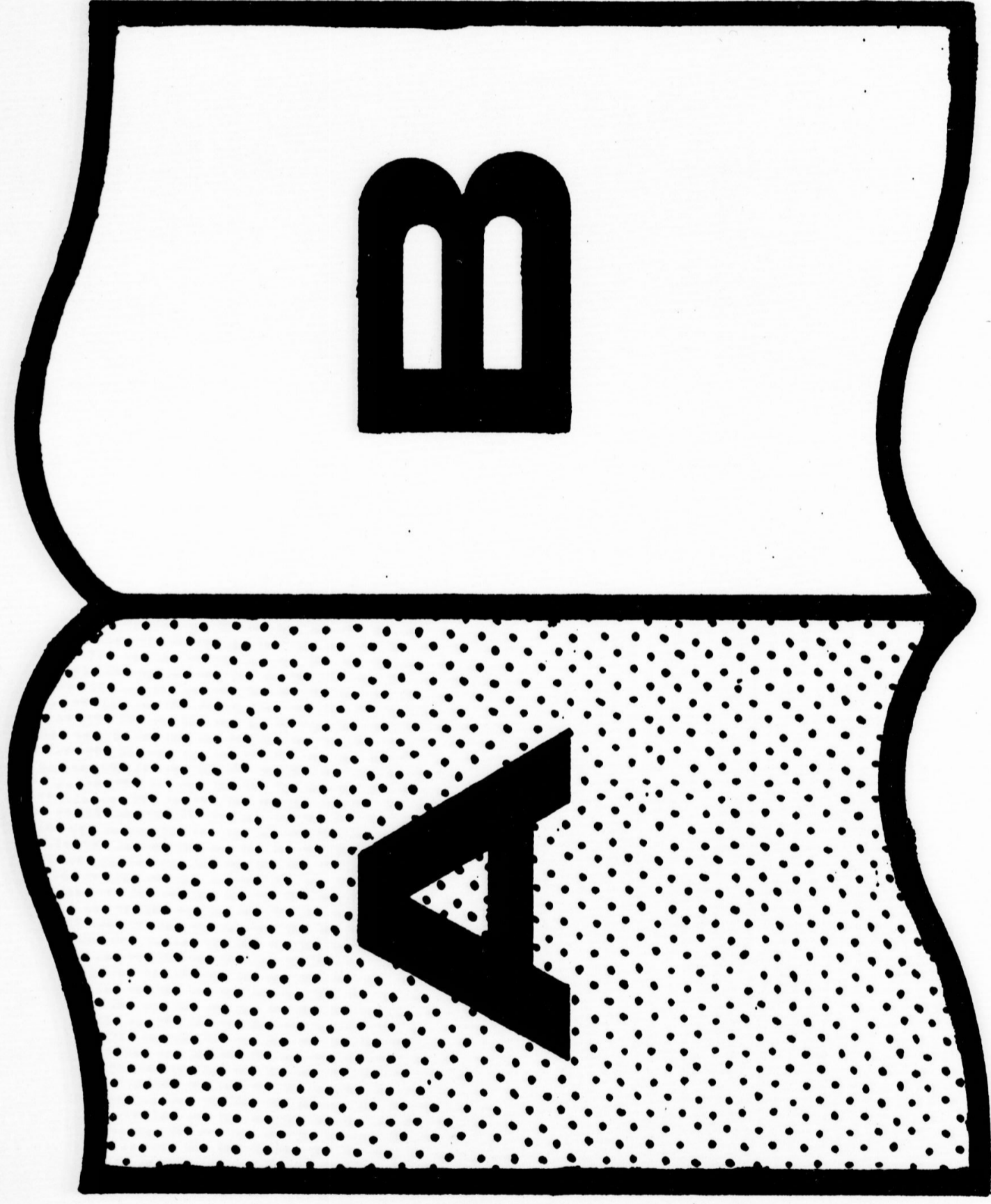
**Symbole applicable
pour tout, ou partie
des documents microfilmés**

Original illisible

NF Z 43-120-10

Symbole applicable
pour tout, ou partie
des documents microfilmés

Contraste insuffisant

NF Z 43-120-14

TURC
127

apparten à la Croix

Volume de 39 Feuilletts

23 Mars 1878.

Journal d'un voyage de Constantinople
à Bassora fait par le vizir yousof
pacha, il est en Turc avec des figures
qui representent ce qu'il a vu.

5285.

Iter huc Expedio Iusefi Pacha
Nizini qui anno Hegira 1011 . J. C.
1602 Constantinopolim Basoram
usque profectus est, soluta et ligata
oratione descriptum, huc descripta
in Diani formam. Codex elegantissime
scriptus, figurisque ornatus.

Turcice

Godenbolt.
5285.
Requims
1327.
3.

Handwritten Arabic text in a rectangular frame, including a circular stamp with the word "BIBLIOTHECA" and the number "127".

5285

Manuscrit en turc. in 8.° de 38 feuillets
qui ne sont pas cotés mais qui ont
la belle écriture persane en est enluminée
et la lecture qui est en maroquin
orange en passable.

C'est un journal d'un voyage fait par
Yousouf Pacha de Constantinople à
Batavia, avec le détail de la possession
qu'il fit de ce gouvernement, et la
relation des expéditions qu'il y fit
contre les arabes des Indes l'an 1011.
del'égire. la fin de cette relation manque.
Le titre est elegant. celui en orce
de plusieurs figures qui représentent
ce qu'il veut le plus remarquable. Sans
sans nom d'auteur sans dedication.

AMMAM
D

Bidenholz.

5285.

Regims

1324.

3.

127

—

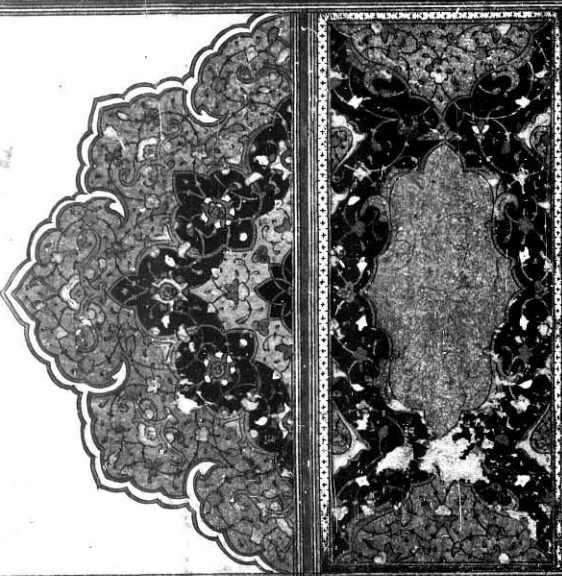
5285

N° 162

Manuscris en Turc in 8° de 38 feuillets
qui ne sont pas cotés mais qui ont
la Brulome l'écriture en est meliorée
et la Relieurs qui est en maroquin
Rouge en passable.

C'est un journal d'un voyage fait par
Yousouf Pacha de Gousstantinople à
Brattora avec le detail de la population
qu'il fit de ce gouvernement, et la
Relation des Expéditions qu'il y fit
contre les arabes des Emirats Cassion.
del'egypte la fin de cette Relation manque.
Le titre en est elegant. certains en ont
de plusieurs pages qui sont fort bien
écrites avec de plus remarquable. Sans
leur nom d'auteurs sans dedication.

AMMAM.
—

نگر و ساسین محمد بقدر حضرت خاتق الفرج جاز او لیسون نیم زرات
 مقدس حضرت امکان در وصفانی است نقصان و افضالی و سمت کدر و ازان
 مقدس بتر او منبیره و معر در ساکنان یا وضع سرفه متکفان و سرفه سرفه کمال
 عصا اسرار و اراک که نهند جاز و آتیا شک بر فانی تر
 ناطق خوشی عاثره کماله ارب
 لاجرم مرغان را بدید ز فرزند خرد
 فرش مطبق زینت زمین و سقف حلق را آسمان و نفس کل نوع ان فی کمال
 قدر نوبران و اراوت بی عدت نشاند از اسطلام سلسله موجودات و ارتباط
 سفلیات معلویات و اختراع عجایب مخلوقات علم بی نهایت و دلیل و حکمت
 بیخاسته چناندر ان فی خلق السموات و الارض و اشلاف الالباب و الهیات
 لایات مادی لایبهار و معموم خلاصه ان نوع ان فی شرف ابروب

Handwritten text in a cursive script, likely a continuation of the text or a separate section. The text is arranged in several lines, with some words appearing to be in a different script or dialect. The handwriting is dense and fills most of the page area.

وزیر هو علی حضرت تکلیک خدمت شش پهلوزن مسان بن تو قوری
 و فوق الحد و العیار الطهاف مالا الهایه لرینه کتر کرکی مطحسه اوله و عد
 ما عدل شایر الی حضرت تیزن دخی زینت عدان سخا لکر مزین و طراز و
 و سخا لر معنون تیزر امور عالکک فلان لون زمانی و میدان غا و محبت
 رستم و استیانی و اقلیم سخا و عدل تک حاتم الطاسی و اونی شیز و الخ و
 احدن دایره ملان نام شش پهلوزن جردین عالمن تحریر استیکر غایت
 میال و دایم در دوزندن جنوب اول زمان لوان عدالته و لان
 بصیرت و تیزر ایکی دلانش اولی هو لان شریف بود و تکرری مضارل
 و دیار و سایر واقع اولان و قایم بود و کله می تاریخ شایخ تیزر ایله
 که مرور بام و کور و دور و نوا و کترکی و بود خالی او ده صحیح
 کله بود بپس بود برنج پهلوزن باقی قایم او قیلر قصه تحصیل ثواب چون
 دعا و غیره با و میده که مراد بود و استکار بی میده و بیایا و بیله
 و کور اولقد رنده که حضرت شیخ سعیدی رحله علیه مهور که
 بماند سالها این نظم ترتیب
 غرض ششبت که با باز ما
 که دیدن را نمی بستم بقایگی

دارخستن بر تارا اولوبسن و هزاران درود و سلام و نیات
 و کرام اول بر حان محبت و بی منتقا احمد و محمود و محمد مصطفی او زینت اولسون
 کیو کلک کلای عالم کلکک دنیا پریمی و سوف عرفانی هانکی رسو کلک کتر ترنخ
 سید اول محمد کرخز عالم
 خانم انیا مر سید
 کلوز و دیالیم آکا سلام
 دل عظام و اصحاب کرام لر تک اوزر لر تیزر امور شوم
 بوز اولدی نقیست دین هو
 رحمته اسد علیه السلام
 آابعه بوز سال الطیبه تک سبب تیزر و باعث تطهری بود و کتر ایگی
 جوی البیور علیه افضل السلام و التیزر تک سبب کنک اون دور و بی خطبه
 و زار کور حافظ مالک بغداد هشت آباد صاهنا الله تعالی عنک شوم دور اولا
 ادوب معدن حکم و عیا و مستبح جود و سخا اولان هر کس بوسیف پاشا
 ادام الله تعالی خلا خضر ترین بتداحم محشره ما با شایهیدن جنوب
 ایات ولایت صبه اوله انواع الطاف خداوندگار بر مظهر دوشکلگی
 بو حقیق و فقیر و عیال ره یعنی کیم خلیفه آواره

جو که لغت او برج اولیا رکلوب داخل اولوب کوشه فرغت و کس فرزند
 ایدم ذکر اولان مستوداتی جمع و دروب الزمرون استنطاق اولونوب
 جناب نگارم شمار لرینه عرض اولمشدر امیر در که حق تعالی خیر ایل
 اتقا ایرشه در امین محبت الالمین
 اولاد زری عوملی لر حضرت بزرگتک خلق حسنه اولان
 بری بویایه کی کیم خاستن صالح و دین دار و علما و صالحی کی است
 و جماعتی و دفا دار و بادشاهجه خضر بزرگتک ناموس سلطان
 صیانت ایتد که کند جانین یا ایدوب غضب محبت کی کیم نعت
 محمد صاحب عفو و دروغا ده شجیع و غیر تزار و نکات دکلمه
 مدق و حکیم و قطع نزع ایتمده متانی و حسته تابع و اجرای حکم
 قادر و لر اشتن عاقبت اموره ناظر انواع حکام خلق وجود
 مهتا و حاضر ایدی غیرت و نجاعت و علا التزمینه بر دلیل او کیم کند لوله
 ایالت جیره تفریض اولونوب و ارا سلطنة اسلام اولان
 جده قلری تارخ حجت نبویه دن اناسن ارا لولتک
 اولان کیم کی کوبی روز بخشنده اولوب اولان ریخته و ولایت کرسن

دیوان رحالانا طولی و قرمان دیکت ایلر شهو در اصحاب طبعیان
 اولان طوائف ککباتک شفا و تدا حقلان اولوب بر طرذین طبع
 حقدن اربی قریب زاری نام شعری کر اول نامان خروج ایتندی و طرف
 کوسه ستم و غوغا غورا و علی نام سفید حبت خسته لر ذل اولان خیا نکر
 ظهور کتد و بخیسه ولایت و ترایه و بران حد فرخ و ن قصیده سواد
 اعظمی نوب و مالان بدوب عامه خفته خوف و هراسان صا و عینی
 بکار بیکدی و سخاوت کلور بینه درد و لذت نضوب و یونکس ذکر اولان
 جلال کس قور تور لر ذلن بالکرتک کتک قادر دکلمدی
 و زری عوملی لر حضرت زری هیچ برانک جواب و اقدامه ممنوع و اید
 خسته مکر اولان هر شجاعت لغات اولوب اصلا ایل یعنی
 و طبعی زود وجود بر سوب و کوزینه مالایوب غاف لر نظران ادغور و ب
 متو کلام علی ایتد توجیه هر دلیرو جلالی خوفدن ان عیاسن کتری
 ترک دیار و کندری بران ذل ارا بدوب اصلا ساسی نامسنه کرسن
 یوزینه طوره لر کمن زری رش لر حضرت بزرگ بوی عدالت و رایح
 و مانع عالی معطر قلوب و ثواب اولان انعام عام و احسان
 اولان کیم

ساحلیدرز وال ولندی	فی ۳۱ ربیع الاول
ساحل دریا ده بر خوش سینه	یا ز قصبی وین آنک هم دم
نور اوان چایرون قاقوبینه	دریا ساحلین ایند نام
شهر مظهر قرینین بر خوش خزاره	ز دل ولندی کاب و هوای رنگ
باغ خان امیدی	فی ۲۲ ربیع الاول
رنگ ایدراب و هوای آنک	بسنه زار جنت علاوان
شهر مزبور قورچ علی	بسنه جانتک تخته رقبودان
سیر لوسی امراء دریا دن	عدا و لنورا ندان
مشال برهنه کارنگ	فراقندن چشمه چاکنگ
فی ۲۳ ربیع الاول	زالا صافیدان
فراقندن حیات ابی کوری آب	اندون خمی کوچ لونوب
ساعتن ازینون نام	شهر قزین طرف اربکسین
امین سنه و خرم جابر	نزول ولندگی
سپان سنه زار جنت آس	احاطا بمش طرفانی
واندن شهر مزبور قدیمی	تور بخارده مذکور اوان

طرف مشیخ و لاه علی کندون	مقدم فرار ایدان
کیر و قزاق کالمر بر کلوب	ز خسته کتور و ب
مظهر و شوب کید لر دی	که الانا عیب ادا
عدلا مهور الو	ر شش جهان
منزل وللین منک نام	قریه قزنده
سینه زار چایز و اول	تول قاقاول
و بهر قوتک	شکوفه و زاری
نجم ک	بسنه جانتک
جهاک بری	دوشنغ جواز
جها زدنک	ایر و بی باج
کون کرور	جموعه در حدت
دخم و آب	زالالی رنگ
فی ۲۴ ربیع الاول	کوردان
عالم خنوردی	فی دوشنغ
مشال نانت	ملکه کسنگری نام

ساحلیدر

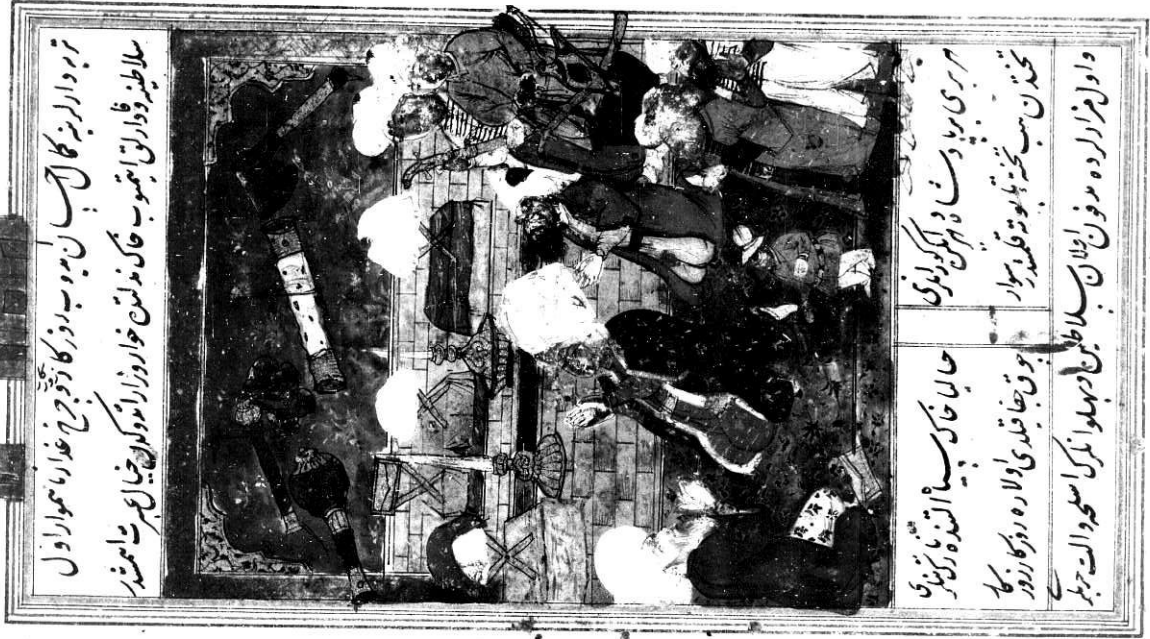
ابوصفت نام هزاره تالان و غنچه آملون قتل ابوب صکره و عمیره
 کسوف انچه تخصیصی بچون بوز عدد یکسان قیوب کشف می نمودن
 اون دورت لغزاک کتور بلوت حکمندان کلبیدی
 و قضیه تک حاجت غریبند اوزه روی قیوب لوبار علا
 ایچیمی سیر اولونوب شهرک در تبریزند برصوا قردی انان و غنی رحلت
 اولونوب طوعور اینینه تابع بوزده نام قریه ده خرمین برینه نزال ایندی
 حضرت مولانا خداوندگار دلی
 و پیش اندسته الغزیزک مرقد منوره لر تک حاجت میمندن
 حله خاموشان یعنی هزارت نزدیک بریره نزال اولدی
 ذکر اولان اولیای کراکک هزار شریفدی زیارت اولدی
 حضرت مولانا قدس ستره تک حالاتی صاحب سعادت

اطراف فی الجمله کلک و کلبستان و سنبل و زعفران شفا نفع اولی انون
 ایلمحمد اولوب اسر سواردی دماغ انسانه را یکجاستان شادن خبر درود
 مواسمی رود و بروردی مستور
 و در تصف لال اولکل بر کنار
 رخ کلزاره قوشوب مهنون
 و شهر مرقومه ده سید محمود حیران ه سبب اندسته الغزیزک مرقد شریف
 زیارت اولونوب ترنه شریفی بکلین جنل حسان لندی و بنه قضیه
 مزبورینک حاجت قلب سندن بر طریقی نه در مفضل هزارستان سلیمان
 واردی که عددی حد دن برون فی الجمله سیران مهور شصت و نوب
 خاموش اولوب یا تورا لودی براراده بتولر مشویل خاموش
 قلوب لطف صور او رخ به نوحی ذکر اولان هزارتلی جنیده مسالطین
 ایلمشهور اولان خان جعفر الدین رحمت الله علیه کت ترنه شریفدی اولون
 اوزه رنده بر نخته دن مشتبه واریدی زیارت قابود روح روانه
 دعا و قیوب منزل نموده دن کوچ اولونوب ایلمغور نام قریه کوز درانی عظام
 خواص در قریبه بر جا هزار اول و لدی قضیه ایلمغور فی وزیر موسی الیدری م
 مقدم

شهرنبری وارد و زیارت اولوب و روح پاک لر بنه فاتح او قوت
 و شهر تو کلایج حصارنده الی بچوقدنی کر اولناک ملائکه تربت

کاشانه ایدوب مو یولور ایسما عسکر دیلیر ادا امدتقا الی انوار عم
 و نفعنا الله تقالی هر کاتم و دشمنان الله تقالی علیهم اجمعین

دا اولنازلار لارده مدفون اولان بلاطین مدهلوا لکر اسسجود الت جهل
 حری بری ایدوش و کور کور لاری
 تختن سب تخه تلهو تو قلمده سوار
 حای خاک سیه التذه رکنه
 حوق خاق قلدی اولاره اوزور کور
 حای خاک سیه التذه رکنه

تره در لر بنه کمالک ان بوب روز کلا آقوج نه خدارا سهار اول
 ملاطینه دارلق ایتموب خاک ذلتن خوار اولدو کور کور خیال کبر شامند

جان جانان خانی
 قلمبر سلطانی

دور دی تفریح اولندقدن صکاره صاحبزاده حسین ورد صاحبزاده خان
 او قنده زبیرا که روزان اولدی اولدی قولاغنه قادر دکله در جلد اول
 بهرام حسین دیکته جو بندن نشاند و قیغور جو بیان نمودن نمودن بود که
 ضریبی که الهزده اثر ایدردی و درخی اول کی زنجیر بود و زنجیر ایک تکلم
 د مورد طوطی هر دم بر دخی صالحندن خبر بر در برصالحان شایه و لذی
 الکی هر بمن کو تو ز مری در دخی عجیب غریب د مورد حلقه اولدی
 بن سخنان که ز کزانشه کنیز بر کرد در ز کزانشه الوددی ویند
 اول قسه اولو زنده بر التون مرصع علم اول علی بن اول کی عدد دی
 جو هر سری تمامش اولمشد که هر سری لایب هندی باج و مالک و در متخرج
 بعضی پلاطین سف حتی تورتک دکوانان جو هر سری القی مراد اکتیبه
 ال اولادان اولک الی قورود دخی روایت اولندی د مردم سلطان
 علا الدین صفت نامه شریف نینزه بر خنی خلکله جا جمع مردم در
 ایضراب اوله جو هر کک برن زودت ایدوب بهاسید ایا ایدره اولو
 بهر مشردی وینا اولتسه ده حضرت شریف علی الرضی رضی الله عنه
 و کرم الله وجهه کنگ مبارک دست خطیله بر کوفی زانوه صحت شریف زیار

تول

اتیلر و قسه به متصل جامع ای ای صوفیه به معادان جامع شریف الی غریب
 مر مرستون شایه اولندی و اول مر بستون لری اول اید حضرت خفیه السلام
 کتور مشرد و روایت ایدردی وینا اول بقعه ده مردم سلطان علی الدین
 ایدست اولو کک بر ترقی لندن دوشوب دوشند کی بر دن جو حوض آب
 ظهور ایشندی بزیا ده اولوب میان آفرینده و نهوا نشه نقصان کوروز بر
 اکرم حضرت یتر کا اول عرض شریفان ک ایدست الوب نماز قلد بر وحده
 سعادت مشا الی حضرت کتیک تو ز دخی بره قریب دوده سلطان محمد
 مرقد شریفی و ارا بری زیارت اولوب اول سلاطین باضک احوال لری
 د دنیا غلامده کچورده کلری روز کار کتک اولاند قون دنیا پی نیاددن
 المنه که دنیا بر عمر بی عشق را اولوب پنجسر دار کک برنی دار اول
 صاحب جاسک مکانه برن جان وخت اسمی پلاطین تخینه تا بوقه سوار ایدوب
 ای بیخه جنگ جاسن ده ویروب و کیکا و سدری دیوه قاید و رب کتک
 لری کو ز سر قوش در شیم نشی
 بر قده پایسه با فریاد و زاری
 اوج کون شهر نوزده داده او توراتی

9

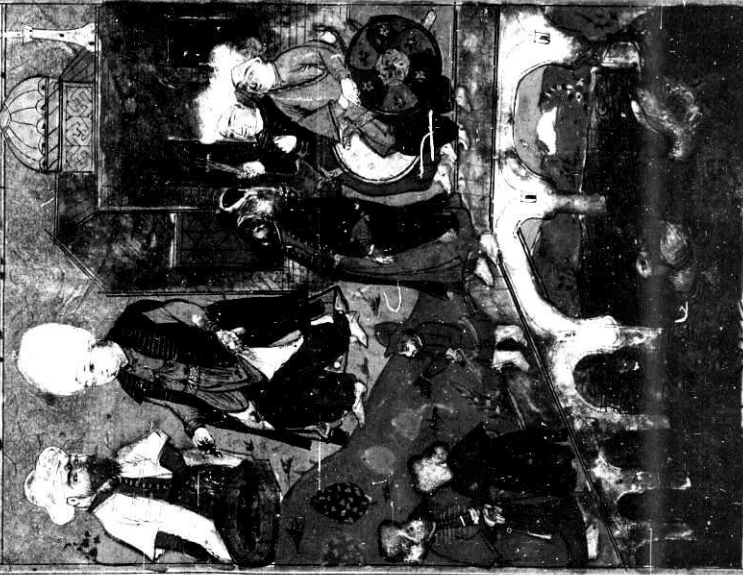
تاسکاجست ایله چی غفتور اندن نی محمل غنوب ازلینام
 قصیه قریب بر دور صحوا نه نزل اولندی فی ۱۹ ربيع الآخر
 قصیه نروره اطراف وکنانی بیخ وراغ و غابت ایلمیوه خانه قصیه
 برون دوزق اولنوب فی ۲۰ شهر نرور اندن رحلت اولوب
 باله نام وادی که بعضی اکا اولمشه دیر لر نزل اولندی فی ۲۱ ربيع
 الآخر اندان نی کوچ اولوب حفته خان دیکس ایلمیوه اولان
 نترلی کوچ ایچ نام وادی نرور اولندی فی ۲۲ ربيع الآخر
 اندان نی کوچ اولوب رهضایه طایفه سندن بری باشا جرم خالده
 خانه نزل اولمشه فی ۲۳ ربيع الآخر اول تاریخ کرده لایه
 آونه ده محتوایه طایفه سین خیلینا نایوب رهضایه نولدریشکست
 دیر مکلون ذکر اولان دایمشه دن کوچ دور تیز مسلح آدم کلون
 دکله ی کس و نرور موالی رهضایه ایستقایی تکوور و کس ازاله سین خانه
 موینن فوزه رن ازالا شک بزه واجب اولدی دیور کون توران
 ایدوب و طراف نرور و تکوور کوزور بخی حرا نرورده کی دست نرور کوزون
 شکست کوزور ب مکلون کلکندر فی ۲۴ ربيع الآخر

اولنوب ایصل شرف و قاته که جو ب سکاری و علی کوننی قم قره نزل
 اولندی فی ۲۵ ربيع الآخر اولمشه قونیده ابراهیم بکت قم قورلر بکت
 اولما نرور خلاص بچون زور باز محمد کتخه گوردور دیر و موالی ایزور
 باز محمد کتخه احضره و شو یله کان کتخه و کسب ایله کی کیم کان جرخ ایک
 زور بار و کسب کتیزکن کبا و اولما زوری کسب بین و قیده صفائی سارا زوری
 قیضه سینکیر ایله قیضه کوسب بکت
 قتل اولما قصیه ایله نرور تاب ایله
 فی ۲۶ ربيع الآخر اولمشه و اندن کوچوب ایتمن نام نرور نزل اولدی
 فی ۲۷ ربيع الآخر اولمشه و نزل نرور دن قاقوب قور سکار نام قصیه
 نزل اولندی فی ۲۸ ربيع الآخر اولمشه قیضه نرور ده مرموم کلان
 سلیم لاب نراه انت ایدو کی جامع شریف و کارت لطیفه تک نرور
 و تجار دوزار نرور دیک کسب و صغیر نرور طعمی بریلوب روح روملر نرور
 دعا اولنوب
 نفس نوم اسمون کسینی نرور
 دیکس بکت بهشت و نور و ظهور
 دار دنیا بی ساهمه جای کسب دور
 خیر لیر دم ایلک کور کسین
 اله نرور نرور راحه ایلر

تغایب شش قدر کله دی حضوره اگر دکدی حصه نه زین رخ بوز
 نی راجع الی ریح الابرار یا ریح الابرار یا ریح الابرار یا ریح الابرار
 دو شوی طر سوس بل لان زیارتگاه و تنوع کاملی زیارت و تنوع امور
 اول استهوار فائق اولان همچون ارنا تنگ اوز زنده انب علی عظامدن
 حضرت دانیال علیات نام یا یونس و ابراهیم اوز زنده زیارت نجر
 اولور دیو نجب اولور اول خضرتک و جوشه نغدن قوم قمار کله کله
 المیر دیو اول زنده اولان امانی نه جوی بر آخیره افسه و ب دایر
 هر نه اول این شتر می فن و تر بنه مست که کرا کیک اوزه نه خور شتر نوب
 بعد صومی سکر ایرینه قیدوب اوزه بر بر کوری و بر قسه بنا اونجه
 حالازار نگاه صوا اوزه در بعد جاع زیارت اولوب بجز غایب
 قندی و ذکرا اولان جامع شتر کله هر نه تخته دن بر حوالی اواج می بخند
 دورت مهر در که دادور شتر تمام علی اسلام و علی انه در دورت
 ایرال البت فی تمام با برار خور المیزار ت اولوب ناکه او قندی دینه
 جامع شتر کله جانب قله سن مسمون خندنر تمام عدله خضر کله کله
 موقدر خضر کله زیارت اولوب ناکه او قندی صاحب سادست باشا

واذن دمی کوچ اولوب عاوش خان م ستره نزل اولندی بی
 ریح الابرار یا ریح الابرار یا ریح الابرار یا ریح الابرار
 کو کلام بر قلوب بند و اوردو کر کو کله کله کیوان ایلان اوز باش کوب
 تمام ایدردی نجر کم هر شتر بر افصح رایع شترای عجم اولان عجمایه بوز
 زین کله ناز اوز کنگلی جیتی پس از قربی بس که کوان جیتی
 و اولو که ملنگ باب و هوای تنگ اعت الی مردی صفا صفت زوخت
 اولوب رایج نیم غیر شتر نیم اسمایه فوت و بریدی
 ریح خنبدی می صفا صفت افانک غب افشا ندی حکم بنین با افانک
 و جوش خان کونج اولوب جعبه کونی قصیر طایر کوسه نزل اولندی بی
 ۱۶ شهر نزل قصیر طایر کوسه کنت توار خنجر مکر اولان قدیم شهر نزل
 رمضان لوطا بقدر بندن اولی ریح سوس بل کی اولان اسماعیل کیک
 مقداری بار و ناکه سوار کله و بشو زین کوان اولور استعبار کله
 صاحب سعادت شاهی راعلا خرم جاکله هر خندوب ضیافت
 ایدوب شتر قله نزلان نموت کله اول اولو که عوم نالینده کتاب
 ایلدی بکلی زیاده شتر حوش و طوبی و موشن مور مدی

حاکم کورشد در راه شب جهان
 اشبو اولش جهان
 اولم اتقا جلا حصنه تلمی بود کاروانان مرار و مرقد و خوار و سار
 فخر آیه شوال قدر انعام ایچتشد که از ناهم جیب بکلا کمان بود در و اول
 قریب بر قوی و در بی حال حبشی رضی الله عنده خضر تلمی عدی طایفه ای از تلمی
 اولم قوی و بی عیب ایچم اشکان قوی و اشکن بنسب اولمش

اولم اتقا جلا حصنه تلمی بود کاروانان مرار و مرقد و خوار و سار
 فخر آیه شوال قدر انعام ایچتشد که از ناهم جیب بکلا کمان بود در و اول
 قریب بر قوی و در بی حال حبشی رضی الله عنده خضر تلمی عدی طایفه ای از تلمی
 اولم قوی و بی عیب ایچم اشکان قوی و اشکن بنسب اولمش

حاکم کورشد در راه شب جهان
 اشبو اولش جهان

بر سر زاده نزول اولدی فی ۶ جمادی الاولی	بر سر زاده نزول اولدی فی ۶ جمادی الاولی
مردم محمدی باشا بر علاءت و بر جامع شریف و قومه خانه بنا بلند	مردم محمدی باشا بر علاءت و بر جامع شریف و قومه خانه بنا بلند
مردم ترمذیون با سپید طغام و بر طور	مردم ترمذیون با سپید طغام و بر طور
جان باقی حکم خیر العذر	کردینا دو دینی فی الحکب کردین
اندون دینی کوچ اولونوب	هصد در بر یاسی ایدر نوز اولونوب
که واد خردی بیخ و بیخ جاز در قصبه مزوره و غلج و عالی که بندک	که واد خردی بیخ و بیخ جاز در قصبه مزوره و غلج و عالی که بندک
اوزه زنده در کوه و در و جمال که نسبت ارا دانسته در زمان بیفت	اوزه زنده در کوه و در و جمال که نسبت ارا دانسته در زمان بیفت
استقا و قطع طریقه مکان لوب کار بارن کجی و کجی خردی که کجی تفرز	استقا و قطع طریقه مکان لوب کار بارن کجی و کجی خردی که کجی تفرز
اولا غنیمت حرم بس کلکین ما کن سلیم ن خان غازی دفع مغز شیشما	اولا غنیمت حرم بس کلکین ما کن سلیم ن خان غازی دفع مغز شیشما
ایچون اول تصدیا جان و انده بر جامع و بر عمارت انشا و اکی در خان بر	ایچون اول تصدیا جان و انده بر جامع و بر عمارت انشا و اکی در خان بر
حمام بنا ایدر بصفه ایه طغام و بر کلک لاطراف ایدر دین خردی با کلک	حمام بنا ایدر بصفه ایه طغام و بر کلک لاطراف ایدر دین خردی با کلک
مکان و توب معمور المشدر	هر کجا چشمه بود شیرین
مردم و مرغ و مور کر و آید	وا و اجال صوب لمر و کر و سواسی
مستدل و انقبس نسیم غز بوسه م عصبی کی علم ر میم روح افزا اول	مستدل و انقبس نسیم غز بوسه م عصبی کی علم ر میم روح افزا اول
کوسا که قلندون بولان کتک و از نار باس بر کولر که کی بی بی مدار	کوسا که قلندون بولان کتک و از نار باس بر کولر که کی بی بی مدار

اسر انده نسیم نوبهاری	سرا اسر انده نسیم نوبهاری
سرا اسر نطع ایوب بی نوبی	سرا اسر نطع ایوب بی نوبی
شکوفه بر کی ایلر محمد اشجار	شکوفه بر کی ایلر محمد اشجار
اندون دینی رحمت اولونوب کلکینی خاندن و جان اولاد اولاد و نایب	اندون دینی رحمت اولونوب کلکینی خاندن و جان اولاد اولاد و نایب
قریه ده بر باغ ارا سپه نزول اولدی فی ۱۰ جمادی اولی اندون دینی کوچ	قریه ده بر باغ ارا سپه نزول اولدی فی ۱۰ جمادی اولی اندون دینی کوچ
اولونوب کونیز لونا م قریه ده بر اوتو صولو چایره نزول اولدی فی ۱۰	اولونوب کونیز لونا م قریه ده بر اوتو صولو چایره نزول اولدی فی ۱۰
جمالی اولی اولی اندون دینی کوچ اولونوب اشرف اوقا تده بندک	جمالی اولی اولی اندون دینی کوچ اولونوب اشرف اوقا تده بندک
عجم و عرب اولان حلب نام شهر معظمه نزول اولدی	عجم و عرب اولان حلب نام شهر معظمه نزول اولدی
فی ۱۰ جمادی اولی اولی اولی	فی ۱۰ جمادی اولی اولی اولی
نخایم ایدر بقطع مراحل	حلب شهر نیز ایشدر دینی نزل
ایقیم عرب هر شهر بغداد کجی که کجی که کجی که کجی که کجی که کجی که	ایقیم عرب هر شهر بغداد کجی که کجی که کجی که کجی که کجی که کجی که
سندن حضرت ارا سی خلیل الله و حضرت علیها السلام تمام شرف ایلر	سندن حضرت ارا سی خلیل الله و حضرت علیها السلام تمام شرف ایلر
و قلموز نور مسجد نیک محرابک صاع طریقتن	و قلموز نور مسجد نیک محرابک صاع طریقتن
اولونوب و نماز یکنوب در کاه بی نیازه قطع و نیاز اولدی و جامع مزوره	اولونوب و نماز یکنوب در کاه بی نیازه قطع و نیاز اولدی و جامع مزوره
و شهر مزور که جامع کسری ایلر	و شهر مزور که جامع کسری ایلر

اندون دینی کوچ بی نام قریه نزول اولدی فی ۹ شهر مزور

عجره جمادی الاخره سال اول در بنده نصب غدا به کوسه سوزد یک
 اید سنهور فاق و لادن نام دلاور کلک کی ساکن اولوب طرف خلافت اولان
 اشتیاقی بسک شکر و شور و جور و زور در بر دنا مالک محل خاف و لید غل
 موی ارسنویا شاد دور یک تو بسک ان صاقلوب و قور قران صدار
 محظوظ بچون روز دن زاده آدم تعیین انجمنده ی وزیر حضرت نیک اید
 وارن تو با قحطی با مرصه از نزاع ایوب ککوه دن صاحب دست
 المی قلیله قلم بل سندن لسانه مبالغه کلی حاصل اید کله کی خرن اولور
 جالم حضرت ایوب غدر و دلش در در منزل زور دن کوچ اولوب غمناک
 نام قصبه بود او لدقن سغرا شاد دست سوره دور هس یک سبک اید
 ووزان قشند و فساد خالی و کله رحمتله زده مرکز اولان شاد و لری
 ظهوره کلوب غوغا انک احتمال اید و بعضی اولور ز حوضه تر غمناک
 او غمتمق مراد او کلور زنده سوز ارسنه کوش کوشیوب و جالمین انست
 خدمت شریطله زده اولان کی یک تعدادی دلاور لرن سخن سوار اولر
 شجاعت شکاره اشتکات و دروب بسک ان طایفه نیند و فساد معاد
 اید لر
 فو اید خراز لری ویر لور ویر کلم و سخا قلم

محرابک صول جاننده نکر با عله سلامه و تره سوزی بطور زیارت اولندی اولی
 کرمان
 مشایخ عطا کمر قدمه لری زیارت اولوب ذکر اولان زیارت
 وزیر موملی ایضا تیری نجر قران کسوب فقرا اید نعام اولیر و طبله
 اول کیکر کون و تورا قه اول کیکر نجر کون حلت اولوب تلای قیر
 نام قرینه نزول تیل لری ۳۸ جمادی اولی سال اولی اندن نجر کیکر
 طابق نام قره دوه حضرت نیک مرقد شریقی قلم
 سنده نزول یورد زیارت ایوب قران کیکر
 ۳۴ جمادی اولی
 اولان بزرگ بو بده برشته
 شربت موی اید بیری اشتیا
 کیم قلم صو کله انک سخا
 سخا غنا مع شیح جمنله نام قرینه نزول اولندی
 سوز لری انون دمی کوچ اولوب قزل تصد نام قرینه نزول اولندی

غایت یلیری و فادور و کار	کرمی و کروی کربا و کشته
اول کیش بده بده اولان بر مراد	اندرن دمی رحلت اولوب غمناک

<p>بروات پست کنشکدی و سرخان اوج او میلیری تکلف و بزخیریک اوفاق کردون قاقازینه کلاب خدمت ایرومی فی ۲ جمادی الاخره و شهرزاده و القدریه بکلر میکلیک یا بعد و غایت من و هوای معتدل و میوه خانه و لایتند شوکر که کت قرماندن کان کلخه اندون مکه خانه هر زمان کلاری زیبا و سپیداری بطرا و لاری خرما درین کم افضح شعرای عم</p>	<p>شیخی افندی یوزور بنیشت هیسته دوزیر طابوس افور دوزیران درن اگر ترالر</p>	<p>کل او رباع ایخسن تخت کاس صوفی دیروز لب لعین لاله برصواد و فاع ولوب طراف ابر</p>	<p>سن کلارستان کبی باغ بوستان جان طایر بوب باغ درون طینه اوج یاندن فوج طایع و هر داغ آذوقه اولی کر که مرین برار که مرانی و فوج اولست بر طایع اوزیریه دو کک یا نام هر روز و برنده شمشیر با نانا کیر کیک و برین قویون با نام شمشیر سوده در نه ارت ایروب غیر و قرابلی اولغندی نادن کون و تورا قی و لوب دور و بی کون کوچ ایروب مصاب نام قویون زوال اولندی فی جمادی الاخره اندون چی کوچ و فرات صوفی اوزره بره چکن مضمب بر توج</p>
--	--	--	--

استوب و نوشت شای و دکوب جان هرث لارن شین
 و در او موی بر سر شایا هسته تو کت هملر جان خراب من

دوسله کت شایا کت هرث لارن شین
 و در او موی بر سر شایا هسته تو کت هملر جان خراب من

حاجات ممکن است و آب الکحل با خوردن لطیفه و خوض مایه شکر مرزوقی
 شوال قدر خود که رسا به کلر طایفه شنبه در آن یک مایه بن سلیم خان علیار
 والرضوان خردگویی شهر مرزوقی و همچنین بیاد است آنکه چشیده در بر سانس
 باقی کلوب یاد است که شسته تریک یا رت یا د آب یا د شامه مرزوقه و خنی و آن که کند
 بزنده بر المون کوبه و اقوب نیمه خوض صافی و ریش در و او را بیاض و کوه کند
 مسجد شریف او کند و در آن و شنبه در حلاله تریک سی و او در و در خنی و زود کند
 ز اینها هم تریک صفت را بر اینها آید آن که در کوبه با غشی غصب با جود کند و
 انچه از تریک او را نکند خنی و شسته و کوبی بر آن آب و شال چشیده خالا
 او را خوض صغیر اینها در بر او را خاضی فی اول آن چشیده در آن صواب
 و تریه آنی که خطیب هم بزود آب نهد در طشره نیمه مزاج و نایا تریجات و بر ک
 و مسلالم کل شی جی و در ما کشف بر ج و باره می شود مسکله و است و در کراسلا
 امن و اریخه و کل طایفه درین غیری که بزرگ صحرار بود قدر و صفا که لاری
 بر عین صفت قی و لوب و درت جانندان دورت غلیم قومی و او در و با
 غریبه بر یک قومی و باب تلیسند قومی و باب شرفند یک
 قومی و بر او که جلاب لاری نام بر حصار و باب شمس و شنگ و قومی بر لری

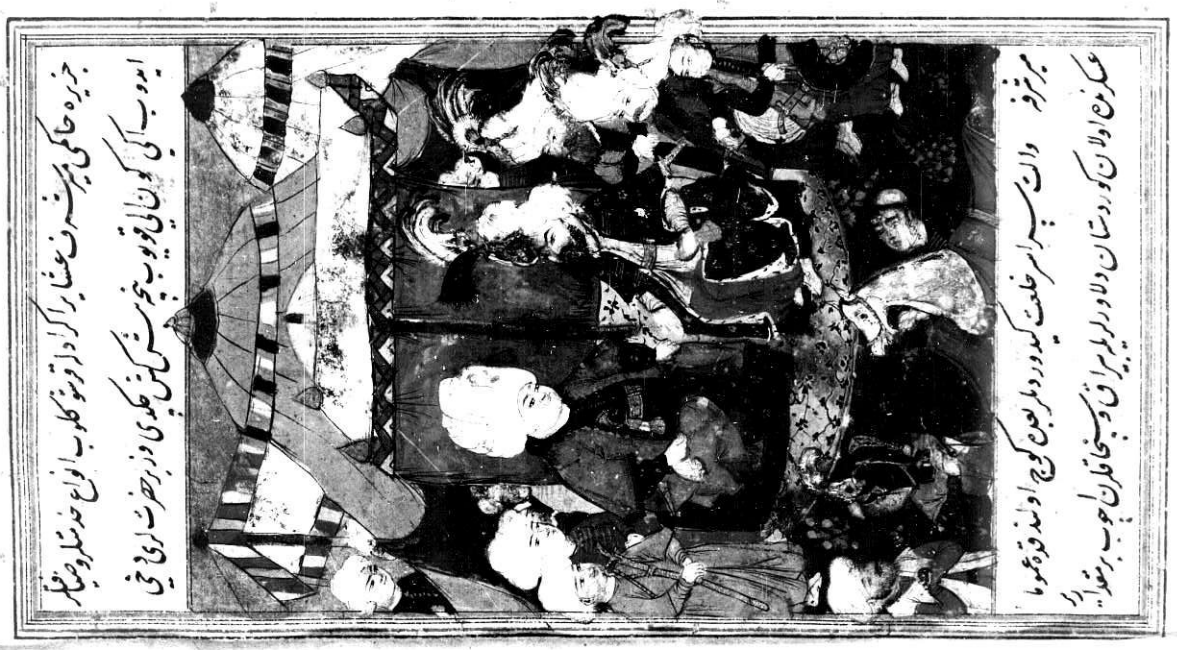

در تریک مرزوقی که در کوه است

در تریک مرزوقی که در کوه است

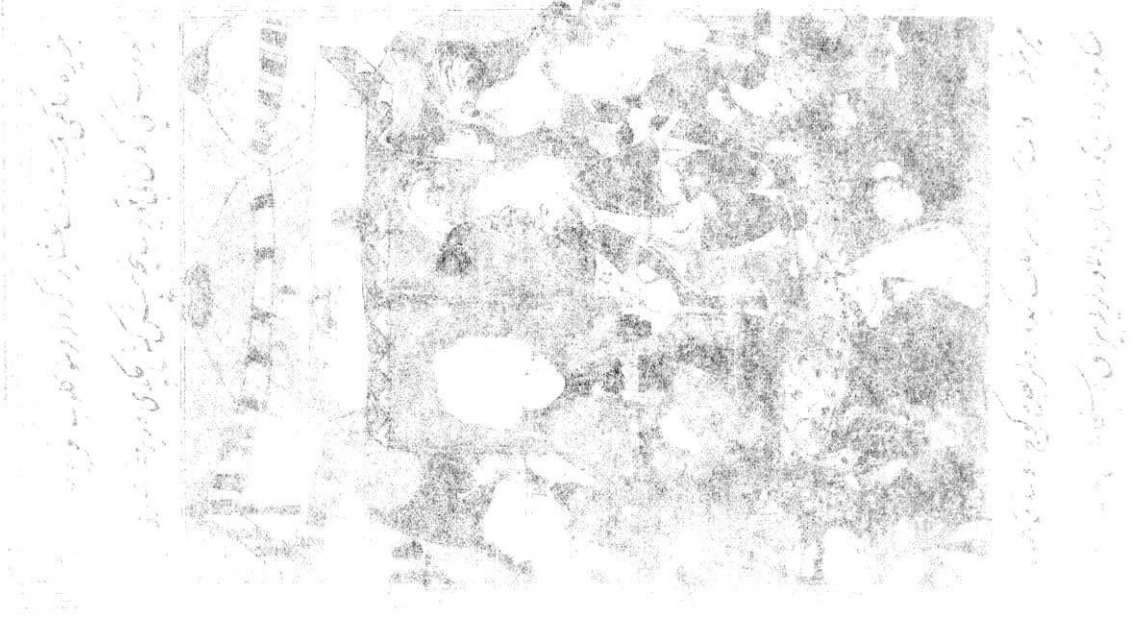
در تریک

خیره حاکمی پیشتره و عشا بر آرد آتوش کلوب انواع خندنگ و خنک
 ایوب آبی کونانی قویوب نجش کشکشی کلیدی در برضوت لوی خنی
 میرترنم والک سب اسر خلعت کید و در لبعین کوچ اولند قود صوما
 عکون اولان کوردشان دلا و در لیر لیر اراق و سب خا کلان چوب بر سول
 خیره حاکمی پیشتره و عشا بر آرد آتوش کلوب انواع خندنگ و خنک
 ایوب آبی کونانی قویوب نجش کشکشی کلیدی در برضوت لوی خنی
 میرترنم والک سب اسر خلعت کید و در لبعین کوچ اولند قود صوما
 عکون اولان کوردشان دلا و در لیر لیر اراق و سب خا کلان چوب بر سول

کورد

کوهنوب کیدوب و داغ عشوب کسبه و دودندی و در حضرت زکریا کیش
 نام قرینه زوال امور مدینه ۳۶۹ هجری قمری قریه باوزنی ۳۷۸ هجری
 الاخرین ساله اندام کی موصلا قریب اکی جایش شط دجله طارش
 بر خریره نوزال اولندی فی ۳۷۸ هجری قمری موصلا
 پیرام دده نام عزیز اولیا کی کرام دن قسیده اولوب اوزره رینه نرتز
 و بر قسبه یا بلشد حال او بودی چو در مینوب کفن دانجی او روبرو و او
 زیارت اولنوب و حضرت باری عز کسبه تک حکمت و قور سندیست
 النوب اول هزاره اوزره قرمان کسدی فی سبع جالی
 بعد موصلا زوال اولندی فی نوام الایستین برده طر حصار تبریزی
 کون خطیم نغورا و لاق ایوجا درده او تور مق مکل و نایوب مشهوره
 بر سر این نوزال اولندی فی ۳۸۲ هجری قمری مشهوره مکل نوار غلج بود
 اولان قدیمی شهر زوال و قریه مسموم نوزال برسیه و در نوزال کسبه
 واقع اولند و تاریخ بطریق مذکور اولان تخت انظر فلک تختی ایوبی
 و حال جزیره ده کسبه اولان تختی کورد لری اول تخت انظر سلند مذ
 و بعد نوزال این شهید نام با دشا هر تخت المت در زمان ماقبول اولان

خبر و نامی نیست که بخار کرد او در کتب و در
 صورت کی که آن آری و بحسب کی که کی که کی که

کوهنوب کیدوب و داغ عشوب کسبه و دودندی و در حضرت زکریا کیش
 نام قرینه زوال امور مدینه ۳۶۹ هجری قمری قریه باوزنی ۳۷۸ هجری

آخر شب بخوابد رانده بر کون تو خرق او لب لهر تو رنوزن قلوز پیک کن
 اولان تنغرتو و ککللو طایفه سی صاحب سعادت حضرت تر کینه خذرت ایوب
 و او کز دوشوب
 شطخندا و کک کنه زون اسود و اولوب
 اوزه رنده بر علاقت تو کینما اولشدر اندان چی تو رن قلوز سبیل اول
 اولندی
 بوقلعه تو رن دید کلگری خنریزه عبا دینک
 اخیر زنده فزات حکم و رو مایه و جازدن کجوب کلوب لهر تیر باغ خیار
 و یک بله سر و ف اولان لایتن کجوب تو رنیزه سر شور و تو رن قلوز سی کینده
 دیکلیند اولمضه فزات بر لرینزه قاریتوب عظیم صوم اولور که انبی الکی
 میلدن زیا دور حال اول صویه شطالوب دیرل جانب قلده سی لهر تیر
 شمال ناحیه پیدر لهر بره و انچه و جانب شسته قیمی صونک راری مالک
 محروسه دندر و طشره سی خوزستان لاتی که حالاً خویزات و یک بله
 مشهور در مبارک تبارک نام عاصمی عرک صیطنج در انوز فزات
 صومی صبور اولوب صونک رین شترش قلوز سی او کنده نزول اولندی
 و انده بر کون او تو رن قلوز سی

تک جامی و ایدمی دیور و ایت اولموز غلظته شهر اولده و غنی اکا کوره
 قیاس لانه و موصله زیارت اولوب قربان بیلین کوردر
 دشط و حکمت اوت جانسندن زیارت اولان تو قربان بیلین کور
 و موصوله و ان شکر کن و تو تو رن اولوب ایوب
 رحلت اولدی خیز اول علی حامی
 برایمچه در حکمت زبانی بخت دن زلفت قیازنر دجله قریب برداغ
 او کستین دربان اعدا اول صویه کیر کینه شفا بولور و استمیغای
 در ماندر بر دیر در علی خاندان باده دار السامه و انچه دکن زول اولان
 منازان کوردر دجله قریب
 یرن قلعه در صارا لرری دار در جی تو بولور جولون واقع اوج دوست
 اجمی صوبو تو بولوردر قران خان سکرت قلعه سی
 قدیم ان شهر شینج بالا و برانه در عاق قلعه سی محمود
 الوه بنده و در شط و حساب کن زین در تخمین حصا لرری وار در عاشق
 مشغوق عزاز نام شینج حکمت نیر زول اولندی

والحمد لله رب العالمين وبصره ده صاحب مهادت اليعقوبي
 قدوم شهر نهمی بجان بعض شتر آمار بخار مویس ویر شد در اول
 تار بخار و بصره ده واقع اولان بعض قایم بوسی ازک خرویشین
 اولوز را میزد و در کسب الی امیر است اوله بمنه و کرمه و لطف و احسان
 و موی الی بعض تکریم بصره ده موجود اولان بخیال پند و اعمال سخن
 لر نون تیغ خصا احسب و افعال بسین لری وارد و که غیر بیگانه
 میر اولایوب کوکاز کند ذات ملک تمام لیرین محضو شکر اولان
 غایت شجاعت و نهایت کرامت و لطیف اعجازه ترب و لایق ابدی
 جایز در اوله بره بوم کسب و به کفر دن مقدم طایفه انصاف کرده
 باش قالد و رب عصیان و طغیان لری بر مرتبه جد و کار و ارشدی کرد
 فاسق معتزله که ذوات خائت اولد جنج عهد ایدر تیغ
 اشقی کوکله بولکن بولکاشی و کاتب و کتی که یک غرستان انچیده
 اوده باغی و در پ اولوب اتاعی و اقربا لر دن غر طبعیت بر نیخ
 سزاقه بر بولکایوب یک نفر دن زاده بر کرد و کوره اولوب هر زمان
 اللزن بر چوگان دستار نامو لر لرین بر اولوزین طلب ان

منزل دیگر بصره تا بیع امر بر بدن خاک و کتب نام میر
 عکب قدوسی تعالی سبب نزول و لندی
 و اندن رحمت اولوب بصره بر قرب عین نام قریه بر نزول و لندی
 اندن بر کوکاتاق و لندی
 اندن خنصر بر در خال دیده بصره بر شریف سید و دلیر
 مزوره ده مبارک شوال لک لک غزه می بست
 کونی واقع اولوب روز عید مبارک که غطیم دیوان علی کینلوب بصره
 لک علا و ادنی و اغنیما و نفرا سی بدکن لشکره بقیه طلق من سفار اولوز
 و ماه مزبور کالتی کونی سعادت سوار اولوب اسکی بصره بود که اولوز ان
 صحی بر کرام و اولیای غلامک کشت هر مشوره و مراقد معطره از تیغ
 اولوب قوربان کسب شد

العلم انصاف بر شتم نفع الجزیل و محل خان الی حسن الخیر نعم
 یا جلیل و صلی علی محمد و آل و اصحاب جمعین و سلام علی آل سلسین

مهند و ارسپه بر اهل کادی	مهند و ارسپه بر اهل کادی
المن جوکان بشنن هر برسی	فرزنی بر بودی لورگی بوب
رشت صورتی طوق بیکلرینی	هر بری بر وقتیه نکی بوب
ساکت راه روضه اولو جبلمه	شیرخ سالطان پنا بی تو بوب

ایلمر در دسته بر دیک و مالکین حرکات و پکنات مری فغان بل
ایمان اولوب کفکچی دولت نیر بودی و فرخ رفرزنی کسوت کوب
سرور بر به جمعیت اربوب حدیث و کلمات مری نیمه و غیبت و محض
اوقافده اصحاب کرام سیدالانام علیه السلام می خدمت اربوب شر
دشور و وجود روز لری بر مرتبه ایرشده ی کمالی سلام فعال
شیعه لر زن عاریه و غیبت و نیزه و درود و اولو اللور کچکام
اعلام و اطهار ائمه کلمه قدر اولو و قدرین علم اول
قوم شوم خشمه دوله لورک اوزه رینه جویم اربوب نرم احوال حکامه
حکایت و قبا حلدین درن شکایت ایرایش کسبه دیو کسر عرضت
اولو لور دی و حوق ارباب و کرمک اموال و از اقرن نوب و غارت
و ابا علی نه انواع خفارت مشردی نتمک منشی و بخت رر

اهل پاسبانم حوق خا اید و بستم اهر لری از ارا اید و حتی نخبه
در تلوا دملک قنبر لری بر ارا دوا لاشدری اچان سبوت سک خیزک
فغان شقیه در یک کرسین یوا اربوب و اول دتلو و نیزم دیو بر ذره
انحراف ایدرسد اموال و ارا قن نوب و غارت و اولو و عالی
ایتملردی طالعین نر بره نیک فغان احوال قحیه لری و زیر اکرم خضر پز
سموع شتر نیلری اوله و غنی کیش ارا انده الغرین اعلام دولت با دشا
اسلام و تمت اویا ی کرامه اولو ایضه با غیبتک خلدین کلوب عالمه
ناسی شور و شنه لر زن احوال ایدوب ثواب جهاد کبر لیشاب ابلق بر
میرد و کلک الامور مرمونه نانو قاتما خوجی سجز ارا دت انده زمان
نظره و جو دشت اولو لری حید عالمه ن بود اولو نور دیو جواب بود
اولو احوال کینتد کرمی سیانند اتمشده ی و مبارک سوال لک لک
غزه سینه پراب اولوب اول هر حد مضموره ده علم غلام اعدا
آینق ارا کان شمانی مخد و اطاهر و هویدا اولسون دیو ارباب دیوان
مخوزه ایلر دیوانه کلکست سبیل اولند قن کره و کره ده روضه نیک منض
کبر لری اولوب کفک اوقا کت نماند اولدر خا نا مجوزه بر کستان ارامو

اولوب دولت دارين بولماز تريب در دوتو تولا علی الله نیت جهاد
 و قلع و قمع ارباب الحاد و دیوان ایوب اکان و خوات و اکلان بیست
 جمع اولدوقدن صکره آدم کوزدورب اول شتبری دعوت اتکنک طاعت
 ایتموب کوللو و غریب تالیق نین سندن اولک رای ناصوا بلرینه یانچ اولدو
 صاحب عصبان عفا اولان ایل پاجمیت ایوب سلاح بخلوب
 و ساک سسک یغیان اولب طاعت شت شع نوبی محمد ایتموب نرم
 تابع اولدوغوش شع نهامتیز در دوجواب و یروب مزمان نرم قیام
 ایل شت و جماعت امانت انگدر و مترکیف اولان اولدوغوشی الم
 ویرسوب شیطان یولنه کنگدر دوعفا دارینه صرا اولوب دور در لر
 ویزرا کرم حضرت لری احکام شریعت برینی بولوب کنا بونیوزدن
 برغ اولسون تو کرا خیر کوزدورب طاعت شع ایتمک دایلی
 و عصبان اولوب کرب جانین و قاتلو اتنی حتی تمی الی الله
 فخر ایچ ایل نیک تملدی واجد رو و اتو کلر عفا و شتندن دن
 لادور کرافت سنا شت من انفس موحییه ارتکاب فتنه و جو در کوز ضرور
 دیو خیر کوزدوری و کل لفت کابین فوج بسنجار ادت مقدر ابرای

نرم سر مردار لرین ای گنگیک یامبار اولماز اولدو و قلوب شت لایق
 نرم کتبت باش کوز کوز تو مز دوز کیموب کوز زعم زعم زعم کوز کوز
 شهر یار امانت ایکن قیاس تیر انا فی الحقیقه حضرت باری جلت
 عظمت کتوت ارباب غزنی اولک کس برکتی می دولدرینه لایق اولدو
 کوزدی قاری حیرت یک اون کیز وار و قوق مبارک صغیر اولدو ایتموب
 سنده بصره ده اولان علما و فضیلامی ایل شت و جامعک و عاری اول
 درگاه الالوب خرو بی هاندن براختار کسبی و عاوش ایلر زنجیر یولک
 غوغا ایدوب و در فضله دن برنج قانی اول کولک شت مین اولدو حاش
 دخی غایت هر و غوغا ده عازو می صییر و لمانین اول شتیل اوزده
 غلویوب شول مرتبه دو کر که کجا تندن عاتی قریب اولور و دیوان
 اولان حاش متفرق زمره بسندن فرق ایلر مقداری دم صلیت
 شکایت قضیه اعلامه و حکایت اولک اول نایوانک کسب غزنی
 قانده طایان شایع اولسقی در باری مرحمت درون ان سراوار دن
 جوشان اولوب غیبت دینت و جو مریجات قریب انو کون طایان
 حد دن کجند کر که اقامه بر انفسه انشا الله سعادت جها دایلی

بلادی الیستردی و اعلام التملیتم شتوی عمی و میسر
 چویره شود مردار و زکار همه آن کندکش نیاید کار
 و او جمعی کون زعم غایب لری فوجی بوردیش بدوب بصره بی اوب
 وزیر اکرم امانت اتمه کرک میدی اول کوکوش را الیهیک ذات ملک
 سها لیس مکر ز اولان جهه شجاعت برقی او روب خدمتین اولان
 دلداران غرا کر داره جبهه خاز اولش و رب و رایت اسلام نظر انجا
 اولوب صحاب کرام علیهم الرضوان ملک العلام و سایر اولان غلظت ملک
 سمندی برکاتین انشا التدا الرحمن باب رخصه اهل عصیان و
 بی نام و نشان بدوب ثواب دو جهانی اولوشاب اولمخز مقرر در
 و کتر لیزه نظر و مایوب بضره تی التمدن بلکه لاند کرک کم من
 فیز قلیه غلبت فیکثره بیور لشدردی و تولد نزا شتات ویزد
 علم صحاح شتق لرن چوب و سورنا و فیه نواز شتد کتوبوب
 رزمه جزم اولندی و سر کیم سما دتویا د شاه وین بتمک تولی
 ایسه علم و سینه کلوب مان لیسو نای و یله دک پسنجاقی التذکمین
 و فتنه خاطر اولوب پلا شتدن الیسو نایون لاندی بی نامی

اولوب احکام برین لرحق زمان میدی اول قوم شتار بار شلینه کلوک
 قضا دن خبر دار اولما دملرا ادا جا التقضی عمی البصره مو سنجه عمی
 اولوب و فب د شدت و یروب غنادری سیر اکین مشق شراره
 اکیمل تیش اولدی اول کیمسلا حله رن جانوب و جمعی دن ز غنیوب
 صبا حدک بربرده او توروب اکیل کون ز غرضه تدری مکر اکر کونوب
 اتد و کز انفعال عمیق شتدرد و فتنه و فب دده ما شرت لعنت التملیه
 دوشکله پید کر الفتنا بایمه لعن صد من یقضیها و شتو ع شریف
 الانا مه فانون سنیفا و شاه اسپلامه فحالفکر انقطاع اشجار عمار
 سیدرتکم ضعی حی ب ویشدر اذا طغی الکبش شتم الکلی
 فیخطار پس کدش فی کرش دیوباب بضمیق و فقت سوردی
 اولک و ه مخذول سبوال تمیوب بصره موجود اولان اهل رض
 و الخا ددن الکی و فچ یک دم جمع ایوب و اطراف اربعه دره
 اولان بفضه تک پ دارا با کجا لرندن حور ات حاکمی با سارک
 تبارک و خیر جار کیمی بحرین ایسب خبر کونوب ز شقیلا طایفه
 بصره دن بی نام و نشان اتمه مز مقرر در سماک پ کلوب سفایح

یکی از بزرگان و اورد که قاز طیف کور و کور است پس اوله پرو
 کویا و سفا با شایسته بزرگانیک روی مبارکی شمس نیز و آنرا ستاره سهوا
 پروین و نیز ابی که شفاعی بر تو نون حق هم با بود و ناسدا اوله ملو جانما
 منطقی که شایسته طیبی بری بولوی ایمن و زار ایمن استقیان در آن
 مقداری اشترایلا حاکم کتخدای اولی الا و قریب برای بدن جانک
 او علی است نام امیر عیسی که کتخدای قریب با قی خلا نمان میزوب
 کتا ملری ضلعندی قاجوب قلدیر کیرن ملعون کیرن حنبر لری النوقن
 صوابانندان کی عدد اعلامرتب قدر غدی می سکر قاقین ایلا و تیز
 تو کتخی بشیر و التو تعین و ارسال و لنوب هر بری جست و جویه
 جازم و الناره عازم اولوب و اطراف زده اولان مرا و قلدیر اناری
 قرار یک یوللیرین سب در آنجک ایچون مکتوب ارسال و لنوب انلام
 قلدیر قورده تو نوب ایجا کتخم بدر کلم الموت و کونتم فی بروج مستقیم
 فوجا بخیخیرا و تهر القودن چقاروب کلا بی و وتلدی کسدی
 اصحاب نظر بخصوصه من عسرت الوط لایند مکر فی القودن بندر
 و ناموسب شهر یاریمانت قصودن فراغت و کتدر ایچک لازم حضور

ایستد و است و جماعتی شنه زنده لید جمع اولوب جهاده
 شیت اتیر و کور باب الحاد دخی زیاد ه فده استند و پرو
 ان واحد ده اوج دورت سبک آدم جمع اتیر وار و قی فخرنا
 اولیج و زرتجاعت شفاعی با بر حضرت زوری زور با ز محمد کتخدا
 لرن مقدمه حیش حضرت کیش بیروب جنگ اولند و بی کبی اشفاق
 غزانگ بیست وصال قلدیر زحافت کتور میوب نقدی رای تلو علیله
 بر مرتبه خوف طاری ولدی کسر دار لری و لان حاکم کتخدای انزار
 قما لاطلاق سبک بنی لرسیدن بوب قرار می فراره متبل تراکن کوردی
 بعضی شکر کند و بغیرت و بروب العدرت لیوم شد در و حالانکه
 اولان شقیبا حسب لسی بل عدتد تحقیق جاز کلدیر و کور کوزن صحیح
 سز العدرت لیوم شد تی بکورد سز اما اذ انقصت المدت لم یفیع ^{صلیق} یعد
 بل سز حالانکه عزیمت کیدر و من بی بر اسپه صدر جوجا سب خلا
 عظیم نعت در دو توارن زاره دکتوب اوج دورت سبک دم آن
 واحد و تار مار و من عمل سوسو بخیر بخر نیای و اسع بشد نیز
 طار اولدی نتم ککل شغای ایوم شخی و مشر

پادشاه روم در کاشان ارگش را کفار خاک ر در سج و دو ملک سلامت حاصل
 اولوب حسین شریفه خدمت اشک بلر تزیین طغشکری با به خلافت
 بنویس و بنقطه وجودی دایره کمال قطب مرکزی اولوب ولای
 خلافت کتبلطنت و دین دانت ایلوغوش ظاهر در حدیث
 شریف القیوم یغیر علی اولی که و بنقطه مضمونین این بر اربلا
 قضیه شوی بصره دن زه می م شاعر سوسلوب و منشی پسر
 ذوالفقار مخلصی تاریخ سوسلوب بوضع تاریخ دو متشذصریح
 سیف و سندر کال اوله ^{اشتی} اگر چه حفظ جمعیک بریای زاید
 کون تاریخ درست اوست ضرور تجویز قبول اولمش در تاریخ و قضیه
 عینی ایرواب از لیلک یا زلمندر بوضع و قوه حدان حکمده ر فضه
 خذ آنک بر قح طرازده لری زار ایدوب کسیمی نرات مالکی حیر
 نام بایب و کمی خوزستان کلمی مبارک بی تبارک و ایدوب وزیر
 الی ابرامی تکام شریف و موجب شرطه ر فضه بدیست تکر
 بله در ب مذهب شیعه و بدعت با کلمات رفیع و اندک سنگ گیت
 ایدیک کسینه دنی جهات یوحتمت غلبه ایدوب اوله جبرست
 البیتس

حد و خرابی در واقع خار و زو ظاهر قلعان اولوب ایچلرین دوان
 حصار از تلگری قویب کلوب حوالی شاه به عرض تیمکلرین بصره اولوب
 متفرق و جانشین کو کللو و عزب استمال اینفندن کلمی کسک متذاری
 او مر علی غانام منف قره باشی سردار تعین اولوب رسال اولوب
 الکی عسکرده جاریه واقع اولوب قولدن اولوز بک نر عدد اولوب
 دو شوب ک اسلام صق صبه کیر و دوزیلر دوزرا کرم حضرتی
 گزاردور با زحم کتخانی سردار ایدوب و اوان بر عدد قایق
 والکی قدر غرودنه دوب کسک و او طر نرین بیک مقدار برای بار
 سوار جنگ آزما می و بشیوز عدد تو حکمک نماز و قول بسندن کلمی
 عسکر تاران اولوب متو کلا علی اشد اربال اولند قن خراب
 سرحدنه و ایدوب ذکر اولان جار و در ظاهر به قلع لری حصار اولوب
 و بجس لجمین کسین اولوب کلوب کازار اتکین غزات اسلام
 ضرب و حر بلر نر طاقت کتور میوب قرارن فراره بشد ایدوب
 قلع قضا تسخیره کلوب و جهور دن متجا و ز روض کسک کلاری
 کسدی قکر خرابی ولایتی حصار اولند قن انا لیبی مان زاری اولوب

دقل الحق و زهق ابا طلال باط کمان نهو قایت کیمیک
 فوخی شیری اول اقلین ارادت حی و غفور یکر ظهور ایدوب ارباب
 رخصت حال دکر ای لری کونب اردو هربری عملکر نکر قنار اولحق یا
 اصف رای خضر مدی قانون قدیم شهر ارباب شقاوت ارتکا یو
 متور انصاف و کلمت ممنوع و ارباب رخصت لای سدی مضموره
 واقع قلاع و قباک خطه و حراست تعیین تمک عالی ای عالی ترا
 حکام دد لافها مک عین مطهره عکری دیو امر ایدوب و اصل شی
 دمی قلعه دن خراج دلوا ابو غور سیرا دن حرمی علی کیم با خدار
 یک دیکد بله بعضی خضر تک اعتم دی بو ایدی که جمی تک قلدو ایدوب
 دن حجابی قابل کمان طایفه یارا اول طرا کاک اکثر عوایی کندوب
 تابع اولد و غندن اعدا عصیان فی طلیعی قلم مضیح السان کلیمت
 الی ان ایدی قنق کم نصف ایدی اول شیر مز
 قلع اعدا یحون ایدوب سف و نعت و نصرت اولوردی ربری
 شکر یو اکتشیدی فخرت ظفر شیخی قطع ایدوب عدو تک کلرس
 یزه سی ملک و جکر دن کیمر الی کیش قلدو جرایردن و کیش

یکدن زیاده خود کلا کلوب قلم مر نور فی قصبه نصر و کورخ
 اوبن می بیگ آدم شهید و شهید را لهد و الذاکر صاحب سعادت
 یوسف با ش حضرت یک زمان نصرت نش ایدوب برافین کیند
 ایدوزدن اول قصبه نصر و کلدی و سیر سر حد جرایرد و واقع اولو اب
 نام قلدو تک اربابین با ش ماشا ایدوب هر کلزدن مقدم سابت
 جزایر کلدی اولان اعلیٰ ذمتم کنک دیکد ایدوب معرفت
 راضی عزم و برود مجر دکرده کوشه کوشک کابری قوت طرا
 و المکن تقویت سبب ایدوب رخصت الحاد شهرت بوسون ایدوب
 اولان حمد کتده او غیری خضرا اول بو غور بکر اتمکدی و در عرف
 لرین مزبور جمعی کسند ولاره رکر شدید عدا ایدوب محل مضایقه
 ده کند ولاره معین یا خود با ش لرین بر حال کلور سیرا ایدوب
 ایچون قلدو کسین حصین ایدوب ک قاسبل بر ایدی غایت
 یاری قلوب شمع ذاهب نیازی فرور ان قتاب دولت عثمانی دن
 اولوب صیت و صدای نوبت و نصرت جهانبانی اما ایزد ایزد
 هر طرفن الحق تعالیٰ و لایع علیٰ نرسی کون مکانی علو قلوب

واقعه دیگرندم اولان اهل عصیا کتب برنجی نامبارکه داروب
 نجات اقل کلون اول ملعون نمی خوندن شمشادین فودندن اولن
 بک مقداری نشانه ای سطر درازن جمع ایدوب بر کبچه ها و علی
 مبارک ~~کبچه~~ سی اوزه برینه عازم و علی العصف قلعو خرم خوره علی الت
 میرش را لیبی قتل انکجه درم اولوب کلوب ایش کن بشارت کند
 خراوب س اولدی خدی دانسن برادر شیر زبان کنی عار اولدو
 باعدن یا نین اولان دلا اولدو قلعو دن شیره حیوب خنک
 ایدوب کلی بره و مقتله صحره اکثره تنگ الشجاقه خراب
 حیوه ذاب لایک کند قلعو سنه کیروب درو درواز لرن دواز اولد
 و بیخ و سینه ~~سینه~~ یسنگه برادر تو کنگ از کر قویوب حکم حصار
 اولوب اخالی پاش می کا حکم خضر کیزه علامه و عرض لیبی
 واردا اولدقین یا شاهره کس دولاور دیرینه حیوه خوش اولد
 داغ عدد قدر عاودن کی قی داوج کور ما ده بر ایلوش
 بک مقداری عجب کر حضرت مانرک لوز ملکن کوروب و امر اکرام
 و انوات ذوی لاطرام و پیر عزات اسلاطه انواع استعالت و بروب

انصاری لیبی ایدوب بر
 درخت دست از قتل طاهر
 چار بار بار لاسمان کلا قلوب
 کیر و لیبی بره و دربار

سترک بلیج و سینه
 سنده کله بر ایزد کسین
 و سطر طوری بره و بار اولدو سترک لیبی

دوغ

سنن و نه شلک قوشوقا کسند زيارت اولوب مرقدون ويز
شالار ايه حضرت قوري تو بان کسد و کي يار تار بولور در

بو کراوانان اولاي کرام اولوب قوربان کس کدرن کسکون نغس زيارت
دارالاسلام زيارت اولان بولور در

بعده کرا داروب حضرت سراج الامير ابي سيفه جلالته عليه حضرت بيگ جانج
شريف کرا دارغا قلوب اول جانجن زيارت تده اولي اولاي کرام بولور در
رضوان الله

رضت حضرت عزيز العلامک و همت اولاي علی ملک دولت پادشاه
اسلام کدر کثرت عدا و عدايه شفت و لاملوب کم ضمن يک قلبيته
فني کثرتة فخر اسپ خجا عتها و الاعتقاد و کليد جهاده نيت اربوب وار
قوي بازي و کتوروب عدا و ديني دار دن کونوب بلويشي تور کس
لا زهر و افش ارا کدر يوزا قلعيني برين خرب کست که که و کن و تيار
دار باب و کدر که زني داغ و کس نمانه اولدر خفت و بر يوب رخت
اولنق مقرر در و خوشبلي عمد و امان تکه ه حاصر و لان بالي سلام
کسکي محضير دلدن عطا و طاعه جلوه نمازش بکدر ام و خدمت لازمه
اوزره جان باشلي ليد و يرشوب روز غن زاده شتر زکي کوشوب
او غور باد شاميده شهادت ترتيب کي بلنجه جان يرشوب اولن
بل کسک شور و شون جهور مومنين و زردن کي توروب جهار بار کوز
غيرتير برينه کور کسک مقرر در متو کلايب علی نعه و متو سلام کسک
مر بر ي جبه و جوش مند و يات و يرغ و ساير آلات اسپ با بران و زرد
اراسته يد و ب کسک چاق و علم شتدر لرن چوب و جنگ خربيلو حالوب
بصره و طش و شط العرب ساحلده حضرت علي بن اب طالب کرام

وجه حضرت نیک تمام هر زنده کلوب و فاختار و محبوب روح
 مطهر پندار است و دمت آنکه نصکره بر لب که سار که در شاد
 بکلیت قلعه سیصوبه روانا و لوب اول محله و اصل اولد لبر که
 نامبارک بی تبارک عسکر کجوست آثری دخی سرش را لیک قلعه
 بیخ و سمیه قلعه لر لوب و بکنده و لال و لرندن و تو زیکر قلعه
 قل آنکه نصکره قلعه نشوه کبر شات بک اولد و غی حصار دور
 اوزریندیور لوب و لطفنده و لال و جیش بکیشی و عسکر کجوست
 اشرین عسیرت و روت موم و جوق قلعه نشوه اول کون لوصند
 اولد قلعه قلعه ده و لال سلمان لر نیه لجه حاضر و فرودمانه قلاب
 روی سار در که کار سازه و توب نصخرع و لار لوب زاناید و ب
 غایت حق بدیت فیاض قلعه ان پستند و است تمام قلعه
 مساجات و دعاری قبول در که عزیز و الا تقام اولوب اول
 جینه بصره جانندن کلان عسکر اسلامک پستام حق و علام نصرت
 انجاری ریزه ظاهر و پید و بر مویدا و لوب خضر مبارک بی که
 ایش کل زنده طهر زنده و زید و لال سیم عظیم موت

علم جمین در آن اولی علی مریا شاد و لوب بیخ کون و توراق اولد
 صکره رحلت لوب قوره قورن طشره مظاندا کت ساحند زوال و لدی
 اول نارنجین والی ولایت بغداد مروج
 وزیرستان پاشا و علی محمد پاشا بی ایگر کرد و آکریندا دده اولاق اول
 کل رعایت و خدمت ایدوب و شرای ولایت مزبورده پنخاراب کا قصا
 و غزل سوسوب کتوروب سر برینه وزیر حضرت ملی سمان علیه و نفاذ کرده
 سولین قصا و غزل تا نظر بر سار آنک زیندن تور اولمشه انان اشدن
 ذکر اولوز قورده کون و تورق اولدی
 رحلت اولوب نشتن لال اول تورق اولوم ما ندرک اصل و در
 منزل تراوشه و آنک لوبای کک لاق کسری و یک کتور
 اول کون کی منزکک اسپندن و تورق
 حضرت زیارت اولندی صحن لاق کسری مایینن زیارت
 اولون صحن کتور حضرت سید البرید علی السلام دن
 زیارت اولوب و قوربان کسری و اولون کسری
 اولون حضرت رسالت نباه صلی الله علیه و سلمک و اولدی کسری کسری اولون

دلاور کو کہ رب اول کا زار
 قہر لڑ شنگ کا زینے زار
 آجوب جنگ جہاں کی بکلم
 قویوں کے سورا کر کھل کلم
 سکون عجب توفیر ایدر لر
 اون دن شمشک دیکھ لیر لیر
 عدو زور ایدر لر تیر باران
 دلی دشمنان لور لور جی فان
 تو شک آتقد سلاک عجزا
 عدو استر دی محمدن تجا
 صلی بر لار بر دقتضای
 قلی ایگ کربا سینے آدی
 کو رب اول کو کھل اول کا زار
 تو کر کو زبانی چوں بر بھبی
 بشہ طراق تو یوب بوجج کرو
 قہر دی کہ بہ ولوب بغری بخون
 اختلام و بچیہ دل جنگ عظیم اول کہ قہر قلی قابل تیر بر و قہر تیر
 اولی یوب عدل ایگ اری قریب کیل ختام بر شنگ ایگ کے طرف
 طبل ایلیش در ولوب و بر کسی کہ و در ولوب کہ و شمشک ہونو
 رخصہ محمدول و مہور و اہلی سنت مظفر منصور و نیمہ و شمشک
 کلوب محمد کچھ ایچون بر عالیہ قویوں چور ولوب چادر کوبینہ
 کلوا عدل ان کے یوزہ قریب کل کہ توری دکلر بل طبل شارت

قلعیہ انھیں مسلح سا رخ بخشا ولوب ولولورنی بیلدی ویر لکے
 بدی شالو از در ہا ولوب ہمانا صحت بر طرب شارت ورو ولوب
 واز قوی تے بازو کہ توب جنگ انکلیا بلکہ کلر اٹھ شانت سلام
 دخی و حال کی کو رب جنگ محمد کچھ ایک شجاعت جو سری بوری کہ کندہ بر تان و
 یانندہ و لیس شانت سلام پت مالت ونا ملر و لا و ر لکہ کینت
 ویروب عسکر اسلامک لا و زانی غی عمو ما جنگ پانچون سر لاسین
 و پولادہ پست غزنی ولوب سر بری تیغ بران تیر کھان نیزہ
 جان پستان لیکیدر و شمشک چنوب نچا عدو فرم و آتش مہلذ
 تفنگ ایگ اعدا و زور بنتہ ککرت قضا و باران ایلایا عدو رب اول
 وقت زوالدن محل شامہ ک بر کا زار اتیر لکہ اول کہ وہ کمر کک
 کاری زار و شکاری شوار اولوب کلر قہر بربند پانچ
 کوہہ ارقانہ غلطان و کا کہ پان ولوب و قہر کھروں کچوب
 و پستان نیزہ پر سینہ ولوب دلاوران سلام جب بیان ویر
 تریا کی عدل ان مقام ایدر شمشکلا و اصح لارہ کشتہ لردن
 پستہ لیر یا بلوب جو قریب تر قانیہ بلولدی

۱۰۲

بر خیمه بدست پیش گوید و در کندی سے سفر متفرق نہ نمودت
 قرار فرما رہے دیکھتے ہو شکیلی کہ تیری بی پوری کہ باکے عسکر
 نخواست اتری جمع آفرید و زرا کہم حضرت نریک علم نصرت نشانی
 شمس خاوری کہ کو تک ظهور پوسیدہ آفرید نشانی اترتے ہو
 مفرد و عراری دہ ہو ادا و ادا
 چونکہ اترتے کی شکیلی کی همان شمع نوری تعجب ایوب
 ناید و لدی عدو چون اترتے بعد بشارت یک و باہمی حمان
 یک مومنی ایہ محمد کھنڈیہ دیار عسکر سلاطین عظیم ضابطہ و ولیم تکر
 ایوب یازدہ سی محروم ہے بصرہ بہ دونوں مظفر و منصور و صل اول
 بوغزادہ مال سلاموں بفرودک وجود نہ ضرر کھنڈی ہوشیح و ظفر کھنڈی
 حضرت وزیر کہم فقرا و وضعفارا مل و اتا نہ کلی تصدق و انعام پد
 عدل کھنڈی بیج و با زور زرتہ صلیوب و نیجا و لڑوہ قرہ باک صلیوب
 بر مرتبہ پسر و درو شاہ مانی و لشد کر کہم فصیح الالبابی لہو حترتہ
 و بیانی و جو ہر مستخرج کی قابل امکان دیکھو
 بعد از آن کہ عرب ہا ہل وین بصرہ فیجی سے اترتے مکان

چانوب نسا اصر علی الصباح ، مبارک کر کہا و زرتیور یوب
 کند و دن تہو کی حوالہ یہ سحر و وضاع ششہ تک اشفاق فی التمس
 منقر و صبا سحر کن علی الصباح کہ آفتاب مالک با ملک
 الوباب و پرتے خور دن شش قدر و رب عالم نور بلور شش منور
 اولوب و پسر و فا و علم زرتیسنے قل کہ مبارک و دیکوب عسکر
 نما نور ایے علیہ ہی بند شام ظلم ایے آرا تاکہ کہ سر کس
 خواب غفلت و جاہ خواب ارشدان ہشت قدر و فی الی سلام
 طوب و حضور پاک یوصلات صحیحی و انا کہ نکر و جبرہ و جوشن
 اوزر زرتہ را ارسیتہ قلوب ینہ طبل تنگ و کوسل سنگ تہ
 اور یوب عزیزیت جہاد تکر تہ کہ وہ و رفصہ غزاتک جذب
 و حر بنہ طاقت کہ تو متوب همان عمت جانب عدان صدای مان
 الا مان ظہور ایوب رسول کو مذروب اسبارک مہولان تہو کہ
 افعال ششہ و اعمال ششہ دن پست فزار و بعد ایوم مالک محروم
 صد و تہ و اترتے شتر طلیہ صلیوبی و ولد و غنیمہ صلیوب مد لہا
 نحو یہ صلیوب و انوب علی الفوزا مبارک تہ تبارک زرتے کہم حضرت

وزیر اکرم حضرت مگر تری تو ت غلیظہ بلو لا توقف جواب و ربوب انجیاز تک
 بر عالی جناب و معالی انصاف حاکی تبتیا و تدریک کر کہ و ال آموالاک
 اویحقی ملعون کے ختم سک تھی و بدوی عرب صحرا یہ و دوشوہ کر
 تہ ازلتفات شہر یار یہ مظہر و دشمنک لیاقت اوستتعدا دی تو قدر خصویہ کام
 جلتندہ خیانت مرکز اولاز اول پرا ادا شاہ سلاک موقد و دود و دان بلانہ
 اکری و دین تمنوع کیں برخاین سبزل و مخدول عینے مستفاد ہم
 و یونجاریز غلقت معارفہ و لیلدر عمان اولی و انفعی بود کہ حد نہ جان
 ایوب رحیم صدر من عرف قدر و لم یصدق طوره فوجا سیلمه عال و لوز
 مستفاد قدیمہ سی و لالان چشت نہاد کن لیسون ال آذ اتجا و اے
 عدہ انکس فندہ فوجا سیلمه سو رعند کر قنار و مملکت واسعہ باشندہ
 طارہ لمی صحت ر در نہایت بعد لالاستغفار خدمت پدیک حد
 بدلی استغفار و اعتداری غنیہ علیہ خداوند کار عرض و لندہ یوجوا
 و ربوب مراد یوحی دیوان قادر و بلر

حضرت با شای آصف معرفت نصرت پستلا و لدی شادان
 حقہ حمود خستہ حقون غلام یبہ کیم کنی قلدی مظہر مستعان
 کلوا عدا صلو ر قلب یہ کلوا صان کیم اختران بی ہمان
 اشہ فوجک مضمونے بیانندہ ہنسی سالہ تیرین خاص غلصی قصد
 سیویوب صبر آخری تاریخ و شمش ازشت ایدوزیل سالودہ
 ثبت و انور و دل روز فر و زکال تسمی حضرت وزیر شاد لید و لول
 ایدوب شدہ عمد و تاق سبارکک لچسی دیو لوتہ کتور و بلر مکر
 نامبارک ملعون و لوزدن تیرکک لچسی کو گذر شیل ایدوب صاحب سالیہ
 عمل کلکی تدرہ دای جوبہ قادر و لالاشانی کلام و عمل شوق و غا و ہ اول ملعون
 نامبارک برشتان ربوب وزیر کرکیے ممنون تک زعم فاسدہ
 جوب یہ بروئی مولا مزاولان مبارک لوانہ دیک بر کلک لک لال است
 ایوب جنت نباشت کو ذہ خیانت مرکز اولوب و لوب حراری غرا
 متر و سیدے رنجیدہ تنکد خالی و لالاکس حالازان نصرت و انکوز
 دولت علیہ بر طاعت تدریکے و رد و لندہ عرض و لندہ سعادت کو
 سلطانہ بین لالقران شرف تام و فخر تمامہ و مدیکے علیہ لندہ

ایماننامه کند و نه غرضی است تیردی کسی خایر زور یک جلیت خیاست
 الودند و خیاست مرکز اولی و لغت خفته و وجود بود الان حسان فی الجمله
 مبارکشور اولوب شورده ژیمه نازل اولان باران کسب خاکی
 بتور دی تخیم شیخ سعدی جمله صلیه مورر که
 باران در لطافت طبعش خلافت در باغ لاله در مدور شورده کوا
 وزیر کرک تک تدریکه حسان باران بر نیب کسب کسب بر معانی کسب
 جوهری اولوب صند و قوس صند فوه کوسر و خسته نه ناله سائیده نما
 زیور دوس زرد زمره ترا اولوب چون که اول ملعون با طبعیت
 شورده زمره چینه عرس اولان شجره الطاف واحسانک شجره
 زمره بال اولوب آتی شرمین چینت لیه صیث شرفک شجره
 ظهوره کلوب کک مقابله چینه بر منزلتی تدری و بر زلفک صلی
 بود که ذکر اولان نعام و احسانه نصکره بر کون اولاد و عسارن
 اولوب بصره دن فرار ایدوب صبا حن مرقومک فرزند خیر کون
 نه جانده کتله کی کیمک یون طرف اربعیه به اولوص اولوب کسب لوق
 صند نه کسب علی انصهر بر زمره ظهور تدری که علی نوار اولوب تدری

بوعلی غایده کوی قلاع بصره دلان قرآن حسن برینه غای اولوب وزیر
 مویسه لیه حضرت طریک زمان شریف بزرده و ماغنده رانجه خیا
 اولدوغی کستمالی لیا قاعدن رفغ اولان سین علی غایم بخت
 ابتدا قاعدن رفغ اولوب بصره مکتور لده کند و علقان بعضی کسب
 مزبور اول اولوسون پویا شایان ایدوب و مزبور علی غای غایم
 خیاست نیم دولت علیه به بوجرم اولوجیه خیاستم و قدر تظلم و تصرف
 اظهار ایدوب وزیر حضرت قریخی کرچه مذکورده پیمان خیاست ایدوب
 لکن خیرک صدق کذب احتمالی وارد و ثانیست خیاست خاطر خیاست اولوب
 خطور تدریکه تقدیر جبره لقمه بذب کمالا ذنب له نوجوی خیاست
 شیعه پسندن جموع آتش کس کی اولوب کتانی مند علی اول مذکورده
 اولوب عفو و لغاری کلام خلافت بر مرد و بوجرم عفو اولوب
 و کند و به ذوق تفرقه بر کدوک و دورت کسب نقد اولی نعام ایشلر
 اکلک تمانده حضرت شیخ سعدی تمده صلیک کراسک کسب
 مکتوبی ایدوب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب
 فخر کسب التفات و لغت کسب شریعت شریعت صلیک اولوب

بوعلی

رویه اوله یولورنی پینه ادا مقام مبارک حضرت سیدالکون
 علی بن ابی طالب رضی الله عنه و نماز قبول و عاید و حق
 جل و حضرت زین الدین استغانت و اولیا کرار مدان پستند و نعت
 و نصرت نوید و سید پو قیابنده نمودند و قلند قیابند و شینه
 اولان کرا اسلام مدان و لاقیان سینه کوسک کسک سارباشا تولدی
 و ماشا حضرت کریم کند و عمر مدان و بن شین تقدرانی لا و روبره
 حاضر و ملا عنی آلمره قوت قلب اولوب وورش می فطینه سنده
 ثابت قدم و لسنه زور و بیسته زهی علیه تسلیم افسون کرد و پور
 ار در نجه متعاقب کمبوبر و شاطرا مال ایدوب عمو عساکر نصرت
 ماشا ماشا اذات کند و سینه شینک و زور و پور و مشرک کوندر
 کند و اول کون بو انحصیب تمیزه نزل قلیدر اول و سینه لند
 قلند مزوره فتح اولوب یکنده اولان عدانک کلدری کسک
 دیومیشتر لشرکتور دیولوخا تو اقرار شده کسک متواتر کلک خیار
 بزنی کرد و دزد مک کچون جانب عدان عد و ملحق جهما
 وارور دیولوخا و ملصفت اولوب عنانی جهلورن و غمور دن

قلند پیکر اولوب یکنده اولان غایب محمدرضا علی قیام اولوب کند
 یح قلند و قیابند نامبارک آدم صلوب عسکر کتور شش آواز سینه
 شهر صبره بر عجب غلظت و شدی که آن صده کخی انقلاب ظهور تندی
 و حکمت باری اول کون و شاه عم غلامه ایک سار سلطان احمد
 نظر الحسن حضرت زینک جلوس تا یون شت ان یخری اولوب
 دولما اولوب کرسش و عشرتدیکم کون خیرک و رودی عشقی
 ایدوب کرسش کان بازار و قهوه خانه لند و اولان و نیما نوبند
 دیولوب صبر و جمع دیولوب ملعون زورک دفع و رفی و قلند زوروم
 فحی باند و شاره ایدوب سینه کلام پاشا حضرت زین اذات
 اولوب دل کون خشا به دک قلند و زین و ارنه نصیب و لند قد
 فی الحال پاشا حضرت زین سلم لکرم اوسیم دیو غریه عازم اولوب
 مبارک ده توجه عازم اولوب خدمتند حاضر بونان اولوب نندن اولوب
 دلا و رشیکر دلا بر فایده سلوار اولوب و بقیه عسکر نصرت شد
 در عقب علی اکبر تنجالی توقف اولمال قتل کچون بر منادی نمود
 و دین و عجزه کون کوب ایشیه دیوزار و زور و ده کون و فی ملصفت اولوب

ظهور در آن وقت نمک سالته تاریخ و همگیس برست ایود که استدر
 چونکه شورش و شاعر فغانه تاریخ حضرت اشا و اربغ فغانه ایود
 قیامه پستک بهتو له سولت به فحی قیامه اوله و غی طرف بر بعدده
 اولان عدلک سمو علوی و لغی تبرینک قلیه و شست طاری اولان
 بیرده ان طاعت بوزون کوپستره ب سرفر و ایدوب جانیز بدن
 و هدیه لار سال لیدلریکته دریا ی سنده سال حله نه کاس اولان
 مالک تم قیامه بدن تا و غلی م شیخ العرب که پوچ سیکین
 زیاده صاحب کف عسکره و اون ره قدر غایه مالک جزیره
 جورون تو ایسه که هرز قود ایسه و یکک بدمعروف میوز
 پورتقال و اسپمانیه و نیکنگ دل طرافله نه دکلا پسکله
 و قلعی و ایسه نکورک ضبط و ربطنده و راندن غی شکش و کله
 کلوب من بعد بصره ده اولان کاسرا سلام غراجه عدوت آتکلیت
 عهده و انوب بصره ده کک بخنده و رنجیه دک قبیل عربانده نالاک
 و بیگله و هما شش و ساعده و متفق عربی جزیره ده اولان عیاد
 طایفه سی کوما طاعت ایدوب مربری شکش و ایچی کوندر ب

دو ندر موبت کسب انبار چون فرخ اوم و غی رسال ایدوب کتندو
 قریه مزبورده دس جزیره عبدا ان یکک لده مشهورا قاتی اولان جزیره
 حضرت خضر علیه السلام ایت کارینه نزول فی سین
 نزول ایدولار که ان تیان جاننده اولان غنفت کلوب اشاکتک
 ایوب خایب بزرگ و تنب عنان کرمی می عد و طلعو کرک کله
 سید و لدرن قادی سلطان کتوب یا غنینه بقدر بوبرت رت سعاده
 و امون جمله پیا و لانسج و نصر تمدن نیراکرم مسرو اولان
 اولوب فی الخالجزیره عبدا کتک فقر سینند بلال ایدوب
 قورباکر کسوب باش و کتورتون لاوره فوق الحدانعام و احسان ایدوب
 و طلعیه مزبوره ده مدت مید و زمان بید و ن پو و اوشاهام
 جاک کیکل انشو و نابلوش کین خرا لا خرابیه ظهور ایدوب
 کتخانام خانک و غی باسی کسوب بصره ده اولان کسکراسلام
 سنوز شهر در چموزد مقدم یا شاحضر مری طلمه و منصور
 بصره ده کلید لاشه مویچون شعرا بی بصره دن دخی مخلص
 بر شاعر بر قصیده سید ملبوب افق نشور و شاعر طلعیه مزبوره ده

ایچو

نقش بر سنگ
بر زبان صاحب قلم
شعری بر طبع صاحب قلم
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ
نقش بر سنگ

